

Letopis
MATICE SLOVENSKE

za

leto 1878.

III. in IV. del.

Vredil
dr. Janez Bleiweis.

Založile in na svitlo dala
MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani,
Natisnil J. Bleznikovi nasledniki.
1878.

Letopis
MATICE SLOVENSKE

za

leto 1878.

III. in IV. del.

Vredil
dr. Janez Bleiweis.

Založila in na svitlo dala
MATICA SLOVENSKA.

V Ljubljani.

Natisnili J. Blaznikovi nasledniki.
1878.

1914

DRŽAVNA BIBLIOTEKA

LJUBLJANA

1914



DRŽAVNA BIBLIOTEKA

1914

DRŽAVNA BIBLIOTEKA

1914

OBSEG

tretjega snopiča:

1. Tomaž Chrön , pesnik, mecen umetelnost in podpornik vednosti. Kulturno-zgodovinska študija; spisal pl. P. Radies	1
2. Slovani v Andaluziji . Prevél Fr. Hubad	33
3. Zakaj Slovani spoštujejo lipo . Po dr. B. Šulekovem spisu posnel Jos. Carpenter	57
4. Oroslav Caf , spisal Raičev Božidar	72
5. Fómuška in Fimuška . Prevél F. M. Štifter	102
6. Dvoje imenitnih dolnje-štajerskih mest:	
a) Starodavno mesto Ptuj . Zgodovinska črtica. Po Krempljevih spisih J. Lajhane	112
b) Ljutomer . Zgodovinska črtica. Po spisih Mucharjevih, Krem- pljevih in Hofrichterjevih, sestavil J. Lajhane	117
7. Črnogorski in srbski zdravniki samouki . Spisal J. Navratil	125
8. Drobtinice:	
a) Kres v Istri . Zapisal J. Volčič	136
b) Pesmica pri Kresu	136

četrtega snopiča:

1. Obrazci iz prirode in života na Tatrah . Priredil Lavoslav Go- rénjec, Podgoričan	139
2. Pisma o Bosni in Hercegovini . Spisal J. Navratil	148
3. Bibliografija slovenska od začetka 1877. l. do 1. januarija 1878. l.	192
4. Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“ 1878. l. Sestavil Andrej Praprotnik	214
5. Imenik Matičinih udov	226



Tomaž Chrön,

pesnik, mecén umetelnosti in podpornik vednosti.

Kulturno-zgodovinska študija; spisal P. pl. Radics.

Predgovor.

Ljubljansko škofijstvo, v primeri še ne zelo staro — kakor je znano, je njemu utemeljitelj še le cesar Friderik III. l. 1462 — vendar lahko skaže lep broj cerkvenih poglavarjev, kateri so se odlikovali po visôcih dušnih krepôstih in po izvanrednih svojstvih.

Da se navedó le najizvrstnejši izmed njih: Sigmund Lamberg, prvi škof, umrl je v slavi svetosti, Krištof baron Rauber, (Ravbar,) prisrčen prijatelj „poslednjemu vitezu“ cesarju Maksimilijanu I., duhovnik, vojak in diplomat v eni osobi, Baltazar Radlitz, (Radlec,) „kranjski Ciceron,“ Viljem Leslie, oster zagovornik cerkvene discipline, Sigmund Krištof grof Herberstein, blag podpornik umetelnostim in vednostim in poleg stolnega prošta Preširna soutemeljitelj semeniške biblijoteke, postavil je tudi v novo ljubljansko stolno cerkev, pôtler Anton Alojzij Wolf, kateri si je s svojimi zaslugami za slovenizem v našem národu pridobil nesmrtnost.

A kreposti, ki so se javile pri drugih posamezne, je strinjal v sebi vse eden ljubljanskih cerkvenih poglavarjev: bil je duhovnik po božji volji in vérski junak v najširšem pomenu besede, državnik, učenjak, pesnik, vnet, odkritosrčen prijatelj svojega, našega národa, bil je podpornik vsemu, kar je bilo lépega, dobrega ni resničnega, umetelnosti in vednostim, visokodušen dobrotnik ubožcem, njegovo imé —

skoraj bi ga nam ne bilo treba povedati — njegovo ime je Tomaž Chrön. *)

Mnogostransko viharno življenje in neumorno delovanje tega izvrstnega cerkvenega poglavarja sem si izbral v predmet obširnemu delu, za katero nabiram gradivo že dvajset let, ali še sedaj nisem do dobra preiskal vseh dotik, v katerih je bil ta škof *κατ' ἐξοχὴν* s svojimi sodobniki, od najvišjega do najnižjega, še sedaj nisem popolnem proučil mnogobrojnih del posvetne in duhovne vsebine, katera je stvaril on. Dovršiti mi bode še mnogo preiskav, predno se mi posreči, da začnem spisovati namerjano obširno biografijo tega v istini slavnega rojaka našega. Vendar ena stran tega takó mnogostransko plodovitega življenja Tomaža Chröna leži pred mojimi očmi, kakor odprta knjiga, in to je njegovo stališče proti najvišjim posvetnim zakladom, proti umetelnosti in vednosti.

V prostoru te knjige, odmenjene lepoznanstvu, ali boljše, v teh četrletnih zvezkih, imam namen, razdeljeno po naslednjih oddelkih kolikor moči natanko narisati izobraževanje Chrönovo, njegove pesniške poskušnje, njegovo delavnost slovenskega pisatelja, njegove razmere do umetelnosti, do muzike, slikarstva, stavbarstva, njegovo ljubezen do zgodovinske vednosti, njegovo gorečnost za napravo izborne biblioteke, njegovo zanimanje za gledališče jezuitov, in še mnogo drugih stvari.

Iz te črtice se bode razvidelo, da je mož, kateri se je, kakor verski junak in proti-reformator vedno ravnal po gèslu svojega življenja „Terret labor, aspice praemium“, to svoje gèslo imel vedno pred očmi tudi v svojih razmerah do umetelnosti in vednosti, kajti vse, kar je on začel, ali k čemur je izpodbadal, vse je nosilo na čelu znamenje tega prekrasnega réka:

„Terret labor, aspice praemium!“

*) Po zakonih slovenščine bi imeli sicer pisati Hren, a nadejamo se, da tudi po listinah in tiskovinah posneta pisava tega imena ne služi nikomur v spodtiko.

Tomaža Chröna izobraževanje.

Tomaž Chrön se je rodil v Ljubljani dné 13. novembra 1560.

Njegov oča Lenart Chrön je bil ljubljanski mestni svètnik, pozneje župan in poslanec deželni.

Vere je bil protestantske, v katero je prestopil, ker so mu vgajali nauki Primoža Trubarja. Bil je tudi odločen branitelj protestantski stvari in je šel l. 1565 z deputacijo „evangeljskih“ stanov na dvor v Gradec, da bi se dovolila vrnitev prognanemu Primožu Trubarju.

Lenart Chrön je bil imovit mestjan in gospodar fužin v Savi pri Jesenicah na Gorenjskem.

Tomaža Chröna mati, rojena Schittnik (Žitnik,) je imela brata, kateri je tedaj, ko je Tomaž zagledal beli svet, bil profesor na dunajski univerzi.

Deček Chrön ni ostal dolgo v rójstni svoji hiši v Ljubljani.

Že l. 1570 nahajamo desetletnega dečka v admontskem benediktinskem samostanu na gorenjem Štajerskem, kjer je bil isti čas nek roják Nebel predstojnik.¹⁾

Še v poznejših letih se je škof Chrön v ljubezni in s hvaležnim srcem spominjal dobrot, prejetih v admontskem samostanu.

Po dovršenih gimnazijskih študijah v ljubljanskih „evangeljskih“ deželnih šolah, se je podal na univerzo dunajsko.

Tam dobode rektorja doktorja Aleša Strausa, rodom Kranjca.

Njegov ujec, profesor etike in dekan filozofične fakultete, Žitnik, je v tem zapustil (l. 1572) kateder in je nastopil častno službo vladnega svètnika pri dvoru nadvojvode v Gradcu. Žitnik je v dōbi svojega profesorstva — kar se opomni mimogredōč — občil na Dunaji s tamošnjim profesorjem matematike, dr. Jakobom Straussom, učencem Budīne in Melanchtona, kar svedoči njegova zdaj že precej redka tiskana pesem „Carmen ad M. Jacobum Strauss.“

Chrön je študiral na dunajski univerzi „humaniora“ in filozofijo in je zapisan „kandidat prostih umetelnosti.“

Chrön je bil ud družbi „bursa Agni“ in s svojimi továriši je bil vedno v prijateljski, a z nekaterimi celō v prizrčni zvezi.

Temu svedoki so mnoge pesmi, katere je Chrön zložil v dōbi

¹⁾ Glej oddelek: „Tomaž Chrön in slovenizem,“ pismo Chrönovo l. 1615 predstojniku Nebelu v Admontu.

svojega šolanja na Dunaji in o katerih govorimo v naslednjem oddelku.

V isti meri, kakor je napredovalo Chrönovo izobraževanje, začela se je tudi že po notranji Avstriji v vérskih stvaréh vršiti prememba, se vé, najprej le v merodajnih vladinih krogih na izpodbadanje nadvojvodinje Marije.

Katolicizem se je začel zopet počasi vedno bolj utrjevati.

Takó se je zgodilo, da je Tomaž Chrön, ko je bil ravno odmenjen, da se pojde na neko univerzo v Italiji pravoznanstva učít — hotel je posvetiti svoje življenje državni službi — pred svojim odhodom iz Ljubljane na smrt zbolel za vročinsko mrzlico, in v tej nevarnosti storí obljubo, da bode katolišk duhovnik, ako mu Bog zopet podélí zdravje.

Res, ozdravel je, a tudi spolnil storjeno svojo obljubo.

L. 1586 se je podál v Gradec in je pričel tam bogoslovske študije. Dvé leti potem je bil že posvečen v mašnika ter župnik v Sekovi, kjer je bil tedaj škofovski sédež za gorenje Štajersko, kajti tudi še dandenes se imenuje eno škofijstvo na Štajerskem sekovsko škofijstvo.

Ali še istega leta (1588) so Tomaža Chröna imenovali kanonika ljubljanskega, namesto Primoža Trubarja, ¹⁾ s pogojem, da imá pridigovati v ljubljanski stolni cerkvi. L. 1597 ga je imenoval na priporočilo umirajočega škofa Janeza Tavčarja nadvojvoda Ferdinand, vladar notranji Avstriji, škofa v Ljubljani.

Umrí je škof Chrön l. 1630.

Mladi pesnik.

Na dunajski univerzi je uplivalo izpodbudno obćilo s tedanjimi profesorji in dijaki, kakor tudi posebe znanje njegovega ujca Žitnika z drugimi slavnimi učenjaki med brati sosednjih samostanov, da je mladenič Tomaž Chrön rad in često se klanjal pesniškemu geniju.

Pisal je svoje pesmi, kakor je veléval tedanji okus časa, v latinskem jezici, in ohranil se je nam zvezek teh mladeniških pesniških poskušenj Chrönovih, katere je l. 1586 zbral ter posvétil svojemu ujcu.

Ta pesniška zbirka se ni tiskala nikdar, a nje rokopis, katerega vsega je Chrön svojeróčno pisal, se nahaja v c. k. licejalni biblijoteki ljubljanski.

Rokopis, s precéj velikimi črkami na papir razgovetno pisan, obseza 73 listov v četverki (nekateré póle so zganene ter obliki knjige primerjene), in je vezan v svetlo-rjavo usnje, (kakor so

¹⁾ Stolni kapiteljski arhiv zv. VI. šte. 8.

vezane knjige iz biblijoteke barona Žiga Zoisa, od koder je tudi najbrž ta rokopis.)

Ves napis slôve:

„Libellus Poematum sive Carminum variorum generum Thomae Chrön Labacensis Carniolani L. L. Candidati.“

Rokopis obseza 54 manjših in večjih poezij.

Sapphiška oda je mnogokrat zastopana, in v tej vrsti kakor tudi v inih: v akrostihih, anagramih, epigramih, himnah i. t. d. kaže pesnik svojo spretnost v jeziku ter se odlikuje po čistosti oblike in po vzvišenih mislih, a poleg tega kakor vsi Slovani, po množini prilik in podob.

Poznejše podam nekaj poskušenj iz te pesniške zbirke Chrönove, a tû bi samo rad še izpodbodel, da bi, kakor jih objavljajo nemški stolni samostani, tudi pri nas kaka večša rôka izdala na svetlo mnogo nam še ohranjenih arhivaličnih spominkov cerkvenozgodovinskega obsega, prevažnih za kulturno zgodovino dežele naše.

Za nas so Chrönove mladeniške pesniške poskušnje zanimive ne le zgolj zaradi poetične svoje veljave, temveč tudi zaradi kulturno-zgodovinske pomembe, ker nam kažó, s katerimi osobnostimi je v dôbi svojega učenja na Dunaji prijateljski občil in s katerimi sovremeniki je tudi zunaj univerze bil v bližnji dotiki.

V prvem oddelku smo že omenjali razmêr njegovega ujca do Jakoba Straussa, najbrž očeta ali brata Alešu Straussu, in temu poslednjemu, svojemu rektorju, pridši v obližje, se ga je Chrön prisrčno oklênil.

Ko je Strauss, do tedaj le prostih umetelnosti in filozofije magister, l. 1582 prejel doktorsko diplomo, zložil mu je naš pesnik voščilno pesem. ¹⁾

Tudi še nekemu tretjemu Straussu Jakobu je napravil Chrön veselje in čast, poslavši mu čestilno pesem, ko se je bil poročil z Jero, hčerjô Rateškega mestjana Petra Sporerja; ta Jakob Strauss je bil doktor zdravilstva in filozofije in deželni zdravnik na spodnjem Štajerskem. ²⁾

Kakor je prisrčno občil Chrön s svojim učenikom, takó je bil tudi pobračen s svojimi tovariši družbe „bursa Agni,“ v katere imenu je „bakalavreju“ filozofije in provizorju družbe, Eliju Stanzlu, zložil godovno pesem, ³⁾ katera se je l. 1583 tiskala pri Štefanu Kreutzerju na Dunaji. Ta je bila druga njegova tiskana pesem.

Njegova prva tiskana pesem je namreč eno leto prej (l. 1582) prišla na svetlo, (tudi iz Kreutzerjeve tiskarne). Bila je to voščilna pesem, ko je bil Chrönov rojak in tovariš Janez Markovič

¹⁾ Štev. XXXXIII.

²⁾ Štev. XXXXII. l. 55, 56.

³⁾ Štev. VIII. l. 12.

iz Radovljice na Gorenjskem po drju. Alešu Straussu promoviran v doktorja filozofije; konec napisal slôve: „observantiae et conterranei amoris ergo scriptum per me.“ — ¹⁾

Obseg tej pesmi dokazuje, kakó vèšč je bil Chrön v rimski mitologiji, katere podobe nam vodi pred óči z odlično spretnostjo.

Drugim tovarišem piše nežne, pomembne pesmi, n. pr. Pavlu Blóu in Štefanu Gallu, ²⁾ katera zapuščata Alma mater na Dunaji in sta namenjena iti v Tubingo. (Štev. II. 1. 2.)

Ta prijateljska pesem, katera se odlikuje po posebni lepóti, slôve:

In Discessum Vienna Austriae.

Tubingam lectissimorum Juuenum Pauli Blo et Stephani Gallj.

Mane erat et nitidum Phoebus lustravit Olympum
 Ordine coniunctis quattuor actus equis
 Luce polum rosea pinxit, terrasque iacenteis
 Insuper et clavis expulit astra rotis
 Aurea splenduerat croceis Aurora capillis
 Et circumfuso rore madebat humus.
 Cum mea de molli releuassem membra grabatho ³⁾
 Et peterem fontes lenesonantis aquae
 Tum mox coeruleas sursum delapsa per auras
 Constitit ante oculos candida Nympha meos
 Candidior nivibus, flavis decorata capillis
 Cui uel non tonsis cedit Apollo comis.
 Hanc ego conspiciens, uultum mirabar in illa
 Collaque cum manibus pectora tota simul.
 Dixi ego: diuinus quis spiritus incolit artus?
 Talia dicentis permeat ossa pauor.
 Illa sed est blanto uultu solata timentem.
 Et retulit placito talia verba sono:
 Excute nunc tristes moneo de pectore motus
 Et versu promptas praemeditare vias,
 Arma resume citus, sinuel et Tritonia tela
 Cur tua sic somno Musa sepulta iacot!
 En duo praeclari Juuenes, quos maxima nostri
 Cura tenet, certum nunc iter instituunt.
 Qui studio nostrum summo coluere Lyceum
 Quot gremio nobis alta Vienna fouet.

¹⁾ Štev. V. 1. 5 – 8.

²⁾ Blo menda ni žel v Tubingo, ker ga Elze v svojem izpisku iz matrik v delu „Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain 1877“ ne imenuje; a sicer beremo tam l. 1580: „Stefan Gallus Clausenburgensis Transsylvanus.“

³⁾ Postelja.

Et bene jam notum est patrios liquisse penates,
 Quo uel in ignota nos regione colant.
 Haec mens illorum est, haec stat sententia firme
 Hinc etenim uentis candida uela dabunt.
 Ergo age tu gelide procul hinc formidine pulsa
 Arripias lactus, quam tibi monstro lyram.
 Et Juvenum cane discessus, et itinera longa
 Prospera foelici numine laeta iube.
 Haec ubi dicta suis retulisset Nympha labellis
 Max celeri tractu regna superna petit.
 Ergo Deae monitis, tandem mea labra resoluo,
 Nympharum, Juvenes, splendida turba nouem
 Pergite foelices (si qua prece fata leuantur)
 Et laeti patria ducite ab urbe pedem.
 Ille DEVS superum, nutu qui concutit orbem
 Reddat iter foelix: hoc duce ferte viam.
 Hinc abeant casus, abeantque pericula cuncta
 Vestraque supremus prosperet acta DEVS
 Ite bonis avibus, simul et per longa ualete
 Tempora, quos placide culta Minerva fouet
 Ergo ualete boni fratres, dulcesque parentes
 Et pia Musarum caetera turba vale
 Musarum grex culte vale atque urbs celsa Vienna
 Jam jam discedunt. Tu pie Christe fave.“

Jednake vérze v slovó piše Chrön svojemu rojaku Tomažu Kapelleju, kedar ga imenujejo magistra; zloži mu oktostih, katerega uglasbi promovirančev brat; ¹⁾ dalje Volbenku Püttlerju s svojo sliko; ²⁾ Juriju Nidiju, kateri je postal duhoven, „in primitias militis Christi militiam ingressi“, kakor se bëre napis; ³⁾ v spominsko knjigo Juriju Wiesingu več komadov ⁴⁾ i. t. d.

A ne le na hram univerze je bil omejen Chrönovega pesniškega genija vzlet, služil mu je tudi, da je visôcim, mogočnim osobam izražal svoje čestenje.

Takó n. pr., je slavil s pesmijo poroko cesarskega tajnika Melhijorja Alaude, ko je vzel vdovo Schrottnerjevo za ženo, ⁵⁾ in takisto tudi poroko cesarskega dvornega vojnega svétnika Danijela Schlegerja, ko je bil v zakon vzel Marijo, hčer cesarskega ceremonijskega mojstra Pocusota, ⁶⁾ za kateri čestni dan je zložil še drugo pesem, ki se je potem (l. 1584) tudi pri Kreutzerju tiskala.

¹⁾ Štev. XI.

²⁾ Štev. XII.

³⁾ Štev. XVI.

⁴⁾ Štev. XXXII—XXXIV.

⁵⁾ Štev. III.

⁶⁾ Štev. VI.

Nonne gaudebat polus incitato
 Astrifer cursu celebrique plausu
 Cuncta splendorem rutilum ferebant
 Astra referto?

Omnis aufugit timor et recessit
 Tunc metus cordis lachrymasque moestas
 A genis moestis soboles Mariae
 Splendida tersit

Hunc novum natum fore non putatis
 Principem magnum patriaepue patrem
 Graezy nostri fore non putatis
 Dicite Musae?

Tu reges Christi populum sereni
 Principis proles, iuvenilis aetas
 Si in virum cresces ualidasque reddent
 Tempora vires

Graezium gaude, peperit Maria
 Indolis celsae soboles Maria
 Caroli nostri generosa coniux
 Styria gaude

Ecce habes qui te poterit tuerj
 Bella si uellet patriae mouere
 Martius saevus, truculentus hostis
 Carnia tellus

Hunc tibi servet moderator orbis
 Integrum vitae scelerisque purum
 Principem natum fideique nostrae
 Religiosum."

Od tedaj je prihajal Chrön časi z dvorom v Gradcu v dotiko, kajti imel je trden sklep, da dovrši pravoznanstvo v Italiji in potem pod pokroviteljstvom svojega ujca Žitnika, kateri je v tem postal mejni grof in apostoljski protonotar, nastopi službo pri „vladi“.

Za ono, princu nadvojevode posvečeno pesmijo, je spisal Chrön dvogovor v verzih, kakó govori namreč nadvojevoda Karol s svojim mladorojenim sinom o boju proti Turku, katerega je pričeti. ¹⁾

A kakor je skušal s proizvodi svoje Muze pridobiti si prijaznost najvišje gospóde, také tudi ni zabil obližja kneževega.

Tú nahajamo imena Volbenka Schranza in Volbenka Jöchlingerja.

Ko se je prvo imenovani, vice-kancelar, poročil v sredo po sv. Katarini l. 1584 z Marjeto Pappenheimovo, in drugi, od-

¹⁾ Štev. XXIV.

vetnik krone in fiskus, z Ano, hčerjô sodnika Hijeronima v Schottwienu, dné 6. januvarija l. 1585, njima je zložil naš Chrön ženitninske pesmi; ¹⁾ Jöchlingerjevo poroko je slavil poleg tega še v sapphiški odi, ki obseza pogovor potnika s Semmeringom, s poročencema in z mestom Schottwiennom. Obžalujem, da mi ni moči té izborne pesmi tú ponatisniti vse — odlomki bi ne zadostovali — ker napisana je tesnó na osmih stranéh. ²⁾

Dalje je zložil Chrön za Gradec voščilno pesem pridigarju vojevede, jezuitu P. Janezu Saxu, ³⁾ in žalostinke o smrti cesarskega světnika in kancelarja Bernarda Waltherja, ⁴⁾ kakor tudi o novem letu 1585 mali Mariji Žitnikovi — svoji sestričini — voščilno pesem za rójstni dan nje očeta, ⁵⁾ svojega ujca, katero je dekletce očetu izročilo, in tetrastih, ki ga je deklamovalo.

V domovino je dvakrat za rójstni dan pesniško pozdravil opata Lavrencija v Zatičini, ⁶⁾ svojega blazega mecéna in — kar je tedaj, se vé, še „skrival bodočnosti zastor“ — svojega poznejšega „sodelovca v vinógradu Gospodovem“ za povzdigo stare katoliške vere na Kranjskem.

A v začetku leta 1585 je prišel Chrön sam v Gradec, kjer je napisal učencu svojemu Dezideriju Garzoniju, sínu viceglavarja Hijeronima Garzonija v Gradiški, pesnišk „pozdrav“, ⁷⁾ katerega je deček govoril pri prihodu komturja nemškemu redu in glavarja v Gradiški, Janeza Cobenzla iz Proseka v Gradiški.

Meseca februarja istega leta je Chrön odpotoval iz Gradca. Njegov govor za slovó ujcu je datiran dné 18. februarja l. 1585 in imá naslov: „Ode sapphica, qua Magnifico, Nobili, Clarissimo atque excellentissimo Dno. Dno. Casparo Sitnikh etc. etc. Maecenati meo perpetua fide colendissimo se suaque studia penitus Italiam petiturus commendans etc.“ ⁸⁾

Neposredno pred svojim odhodom iz krasnega Gradca je Chrön zložil eno najlepših svojih pesmi, katera imá le tá pogršek, da je nekoliko preveč raztegnjena. Naslov pesmi je: „Zmaga ljubezni.“ ⁹⁾

1) Štev. XXV, in XXVIII., XXIX.

2) Štev. XXX. l. 31—38.

3) Štev. XXXV.

4) Štev. XXXVI.

5) Štev. XXXIX.

6) Štev. XLI in L.

7) Štev. XLV.

8) Štev. XLVI. l. 63, 64.

9) Štev. XXVII. l. 25 do 33.

Uvod te pesmi popisuje Gradec:

„Non locus Austriacis iucunda extat in arvis

Tempe ego Thessalici sic reor esse arvis soli,“

takó preslavlja prijetno mesto ob Muri. Tam se je nedavno izprehajal v bližnjem gozdiču in logu in je légel v travo, jokal je in potem mu v spanji ugasne okó. V sénu se mu je prikazala Nimfa, veleča mu, iti v Italijo. Vidi jo zatorej pred soboj:

„En stetit ante meos oculos pulcherrima Nympha

Nympha puellaris gloria prima chori

Os humerosque Deae similis cui tincta cruore

Sidonia, circum candida vestis erat

Ornabant lacuam Pharetrae celeresque sagittae

Atque decus capitis pictus Adonis erat.“

Réče pesniku:

„Surge age et Italium celeberrimum mirare triumphum

Isthac uictores qui modo ducet equos.“

Slušal je glas Nimfe — a žal! hrepenenje po lepi Italiji („bella Italia“) se mu ni spopolnilo. Kakor smo že omenjali, položila ga je bolezen na smrtno posteljo, in jedva rešen smrti, stopi, izpolnujoč svojo obljubo, v duhovenski stan.

Sedaj se je tudi zaprécila pesniška njegova delovnost v novem težkem stanu. Od tedaj se le redko še nahajajo pesmi iz njegovega peresa. Bogoslovec pridši iz Gradca na počitnice v domovino, je napisal pri obisku v Zatičini prelatu Lavrenciju vérze pod njegov grb v knjigo Julija Cezarja ¹⁾ in tetrastih v cerkev Muljavsko pri Zatičini, kjer spominja zgodovinsko znamenitih dní té božje hiše in nje okolice, in sicer l. 1473, ko so Turki napali Muljavo; l. 1511, ko je po vsem Kranjskem razsajajoči potres pribobnel tudi do tega kraja, in l. 1577, ko je silna množica koblic pokončala bližnjo poljé.

Pesemsko zbirko v c. k. licejalni biblioteki ljubljanski sklepa epigram na poróko nadvojvode organista v Gradcu s hčerjé nekega Kranjca, muzika Lovrenca Plautza (Plavca.)

Ali, da-si tudi je zahtevalo delo proti-reformacije, katero je pripalo Chrönu skoro po okončanih teologičnih študijah, vse moževe kreposti in ga je odvracalo od pesniškega delovanja, vendar je še časi, kedar „ga je obiskala Muza“, pisal kake vérze.

Nekateri dokazi o tem so se nam ohranili.

V drugem oddelku priobčim opevanje Chrönovo, posvečeno národnemu junaškemu dejanju pri Sisku, a sedaj sklepam tá oddelék z vérzi, namenjenimi „Martinu Lutru“.

Ta akrostih je zapisan na notranjo stran zadnje platnice v njegov odtis Dalmatinovega luterskega sv. pisma, kateri iná na notranji strani sprednje platnice posvečenje Juriju Rainu v Strmolu o novem letu 1584., pisano od Dalmatina svojeróčno.

¹⁾ Štev. LI.

L. 1829 je poslal knjigo ljubljanski kanonik Albert kakor eksemplar Chrönov našemu rojaku Kopitarju, kar je ta zaznamoval pod vérzi Chrönovimi; a sedaj je knjiga v c. k. ljubljanski licejalni biblijoteki. ¹⁾

Chrönova „sramopesem“ na odpadnika Lutra slóve:

**„Lavdes ac Tituli Martino Luthero Haeresiarchae
congruentes.**

Lubricus hic erro est, nebulo sentina malorum
Vipera, foex hominum, basiliscus, apostata: **J**uda
Ter pejor: mendax, Antichristique ministrus
Haeresibus pia conspurcat male dogmata spargit
Et scelerum incendit facibus, contemptor honesti
Regna, urbes, populos: Christi et uenerabile nomen
Votifragus temnit, uestitus Doemonis astutus
Sed quae periuro sunt praemia? Pocula Lethes.”

Tá pesem je nastala najbrž v dnéh najostrejšega „reforma-
 cijskega delovanja“, ko je Chróna srdila opozicija tedaj še evan-
 geljskih stanov in je svojo jezo javil tudi v prozajičnih spisih,
 spominih o stanju Kranjskega v istih dnéh, kar v rokopisu hrani
 c. k. dvorna biblijoteka na Dunaji.

Gledališče jezuitov.

V načrtu vzgoje pri jezuitih so imele vèlik nálog vaje v go-
 vorništvu in deklamacije in poleg tega pri slovesnih prilikah gle-
 dališke igre, katere so tudi iz svetnih krogov namene jezuitov po-
 spešujoči „lajiki“ podpirali duševno in materijelno.

Po smrti nadvojvode Karola notranje-avstrijskega l. (1590)
 je začelo jerobstvo njegovega sina Ferdinanda poleg vodstva
 matere njegove Marije, tega „vzora krščanske kneginje“, kakor
 jo nazivlje njé bijograf Hurter, ostrejše postopati s protestanti
 tréh dežel: Štajerske, Koroške in Kranjske, in takó se je upeljava
 katoliške vere po Kranjskem vedno hitrejše razširjala.

Skoro so sklenili ljubljanski škof Janez Tavčar, stolni
 kapitelj, katoliška frakcija stanov in ljubljanski
 mestni magistrat, da pozovó jezuite na Kranjsko, kateri so
 se potler tudi v istini l. 1590 v Ljubljani slovesno umestili ter so
 l. 1596 prevzeli vodstvo gimnazije.

Ne spada sèm, pisati o tem, kakó so jezuiti z izvrstnimi svo-
 jimi učnimi močmi kakor z odlično metodo, najtežjo disciplino
 učencem storiti ljubo in prijetno, tú v deželi takoj si pridobili

¹⁾ Štev. 10053. II. C. 62.

srca in nagnenost starišev. Tudi ni tú mesta, obširniše razlagati, kakó so umevali razdeljevati učílo in vedrílo (po svojih prijetnih poletenskih bivališčih v Slapih, v Tivoliju, v Ple-tarjih itd.) ter si takó še bolj naklanjati hvaležnost in ljubezen mladine in roditeljev.

Té vrste naj pokažó, kakó so jezuiti z gledališkimi igrami na svojem odru vedeli uplivati na starost in mladóst jednako vspešno.

Dragoceni kostumi, čarobni v pravem pomenu besede, v katerih so vršili svoje „igre“, prekrasne dekoracije, mnogovrstna mehanika, efekti razsvitljave, ogromni broj osobstva, plesi, (baleti), ljudi in živali predstavljajoči igralci, poleg tega še izvrstne igre domačih pisateljev, ali naglo dovršeni prevodi kakih iger, katere so imele vélik vspeh na dunajskem, umetelnosti ljubečem dvoru, vse to je bilo gotovo najboljši povod, da je gledališču jezuitov iz vseh stanov ljudstva prihajalo vedno več čestiteljev in prijateljev.

A razven tega so očetje družbe Jezusove od leta do leta s tem delom svojega vzgojevalnega načrta dosézali viden pedagogičen vspeh. Od leta do leta so prihajali iz njih izvrstnih kolegij finejše in elegantnejše izobraženi v govoru in vedenju ugíbičnejši učenci, svedoki njih izborne didaktične spretnosti.

Ni dakle čudo, da je kranjska dežela od leta do leta svoje subvencije za učne namene, posebno za gledališčne igre, od navadnih 500 gld. za eno igro, zviševala do 1000 gld.¹⁾

Tudi premije, katere so imenitni podporniki: škof, deželni glavár, prelatje bogatih samostanov v Zatičini, Kosta njevici in Bistri dajali učencem, in katere so se delile pri končnih teh predstavah, so postajale vedno višje cene. Najdražja učenjaška dela, katera je tedaj salcburški ali frankfurtski književni katalog nanzanjal, so kupavali mecení in jih delili najizvrstnejšim učencem kolegija jezuitov in igralcem jezuitskih dram.

Eden največjih podpornikov in prijateljev teh gledališčinih predstav jezuitov je bil naš škof Tomaž Chrön.

Kakor že o njih prihodu na Kranjsko jezuitom odkritosrčen čestitelj in družník ter pospeševalec vseh njih namér, takó je tudi duševno in materijelno podpiral njih delovanje v izobraževanju mladosti pri prostih deklamacijah in posebno v hoji na „koturnu.“

Duševna svežest in ob jednom prijazno-veselo bitje Chrönovo sta ga storila sprejemljivega gledališčinega obiskovalca, ki je vnémal tudi svoje obližje. Smijál se je z veseljaki burkam pustnih komedij, jokál je z ginjenimi gledalci pri kaki igri iz zgodovine klasične dóbe, na njegovem obrazu se je brala mirna zadovoljnost in vedróst, kedar so šle mimo očí gledalcev vzvišene podobe krščanske legende ali sv. pisma, katere so s prísérčno-pobožnimi dijalogi svojimi povzdigale srce v pobožnosti.

¹⁾ Zapisniki deželnega zbora v deželnem arhivu ljubljanskem.

Chrönovi zaznamki v „letnih knjigah“ („Jahrbücher“) in v koledarjih, ter notice v jezuitskih analih, so nam o Chrönu gledališkemu mecénu in obiskovalcu gledališča ohranili mnogo prezačimivih dát.

Prva notica, da je Tomaž Chrön obiskal gledališče, je pisana l. 1601, ko je bil navzočen pri igri „Euclionis Dialogus“¹⁾

V poslavljenje praznika sv. Rešnjega Telesa l. 1603 je prišla na oder igra „Dvojčka Imma in Junna“, in pisatelj igre je imenovan „Venerabilis Beda“;²⁾ ob sklepu šole istega leta (1603) se je pak z velicimi dekoracijskimi pripravami igral dramatičen proizvod, kateremu je bila snov vzeta iz cerkvene zgodovine, in sicer ikonoborstvo, pod naslovom: „Constantini persecutio in s. imagines.“³⁾ Igra, katera je ob enem obravnavala važno dóbo rimskega državnega življenja za vlade cesarjev in ki je bila tudi zanimiva v lokalno-patrijotičnem obziru za Ljubljano, je prišla na deske, „ki pomenjajo svet“, pri jezuitih dné 16. novembra l. 1606, imenovana „Theodosius Imperator“; v tej igri se je med ploskanjem slušalcev predstavljal rimski cesar Teodozij.

Dvé leti po cerkvenem zboru v Akvileji (l. 381) je nastal v rimski državi punt med mestjani, in v ta punt je bilo zapleteno tudi mesto Emona (Ljubljana).

Cesarja Gracijana so umorili v Lyonu in rimski vojskovodja Maksim je hrepenel po žezlu in kroni. Šel je iz Britanije proti Akvileji, jo je oblegel, prišel je čez Juliške planine in je oblegel Emono, Ptuj in Sisek.

A Teodozij prihití od iztoka, potolče usurpatorja pri Sisku (Siscia), a njegovega brata Marcelina pri Ptujem, ter potem praznuje slaven uhod v Emono. To v zvestobi utrjeno mesto, katero je Maksim zelo strašil, jedva izvedši, da se bliža osvoboditelj, se vda glasnemu veselju. V trumah, pevajoči in z godbo, so vreli razveseljeni prebivalci spasilju naproti. Tú mu je peval zbor slavilne pesmi o zmagi, tam je drug zbor prepeval tiranu Maksimu mrtvaške pesmi in razlegalo se je mrtvaško vpítje. Svobodno plemstvo (patriciji), mestni svétniki v belih oblačilih in duhovniki v prazničnem ornatu so spoštljivo sprejeli cesarja pri mestnih vratih, olepšanih z zelenimi vencí. Po ulicah so bile pogrnjene preproge; plamen bakelj je razsvitljeval noč. Ljudstvo se je gnéto po cestah: starci so bili radostni, da so doživeli ta dan, mladeniči so si želeli dolgo živeti, da bi prav dolgo služiti mogli cesarju. Matere in hčere so bile vesele s svojci.

¹⁾ Koledar, stolni kapiteljski arhiv.

²⁾ Nečásek, *Gesch. d. Laib. Gimnasiums* (aus den Jahrbüchern der Jesuiten.) *Programm und Jahresbericht des k. k. Obergimnasiums zu Laibach* 1860. p. 8.

³⁾ Nečásek l. c.

Ta živi popis veselega upeljevanja rimskega imperatorja po ljubljanskih prebivalcih, vzet iz Pacatove panegirike o Teodoziju, je bil jeden glavnih prizorov v drami jezuitov o cesarju Teodoziju, in je, kakor se dandanes v gledališčinem jargonu govori, „vnmal slušalcev prepolno hišo“ s svojo lokalno barvo kakor tudi ne menj s sceničnim efektom.

L. 1611 je bilo dogotovljeno novo poslopje v Tivoliju (Podturnom), vedrlnica v sredi lepega prijetnega gozda, katero je škof Chrön dal sezidati jezuitom, in nad glavnim uhodom krasnega gradu se je ponosno dvigal iz kamena iztesani po koncu stoječi lev Chrönovega grba.

Dné 5. septembra se je slovesno praznovalo blagoslovljenje tega novega posestva pobožnih očetov jezuitov. Istega dné se je sklenil deželni zbor, in potem je bila velikanska pojedina z dvogovorom na prostem (poletno gledališče), v vedrlnici, od kodar se vidi vsa lepa panorama ljubljanskega mesta.

Škof Chrön je zaznamoval ta dogodek v svojem koledarju ¹⁾ in navaja tudi najimenoitnejših oseb, katere so bile navzočne pri tej slovesnosti. Bili so: deželni oskrbnik Herbart Auersperg, deželni opravnik Jurij Andrej Kacijanar (Katzianer), njegov svak baron Lamberg, Nikolaj pl. Eck, Jakob pl. Edling, Danijel Gall in še mnogo drugih („et alii permulti“).

Te zastopnike dežele, na čelu s škofom-mecénom, so, kedar so se približali, Podturnom na prostem zbrani mladi igralci v svojih kostumih sprejeli, alegorično opravljeni, v znamenje, kakó jih dežela ceni, ²⁾ in potem so jih slovesno vèdli v poletno svoje gledališče. „Excepti scenice fuimus perhonorifica“ — piše Tomaž Chrön v svojem koledarju na koncu dotične beležke o praznovanju tega dogodka.

Lepó je praznovala bela Ljubljana mesec majnik l. 1613.

Istega dné je namreč položil škof Chrön temeljni kamen sedanji Št.-Jakobski farni cerkvi, ki so jo tedaj imeli očetje Jezusove družbe.

Nadvojevoda Ferdinand, vladar notranji Avstriji in vélik podpornik jezuitom, je poslal svojega namestnika k tej slavnosti, in sicer opata iz Zatičine, kateri je navzlic svoji bolehnosti — se vé, z največjim veseljem — izvršil vladarjev čestilni ukaz, tem bolj, ker je bil gospod opat sam poseben prijatelj očetom jezuitom in tudi posebe prijatelj in podpornik njih gledališkim igram.

To slavnost pokladanja temeljnega kamena je sklepala ko-

¹⁾ Muzejni arhiv.

²⁾ Takošnih sceničnih alegoričnih glorifikacij kranjskih deželnih stanov in njih predstojnikov sodržijo mnogo rokopisi kneza Auersperga biblioteke v knežjem dvoru v Ljubljani. Op. pis.

medija „Savel in David“, ¹⁾ katera še je „izvrstno igrala“; v veliki kolegijski dvorani je bilo igrališče.

In kakor pokladanje temeljnega kamena, takó se je sklenilo tudi dovršenje zidanja cerkve jednako slovesno z gledališko igro v dvorani kolegija; to je bilo v nedeljo po prazniku sv. Martina l. 1615, in igrala se je komedija „Judita“. ²⁾

Prihodnje leto 1616 je zopet razveselil nadvojvoda Ferdinand mesto Ljubljano s svojim obiskom, (— prvič je bil sèm prišel na poklonstvo l. 1597 —) in tudi takrat se je na čast deželnemu knezu napravilo mnogo slovesnostij.

Med temi ni bila poslednja slovesna gledališčina predstava pri jezuitih, kjer se je igrala v navzočnosti nadvojvode drama: „de Gedeone“, ³⁾ in na svoji strani sedečega je imel visóki nadvojvoda svojega posebno ljubljenega in spoštovanega škofa Chröna, kakor so tudi sicer on, njega mati in graški dvor temu odličnemu cerkvenemu knezu vedno javno pred vsem svetom skazovali svojo prijaznost.

Kedaj se je Chrön poslednjič udeležil gledališčnih predstav, o tem nam poroča beležka njegova v koledarju l. 1626, ko je že zelo bolehal (umrl je l. 1630), in sicer je pisano tamkaj:

„Dem Schulmeister Purificationis Mariae dass Er einen Dialogum Adam et Evae exhibirt geben 4 fl.“

Ta beležka nam ob jednom svedoči, kakšni so bili tedaj honorari pesniku in voditelju gledališčinemu privatnih šolskih odrov, katere so tudi imeli; da govorimo v sedanjem gledališčinem jezici, za „začasna glumišča“ v primeri z odrom prve vrste, kakoršnega so vzdržavali jezuiti.

Škof Chrön in slovenizem.

Kranjski Luter Primož Trubar in njegovi privrženci so spoznali, da je nepogojno potrebno za razširjanje novega uka, govoriti z našim ljudstvom v njegovem dragem máterinem jezici.

Le tem načinom se jim je zdel mogoč vspeh njih dušnega napora.

V tem sestavku nam ni moči, obširno pisati o tej stvari.

Znano je iz mnogih večjih publikacij prejšnjega časa — iz Schnurrerjevega dela „Bibel druck“ in družih spisov — kakor tudi ne menj iz novejših del o tej dóbi kranjske zgodovine, posebno iz preiskav pastorja Elzeja, ki so si pridobile splošno pohvalo v učenjaških krogih in katere je upotrebljal g. Dimc v svoji „Geschichte Krain's“, iz prevažnih objav g. dr. Kostrenčiča v Zagrebu o jugoslovanskem knjigotisku v XVI. stoletju, in po nekoliko iz sestavkov pisatelja teh vrst, kaj in koliko sta

¹⁾ Koledar Chrönov, muzejni arhiv.

²⁾ Nečásek l. c.

³⁾ Nečásek l. c.

storila naša Trubar in Dalmatin ter njih pomočniki na polju slovenskega jezikoslovstva in pisateljstva.

Reformaciji naslednica je bila proti-reformacija.

Tomaž Chrön, duša proti-reformaciji, slučajno postavljen na odpadšega kanonika Trubarja mesto, je, kakor njegov protivnik, takoj spoznal, da je vspešno proti-reformo moči izvršiti z vspehom samo na národni podlagi.

Zategadelj je Chrön, ko je bil še kanonik in „apostoljski pridigar“, dobil po svojem trudu privolilo, da se tudi dalje v stolni cerkvi oznanjuje ljudstvu božja beseda v slovenskem jezici.

On sam, čegar sprétnost je vse poznalo, on sam je bil govornik ljudstvu s propovédnice.

Množica slušalcev je vrela k njegovim pridigam v cerkev sv. Nikolaja, in isti, ki so prej bili slušalci protestantskih pridigarjev, so poslè čuli z veseljem staro katoliško božjo besedo v svojem ljubem domačem jezici, kakor so jim prejšnji čas novi uk razlagali tudi reformatorji.

Kedar so Chröna imenovali škofa in ko so jezuiti na njegovi strani začeli na novo utrjevati katolicizem v naši deželi, imeli so ti možjé na slovenščino posebno pozornost.

Nevtrudljivi verski bojniák — kakor vidimo iz njegovih zapiskov ¹⁾ — je n. p. štiri dni zapóred, dné 24., 25., 26. in 27. decembra l. 1600, ko je divjal najhujši boj, „v stolni cerkvi vindiški pridigoval.“

Poznejše je pridigoval vsako nedeljo in ob praznicih.

Sam piše namreč v svojem škofovskem poročilu papežu Pavlu V. o stanju ljubljanskega škofijstva l. 1616: „Ob takih slovesnih dnevih (ob nedeljah in praznicih) se pridiguje v tej stolni cerkvi v slovanskem národuem jezici in sicer že mnogo let, kar vedno opravljam jaz, škof, sam, ali, kedar mene ne bi bilo, storí to moj generalni vikar ali kateri drugih kanonikov, in vselej je zbranega mnogo ljudstva.“ ²⁾ In dalje piše škof v omenjenem poročilu svojem: „Popoludné (ob teh praznicih) se v cerkvi sv. Jakoba (pri jezuitih) tudi razlaga ljudstvu krščanski nauk v slovenskem jezici.“

V nekem rokopisu c. k. dvorne biblijoteke na Dunaji (Liber totius Archivii Soc. Jesu Labacensis) je uložen s prvo rôko najbrž od Chröna samega pisan list „Propositio de Conventu Labacensi“, kateri je sprožil to vprašanje.

V tem predlogu se bëre poleg drugih stvari: „Jam vero ad populum instituendum et in his quae salutis sunt adinvandum, Concionatores duo necessarii erunt, Germanicus unus et Slavus alter, quos Societas pro sua commoditate dabit.“

Izrečno sta se zatorej v tem predlogu zahtevala od jezuitov eden nemški in eden slovenski pridigar. Tudi se njim s po-

¹⁾ Koledar Chrönov — stolni kapiteljski arhiv.

²⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1854, p. 46.

četka, a le s početka dovoljuje, pozvati jednega samega pridigarja, kateri, da more koristiti, imá toliko znati obá jezika, nemškega in slovenskega, da lahko v obéh oznanja ljudstvu besedo božjo.

Jezuiti so bili poslušni tej uredbi in so pozvali posebnega slovenskega pridigarja in ekshortatorja.

Ta je bil P. Nikolaj Koprivec.

Kar se tiče tega duhovnika, nahajamo njegovo imé že l. 1603 v pisani prošnji škofa Chröna do predstojnika jezuitov v Rimu, Petra Hlimeneja, in sicer naš škof prosi: „naj P. Koprivec, (katerega so hoteli premestiti), zaradi svojega znanja slovenščine še ostane v ljubljanskem jezuitskem kolegiju.“¹⁾

Vendar Chrönova proti-reformatorska delavnost ni bila omejena na samo govorjeno národno besedo.

Hotel je tudi ob jednem s pismom v domačem jezici uplívati na svoje ljudstvo.

Skoro po začetku proti-reformacije, ko je bilo dovršeno prvo delo, da so prognali evangeljske pastorej, podrli njih molitnice, sežgali njih „neverske spise“ — bila je to železna dóba, v kateri so vladale železne roké — ko se je moglo zopet postavljati novo slavno poslopje katoličanstva, se je poprijel škof Chrön, združen z mnogimi v slovenščini véščimi in za vero vnetimi duhovniki svojega škofijstva pösla, spisovati v katoliškem duhu in v máterinščini ljudstvu slovenskemu zánj namenjena sveta pisma.

Prvi izmed vseh je bil Chrön sam, ker je prevél evangelije in liste za nedelje in praznike v slovenski jezik.

Ker tedaj v Ljubljani tiskarne ni bilo, (tiskarna Manne-ljeva (Mandelčeva), katero so bili ustanovili „reformatorji“, je po kratkem delovanju nehala, je tá okolnost delo zeló préčilo.

Škof, kateri je imel v Gradcu mnogo znancev, sklene, da izdá tamkaj svoje delo na svetlo.

Kakó je napredovalo tiskanje „evangelij in listov“, o tem nam mnogo zanimivega poročajo beležke v „škofovem koledarju.“

Tiskalo se je škofa Chröna delo v tiskarni Jurija Widmannstätterja (sedaj Leykam-Josefsthal v Gradcu.)

Tisek je stal 240 gld., papir 200 gld. nemške veljave. P. jezuitov Janez Čandik, kateri je v Gradcu oskrboval to zadevo in jo nadzoroval, je prejel gratifikacijo „pro viatico“ 20 gld.; razven tega še 45 gld. Vožnja knjige v Ljubljano — 3000 iztisov — je stala škofa 30 gld., kajti poravnal je vse troške iz „svojega imetja.“²⁾

Izkupiček prodane knjige in poznejših natisov dobiček je namenil Chrön v darilo kolegiju jezuitov.

Dné 15. avgusta 1613 je bilo Chrönovo delo dotiskano.

¹⁾ Knezoškofijski arhiv v Ljubljani zv. XVII. šte. 21.

²⁾ Koledar l. 1613, muzejni arhiv.

Naslov mu je:

„Evangelia inu lystuvi, na vse nedéle inu jmenitne prasnike céliga léjta, po stári kárszhanski navadi resdeleni, vsem Catholishkim cerkvam, stuprau v' krajnski desheli, k' dobrimu s'novizh is Bukovskiga na Slovénski jesik svestu prelosheni, s' perpuszheniem tiga v' Búgu vissoku vrejdniga vivuda inu gospuda gospuda Thomasha devetiga Lublanskiga Shkoffa i. t. d. na svitlobo dani 1612. Istiskanu v' Nemshkim Grádzu skusi Juria Widmanstétera 1613. 8°. 136 in 43 l.“

„In diesem Werkchen“ — piše Kopitar¹⁾ — „ist Bohoritsch's Grammatik strengte befolgt und sogar einige Deutsche Wörter des Georg Dalmatin'schen Textes durch gangbare echtkrainerische ersetzt worden.“

Kakó nujni potrebi je škof Chrön s to katoliško in ob jednem národno knjigo vstregel in kaj je stvaril s tem svojim delom, najbolj svedočijo mnogi po smrti njegovi napravljeni novi natisi.

Schönleben, v najširjih učenjaških krogih nekđaj dobro znani prvi kranjski historijograf in predhodnik Valvazorjev na lokalno-zgodovinskem polju — on je oskrbel nov natis teh Chrönovih „evangelij in listov.“

Janez Ludovik Schönleben je pridél svoji l. 1672 pri Widmannstatterju tiskani izdaji 7 duhovnih pesmi, kratek katekizem in nekatere molitve. Predgovor bralcu (Praemonitio ad lectorem) obseza njegove nazore o narečjih slovanskih in o slovenskem pravopisu.²⁾ Schönleben, kateremu je oča bil Švaba, a mati Slovenka, razlaga v nekem drugem svojem delu (v predgovoru k „posnim pridigam“), da njemu urojéni jezik ni nemški, a svoj jezik je spoznaval slovenski, jezik svoje rodice.

To le mimogredóč!

Tretji natis in sicer v Ljubljani l. 1730 pri J. G. Mayru (sedaj Klein in Kováč) je oskrbel pater Hippolyt.³⁾

Chrön sam je že nameraval drugi natis svojih „evangelij.“ To posnemljemo iz pisma jezuita P. Nikolaja Jagniatoviusa l. 1616.⁴⁾

Pater piše škofu: „Evangelia Carniolica jam ante ab aliquot Patribus sunt revisa praesertim a P. Malio (Mali): nullum alium modo scio, cui ad revidendum dari deberent, videbimus tandem quod adversarij in eis erroneum reperient et tunc dabimus volente Deo vel responsum uel manus: videbitis autem dicebat ille, quod nihil fiet.“

¹⁾ Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steiermark. Laibach 1808, p. XLII.

²⁾ Cfr. odtis v ljubljanski c. kr. licejalni biblijoteki 10026, II. C. b.

³⁾ Kopitar l. c. 108.

⁴⁾ Stolni kapiteljski arhiv zv. XCIII. šte. 49.

V tem je, navdušen po škofovem delovanju, nek drug za vero vnet duhovnik, dr. sv. pisma in ljubljanske stolne cerkve dekan, Miha Mikec, sestavil katekizem v slovenskem jezici.

Kakor škof Chrön, takó je tudi on dal tiskati svoje delo na svoje troške in je izdal knjigo v Augsburgu, „mit schönen Holzschnittfiguren für die Laibachische Jugend“, kakor Valvazor pohvalno pravi o njem.

Naslov temu delu je:

„Ta mali katechismus ali kershzanski navuk (Spisal Miha Mikëz) Augsburg 1615, 8^o.“

Zeló zadovoljen omenja Chrön te svoje in Mikčeve delovnosti, oziroma spisavanja slovenskih duhovnih knjig v pismu (l. 1615), katerega je poslal predstojniku Admontskemu.

V mnogih obzirih prezanimivo pismo Chrönovo je našel učeni arhivar benediktinskega samostana v Admontu, visokočestiti gospod P. Teodor Wichner, in po prijaznivem posredovanji našega čislanege uda, visokočestitega gospoda P. Maksa Pivca, ga je poslal gospodu dr. Jan. Bleiweisu, da ga ponatisne v „Novicah.“

Iz tega lista priobčujem tú omenjeno pismo brez vsega okrajanja:

Slôve takó-le:

„Ehrwyerdiger in Gott, andächtiger, Altuertrauter hochgelyebter Herr vnd Landts-Mann Herr Sebastiane. Neben wimbschung eines gnadenreichen Newen Jahrs, auch deren vill nacheinander vnd was sonst E. E. zu Seel vnd leyb Erspryesslich, dienstlich vnd lyeb ist etc. sein dero Meine allzeytt wolgenaipte perspetuirte Dienste vnd affection beträgt zuuor. Die sollen auch vergwisst sein das Ich Die Jenige Väterliche Mir in Meiner Jugend vnd Erzyehung Ao. 1570 Ueber die drey Jahr lang nacheinander erzaigte Wolthatten So lang Ich lebe auf alle fürfallende occasionen vmb das Gottshauss Admont E. E. vnd alle dero Zuegehörige Welche sy etbo Mir recommendiren möchten vnuergessen sein will zuerdiene. etc. etc. Bin auch der Hoffnung E. E. werden meum partum Carniolanicum id est: Libellum Epistolarum & Euangeliorum Slavica lingua Concinnatorum vor diesen empfangen haben. An yezo Drukht man zu Augspurg Cathechismum Slauicum cum Imaginibus ad usum simplicis Catholicorum Plebeculae.*) Bald darauf sollen volgen: Hymeologium Slauicum das ist Ein Crainerisch von Mir nach vnd nach zusammen gesamblet: vnd verfasstes Gesangbuech auf alle Fest Täg des ganzen Jahrs, welche, lyebts, Gott schyrrist wan sy Mir zuhanden khomen E. E. auch zuegeschikht werden sollen pro Xaenio. Yezo nit mehr dan allain Ich beuilch Mich E. E. andächtigem gebeth (et latorem ha-

*) Mikčev katekizem.

rum famulum meum Joannem Kunstl). Wie sy mir in uicem sambt Iren ganzen Ehrw. Conuent auch Trewherzigelich beuolhen sein. Gratia D. N. JESV Chri. & Magnae eius Matris Virginis Mariae benedictio cum omnibus uobis ingiter Grätz den 28. Jan. 1615.

Thom. Epus.

Labac. (M. propria).

Napis:

„Dem Wol Ehrwyerdigen in Gott andächtigen Vnsern besonder gelyebten alten Herrn vndt Freundt Herrn Sebastiano Neb el Seniorn des Wyerdigen Convents zu Admont.“

V tem pismu se obeta tudi izdaja še drugega dela Chrönovega, a ta nakana se ni izpolnila nigdar.

Še l. 1627. Chrön o tem piše v svojem „koledarju“¹⁾ in škof pravi ves radosten, da se nuncij Caraffa „živahno zanima za to delo.“ Pobožni Chrön sklepa omenjeno opazko z željo: „Fiet id opus ad majorem Dei gloriam et B. Mariae Virginis ac Coelitem omnium nostrique gregis emolumentum.“

A tá vroča želja njegovega srcá se ni vresničila.

Morebiti, da Chrön sam tega svojega sklepa, (kakor nekega drugega, o katerem takoj govorim), ni mogel také energično izvršiti, kakor sicer vse druge svoje nakane; bolehal, zelo bolehal je namreč že naš škof in njegova huda kronična bolezen, pútika in mrzlica, ga je mnogokrat zapored obiskavala ter pokladala na bolniško posteljo. Vsak hip je potoval v kopéli spodnje-štajerske, v Dobrnske toplice, in brez prestanka je potreboval zdravil.

Ta neprestana telesna slabost, kateri je napósled v žrtev zapál l. 1630, ona je bila najbrž vzrok, da ni izvršil dveh svojih najljubših namér: izdaje slovenskega himnologija, in da ni ustanovil v Ljubljani kranjske tiskárne.

Dakle je bil namenjen Chrön napraviti tudi slovensko tiskárno?

Takó je!

Že l. 1613 si je dal škof napraviti proračun o troških „za napravo kranjske tiskarne v Ljubljani“, s katerim proračunu se je primerjal zapisek troškov za tisek „evangelij.“²⁾

In že drugo leto (1614) se je v Gornjem Gradu pri duhovenskem zboru sklepalo o davku za ljubljansko tiskárno.³⁾

L. 1625 je dobila ta namera še določnejšo obliko.

V „koledarju“ Chrönovem l. 1625⁴⁾ nahajamo obširno beležko, katera razpravlja to stvar, in tudi imena drugega gospodarja, poróka in „tiskarja“, ob jednem bukvoveza.“

Tamkaj berémo l. 1625, dné 10. novembra:

¹⁾ Muzejni arhiv.

²⁾ Knezoškofijski arhiv v Ljubljani, zv. IV. šte. 20.

³⁾ Stolni kapiteljski arhiv.

⁴⁾ Muzejni arhiv.

„Mit Hansen Hüller Handelsmann hier mediante Andrea fratre et Elia Andriano wegen der bischöflichen Druckerei also transigirt.

De loco Typographiae prospicitur et Praelo: atramento ac chartis idque Venetijs recepit in se idem Hüller. Etiam de collectore Typico. Diesem werden wir sein Unterhaltung geben den Unkosten auf oberzälten Sachen und P. Rector muss uns die 300 fl. so ihnen per Andream (fratrem) nostrum überreicht wieder hergeben. Item Hans Hüller hat mit Mund vnd Hand sich für Joannem Weber Buchbinder allhie versprochen und wie er Ime helfen auch pro initio in der Press und Papier khein Gewinn suchen wollen. Alles in praesentia des Hrn Thumbprobsten und Einer Ehrsamten Landschaft in Krain Hrn Verordneten Präsidentens Dr. Caspar Bobek, Andreas Chrön, quibus etiam manu stipulatus est: Jacobi Stopper Canonici et aliorum Actum est supra X nov. 1625 in Aula Episcopali.“

Storiti se je imel, kakor se vidi, le še eden korak, da se utemeli pod Chrönovim nadzorstvom národna tiskárna. To se ni storilo. Naprava slovenske národne tiskárne v Ljubljani se je odložila daleč v bodočnost.

Chrön je umrl l. 1630 dné 10. februvarija.

Ali, ako tudi se poslednja dva projekta škofova nista izvršila, vendar je še pred njegovo smrtjo po njegovi izpodbudi spisano delo v slovenskem jezici zagledalo svet, in sicer: Peter Kanizije v katekizem jezuita Janeza Čandika (Tschandik) preveden v slovenščino. Knjigi je naslov: „Catechismus Petra Canisia, tu je Christijanski nauk (skus Janesa Zhandika) 1618, 12^o.“

Mecén umetelnosti.

A. Muziki.

Že l. 1580, dijak na dunajski univerzi, ko se je Chrön, kakor smo videli, z vspehom poskušal na pesniškem polju, je prišel v bližnjo dotiko z mnogimi domačimi skladatelji.

V omenjeni pesemski zbirki, iz katere smo podali nekatere poskušnje, berêmo namreč, da je nek Kapelle ¹⁾ eno teh pesmi uglasbil; tudi sklepa zbirko epigram na poróko nadvojvode organista v Gradcu, ko se je oženil s hčerjô nekega kranjskega muzika Plavca.

Tudi pozneje, ko je bil Chrön že škof, je vedno ljubil in pospeševal gojitev muzike.

¹⁾ Morebiti identičen z Janezom Andrejem Capellisom, kateri je tedaj bil dvorne kapele muzik. (Die kais. Hofmusikkapelle in Wien von Dr. Ludwig R. v. Köchel. Wien 1869, p. 48.)

²⁾ Historia annua Soc. Jesu Lab. rokopis v doljskem arhivu.

Udeleževal se je pevskih produkcij jezuitskih učencev, kateri so (l. 1599) praznovali rojstvo Kristovo z latinskimi, slovenskimi (slavonicis) in nemškimi popevkami (cantibus).¹⁾

Nakupi dalje Chröna knjig o kontrapunktu in jih dá prekrasno vezati (l. 1607)²⁾ nakupi tudi muzikaličnih knjig 24 odtisov.³⁾

Zaupljivo se obrnejo s prošnjo nájn mestni muzikanti („Stadt-türmer“) za novoletno darilo (l. 1612).⁴⁾

Beležka o slovesnem praznovanju škofove obletnice (l. 1613) nam naznanja honorare, kateri so se za Chröna plačevali cerkvenim muzikom. Župnik je prejel za velike maše branje 40 kr., a „ludimoderator“, (prvi organist ali muzični vodja) 30 kr., in vsak diskantist 15 kr.⁵⁾

V svojem škofijskem poročilu, katero je poslal škof Chröna l. 1616 svetemu očetu, posebno povdarja, kakó slovesno se v cerkvi sv. Nikolaja poveličava božja služba z igranjem na orgljah, in da je v škofovski rezidenci v Gornjem Gradu (na Štajerskem) od benečanskih mojstrov dal postaviti dragocene orglje.⁶⁾

O broju instrumentov tedanjega zbora pri stolni cerkvi nam poroča notica, da je l. 1618 vdova Turnerica škofu Tomažu vrnila instrumente, posojene nje možu, in sicer: 3 trobente, 4 rožnice (kornete), 1 piščal („Prügel“) in 5 krivorožnic.⁷⁾

A poznejše, kakor se kaže, so postali mestni muzikanti bolj leni v obziru poveličavanja službe božje, kajti nahajamo opombo Chrönovo, da jim je l. 1626 dal 10 gld. za novo leto, z resnim svarilom: „dass sy bey der Thumbkirchen sich Feyertäglich vleissig einstellen sollen.“⁸⁾

L. 1627 spoznamo nekega „ludimoderatorja“ Jakoba Idena, kateri pride v dotiko s Chrönom in prosi službe pri stolni cerkvi.⁸⁾

Finis coronat opus! Dve leti pred svojo smrtjo, in že zelo bolan, se je spominjal prijatelj dijakov, kakoršnega se je vedno kazal Chröna, (o čemer govorimo še pozneje), njih s tem, da je napravil ustanovo, katera ima njegovim ljubcem na vedne čase ohraniti njegovo ime, kakor kaže ustanovno pismo (na Dunaji l. 1628), in sicer je dolžnost vsacemu štipendistu, da se uči muzike.

Tudi jezuiti, prijatelji in tovariši Chrönu v proti-reformacijskem pôslu, so v lepem soglasju s svojim pokroviteljnim in z jednako ljubeznijo gojili muziko v svojem kolegiju.

1) Stolni kapiteljski arhiv, koledar.

2) Muzejni arhiv, koledar.

3) Stolni kapiteljski arhiv, koledar.

4) Muzejni arhiv, koledar.

5) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1854, str. 46, 47 in 71.

6) Stolni kapiteljski arhiv, koledar.

7) Muzejni arhiv, koledar.

8) Stolni kapiteljski arhiv, koledar.

Vzdržavali so v svojem semenišču pevce in muzike, (discantista, altista, bassista, fidicen, tubicen, trombonista, organista, tubista, violinista, fagotista i. t. d.)¹⁾

Pri igranju svojih šolskih dram, katere so, kakor smo videli iz prva, jezuiti spravljali na oder s potratnim bliščem, se vé, se tudi ni pogrešalo „prav lepe prijetne muzike“ („gar schöne liebliche Musik“), v začetku in pri sklepu zborov, nastopov, plesov i. t. d.

Ko so nekoč praznovali veselico po leti Podturnom (Tivoli), sprejeli so deželnega glavarja bogoslovci jezuitov v korélkah in opravljeni kakor opice in satiri, plešóči in s spremljanjem muzike.

Kedar se je zbor njih muzikov vedno bolj začel razširjati, pozivali so muzike na Kranjsko iz dežele muzike par excellence, iz Češkega! —

B. Slikarstvu.

Jedva je bil Chrön zasél škofovski prestol, že se je pokazal visócega mecéna slikarstvu, oziroma učencem te krasne umetelnosti.

Svojo ljubezen do lepih slikarij je pokazal s tem, da je kupaval slike in jih naročal.

Takó n. pr. poklanja l. 1598 dvema Lahoma, ki sta mu darila „krasno knjigo slik“, („ein schön Gemäldebuch“) 20 gld.²⁾

Od nekega nizozemskega knjigotržca prejme Chrön l. 1611 po naročilu 7 cesarskih podob (7 kaiserliche Contrafet) za 21 gld., 14 poganskih cesarjev v bakrorezu, vsak po 1 gld. 45 kr., različne podobe noš za 6 gld., in različnih bakrorezov za 36 gld.³⁾

Istega leta počestí s svojim naročilom jednega domačih slikarjev.

V njegovem „koledarju“ nahajamo namreč dné 23. aprila 1611 notico:

„Mit M. Marxen Höbttner Maler die Capelle S. Martini & B. Virginis Annuntiatae, wo unsere Gruft ist, zu malen dieser Gestalt verdingt, dass er die Farben, wir ihm und seinen Gesellen die Kost und Notdurft hergeben, sich mit der Arbeit meisterlich, beinebens wenn dieselbe fertig, leidentlich gegen uns verhalten; wir aber auch nicht eures Schadens begehren sondern ein gebühliches davon bezalen sollen. Dedimus invicem dextras et in pecuniis Germanicae monetæ subarravimus operam per 30 fl. In nomine Jesu et Mariae.“⁴⁾

Iz nekega poznejšega zapiska razvidamo, da je naš škof Chrön s slikarjem Höbttnerjem meseca decembra l. 1611 svojo

¹⁾ Historia annua l. c.

²⁾ Muzejni arhiv, koledar.

³⁾ Muzejni arhiv, koledar.

⁴⁾ Muzejni arhiv, koledar.

stvar poravnal („abgerayt“), in sicer mu je plačal 190 gld., posebe še razven tega tudi „čestno darilo“ („Geschenk“).

L. 1611 je Chrön dalje ukazal slikarju M. Krištofu Weysmanu, da je šev polju tréh obokov bazilike ljubljanske (tedaj še gotska stavba), napravil slikarije; plačal mu je za to 30 gld. ¹⁾

Naglo zapóred so dohajala naročila Chrönova domačim učencem te stroke umetelnosti.

Tem načinom spoznavamo vrsto domačih slikarjev, n. pr., Janeza Janzila, Matevža Plavca, Matija Planerja, Elija Wolfa in Gerharda Krena.

Janzil je naslikal 6 podob v gradu jezuitov v Tivoliju l. 1613. ²⁾

M. Plavec je slikal po naročilu Chrönovem v Gornjem Gradu in v Celji.

Opazke o teh delih v „koledarjih“ škofovih so jako drastične in karakteristične in nas poučujejo s kratkimi besedami o tedanjih umetelnostnih razmerah naše domovine, zató naj se poustisnejo tú, kakor jih je pisal škof sam.

Chrön je namreč zapisal l. 1613, dné 19. aprila, v svoj „koledar“: „Mit M. Mathesen Plawz Malern die 12 Schwybögen vnd Fenster in der grossen Kirchen zu Oberburg allhie in Navi Ecclesiae der gestalt verdingt vnd bedingt, das er Sauber vnd meisterlich die 12 Apostolos auf jeden Schwipogen ainen Mannes oder noch grösser hohe mit seinen Namen articulo fidei und Verzeichniss der Provinzen leben, lehr und Sterben artlich vnd vnsaubmlich malen; die fenster alle 12 fein und khonstlich einfassen, die Gesimbs zu Obrist auch lustig (veselo) malen vnd inner 4 Wochen sicut promisit verfertigen solle; dagegen hat er von vnss die Speyss vnd Trankh 6 fl. für ein Schwypogen Apostel und fenster und das gerisst. Dedimus ei ad rationes 20 fl. 13 kr.“

In dné 2. decembra 1613 je zaznamoval škof drugo pogodbo („Verdingnuss“), katero je zopet sklenil z Matevžem Plavcem „wegen eines Quadern ³⁾ auf Cilli ins Capuziner Closter, (so wir Inen verhaissen sambt ainem Tabernaculo pro S. S. Sacramento). Das Quader soll sein Exaltatio S. Crucis vnden herumb S. Caccilia, Valerianus, Tiburtius, S. Vrbinus; auf der andern Seyten S. Joannes Bapt. S. Thomas, S. Hieronymus, S. Franciscus, vnd S. Clara vmbs Creuz schöne Engel cum armis Passionis, oberhalb des Kreuzes S. Trinitas Gott Vater, ad dexteram Gott Sohn super cruce immediate der heilige Geist, ad sinistram B.

¹⁾ Muzejni arhiv, koledar.

²⁾ Muzejni arhiv, koledar.

³⁾ Quadro ital.-slika.

Virgo Maria vnd ein Stern super cruce[m], so gesehen worden unter Tags in die positionis Primarij lapidis. Item ad Basim S. Caecilia Todt liegend mit dreyen halsswunden vnd zu beden Seiten des Quaders in dem Türlein dus Sancti ad Beneplacitum. Item die Rāmen vnd alle Zyerd soll Meister Mathes Seuberlich schuldig sein zu malen. In unser Speiss (v naši hrani) Leinbat (platno) Leinöll (lanéen olje) vnd Khreyden (kreda) geben wir daher, und Meister Mathes ist schuldig das Quader biss Liechtmess ausmalen. Wo nit so wierdet Ime aller Vbrig Vncosten an der verdingten suma abgezogen werden. Vnd begert 100 fl., die wolle er alss verdienen, dass wir mit seiner arbeyt bestehen vnd zufrieden seyn auch Sprechen sollen,¹⁾ dass ers verdient habe. Actum et promissum Oberburgi . . data tela et Oleum lini.²⁾

Tukajšnja bogoslovska biblijoteka hrani krasno vezano, na prgament tiskano sveto pismo z naslikanimi minijaturami, katero je škofu Chrönu l. 1614 poklonil baron Herbart Auersperg (Turjačan), ker je bilo Auerspergu znano, kakó rad imá Chrön lepe podobe.

Razven navedenih naročil v stroki slikarstva je ukazal Chrön dalje tudi še slikarju in ljubljanskemu mestjanu Eliji Wolfu na spominku svoje matere naslikati poslednjo sodbo (in coemeterio ad S. Petrum Labaci), in Gerhardu Krenu tri slike za véliki oltar v cerkev jezuitov pri sv. Jakobu, tudi sliko za véliki oltar pri avguštinih za 50 gld. in drugih podob za to in ono cerkev na Kranjskem in Štajerskem.

Najlepše slike, katere je Chrön v stari ljubljanski stolnici dal napraviti, in katere so se z njo vred pogubile, nam je popisal naš trudoljubivi domači preiskovalec zgodovine in nabitatelj Dolničar pl. Thalberg v svojem delu: „Historia Ecclesiae Chatedralis cap. VI. De monumentis et inscriptionibus veteris Basilicae p. 36—39“, in eno podob, katera kaže utemeljitev ljubljanskega škofijstva po cesarju Frideriku III., nam je ohranil v načrtu.

Tú vidimo v lepi kompoziciji cesarja Friderika III., kateri se z desnico dotiče desnega ramena klečečega in roké sklenjene držéčega škofa Tomaža Chröna, a z levico kaže na stolnico; zadaj za cesarjem Friderikom se vidi njegov sin Maks I., soutermeljitelj stolnice in „pronepos“ Ferdinanda I., patron in dobrotnik škofijstvu; nasproti téh oseb se vidi krasna Leonora Portugijska, soproga Friderika III. — kateri je dvorni svétnik Birk v almanahu ces. akad. vednosti na Dunaji postavil také lep bijografičen monument — soutermeljiteljica (fundatrix) ljubljanskega škofijstva, katera tudi s svojo desnico kaže na podobo

¹⁾ Dakle priporočilo pri pogojih o prevzetju dela. Op. pis.

²⁾ Muzejni arhiv, koledar.

stolnice. Šest klečečih duhovnikov, prvi z infulo in palico, z angelji, z grbom in gésлом Chrönovim: „Terret labor, aspice prae-mium“, to je bil dalje „ensemble“ izvrstne podobe iz domače cerkvene zgodovine.

Drugo izvrstno zgodovinsko sliko je naročil Chrön pri slikarju Mat. Planerju: „Bitev pri Sis'ku“ (l. 1594), slavno dejanje naših očetov proti dednemu sovražniku kristijanstva, in slikar je šel prej ogledat bojno mesto.

Cena je bila 200 gl.

Sliko, kedar je bila prišla iz rók umetelnikovih, je dal Chrön obésiti v stolnici in je napisal pódnje naslednje latinske vërze:

„Turcica signa stupes? turmasque in bella paratas
 Barbara Carnioliae, minitantes funera terrae
 Praesidii fias etiam spectator ab Astris
 Quod tulit in saevos oratus Achatius hostes.
 Sacrilegus Christi desertus transfuga castris
 Ut Mahometanae suscepit dogmata sectae
 Turcisque ingenitum bibit Hassan Bassa furorem
 Contra Christicolae caepit non impiger omnes
 Continuo Mavortis opus, victore superbus
 Milite saepe suo, meditatur, et agmina cogit
 Bosniacisque replet per Sissek arva mariplis
 Lux aderat funesta tibi ni socia arma tulisscat
 Nam Baptista et Achatius ni fera bella vocati
 Communi voto, clypeos et tela ministrant.
 Auerspergum et Eggenbergum duo fulmina belli
 Hisque parem Rauber, socios patiuntur honoris.
 Bassa loco culpae derisae, caepit in undis
 Exitium culpae. Haec quacunq; trophea tueris
 Christo gratus ades, faustus patriaeque precator.“

Tudi portretirati se je dal škof Tomaž Chrön in v ljubljanskem deželnem muzeju se hrani njegova tedanja, „a nekoliko poškodovana“ podoba. ¹⁾

Ali je v škofovem gradu v Goričanah shranjena slika Chrönova (v naravni velikosti) iz iste dôle, ali je naslikana pozneje „iz spomina“, sedaj ne vem povedati, kajti tedaj, ko sem jo videl pri milostivem gosp. škofu Antonu Alojziju, mi ni bilo moči, podobe natančneje preiskati.

C. Stavbarstvu — kiparstvu — rézbarstvu in umeteljniškemu obrtstvu.

Že v oddelku o slikarstvu sem govoril, da je škofu Chrönu bila skrb, tedaj še gotsko zidano stolno cerkev v Ljubljani ume-

¹⁾ Illyr. Blatt 1833, p. 19, šte. 41.

teljniško na novo olupšati. A tudi naravnost popravil je stolnico, katera je bila že za njega dní precej v slabem stanu in na katerem prostoru se je pozneje dvignila v XVIII. stoletji sedanja v bizantinskem slogu sezidana stolna cerkev.

V „Historia cathedralis“ (MS. Dolničar Thalberg) in v škofovskem poročilu Chrönovem do papeža so omenjene te po njem izvršene poprave stolne cerkve v Ljubljani.

Chrön piše papežu:

„Tri, posebno zaradi svoje stavbe in slikarij izvrstne kapele sem dal jaz postaviti, in sicer: jedno v čast sv. Tomažu, drugo v čast Mariji oznanovanja v moji navadni rezidenci v Gornjem Gradu, a tretjo v stolnici ljubljanski, v čast sv. Florijanu in vsem svetnikom, kjer je tudi škofovska rakev. Vrh tega sem dal tudi postaviti pri tej cerkvi dragocen mramornat kor in novo zakristijo za shranjevanje pontifikalij; ravno takó sem dal popraviti zvoník in olupšati vso cerkev.“ Dalje navaja Chrön svetemu Očetu vrsto drugih cerkvenih stavb in posebno povdarja, da je „ono staro cerkev v Gornjem Gradu, katera je bila nekđaj samostanska cerkev, dal olupšati s slikarijami, podobami in rezbarskimi deli.“

O grobnih spominkih, jako umeteljno izdelanih, katere je dal napraviti Chrön svojim prednikom na škofovskem prestolu in sebi v škofovski rezidenci, sem obširno že pred leti pisal v „Mittheilungen der Centralcommission für Erhaltung der Baudenkmale“,¹⁾ in opozorujem strokovnjake na to delo.

Sv. Petra cerkev v Ljubljani, katera je bila že za Chröna zeló oprhla, ker so jo Turki, često obiskovajoči in požigajoči našo deželo, precej razrušili, je dal škof pozidati, kakoršno vidimo v naših dnéh.

Tudi frančiškanom ljubljanskim je izdatno pomogel Chrön z novci, ko so nameravali popravljati svoj samostan.²⁾

Tudi, akoravno specijelno v stavbarstvo spadajoča in posebna nje vrsta je originalna cerkvena stavba, katero je škof Chrön po svojem obisku v sosednji deželi Hrvatski dal izvršiti.

Berémo namreč v njegovem koledarju dné 11. oktobra 1601: „haben wir M. Christophen Suppan unsern Hofzimmermann mit Gehülz und andern Materialien nach Sissek und Petrinia geschickt daselbst ein Oratorium den Petriniern aufzurichten, als wir ihnen im verschienenen Augusto versprochen, als wir der Orten gewest. Eodem haben wir M. Laurenzen Sakher Uhrmacher von Crainburg mit gedachtem M. Christof auf Flössen nach Agram abgefertigt, dass er alldort, wie auch zu Petrinia eine Uhr aufrichte!“

Krasen, v novejšem času popravljen stavbeni spomenik, vitek spominsk steber na Poljanah blizu mosta nasproti Št. pe-

¹⁾ L. 1861. nov. in dec.

²⁾ Muzejni arhiv, koledar 1613, dné 27. marcija.

ferski kasarni, je Chrön postavil v spomin na junaško delo ljubljanskih kovačev, kateri so napad protestantov na prvo po reformaciji praznovano procesijo sv. Rešnjega Telesa s težo svojih pod plaščem skritih kládív ubranili in odvrnili.

Spominek, okrogel kamenit steber, na vrhu nosèč križ, je olepšan s podobo Bogorodíce, s škofovskimi znamenji in s Chrönovim grbom. Napis berèmo: „Ara et via Coeli“, potler pod podobo Bogorodíce: „Monstra te esse Matrem“, in na stopnjicah Chrönovo gâslo: „Terret labor, aspice praemium“.

Kakor slikarjem in arhitektom, takó je bil Chrön tudi kiparjem in rézbarjem odličén mecén.

Takó spoznavamo kiparje in rézbarje: Janeza Krstitelja Costo, iz Gorice, (izvestno prednik našemu nepozabljivemu prijatelju dr. E. H. Costi), kateri ima škofu Chrönu izdelavati naročena dela od l. 1611 do 1625, in kateri je imel zlasti opraviti pri oltarnih delih v ljubljanski stolni cerkvi; Petra Hofferja, kateri prejme za štiri podobe 28 gld.; mojstra Jurija Skarnosa, mestjana ljubljanskega, kateri ima opraviti pri olepšavanju sv. Petra cerkve ljubljanske, in drug pot se mu naroči, naj iztèše iz kamena grb Chrönov, katerega je dal škof uzidati ¹⁾ v Trstu, kjer je imel svoje stanovanje, kedar je prišel tija; dalje, Jakoba Holzwardta, graškega rézbarja, kateri je imel nalog, izrèzati „podobo vstajenja“ (Vrstandbild), in sv. Tomaža, pokladajočega rokó v rane, („einen S. Thomam, so in die Wunden greift“); napósled Lenarta Kerna, kateri je s pomočjo nekega mizarja, ki je bil tudi rézbar, moral napraviti oltar v ljubljanski stolni cerkvi. ²⁾

Kakor umetelnosti, takó je naš odlični domorodec škof Chrön podpiral pred vsem v cerkvene a tudi v posvetne namene umeteljniško obrtstvo.

M. Jurij Plašik v Kamniku napravi „železno ograjo za ljubljanski kor“, in prejme za to 100 gld. Pozlačeni tabernakelj je naročil Chrön izdelati v Benedkah.

Svečnike za stolno cerkev ljubljansko je delal Jakob Zwygolt, zlatár v Ljubljani l. 1617. ³⁾

Grob Kristov v Gornjem Gradu je dal škof Chrön pozlatiti l. 1610, in se je porabilo zánj 9000 zlatih listkov, za kar je plačal Chrön 67 benečanskih zlatníkov („Zechinen“). ⁴⁾

Cerkvi jezuitov pri sv. Jakobu je podaril Chrön l. 1610 krasen zvon. ⁵⁾

Tudi gravérji so imeli delo za Chröna. Skoro potem, ko je bil imenovan škofa, si je dal, l. 1599, kovatisvetlnje, ka-

¹⁾ Muzejni arhiv.

²⁾ Muzejni arhiv, koledar l. 1613.

³⁾ Muzejni arhiv, koledar.

⁴⁾ Muzejni arhiv, koledar.

⁵⁾ Muzejni arhiv, koledar.

tere, zelo lično izdelane, kaže Krista s križem in gâslo Chrönovo: „Terret labor, aspice praemium“, in katere je naš nedavno umrši izvrstni numismatik gosp. Ant. Jelovšek obširno popisal v „Mittheilungen des histor. Vereins für Krain.“¹⁾

Dve leti potem, l. 1601, je naročil Chrön pri kamnoredcu in gravérju M. Ablu Degnu v Ljubljani velik škofovskocerkven pečat, „darin unser Lieben Frau und Jesu des heil. Kindleins Bildnis in einem königlichen Saal auf beiden Seiten aber das Bisthums und mein Wappen sauber und statlich sammt der Schrift herum gegraben werden solle per 40 fl. und so er sich meisterlich mit der Arbeit verhält ein Ehrung (Geschenk) darzu fein Silber geben 7 Loth.“²⁾

Zastopnik umeteljniškega obrtstva istih dní je velik bel steklen kozarec, na katerem, medló brušene, se vidijo podobe 12 aposteljev; ta kozarec je prišel iz gradú Šinkovega Turna v ljubljanski muzej,³⁾ kajti omenjenemu gradu sta gospodarja bila škof in njegov brat Andrej.

Chrön in vednosti.

Kakor umetelnostim, je bil, kar se umeje samó ob sebi, ta izvanredno visoko obdarjeni človek tudi prijatelj vsem vednostim in jih je podpiral na mnogo strani.

Zanimal se je za matematiko in astronomijo; med nakupíli za njegovo hišo se zapóred nahajajo beležke, da si je omislil matematičnih instrumentov, n. p. „duo Astrolabia“ za 20 gld. (l. 1611⁴⁾); bil je tudi ljubitelj rimskih in grških klasikov, iz katerih često nahajamo odlomke v njegovih pesniških proizvodih, in ne menj natančen poznavatelj mitologije.

Bogoslovje mu je bilo predmet, katerega je gojíl z vso gorečnostjo in ljubeznijo, in, kakor piše Valvazor, je še za njega dní jeden dél njegovega „Opus Canonicum“ v rokopisu hranil ljubljanski škofijski arhiv; a drugi dél je bil že za Valvazorja „raznešèn“ („distrahirt.“⁵⁾

A izmed vseh vednosti je bila Chrönu najbolj priljubljena in je najbolj gojíl zgodovino.

Mož, kateri je sam izvršil dejanski lep dél zgodovine naše dežele, on ni zasledoval le zgodovine starih časov, kjer je bilo moči, ampak zapisaval je tudi zgodovino svojih dní.

1) Tečaj l. 1849, str. 94 in dalje.

2) Muzejni arhiv, koledar.

3) Illir. Bl. 1833, Nr. 41, p. 19.

4) Muzejni arhiv, koledar.

5) Ehre des Herzogthums Krain, II., p. 350.

Njegovi „koledarski zapisniki“, kateri se nam hranijo v muzeju in v stolnem kapiteljskem arhivu, ti nam podajajo najpodrobnejših opomb in so, takó rekóč, kulturna slika o koncu XVI. in v začetku XVII. stoletja. Dobro bi bilo, da bi jih kedaj kaka véščča róka zbrala in v redu objavila.

Chrönove „letne knjige“, („Jahrbücher“), o katerih se je dolgo menilo, da so izgubljene, in katere sem po sreči jaz našel v nekedanji Valvazorjevi, sedaj metropolitanski biblijoteki v Zagrebu, te knjige nam v velicih potézah rišejo zgodovino Chrönovega časa.

Zapiskom Chrönovim, (katerih si je povsodi, kamor je prišel, izpisaval važne stvari iz arhivov), se imamo zahvaliti za važno beležko, da znamo, kedaj in odkodi so prišli Kočevarji v našo kranjsko deželo.

Valvazor piše (a urinil se je tiskarni pogrešek v letnici 1509, kedar Chrön še ni živel ¹⁾, da je škof Chrön l. 1590 ali 1599 v škofje-loškem arhivu našel in zapisal notico: „Carolus IV. Imperator, Rex Bohemiae devictis Franconibus & Thuringis ad petitionem Friderici Comitis ab Ortenburg, dedit ei trecentos viros, cum Conjugibus et liberis in servitutum, qui alias debebant puniri propter rebellionem; quos transmisit ad sylvas, ubi nunc Gotsevia est. Qui processu temporis excisis arboribus, septem ecclesias parochiales crexerunt.“ To je: „Ko je Karol IV., rimski cesar in češki kralj premagal Franke in Turingčane, je izročil grofu Fridriku Ortenburškemu na njegovo prošnjo 300 mož z ženami, da so mu služni: ti bi se sicer bili zaradi upora in rogovilstva kašnjevali (s smrtjo.) Te ljudi je poslal omenjeni grof v gozde, kjer je sedaj Kočevje; s časom so izsekali šumo ter postavili sedem farnih cerkvá.“ ²⁾

Tú opomnjeni prítod Kočevarjev iz dežele Frankov so novejšje jezikoslovne preiskave Elzeja, Schroerja in pisatelja teh vrst potrdile kot zgodovinsko istinit.

Druga arhivalična beležka Chrönova nam je ohranila vest, da je natorni sin cesarja Karola V. bil na Kranjskem duhovnik.

V zapisniku „Ordinatorum ad annum 1577“ berémo:

„Acolitus Anthonius Edelmann Augustanae diöcesis Hic Caroli V. Imperatoris Naturalis filius.“ ³⁾

Razumnik, kakoršen je bil Chrön, je imel tudi — skoraj je odveč, to zatrjevati — mnogobrojno in izborna biblijoteko. Bil je v zvezi s knjigotržci vsega svetá, naroča knjige iz Benetek,

¹⁾ Ta tiskarni pogrešek, kateri se lahko popravi, ni prešel samo v Elzejev spis o Kočevji, temuč tudi v Dimčevo „Geschichte Krains.“

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain, III., knjiga XI., stran 194.

³⁾ Rokopis Chrönov v Zagrebški metropolitanski biblijoteki.

kupava jih od potujočih knjigotržcev, (n. pr. od nizozemskega knjigotržca Baura l. 1611 „Belarmin Reges Angliae“ ¹⁾ i. t. d., obči s solnogradskim knjigotržcem Janezom Muerspergom (l. 1617 ²⁾, in z Widmannstedterjem v Gradcu, kateri mu redno pošilja slavnega Kepplerja „Einer Ehrosamen Land-schafft in Steyer Mathematici“ koledar.

Chrönova precej obila biblijoteka je shranjena v škofovski rezidenci v Gornjem Gradcu, kamor je tudi pošiljal lepe od-tise slovenskih protestantskih knjig, katere je on kon-fiskoval, tem načinom so se nam do dandanes ohranile v cesarski ljubljanski licejalni biblijoteki, v katero so prišle z dragocenostimi nekdanje družbe „prijateljev kmetijstva“.

Po okusu svojega časa je prilépljal Chrön svojim knjigam po vsej notranji strani sprednje platnice svoje biblijoteke znamenje s svojim grbom in alegorično pomenljivim napisom v bakrorezu. ³⁾

Bakroréze je delal, kakor nam kaže imé: Greuter, morebiti praded dandanes mnogo imenovanega poslanca iz Tirolskega msgr. Greuterja.

A ne, da bi samemu sebi napravil izvrstno biblijoteko, Chrön je tudi skrbel, za ljubljansko stolnico, namenom duhovenstva pri-merno zbirko knjig omisliti.

Eno leto pred smrtjo škofovo pisano se nahaja v stolnem kapiteljskem arhivu naznanilo, katero imá ozir na to. Slóve takó-le: „1629. Bibliotheca. contributio facta a Clero Labac. Diöces. pro erigenda Bibliotheca apud Ecclesiam Chatedralem.“

Kakor se je škof Chrön v svojem življenju zanimal za ved-nosti, takó je tudi skrbel za podporo učencev vednosti.

Kómu naših rojakov niso znane še dandanes pod škofovem in njegovega brata Andreja imenom vsako „novo leto“ se omla-jajoče štipendije Chrönove za mladino! A ne še le na koncu svojega plodovitega življenja, takoj pri nastopu svojega škofovega poziva se je spominjal „ubogih dijakov“ ter jih je podpiral v Ljubljani, v Gradcu in na Dunaji.

Z ginjenim srcem berémo namreč med drugimi stvarmi v njegovem „koledarju“ opombo: „Der alten Mutter Ursula Bostia-zhizhin zu Stain wyttib in Bedacht wir mit ihrem Herrn Sun P. Mathia Bostianzhizh Soc. Jesu Decano Philosophicae sive Ar-tisticae Facultatis zu Wien vnuss dahin beredt vnd verglichen

¹⁾ Muzejni arhiv, koledar.

²⁾ Muzejni arhiv, koledar.

³⁾ Eden takošno biblijotekino znamenje imajoč krasno vezan odtis ka-toliškega nemškega sv. pisma Dietenbergerja, darilo Chrön-ovo grofom Auerspergom, se nahaja v kneževi domači knjigarni v „knežjem dvoru“ v Ljubljani. Op. pis.

das er Ime (sich) die Armen Crainer zu Wien auf der hoch Schuell entgegen wir sein allte liebe arme Mutter Trewlich befolchen sein lassen wollten; vor diesem zu 3 malen gelt ron 12 bis 15 und mehr Gulden an yetzo aber zu ihrem Tag (godovni dan) und auf die kalte Winterszeit ain neuen Pelz und gefütterte rauhe Joppen geben. Vt oret Deum pro me!“

A tudi šolo samo ob sebi je Chrön podpiral; takó n. pr. l. 1599 od nadvojvode Karola utemeljni licej jezuitov v Gradcu, *) in l. 1603 semenišče v Ljubljani. 2)

Slovani v Andaluziji. 3)

(Pismo zbiorowe Jozafata Ohryzki. 1859.)

Prevél Fr. Hubad.

Slovani na Španskem? To je bedost! misli gotovo marsikak čitalec. Tudi jaz sem mislil takó, beróč napis, a zgodovina me je naučila boljšega. Že sestavek sam nam kaže, da je stvar gotova, in poroki so nam izvrstni učenjaki, kateri pričajo o tem. Med drugimi pravi tudi Weber („allgemeine Weltgeschichte“ VI. str. 537): „Tujci, prodani na Špansko, so bili iz prva Slovani, ujeti v bóju; zato so jih obče imenovali Slovane. Sprejeli so jih v telesno stražo kalifovo, v boju so bili vodje, dosézali so visóke čestí na dvoru in v državi; skopljenci, katere so prodajali židovi francoski v Kordovo, so dosegli mnogo uplíva. Število Slovanov, katerim je zaupal Obderahman in nasledniki njegovi največ, znašalo je šest do osem tisoč in še več. Ali sužnji sluge despotizma in samovolje, katere je sovražilo ljudstvo, niso bili varna podpora prestolu. Prednost tujcev, katere so imenovali Arabi „neme“, ker niso umeli govoriti arabski, je dražila plemenitaše muhamedanske, zató so nastale zarote in upori.“

Že to nam kaže, da ne smemo misliti, kakor bi se bili zavedali Slovani po Andaluziji svoje národnosti; bili so sužnji. Vidimo zatorej, kakošna nemila usoda je zadela Slovane

1) Steiermärkische Zeitschrift. Neue Folge, I. tečaj, 2. zv. str. 40.

2) Stolni kapiteljski arhiv, koledar.

3) Gl. K. Szajnocha v „Zeitschrift für slav. Lit., Kunst und Wissenschaft.“ Verantw. Redacteur J. E. Schmalzer I, 1, str. 10—26; 2, 67—81; II, 1, 22—27.

postali so sluge tujim gospodarjem. Odlikovali so se na tujem po svoji hrabrosti, zvestóbi, prebrísanosti, vdanosti do svojega gospodarja, doma so postajali hlapci tujčevi.

Kdor vpraša po vzroku, najde ga lahko sam, a pravijo nam ga tudi kroniki nemški, ki pripovedujejo, da so se bojevali v vrstah nemških tudi Slovani proti rodnim bratom svojim. Tožno je to, ali resnično. Toda pogledimo rajši, kaj pravi pisatelj o Slovanih po Andaluziji.

Brez vspeha bi iskali dandanes pri sedanjih Slovanih spominka, kateri bi pričal, da so občevali Slovani poganski z Andaluzijo. Saj treba še praviti, kaj je Andaluzija. Takó so imenovali v srednjem veku, posebno v prvi polovici njegovi, ves del Španije, kjer so vladali Arabi. Tedaj so občevali tudi Slovani z Arabi. Posebno iz devetega véka so se ohranili spominki jednoglasni in zanimivi, kateri pričajo o tem.

V letih 943 in 948 je pisal učení Arab Masudy ¹⁾ svoje zgodovinsko delo „zlati travnik“ in „biserna jama“. Tú govóri dvakrat o Slovanih. Prvikrat pravi: „Največji národ med Slovani so Lužani. Tržujejo do Andaluzije, do Carigrada in do Kazarov.“ Drug pot omenja, da lové bobre (Castor fiber, Biber) v okolici Kijevski in pródajo kože celo v Andaluzijo. ²⁾

Najslavnejši vsih kraljev arabskih ali kalifov španskih v Kordovi je bil Abdelrahman III. ³⁾

Na njegovem dvoru je služil tudi modri Izraelit Hozdaj ⁴⁾ Ta piše l. 959 kralju Kazarov Josipu v Azijo in pravi med drugim, da so pri kalifu Abdelrahmanu tudi poslaníki carja

¹⁾ Gl. M. Charmoy: „Rélacion de Massoudy et d' autres auteurs musulmans sur les anciens Slaves. (Mémoires de l' acad. imp. des sciences de St. Petersbourg, tom. II. 1834).“

²⁾ D' Ohsson, „Des peuples du Caucase,“ str. 86, 89.

³⁾ Abdelrahman, Abdelraman, Abdorrhaman, prav za prav Abd-el-Rahman t. j. služabnik milostivega. Arabski izrek rahman je koren (?) staropoljskim besedam rochmanny (kroták), rochmannosć (krotkost), urochmanić = lagodny, lagodnosć, ulaskowić; glej Lindejev slovár. (Mrongovius je pridél tem besedam le zvezdico, kajti so zastarele.) Opominjam, da arabskih imen ne pišó vsi jednako, ker Arabi v rokopisih ne pišó samoglasnikov. Dakle je mnogokrat dvomno, kakó se glasé besede. Zato čítamo: Omejadi, Ommajadi in Ommijadi; Elhakam in Elhaken; Hišem, Hišam in Hešam; Muhamed, Mohamed in Mahomet; Sulejman, Solejman in Soliman; Edris in Idrs, Ebn in Ibn i. t. d.

⁴⁾ Vse imé slóve: Rabbi Hozdaj, Ibn, Šaprut. Pismo izdano je na novo. Dr. P. Cassel, „der chazarische Königsbrief aus dem 10. Jahrhdt.“ Berlin 1877. Op. prev.

grškega, kralja nemškega in kralja „Gebalim,“ „kateri so Slovani“ (al-Sekalab). Isto pismo ¹⁾ Hozdajevo omenja kasneje zopet poslaníkov slovanskega kralja in pravi, da sta prišla z njimi tudi dva žida. ²⁾

O istem kalifu Abdelrahmanu III. pripovedujejo pisatelji arabski, da so prišli k njemu tudi poslaníki slovanskega kralja, imenovanega „Ducu“ in, da je poslal z jednem teh poslaníkov škofa mozarabskega ³⁾ Hugona Rabiije, kateri se je vrnil posled mnogih let s pota k Slovanom. ⁴⁾

A najobširnejše govori o odnošajih Slovanov z Arabi Imam Ebn-Haukal. L. 976 je spisal „kunjigo potovanja.“ V njej pripoveduje: „Dežela slovanska je tolika, da daje sužnje na vtok za Korasanana zapad za Andaluzijo. Andaluzi jih kupujejo v Galiciji (španski), na Francoskem, v Lombardiji in Kalabriji in jih prodajo skopljenče v Egipet in v Afriko. ⁵⁾

¹⁾ Gl. W. Bielowski, „Monumenta Poloniae historica;“ Pomniki dzijowe Polski, I. 61. 65, kjer je natisneno pismo.

²⁾ Lepe opazke Bielowskega na str. 81. nam dokazujejo, da je kralj slovanskih Gebalim knez hrvatski, o katerem pravi Konstantin Porphyrogenetes, da biva na severozapadni strani Karpatov, blizu Nemcem. S tem se vjema Hozdajevo imé Gebalim, kajti gotovo se izpeljuje iz korenike „gebal“ (gora), kakor izpeljujejo navadno ime Hrvatov od „gora“. Arabsko imé gebal nahajamo tudi v hebrejščini, v kateri je pisano pismo Hozdajevo. A služilo je Arabom in Hebrejcem kot krajevno imé. To dokazuje: Gebalene, t. j., gorata pokrajina v Palestini; okraj Gebel (Džebel) = gorati, na Libanu; pokrajina Gebal, katere omenja Conde, „Geschichte der Araber in Spanien“, zv. II. oddel 11, in druga imena, n. pr. Gebal-Tarik, Gebal-Quintos in dr. Dakle „Gebalim“ ni drugo, nego prevod besede Hrvat in pomenjati obe besedi Gorjance = Horvate (Horite) pri kralju Alfredu.

³⁾ Mozarabi so se zvali kristijani, živoči med Arabi.

⁴⁾ O tém pripoveduje Aschbach „Geschichte der Ommajjaden in Spanien“, II. 98 po Murphyjevem „History of the mahometan empire in Spain“: „Other embassies arrived at Annasirs court; namely, one from the king of the Slavonians, called Ducu; one from the king of France behind the Pyrenees, named Ukad; and one from the sovereign of the France on the east side of the country, called Calda. These envoys were likewise received by Annasir with great pomp and state: and he sent back, with the ambassador of the Slavonians to their Sovereign Hugo Rabia, the bishop, who returned after an absence of two years.“ — Da je pošiljal Abdelrahman III. mozarabske duhovnike kot poslanike in da so mu pisali ti po pisarnah, omenja čisto ta Joannis abbatís Gorziensis. Pertz, Monumenta Germaniae. Script. IV. 369–377.

⁵⁾ D' Ohsson, „Des peuples du Caucase,“ str. 86.

Čudna je ta novica, a vrjetna je vendar, ker nahajamo več drugih poročil, katera jo potrjujejo. Ebn-Haukal pravi, da so dobivali Arabi slovenskih sužnjeve iz Galicije, Francije, Lombardije in Kalabrije. Vse te dežele so tržile tedaj res s sužnjimi po arabskih deželah. Po Lombardiji in Kalabriji, t. j. po Italiji: (Lombardijo so imenovali tedaj vso deželo od Alp do Rima) kupavali so sužnjeve in prodali so jih v Andaluzijo posebno Benečani. Celó v Rimu je bil trg za sužnje. Životopis sv. Caharije iz l. 747 nam kaže, da je bil ob Tiberi trg za sužnje, kjer so jih kupavali Benečani mnogo Saracenom. ¹⁾

Ko sta prepovedala cesar rimsko-nemški in papež kupčijo s sužnji po Italiji, so se pogodili Benečani s pomorskimi tolovaji po morju adrijanskem in srednje-zemskim. Ti so plenili in kupavali sužnje po bližnjih obalah in Benečani so jih vozili v Afriko in v Andaluzijo. ²⁾ Posebno so plenili ljudi po obalah slovanskih ob morju adrijanskem. V Dubrovniku je bil velik sejem za sužnje. Zató je bila večina sužnjih, prodana Musulmanom, slovanska. ³⁾

¹⁾ Multitudinem mancipiorum virilis scilicet et feminei sexus, quos in Africam ad paganam gentem nitebantur deducere. Fischer, „Gesch. d. deutschen Handels I. 36.“

²⁾ Dandul „Chron. ad annum 878,“ str. 186 Fischer l. c. I. 36. —

³⁾ Kakó je bilo s sužnostjo po Italiji še celo v petnajstem stoletju, kaže nam jasno Makuszew, „Monumenta historica Slavorum meridionalium“, zvezek I. sešit I. Varšova 1874. Na strani 199 omenjenega dela nahajamo sklep mestnega zbora ankonskega l. 1458, kateri slóve slovanski: „Sklenili so in zapovedali so, da so Grki, Turki, Tartari, Saraceni, Bosnjaki, Bolgari ali Albanezi, in vsi drugi neverniki, možki in ženske, katere so že kupili mestjani ankonski, ali jih bodo še le kupili, vedno sužnji (selavi) in hlapeci in potomci njih (descendentes ab eis seu ex eis) onega, kateri jih je kupil in potomcev njegovih in dedičev ali onih, kateri imajo kako pravico do njih. In da se ne smatrajo oproščeni na noben drug način, kakor će jih oprosti izrečno gospodar po javnem pismu, ali po zadnji oporoki, pisani po notariju (bilježniku) ali po pismu, za katero pričajo dovoljni svedoki.“ — A da so res prodajali o tem času sužnje posebno slovanske z balkanskega polotoka, nam priča tudi pismo, katero je pisalo starejšinstvo (senatus) florentinsko dné 21. maja 1456 namestnemu kralju v Napoli (Makuszew, „Monum.“ str. 443): „Ciprijan, sin Klementov, pošten mestjan našega mesta, zaslužen za naše mesto, je dobil po róki Lovrenca de Ricasolis z otoka Hija (Chios) sužnjo, zvano Katarino, Bolgarkinjo (natione balghera), imejočo okolo šestnajst let. On jo pelje v Pisok svojemu sestrancu, kateri jo je prodal Jarneju de Varna, mestjanu pizanskemu. Ta je poslal sužnjo v Palermo i. t. d. A čuli smo, da delajo nekateri radi sužnje omenjenemu Jarneju zapreke in mu pravijo, da je sužnja

Na Francoskem so bili tedaj glavni sejmi za sužnje v Verdunu in v Lyonu. O Verdunu pravi škof Liutprand, kateri je živel okolo leta 948, da prebivalci ne prodajo samo sužnjih Saracenom na Špansko, ampak, da jih skopijo tudi, da jih prodajo dražje. ¹⁾

V Lyonu so tržili s takošno robo posebno židovi, kakor nam priča pismo tamošnjega nadškofa Agobarda († 840). ²⁾

Tržna pot skozi Lyon in Verdun je držala k Renu in dalje k dolnji Labi, t. j. v slovanske pokrajine, od koder so dobivali trgovci sužnje. Nemški kronik Thietmar, kateri je živel v istem času kakor Ebn-Haukal, pripoveduje o bojih s Slovani polabskimi in poroča, da je postal pregovor: „Razkropili so jih kakor Slovanec, katere so prodali na razne strani za sužnje.“

Prihajali so zatorej sužnji Slovani s Polabja na Špansko čez Lyon in Verdun.

Arabi so kupavali sužnje v Galiciji, severo-zapadnem kotu španskem. Tjakaj so plavale že dolgo ladije národa mogočnega, soseda Slovanom, kateri je gospodoval dolgo Slovanom baltiškimi. Bili so ti Normani. Že od leta 827 so prihajali ti morski tolovaji na obala galicijska in portugalska. Kupčevali so posebno s sužnjimi. Helmsold pripoveduje tudi, da je bilo mnogo trgov za sužnje na obalu baltiškega morja, zato si mislimo lahko, kako so prihajali sužnji Slovani v An-

iz Dubrovnika (ex Rausis), ne Bolgarka, in da je ne more siliti v sužnost“ i. t. d. — (V okolici ankonski so bili naseljeni tudi Slovani in Albanezi; čudne pravice so zatorej uživali.)

Op. prev.

¹⁾ Muratori, „Scriptores rerum Italicarum,“ II. 470: „quos (eunuchos) Verdunenses ob immensum lucrum facere solent et in Hispaniam ducere.“ — Zato so poznali Verdunci tudi dobro pot do Arabov španskih in so jih rabili potniki mnogokrat za vodje. „Vita Joannis abbatis Gorziensis pri Pertzu, Monum. Germ. IV. 370“: „praedictumque Viridunensem socium ob locorum regionumque notitiam fecit.“ Ni čudo, da so imeli kalifi andaluški radi skopljenje, saj pripoveduje škof Liutprand v svoji zgodovini (Muratori, II. 470), da so bili carju Konstantinu Porphyrogeneti izmed darov, katere mu je pripeljal škof v imenu italijanskega kralja Berengarja, najljubši štirje mali skopljenici: „quatuor carsumatia, imperatori nominatis omnibus (donis) preciosiora. Carsumatium autem Graeci vocant eunuchum.“

²⁾ Fischer, „Gesch. d. deutschen Handels,“ I. 35: „praedicavimus Christianis, ut mancipia eis (Judaeis) christiana non venderent, ut ipsos Christianos vendere in Hispaniam non premitterent.“ Vidi se zatorej, da govori le o kupčiji s krščanskimi sužnji. A nikjer še ni bilo prepovedano, prodajati nekrščenih Slovanov.

daluzijo. Po deželah in po potih, od koder pravi Ebn-Haukal, da so prihajali, jih je bilo mnogo. ¹⁾

A nahajamo tudi drugih poročil, katera pojasnujejo, kar pravi Ebn-Haukal. Dà, ohranili so se spomínki, kateri pripovedujejo, kakó se je godilo Slovanom po arabski Španiji.

Usoda njih je bila iz početka navadnega sužnja, kasneje se je popboljšala in je postala prav odlična. Arabski pisatelji, kateri so opisovali zgodovino Arabov po Španiji, pripovedujejo mnogo o njih. Ali poročila niso še natisnjena vsa, večinom jih hranijo še v rokopisu. V minolem stoletju se je bavil z njimi učeni bibliotekar Casiri v Madridu. Izdal je na svitlo l. 1760. delo z naslovom: „Bibliotheca Arabico-Hispana Escorialensis.“ A l. 1816 je dal na svitlo v Londonu Anglež Murphy svojo zgodovino Mohamedanov na Španskem („History of the Mahometan empire in Spain“). Zajemal je gradiva posebno iz biblioteke Casirijeve. Obé knjigi donašati izpiske iz arabskih zgodovinarjev, a vendar še ne kažeji popolnem bogastva arabskega slovstva zgodovinskega.

Še l. 1820 je zagledalo beli dan delo popolno v Madridu. J. A. Conde je izdal tedaj zgodovino arabske vlade na Španskem („Historia de la dominacion de los Arabes en España, sacada de varios manuscritos y memorias arabigas“). Ponemčil je to delo Rutschmann in ga je dal na svitlo l. 1825 v Karlsruhe. Conde popisuje prav obširno zgodovino Mavrov po Španiji; pri njem nahajamo največ stvarine za zgodovino arabsko. ²⁾

1) Razven ujetih v boju (češ. plennici) in takih ljudi, katere so uplenili tolovaji ali jih ujeli s silo, so postajali sužnji po staroslovanskem pravu tudi: a) Hudodelci, obsojeni na smrt, katerim so pustili življenje (gl. dr. Hermegild Jireček, „Das Recht in Böhmen und Mähren“ I. 2. str. 39.). b) Dolžniki, katere so tožili upniki, a niso prišli pred sodnijo in so jih dakle obsodili „in contumaciam“. Upnik je smel prodati takega za sužnja. „Jus Conradi“, ali „jura županorum“ pravi (§. 33): „Kdor je pozvan pred sodnijo zaradi dolga, a ne pride na prvi obrok, bodi prodan, če ne more dokazati pravne ovire.“ c) Zakonski, kateri je zapustil ženo ali moža brez pravnega vzroka in ni hotel živeti več z njim. Pravo Breislava I. l. 1039 po Kristovem rojstvu (Decreta Breislai I.) pravi (§. 2): „Če zapusti žena moža ali mož ženo in se skregata tako, da se ločita; naj se prodajata oni, kateri se noče vrniti v zvezo, sklenjeno po zakonu, po zakonu naše dežele, v sužnjost.“ Isti paragraf zapoveduje, naj prodadé takega na Ogrsko, da ne okuži jedna ovca s svojo boleznijo vse črede Kristove. d) Ravno tako so kaznovali tudi nezakonske matere, katere so odganjale sad svojega telesa. — Z Ogrskega so prodali sužnje dalje v carstvo bizantinsko. Takó pravi zakon kralja ogrskega Kolomana l. 1100. §. 77, „da ne smejo prodati sužnje drugih, kakor one, katere so prignali iz tujih dežel.“ Op. prev.

2) Vire arabske je rabil tudi Roderich, nadbiskup toledski. Pisal

Slovanska telesna straža v Kordovi.

Prvič omenjajo Slovanov po Španskem za časa emira ali kralja Hakema I., kateri je gospodoval Arabom španskim od l. 796 do 822. Conde pripoveduje o njem (I. 2, 36): „Kralj Hakem si je napravil na svojem dvoru telesno stražo 5000 oboroženih mož; 3000 med njimi je bilo Mozarabov, a 2000 Slovanov. Tudi je imel mnogo skopljenecv v notranjih prostorih svoje palače.“

Godilo se je to sto let po tem, ko so si osvojili Arabi Španko, petdeset let po tem, kar so seli na prestol slavni Omejadi, kateri so vladali prej po kalifatu bagdadskem. Hakem I., ali z vsem imenom Alhakem-ben-Hišem-Abulasi, je bil tretji kralj arabski iz dinastije Omejadov. Slavijo ga pridnega vladarja. Da bi proslavil svojo vlado, izbral si je visočih dostojanstvenikov, kakor so jih imeli po dvorih kraljevih na iztoku. Nbral si je silno trumo sužnjih, da mu služijo in ga čuvajo. Kakor pripovedujejo pisatelji arabski, je imel na svojem dvoru toliko sužnjih ljudi, kakor nikdo pred njim „ni ded ni oča njegov.“ Plačano telesno stražo je razdelil v dva oddelka. Prvi oddelek je služil na konjih, stanoval je po vojašnicah blizu palače kraljeve. Štel je 3000 Mozarabov, andaluških kristijanov, kateri so izgubili svojo národnost pod arabsko vlado in so sprejeli večinom islam. Drugi so bili pešci, služili so na dvoru. Bilo jih je 2000. Bili so sužaji, kupljeni po tujih deželah. Opravljali so kralju tudi osobne službe v palači.

Ti so bili Slovani. To stražo zovó pisatelji arabski vedno le „slovansko stražo“, Slovane, ali arabski: Seklabe, Saklabe. Po izpisih Casirijevih nahajamo tudi imé Skalab, Skalabi, ali z latinsko končnico Scalabaeus, Scalabitae. Casiri sam pripoveduje, zakaj jih imenuje takó. V predgovoru svojemu delu toži, da pogršajo rokopisi arabski samoglasnikov. ¹⁾ Zato, pravi, moramo staviti samoglasnike po svojem prepričanju. Vodilo mu je bila pisava latinska, navadna v srednjem veku Sclavi, zato piše navadno Skalab namesto Saklab. A učeni biblijotekar je vedel tudi dobro, kdo so bili ti tujci. Na strani 206. drugega dela dostavlja: „Skalabi so Iliri, zovó jih navadno Slave, ti so služili tedaj z orožjem na Španskem.“ ²⁾ A tudi ni mislil nikdo izmed prejšnjih pisateljev, da bi bili ti Ska-

je v trinajstem stoletju. Njegovo „Historia Arabum“ nahajamo v drugem delu Schottovega dela „Hispaniae illustratae scriptores“

¹⁾ Casiri, „Bibliotheca“ I. str. VI. Ravno tako razno bère slovanska imena Masudíjeva Des Guignes v „Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du roi, I. 27 in D'Ohsson, „Des peuples du Caucase“, str. 36–38.“

²⁾ Casiri, „Bibliotheca, II.“ 206: „Scalabitae sunt Illyrii, vulgo Esclavons, qui per ea tempora in Hispania stipendia merebant.“

labi kaj družega, nego Slovani. Mlajši prevoditelji arabskih pisateljev Murphy in Conde in pisatelji, kateri so zajemali iz obeh: Aschbach („Geschichte der Ommajjaden“) in Hammer-Purgstall („Gemäldeaal der Lebensbeschreibungen grosser moslimischer Herrscher“) so že opustili obliko arabsko in pišó: Slaven, Slavonians, Slaves, Slavonier.

Poleg varovanja vladarjev vpravljali so Slovani v Kordovi tudi službo skoplencev, pravi Ebn-Haukal. Stregli so in služili po notranjih prostorih kraljeve palače. Na mestu, kjer omenja Conde 2000 Slovanov v telesni straži kralja Hakema, omenja tudi velike trume skoplencev v palači. A ker pripoveduje o skopljenih že Ebn-Haukal, smemo sklepati gotovo, da so bili tudi skopljenici omenjeni po Condeju večinom Slovani. Kakor pišó drugi pisatelji arabski, je bilo toliko Slovanov med skopljenici na Španskem, da sta pomenjala imena skopljenec in Slovan kasneje isto. Zato pravi nek pisatelj na mesto: „Skopljenec je ubil kralja Ali-ja“, „Slovan je ubil kralja Ali-ja“ (Casiri, Bibliotheca, II. 205.), namesto: „Mnogi Slovani so morali umreti zató na križu“, pišó kroniki arabski: „Mnogi skopljenici so morali umreti zato.“ (Casiri Bibliotheca, II. 108.); namesto: „Vadha, nadzornik slovanskih komornikov,“ čitamo tudi: „Vadha, nadzornik skoplencev“ i. t. d. ¹⁾ Kasneje prešlo je ime skoplencev na vsó stražo slovansko. Zovó jo takó prvi pisatelji arabski in kasneje tudi krščanski. Namesto, da reče n. pr. orientalist Herbelot s Condejem, da je služilo v telesni straži Hakemovi 2000 Slovanov, pravi, da je služilo 2000 skoplencev. ²⁾ Znano vojsko med slovansko in afričansko telesno stražo imenuje kronik arabski Alhomaidin vojsko skoplencev z Berberi. ³⁾ S tem se strinjajo tudi novejši prevoditelji arabskih poročil in pišó kakor Aschbach: „slovanski skopljenici v telesni straži.“ ⁴⁾ in Hammer-Purgstall: „po vodji slovanske skopljenke straže.“ ⁵⁾ Gotovo je prešlo ime lahko na Slovane v telesni straži in na slovanske komornike, ker so bili oboji sužnji, kupljeni z drugimi, katere so pródali po Ebn-Haukalu iz Andaluzije v druge dežele. ⁶⁾

¹⁾ Casiri, „Bibliotheca,“ II. 104. a Vadheh Alscalabaeo, Eunuchorum rectore.

²⁾ Herbelot, „Bibliothèque orientale,“ 382.

³⁾ Casiri, „Bibliotheca,“ II. 205.

⁴⁾ „Gesch. d. Ommajjaden,“ II. 286: „Die slavonischen Eunuchen in der Leibwache.“

⁵⁾ „Gemäldeaal der Lebenbeschr. grosser moslim. Herrscher,“ III. 152: „Capitain der slavischen Eunuchen-Leibwache.“

⁶⁾ Gl. Lembke, „Gesch. Spaniens,“ I. 373. Aschbach, „Gesch. d. Ommajjaden,“ I. 229. Vita Joannis abbatis Gorziensis (Pertz, „Monum.“ Germ. IV. 371.) popisuje poslanstvo v Kordovo h kalifu Abderahmanu III. Tu pravi pisatelj: „Težko je priti k njemu. Vse

Arabsk pisatelj, vreden vsega zaupanja, pripoveduje, da so nazivali Slované v Kordovi, ker niso umeli jezika svojih gospodarjev Moslemov tudi „neme“ „al-charas.“ Hammer-Purgstall (III. 65) meni, da se je povrnilo s tem Slovanom, ker so imenovali ti Grmane tudi neme, Nemce. Drug pisatelj, Anglež, imenuje te Slované „tujce iz zapada,“ kar je popolnem pravo gledé na lego dežel slovanskih proti Andaluziji.¹⁾

Ne pogreša se tudi poročil, katera nam pravijo, od kod so nekateri Slovani na Španskem. Od jednega, slavnega vodje slovanskega, o katerem bomo še govorili, pravi poročilo, da je bil Dalmatin.²⁾ A izmed novejših pisateljev meni jeden, da je bilo več Slovanov v telesni straži Abderahmana III. doma iz pokrajin slovanskih na Ogrskem.³⁾ Iz teh krajev ste držali dve cesti na Špansko. Prva je držala na zapad skozi del Bavarske, kjer po povelju nemškega kralja Ludovika I. 906. ni trebalo plačevati „carine“ (colnine) od sužnjih moravskih.⁴⁾ A druga je držala proti jugu v Benetke. Ogrsi so bili v zvezi z Benetkami, odkar so pridrli na veliko Moravijo. Iz Benetek je držala pot za reveže, katerih trpenje skruni še dandanes omiko in vero, v Španijo. Na trge gališke na Španskem so prihajali sužnji Slovani najbrže iz Polabija, od kodar so jih gonili Nemci čez Verdun, a Normani po morju.

se dela pismeno po slovanskih komornikih, „tantum litteris per sclavos cubicularios omnia perferuntur.“ Skoraj gotovo pomenja tu „sclavi cubicularii“ toliko, kakor „Slavi cubicularii.“ Životopis opata Janeza je pisan namreč že pred letom 904; tedaj besede „Slavi“ ali „Sclavi“ pisatelji še niso rabili v pomenu „sužnjega.“ V desetih zvezkih „Monumenta Germaniae“, kateri navajajo zgodovinske vire do XI. stoletja, nahajamo besedo „sclavi“ le edenkrat na mestu, na katerem smo ravno govorili. Misliti smemo zatorej, da pomenja beseda „sclavi“ tu narodnost, a ne sužnjega, ker je dobila zadnji pomen še le kasneje. — Da so prejeli Nemci besedo „Sklave“ v pomenu sužnjega od imena naroda slovanskega, podjarmljenega, priča nam J. Grimm, kateri pravi („Deutsche Rechtsalterthümer“, Göttingen, 1828, str. 322): „Ueberwundene Slaven unter der botmässigkeit deutscher fürsten befanden sich unbezweifelt in einem solchen verhältnis der hörigkeit. Wende oder Winde zu heissen galt lange zeit als beschimpfung. Selbst der name Slave hat fast allen völkern Europas den härtesten ausdruck für knecht hergegeben: sclave, ital. schiavo, span. esclavo, franz. esclave.“

Op. prev.

¹⁾ Conde, „Historia“ zvez. I. del II. oddel 66.

²⁾ Casiri, „Bibliotheca“, II. 214: „gente Dalmata.“

³⁾ Aschbach, „Gesch. d. Ommajjaden“, II. 111. Majlath, „Gesch. der Magyaren“, I. 15.

⁴⁾ Boczek, „Codex diplomaticus Moraviae“, I. 72.

Tudi čas, o katerem so začeli prihajati Slovani na Španško, se ujema z različnimi dogodbi, ki nam razjasnjujejo, kako je moglo priti tja toliko sužnjih. Kralj Alhakem je ustanovil stražo in skopljenke slovanske v letih 796 in 832, ravno, ko so začeli podjarmljati Nemci Slované najkrutejše. Po l. 747, ko so prodali še očitno sužnje za dežele arabske na trgu v Rimu, se je razprostrla trgovina benečanska s zaplenjenimi ljudmi najboljše po obalah adrijskega morja. L. 789 so prihruli Franki na Slované polabske. Po vsakem boju so gonili ti boritelji za vero krščansko, kakor so se nazivali, trume Slovanov v sužnost.

Po kralju Alhakemu I. nekaj časa čujemo o Slovanih v Kordovi samo, da so bili tamo. To dokazuje tudi naslednje poročilo iz dobe kralja Abdala, v letih 888 in 912, katero nam kaže, kako so bili oboroženi in priča, kako lepó so sloveli pri vsem národu: „Ko se je odpovedal Abu-Otman česti vezirski“ pravi poročilo arabsko, ¹⁾ „postavil ga je kralj Abdala poveljnika slovanski telesni straži, v kateri so bili sami tujci iz iztočnih krajev. Te so čislali posebno, a odlikovali so se po postavi in po zadržanju, po skušeni hrabrosti, zvestobi in vdanosti. Slovani opravljajo službe po notranjih prostorih palače, vsak nosi meč, katerega suče z obema rokama, ščit in bojno sekíro.“

Za Abdalo je nastopil Abdelrahman III., kateri je sprejel poslanke slovanskih Gebalim in slovanskega kneza Ducu. Njega prištevajo najslavnejšim vladarjem arabskim po Španskem, on se je nazval prvi v svoji rodovini „kalif-a“, kar latinijo kroniki latinski „cesar“. Še dandanes nam pričajo sijajnost vlade njegova mnoga poslanstva, katera so pošiljali razni vladarji k njemu, razvaline poslópij, zidanih za njega, ohranjeni rokopisi slovstva arabskega, katero je pospeševal. Skoraj petdeset let, od l. 912—961, je vladal slavno in sijajno. Pomnožil in proslavil je naprave svojih prednikov. To se je zgodilo tudi s telesno stražo, posebno s slovansko. Služilo je od tedaj naprej v straži 12000 tisoč móž, raznih národnosti, Slovanov, andalužkih Mozarabov in afričanskih Mavrov ali Cenetov. Vsak oddel je štel za vladanja njegovega po 4000 móž. ²⁾ Druga poročila zopet pripovedujejo, da je imel kalif na svojem dvoru 6087 sužnjih. ³⁾ Morebiti našteva prejšnje število 4000 Slovanov one, kateri so služili v te-

¹⁾ Conde, „Historia“, zvez. I. del II. oddel 66. Vita Joannis Gorziensis (Pertz. IV. 375) pak pripoveduje, da je videl poslanik na potu v palačo razne oddelke vojaške; med njimi „pedites hastis humo stantes defixis, longa inde hastilia quandum (?) et missilia vibrantes manūque crispantes, ictusque mutuos simulantes“, zatorej pešce, kateri so se vadili z orožjem.

²⁾ Conde, „Historia“ I. del II. oddel 88.

³⁾ Aschbach, „Gesch. d. Om.“ II. 111.

lesni straži, a drugi so stregli kalitu samemu. Gotovo je, da so opravljali slovanski komorniki in slovanska straža službo v palači, da so si pridobivali zatorej veliko lažje zaupanje gospodarjevo, in da jih je čislal bolje, nego druga dva oddelka konjikov Mozarabov in Afričanov.

Okolo leta 949 je bilo takó. Stražo nam popisujejo takó pisatelji arabski o priliki, ko so prišli v Kordovo poslaniki cesarja carigrskega in ko je šel po smrti Abdelrahmana III. na prestol naslednik njegov Alhakem III. Zadnji prizor popisujejo izvirniki arabski kot najsijajniši: ¹⁾ „Okolo vladarja, sedečega na prestolu“, pravijo, „stali so brati in strijci njegovi in vodje telesne straže, slovanske, andaluške in afričanske. Prestolu nasproti je stal hadžib z veziri. Slovanska straža je stala v dveh vrstah, vsak vojak je imel v desni róki gol meč, a na levi vèlik ščit. V polukrogu je stala straža, napolnovala je skoraj vso dvorano. Za vladarjem so stali v dveh vrstah sužnji, múri, belo oblečeni, z bojnimi sekírami na ramenih. Na prostoru pred palačo je stala straža andaluška in afričanska, lepo oblečena, s svitlim orožjem. Po ostalem prostoru so stali sužnji z golimi mèči v róci.“

A sužnjevi niso imeli v Kordovi samó, da jih kažó o takih prilikah. Po naklonjenosti kalifovi in po raznih okolščinah so dospeli nekateri pod naslednikom Alhakema II. početkom jednajstega stoletja do najvišje česti hadžiba, t. j. prvega ministra, kateri je imel največ uplíva o miru in vojski. Drugim se je posrečilo, dospeti še višje. Notranje vojske so razrušile počasi kraljestvo Omejadov na več kosov. Nekateri sužnji, kateri so znali porabiti okolnosti záse, so postali celó neodvisni vladarji posameznih pokrajin. Govorili bomo najprej o hadžibih.

Hadžibi slovanski.

Hadžibov slovanskih je bilo za raznih vladarjev pet: Vadha, Hajran, Naja, Razykala in Sekan. Predno opisujemo njih zgodovino, opomeniti moramo še nečesa.

Po izgledu Abu-Otmanovem smo videli, da niso zaupali kalifi poveljništva nad slovansko telesno stražo v Kordovi nikdar rojenemu Arabu. Vodje slovanski, katerih smo omenjali, niso bili Arabi. Imenujejo jih viri izrečno Slovane (Alsaklab); pravijo n. p. Vadha Slovan, Hajran Slovan, Naja Slovan i. t. d. Ker so bili rodóm tujci, dospeli so tem lažje do čestí, katera jim je dajala toliko uplíva na zgodovino andaluško. Ker so bili tujci brez osobne zveze z národom, zaupali so jim kalifi tem več. Rabili so jih za važne posle, plačevali so jih bogato, zato so jim bili tudi zvesti do smrti. Gotovo je, da so bili vsi hadžibi slovanski naklonjeni vladarjem Omejadom; še le ko so poginili ti vsi, polastili so se nekaterih delov njih ostaline.

¹⁾ Conde, „Historia,“ I. del II. oddel 88.

Da pojasnimo bolj podobe teh vodij slovanske telesne straže, opominjamo nekaterih enakih straž, v katerih so služili tudi le kupljeni ljudje ali robovi. Tudi drugod so bili ti silno mogočni na dvoru svojih gospodarjev, kakor mameluki v Egiptu in janičarji v Carigradu. Tú in tamo so dopolnovali straže z mladimi sužnji črkeskimi in krščanskimi. Ti so morali opustiti svojo vero, sprejeti muhamedansko in novo imé. Takó so kupovali tudi v Kordovi vedno novih sužnjev slovanskih, poganskih in krščanskih iz raznih pokrajin. Novi stražniki in komorniki so prejeli vero muhamedansko radi ali neradi, nosili so obleko muhamedansko in so se navadili tudi običajev nove svoje domovine. Nekdanje imé umeknilo se je novemu ali so predrugačili Arabi staro v govoru in pismu tako čudno, da ne spoznavamo več prvotnega. Ni zatorej čudo, da ne nahajamo slovanskih imen hadžibov, saj bi ne spoznal nikdo njih samih pod turbanom, olepšanih z znamenjem svoje čestí.

A držala je še druga pot do najvišje čestí. Tudi sužnji, kateri so stregli kalifu kot skopljenci, splezali so mnogokrat visóko. Ne bilo bi čudo, ako bi zvedeli, da je bil kak minister prej skopljenec, saj nam kaže zgodovina iztočnih dežel, da je bil marsikak junak muhamedanski v početku le skopljenec, ki je stregel svojemu gospodu kot sluga. Celó po krščanskem Carigradu so potresali nekdanj skopljenci prestol carski. Evtropij za carja Arkadija, Hryzafi za carja Teodozija in sestre njegove Pulherije, kakor Narses za carja Justinijana so se proslavili v zgodovini carigrajski toliko, kolikor hadžibi slovanski v zgodovini Arabov po Španiji. Je li bil tak človek prej skopljenec ali stražnik, gotovo se je opiral kasneje na oborožene svoje brate Slovane, da pase svojo čestilakomnost. A straža je podpirala takega, naravno, vedno, posebno, če je bil prej njen vodja. Složni so bili ti Slovani, naučili so se sloge še le na tujem, toda skušali so vedno, da si pridobijo tudi pomoč kake mogočne stranke. Bila je ta stranka Almeridov, kateri je spadal rod in prijatelj mogočnega hadžiba Almanzorja (Almanzov = oni, kateremu je dal Bog zmago). Vlado Omejadov začela se je rušiti posebno s tem, da je bil kalif Hišem II., kateri je vladal od l. 976 dalje mladoleten. Kasneje se je brigal le malo za poslovanje vladarjevo, zanimivale so ga le veselice na vrtéh njegove palače, a skrbí vladarjeve je prepuščal svojemu hadžibu Almanzorju. To sicer ni škodovalo vladi, kajti hadžib Muhamed Almanzor si je pridobil največ zaslug za moslime na Španskem. V petdesetih bitvah je premagal kristijane, skrbel in pospeševal je slovstvo in vednosti, ustanovil je v Kordovi akademijo vednosti in lepe umetelnosti. Proslavil je s tem vladu Hišemovo. Mnogo čestiteljev, sorodnikov in prijateljev se je zbiralo okolo njega. Imenovali so jih Almeride, po lepih vrtéh Almerijskih, katere je bil podaril kralj svojemu ministru. Tamo je stanovala navadno družina Almanzorjeva, tamo so se zbirali prijatelji njegovi,

tamo so se razgovarjali o učenih in o drugih stvareh. Ker je ostal hadžib zvest svojemu gospodarju, odlikovali so se Almeridi z zvestobo proti kralju in so se družili tudi s Slovani, zvestimi svojemu kalifu.

Nekateri res mislijo, da je vezala Almeride in Slovane še tesnejša vez. Novejših pisateljev trdijo nekateri, da je ustanovil slovansko telesno stražo v Kordovi še le Almanzor. ¹⁾ Mislijo tudi, da izvira ime Almeridov, katerim prištevajo tudi Slovane, od rodbinskega imena Almanzorjevega, katero se glasi arabski Alaamen. A ker vemo, da so služili Slovani na dvoru kraljev andaluških že več nego 150 let, ne moremo si tolmačiti ustanovljenja telesne straže po Almanzorju drugače, nego, da je pomnožil morda število njeno.

Slovani na dvoru Kordovanskem so imeli zatorej mnogo upliva, združeni s stranko Almeridov so združili tudi imena. Tako čitamo „Almeridi in Slovani“ — „Slovani in Almeridi“ po poročilih arabskih; malo ne vsi Slovani imajo zatorej tudi priimek Almeridov „el Alameri“, celó izraz „almeriški Slovani nahajamo.

Po smrti Almanzorjevi (dné 1. julija l. 1002) nasledoval mu je v česti sin njegov Abdelmelik (Modhafer). Tudi ta se je znal proslaviti v boju in doma. A vladal je le malo časa, umrl je že oktobra meseca l. 1008. Prišel je za njim brat Abdelrahman. A ta ni bil jednak svojemu očetu in bratu. Ljubil je veselice in vino, upal je, da zadobode po naklonjenosti kalifovi, kar bi mu bile mogle dati le zasluge. Kralj Hišem ni vedel postaviti na njegovo mesto boljšega moža. Ljudstvo postane zatorej nezadovoljno in se začne upirati. Upornikom na čelo postavi se Muhamed Abdel Džabar, mlad, srčen sorodnik kraljev. Nekaj dni bojevali so se po Kordovi, končno ujamó uporniki ranjega hadžiba Abdelrahmana in ga pribijejo na križ (dné 18. februarja l. 1009). Muhamed postane hadžib. Daljne namere njegove so povzdignile prvega slovanskega hadžiba, Vadho in temu sledili so Hajran, Naja i. dr. Upliv straže slovanske pod poveljem slovanskih hadžibov rastle je takó, da je napisal nek novejši zgodovinar oddelek svojih preiskovanj: „Die almeridische, slavische und afrikanische Partei in Andalusien.“ ²⁾ A zgodovina Vadhova kaže, da so postopali Slovani prijateljski in milo med strankami, da so branili sploh le dobro Omejadov, katerim so bili vedno vdani.

Hadžib Vadha. ³⁾

Muhamed Abdel Džabar je postal hadžib, a zato je postal nemir, razni oddelki telesne straže so se bojevali med soboj.

¹⁾ Aschbach, „Geschichte der Ommajjaden,“ II. 266.

²⁾ Aschbach, „Gesch. d. Ommajjaden“ VII. 1.

³⁾ Coude, „Historia,“ zvez. I. del II. oddel 104–108.

Slovanski stražniki so stali na strani premagane stranke Almanzorjeve. A Muhamed je bil naklonjen andaluški straži, opiral se je nanjo. Afričane je začel proganjati in pokoriti. Tudi kralju Hišemu se je godilo slabo. Muhamed je nameraval, da mu vzame prestol in življenje, zato raztrosi govornico, da je zbolel kralj nevarno. Skoro zapazi, da se briga ljudstvo kordovansko kaj malo za življenje svojega kalifa, tedaj sklene spolniti namero. Gotovo je že bilo, da mora umreti Hišem, ko zve o naklepu sužnji Slovan Vadha, katerega imenujejo pisatelji tudi Vadheh in Vazihu in mu dajó priimek El-Alameri ali Alsaklab.¹⁾ Bil je nadzornik slovanskim komornikom kralja Hišema, popolnem vdan svojemu gospodarju. Smilil se mu je kalif, zato ide k hadžibu Muhamedu in mu začne prigovarjati, da ne treba moriti Hišema: „Zakaj se češ skruniti s krvjó nedolžnega“ — réče mu — „če moreš doseči svoj namen tudi brez uboja? Dosta je, če zapreš kalifa skrivaje. Povem ti najboljših sredstev.“

Muhamed Abdel Džabar slušal je svèt zvestega Slovana.²⁾ Po noči so ubili reveža kristijana, kakor pravijo letopisi krščanski, kateri je bil zelo podoben kralju po postavi in po licu, in so ga položili v kraljevo posteljo. V tem so odpeljali skrivaje Hišema in so ga zaprli v palači vezirovi. Prej so razširjali že govornico, da je bolezen kraljeva vedno hujša, na to, da je izvolil Muhameda naslednika in napósled, da je umrl. Nepravlega Hišema so položili v rakev in pokopali so ga slovesno (dné 2. februarija l. 1009).

Muhamed Abdel Džabar sede na prestol in nadene si priimek „el Mohdi Bila“, t. j., prinašatelj mirú.

¹⁾ Casiri, „Bibliotheca“, II. 204. Aschbach, Geschichte der Omajjaden, II. 264. Imé Vadha spominja nas poljskega imena Wada. A tudi po inih jezicah nahajamo isto imé. Casiri, Bibliotheca, II. 51: „duce Vadheho Alscalabao“; II. 204: „a Vadheh Alsacalabao Eunuchorum rectore.“

²⁾ Kakih dvanajst let prej je rečil drug Slovan drugemu cesarju življenje. Bil je ta rimski cesar Otton II. Bojeval se je z Grki in z Arabi po južni Italiji; a ti premagajo ga v bitvi pri Basantello l. 982. Cesar se ni znal rešiti drugače, nego skočiti s konjem v morje, da splava na bližnjo ladijo. Mornarji ga potegnejo res na krov. „A bili so mornarji Grki, le jeden je bil Slovan in je poznal cesarja. Dá mu zatorej svojo sukno in mu réče, naj se ne imenuje. A svojim tovarišem réče, da je rešeni cesarjev služabnik, ki varuje zaklade cesarjeve, kateri so v Rosannu; če bi ga peljali tija, dal bi jim gotovo rad polovico. Slovan je bil pôrok za to in pregovori Grke, da ga peljó takoj v Rosanno. Ko priplovó do brega, ide Slovan v mesto, češ, da prinese zaklada, a prav za prav, da poročí škofu Teodoriku, kje je cesar.“ Škof pošlje svoje ljudi na breg, cesar skoči v morje in se reši v mesto. — (Giesebrecht, Kaiser Otto II. v Raumerjevih: „Jahrbücher des deutschen Reichs“ II. 79.)

Jedva je bil kalif, zapové afričanski straži, katero so črtili vsi, naj gre iz mesta. A ta se je vstavljala in vname se boj. Andaluzki stražniki in mestjani spodé končno Afričane iz mesta. Ali pred mestom se zberó premaganci na novo in si izvolijo vodjo nekega Sulejmana. Ta jih pelje proti mejam krščanskim, kjer dobodo pomoči od kristijanov. Kalif Muhamed se je moral postaviti na čelo straži andalužki, da kažnjeva upornike, a tepen (dné 5. novembra l. 1009 pri Gjebel-Quintosu) pride nazaj. Sulejman z Afričani in s krščanskimi pomočniki je bil skoro pred ozidjem Kordovinskim.

Po Kordovi je zapovedoval v tem Slovan Vadha. Slovani so bili menda ljudstvu najmilejši; ko so bili odbiti Afričani in je odšel Muhamed v boj, so ostali Slovani v mestu. A ker se niso čutili dosta močnih, niso se hoteli bojevati brezvspešno z zmagovalci, ko so pridrli ti pred ozidje, zató svetujejo prebivalcem, naj potrpe nekaj časa. Sulejman in Vadha skleneta zatorej dogovor, da odpró mestjani Afričanom mestna vrata, in da spolnijo ti zato mestjanom nekatere želje. Skoro na to pridejo Afričani z zavezniki krščanskimi v mesto in Sulejman se dá proglasiti kalifa.

A kakor je uvideval Vadha že prej, vlada novega kalifa ni trajala dolgo. Razni so bili vzroki, ki so ga vrgli skoro s prestola. Afričani že prej niso bili priljubljeni, in sedaj so se celó studili ljudem še njih krščanski zavezniki. Slovani so bili vdani Omejadom, želeli so starega vladarja in so skušali slabiti moč Sulejmanovo. Najprej so ga hoteli pregovoriti, naj dá pobiti kristijane, kateri so prišli z njim, da bi si pridobil zopet ljubezen ljudstva. Ali Sulejman ni hotel tega, vendar, da bi se ognil upor, je poslal svoje zaveznike iz Kordove. Toda s tem oslabí svojo krepot. Zató pride Vadha k njemu in réče: „Kalif Hišem ni umrl, kakor so pravili, skrit je na varnem mestu. Da pomirimo kraljestvo, ni druge pomoči, nego da ga pokažeš ljudstvu in mu vrneš prestol očetov. Stori to in pridobiš si srca vseh mestjanov.“ Sulejman mu odgovorí: „Storil bi rad po tvojemu svetu, a okolnosti ne dovoljujejo. Države ne morem izročiti tako slabima rokama, a potolaži se, prej ali slé pride čas Hišemov.“

Najbolj se je upíral Sulejmanu prognani tekmeč. Po izgledu Sulejmanovem si je nabral tudi Muhamed krščanskih pomočnikov in je prihajal proti glavnem mestu. Sulejman mu gré naproti s svojo vojsko, ali nasprotnik ga natolče v prvi bitvi. Muhamed pridére zopet v Kordovo in si prisvoji vlado.

V tem se je množil uplív Vadhov. Da bi ga spravil na svojo stran, si ga zbère Muhamed prvega ministra, hadžiba. Okolnosti so pak nanašale vendar takó, da je naraščal uplív Vadhov in slovanski. Sulejman si je bil opomogel v tem, začne boj na nóvo, premaga svojega nasprotnika, ga zapodí v Kordovo in začne oblegati mesto. Mestjanom ni bil po volji ni on s svojimi Afričani, ni Muhamed z zavezniki kristijanskimi. Zató se je držal Muhamed Slovanov tém trje, ker so imeli od dne do

dné več upliva. „Muhamedov hadžib, Slovan Vadha,“ pravijo pisatelji arabski, „je imel popolno zaupanje svojega gospodarja. V vseh stvaréh je smel zapovedovati neomejeno. Po Vadhi so prošle vse čestne službe na Slované in Almeride, Muhamed se ni smel ustavljati njih željam. Počasi je postal uplív slovanski zoprni pametnim mestjanom. Sovraštvo proti Slovanom je rastlo še bolj, ko so svetovali Muhamedu, naj spodí nekatere šejke in vezire iz Kordove, češ, da so zabavljali njemu in so sumljivi.“

A Slovani v istini niso bili naklonjeni Muhamedu, ampak zatiranemu Omejadu, nesrečnemu Hišemu. Že prej, za vladanja Sulejmanovega, so mislili, kako bi ga spravili zopet na prestol in te misli niso opustili tudi za Muhameda. Kakor smo že omenjali, svetovali so Muhamedu, naj spodí sumljive mestjane, a storili so to le, da bi se začela nevolja proti Muhamedu vzbujati in bi dosegli lažje svoj namen. Iz istega vzroka so poročili skrivaje Armagudiju, poveljniku krščanskih poma-gačev, da hoče pomoriti Muhamed svoje zaveznike. Kristijane popade na to tolik strah, da niso hoteli ostati več v Kordovi, akoravno jim je prisezal in obetal Muhamed, da se ne zgodi nikomur nič žalega. Otidejo zatorej in storijo s tem Muhamedu veliko škodo. V tem so naskakovali vojaci Sulejmanovi čem dlje tem hujše ozidje kordovsko, od vseh strani so stiskali Muhameda, da je izgubil vse upanje, da se ohrani na prestolu. To je bilo ravno po volji Vadhi in Slovanom, strinjalo se je tudi z obljubo Sulejmanovo, da pride še čas Hišemov.

Pri Condēju pripovedujejo pisatelji arabski naslednje: „Slovan Vadha el Alameri porabi srečen trenotek, opozori Muhameda, koliko nevarnosti pretí od vsih strani. Da mu povekša strah, mu razodene nevarne naklepe proti njemu, pravi mu, da se ne smé zanašati na zvestôbo telesne straže, ker so razprti razni oddelki. Vadha je postal také gospodar v Kordovi. Brez povelja Muhamedovega privéde napósled skritega kralja iz uječe in ga pokaže ljudstvu, zbranemu v véliki mošeji. Zgodilo se je to nek petek ¹⁾ meseca Dylhadžin l. 400 po begu prorókovem (po naše meseca julija l. 1010. po rojstvu Kristovem). Vse mesto se vzraduje, ko čuje novico, da žíví še kralj Hišem; kedar ga zagledajo ljudje, mislili so, da so bile le sanje, kar so videli prej s svojimi očmi. V trumah so se zbirali mestjani okolo mošeje, kjer je kazal Vadha Slovan zbranemu ljudstvu gospodarja. Z veselím krikom razglasé ga na novo kralja in ga peljó v Alkacar.

Muhamed se je bil skril v Alkacaru, ko je zvedel, kaj se godí; ali Slovan Ambaro ga najde, prižéne pred prestol in Hišem ga obsodi na smrt. Glavo njegovo pošljó tekmeccu njegovemu Sulejmanu. A Vadhi, kateri je storil vse to, podelí Hišem čast hadžibovo, da se mu zahvali. Vendar zvestemu slu-

¹⁾ Pisatelji pravijo sicer v „nedeljo“, a ker praznujejo muhamedani petek, bode bolje misliti na ta dan. Op. prev.

žabniku še vse to, kar je že storil, ni bilo dosta, s svojimi rojaki sklence, da pomirijo vse kraljestvo.

A mnogo mu je bilo delati in truditi se, predno je mogel to zgotoviti. Na jedni strani je stiskal Sulejman mesto še vedno, na drugi se je dvigoval Obejdala, namestnik dczele Toledanske, sin umorjenega kalifa Muhameda, in je hotel maščevati svojega očeta. Sulejman ga nagovori, da se združita proti občemu sovražniku Hišemu II. Obejdala privoli. Trebalo je zatorej delati hitro kalifu in hadžibu njegovemu, da premagata sovražnika, predno se združita. Nekdanji komornik postane dakle vojak in sreča mu je bila vgodna. Na njegovo povelje prevzameta Slovana Zahor in Ambaro¹⁾ povelje nad slovansko stražo, a sam otide s konjiki proti Toledu. Ali Obejdala ni bilo več tamo, otišel je bil, da se združi s Sulejmanom. Ker ne najde sovražnika, dogovori se Vadha z mestjani toledanskimi, da si ga postavijo gospodarja. Ta čas sklence tudi zvezo s krščanskim kraljem kastilijanskim, kateri mu privéde obilo vojsko na pomoč. Hadžib ni imel časa, da bi bil vprašal kalifa dovoljenja; a to so mu kasneje imenovali veliko krivdo.

S krščanskimi pomočniki dére Vadha za Obejdalo, dohiti ga, vname se strašen boj; a Vadha premaga sovražnika, ujame Obejdalo in ga privéde ujetega v Kordovo. Na povelje Hišemovo mu odseka rabelj glavo. Sulejman je zgubil zatorej mogočnega zaveznika, Slovana Zahor in Ambaro ga premagata skoro in prepodita Afričane izpred mesta Kordove.

Tolik vspeh je pomnožil še čest Vadhovo in drugih Slovanov. „Vadha Slovan“, berémo pri arabskih pisateljih pri Condeju, se vrne vesel v glavno mesto in pošlje svoje zaveznike z bogatimi darovi domú ter jim objubi še več v bodoče. Kralj Hišem ga sprejme z veliko čestjó, Slovani in Almeridi, kateri so se vojskovali pod hadžibom, so postali Alkaldi, in dobili so namestništva podedovalna na jugu španskem, posebno v Tadmiru, Kartageni, Lekanti, Almeriji, Deniji, Ksativi i. t. d. Tudi drugim Slovanom, kateri so služili že nekaj časa v taki česti, potrdi kalif čest na novo. Nekdo izmed sedanjih pisateljev pravi kratko a resnično: „Od te dóbe je vladal hadžib Vadha s pomočjo svojih Slovanov po Kordovi samostalno. Najvišje službe so bile v rókah njegovih tovarišev, po večjih mestih so gospodovali Slovani.“²⁾ A še lepše govori znan orientalist, rekóč: „Sedaj so bili Slovani gospodarji po Andaluziji, skoraj vse dezele so oni upravljali.“³⁾

1) Letopisec Roderich Toledanski imenuje „Slovana Zahora in Hanbara.“

2) Aschbach, „Gesch. d. Om.“ II. 265: „Es regierte der Hadschib Wadha durch seine Slavonier fast unumschränkt.“

3) Hammer-Purgstall, „Gemäldeaal“ III. 153.

Vendar s tem niso bili vsi zadovoljni. Sulejman ni bil še popolnem premagan, skusi zatorej, da obrne nezadovoljnost sebi na korist. Namestnikom po zapadnih deželah razpošlje proglas, naj se združijo, da starejo nadvlado Slovanov, „kateri gospodujejo po Kordovi in po drugih deželah.“ Ko zve Vadha o tem, nagovori kalifa, naj pošlje sam pisma drugim namestnikom, posebno Beni-Hamud Oma v Algeziri in Ceuti, katerima je obljuboval sijajnega plačila, a po smrti svoji nasledovanje na prestolu, ako mu pomoreta v boju proti Sulejmanu. Hišem dá napisati pisma, ali Vadha jih ne razpošlje, ampak jih pridrží pri sebi. V tem se dogovarja Sulejman tajno z nekaterimi mestjani, naj mu izdajo mesto. Tudi o Vadhi so začeli praviti kalifu, da se hoče pomiriti na tihem s sovražnikom. Nekateri rečí, storjene po hadžibu že prej, so razburile Hišema, posebno, da se je zvezal s kristijani brez dovoljenja njegovega. Ko dá iskati po sôbah njegovih, najdejo tudi pisma, katera so bila obležala pri njem. Drugih dokazov ni trebalo. Na povelje kalifovo so odsekali Vadhi glavo. Vendar podeli kalif že bodoče leto čest hadžibovo drugemu Slovanu Hajranu.

Hadžib Hajran.

Novi hadžib slovanski je bil prej kalifov namestnik v Almeriji. Na novem čestnem mestu mu ni bilo ni bolje, ni slabše, kakor predniku. A spomin njegov se je ohranil v zgodovini in v slovstvu andalužkem še obširnejše. Ohranile so se dolge pohvalne pesmi o njem, ki sta jih zložila glasovita pesnica arabska Algazeniya in pesnik Abu-Amer. Prvo pesem so mu izročili skoro, ko je nastopil novo čest, a za drugo je podaril sam pesniku mnogo novcev v Algeziri. Pri najodličnejših ljudéh po Andaluziji je bil obče priljubljen. To nam kaže, da je bil naslednik Vadhov vzor arabske priljudnosti in elegantnosti. Česar smo omenjali že prej, da so prejeli Slovani v Andaluziji vedno vero svojih gospodarjev in z vero tudi nova imena in nove navade, kažejo nam posebno izgledi iz časa Hajranovega. O raznih prilikah nahajamo Slovanov, kateri so že popolnem Arabi po imenu, kakor n. pr. Slovan Muhamed ben abi Siar, ali Slovan Muhamed ben Zejad. ¹⁾ Slovanska telesna straža je praznovala sijajno praznike muhamedanske, živenje Vadhovo nam kaže, da so zahtevali Slovani, naj dá pomoriti svoje krščanske zaveznike. To vse nam kaže, da so se privadili do dobra.

Udomili so se navadno taki Slovani poarabčeni v društvu muhamedanskem s tem, da jim je podaril kalif kakšno posestvo. Na kmetih, z muhamedanskim imenom, v muhamedanski obleki, združeni z muhamedani po družini in po društvu, navzeli so se Slovani čem dlje tem boljše duha muhamedanskega, in v teku časa

¹⁾ Conde, „Historia“, zvez. I. del II. oddel. 108–111.

so se pogubili popolnem med národóm. Početkom jednajstega stoletja, ko so prihajali sužnji še vedno iz domovine, a še niso bili zabili svojega rodú, zató jih zovó pisatelji arabski pri vsaki priliki odločno Slované. Tak poarabčen dvornik je bil tudi Hajran. Že izpuščen je navadnega sloga ‚ben‘ (t. j. sin) pred imenom njegovim, kaže, da smemo misliti, da se je pomuhamedanil on prvi iz svojega rodú, kakor Vadha. A odlikoval se je Hajran z isto čestitljivostjo, z isto dobrosrčnostjo, z isto udanostjo do Omejadov, kakor Vadha. „Bil je vojak posebne hrabrosti in razmerne pameti“, pravijo pisatelji o njem, „kateri bi bil mogel sam vzdržati Hišema na prestolu, ako bi ne bila potekla sreča njegova. Hajran je bil potrpežljiv in milosrčen; marsikatero strogo povelje Hišemovo je predruščil po svojem uplívú; kalifu so bili sumljivi vsi odlični mestjani. Tako je prepovedal vsak shod razven po mošejah, ker je mislil, da se posvetujejo ljudjé na vsakem zboru o kaki zaróti.“

Zato je postalo ljudstvo nezadovoljno, tú in tamo je nastal nemír; zato je mogel početi Sulejman vojsko tem hujše. Afričani so napadali mesto vedno hujše, mestjani se niso branili več tako marljivo in hrabro, dà, začeli so ovirati branitelje. Hajran je poskušal boj z uporom in s sovražnikom. Ali sreča mu ni bila prijazna. L. 1013 polasté se Afričani mesta. Hajran ranjen blizo Alkacarja, se skrrije s težo v revno kočó. Že prej, ko so še naskakovali sovražniki, je bil izginil nesrečni Hišem; sledú ni ostalo o njem, nikdo ni zvedel, ali je zbežal, ali je umrl. Afričani zmagovalci so plenili po mestu, Sulejman sede zopet na prestol.

Slovani, kateri niso vedeli, kaj se je zgodilo s Hišemom, so prosili Sulejmana, naj mu pustí živenje. Ko jim odgovorí, da ne vé, kje je kalif, mislili so, da se je skríl in da se vrne zopet.

Posestva Almeridov so prišla v last zmagovalcem. Vodje Afričanov so dobili od novega kalifa lepih posestev. V Almerijo, kjer je vladal prej Hajran, je poslal Sulejman novega namestnika. Vse se je zdelo trdno in gotovo, kar se zdajci prikaže zopet Hajran in oplaši zmagovalce.

Nekdanjemu hadžibu so se bile rane zacelile, pride iz zavetja in uteče v Avrijolo. Z mogočnimi prijatelji je bil v zvezi, skoro si zbère silno vojsko in pride pred Almerijo. Dvajset dní se je branilo mesto, a ko vidijo prijatelji Sulejmanovi, da ni pomoči od nobene strani, izročé mesto Hajranu in ta prevzame vlado (l. 1013).

Ali, da bi si pridobil večjo moč za boj s Sulejmanom, odjadra drugo leto (1014) v Afriko. V Ceuti in Tangerju gospodoval je tedaj daljni sorodnik nesrečnega Hišema, Ali ben Hamud, starejši brat Alkacem ben Hamuda, kateri je vladal na tej strani ožine Gibráltarske v Algeziri, Ceuti ravno nasproti. Tema dvéma je bil pisal nekđaj Hišem po svétu Vadhovem in njima je obetal nasledovanje na prestolu, ako mu

pomoreta proti Sulejmanu. A Vadha je bil pridržal pisma. K istemu Aliju v Ceuto pride zatorej Hajran, mu pové, kaj je namerjaval z njim Hišem in ga nagovarja na vojsko proti Sulejmanu. Toda, ker niso vedeli, je li Hišem še živ ali mrtev, sklenejo vojsko v imenu Hišemovem, a ko bi zvedeli gotovo, kakšna je usoda njegova, pogodili bi se o nasledovanju. Ali se zveže zatorej s Hajranom in s svojim bratom Alkacemom. V Algeziri se združite vojski obeh bratov z Almeridi; a Slovani se zberó v okolici Almerijski pod poveljem Hajranovim. Hamud starejši počne vojsko in zasede Malago. Na sredi pota med Malago in Almerijo se mu pridruži vojska Hajranova. Da bi si zadobili ljubezen ljudstva, prisežejo zavezniki slovesno, da so začeli vojsko le zato, da bi posadili Hišema zopet na prestol ali, da se maščujejo zánj, ako bi bil že mrtev.

Vse dogodjaje od časa, ko je potoval Hajran v Afriko, do dóbe, ko so napadli zavezniki Sulejmana v Kordovi, zovó nekateri zgodovinarji vojsko berberjev s skopljenci. Berberje zovó Afričane Sulejmanove, a skopljence Slovane. Po arabskih izvirnikih pri Condeju so pozvali Slovani Alija iz Ceute na prestol v Kordovo, Ali je dal Slovanom pismo za svojega brata v Algeziri in Slovani so se združili z vojsko Alijevo. Drug pisatelj arabski Alhamaidi pripisuje vse to skopljencem. ¹⁾ Takó tesnó se je vjemalo imé skopljenca, katero je pomenjalo posebno komornika ali slugo v palači, v Andaluziji z imenom Slovana, da so jih rabili drugo za drugo.

Nekaj mesecev je trajala že vojska, vspéh je bil razen. V tem je dorastla nepriljubljenost Sulejmanova takó, da so ga zapustili mnogi privrženci njegovi; Afričanov ga je zapustilo toliko, da mu jih je ostala le peščica. Vendar se je moral bít s sovražniki. Zmaga je bila skoro gotova, Sulejman in brat njegov Abdelrahman padeta ranjena zmagovalcem v pest. Tudi glavno mesto pride skoro zaveznikom v róke.

„Ko pridejo zavezniki v mesto“, pravijo zgodovinarji arabski, — „zapové Ali, naj pripeljejo predenj ranjenega Sulejmana, brata njegovega Abdelrahmana in očeta Alhakema, kateri je zapovedoval po mestu, ko sta vojevala sinova zunaj ozidja. Ali vpraša očeta: „Povej! kamo ste spravili Hišema?“ Alhakem odgovóri, da ne vé, kaj se je zgodilo z njim. Ali zavpije: „Umorili ste ga.“ Starček odvrne: „Umorili ga nismo, niti ne vemo, kje je.“ Ali se ne zmeni za te besede, izdere meč iz nožnice in réče: „Te tri glave posvečujem osveti za kalifa Hišema.“ V istem trenutku dvigne Sulejman svoje očí in réče: „Ta dva sta nedolžna, mene samega kašnjevaj z mečem.“ Toda Ali ne sluša besed Sulejmanovih, z enim udarcem odseka glavi obema in na to tudi Sulejmanu. Takó so umrli oča in brata 8. dné meseca Mu-

¹⁾ Casiri „Bibliotheca“, II. 205—206.

harram. ¹⁾ Na to zapové Ali svojim služabnikom, naj iščejo Hišema. Po vsem Alkacarar ni ostalo sôbe ni kota, ni nad zemljo ni pod zemljo, povsod so iskali nesrečnega kalifa. A bilo je vse zastonj. Ker ga niso mogli najti, razglasé, da je mrtev. Vendar, ta novica ni bila po vséci ljudstvu, začelo je pripovedovati raznih pravljič o Hišemu.⁴

Po svétu Hajranovem proglasé Alija kralja z imenom Motuakil Bila. ²⁾ Vse, kar je dosegel nekdanji gospodar v Ceuti, je bilo zatorej le delo Hajranovo. A plačila zasluženega vendar ni dobil pomagač. Jedva je sedel Ali na prestolu, že ni potreboval več svetov Hajranovih, zapove mu dakle, naj otide zopet v Almerijo za namestnika. Ta uboga in otide. Ali (l. 1017) jedva pride na svoje mesto, zbero se prijatelji in tovariši njegovi v obilem številu in mu ponujajo pomoči proti nehvaležniku z orožjem v rôci. Upornikom Slovanom in Almeridom je bilo priljubljeno imé Omejadov. Tem so hoteli priboriti zopet gospodarstvo, za se so zahtevali le dédna namestništva pod novo vlado. Vojska se vname in uporniki prideró pod poveljem Hajranovem skoro pred vrata Kordovska. Drzno jih napade Ali, premaga jih sicer, a vendar ne more vdušiti upora. Jezni Hajran sklene, da napravi v kakem drugem mestu sedež drugemu kalifu.

Potegne se v Jaen in proglasí kalifa pravnuka slavnega Abdelrahmana III. z imenom Abdelrahman IV. Novi kalif izvoli si Hajrana hadžiba. V imenu Abdelrahmanovem vojeval je prvi minister njegov proti Sulejmanu, ali tepen je bil v drugo. Bežati je moral, skríl se je v trdnjavico, do katere niso mogli sovražniki. Ali Abdelrahman še ne obupa, slovesno dá v nóvo pripeljati tepenega svojega hadžiba v Jaen. Vojna se zopet začne, a za kalifa postaja vedno bolj nevarna. Sovražnik natepe Hajrana v tretje in pogubi mnogo vojske. Ali je bil poslal vojno krdelo proti Abdelhramanu v Jaen, in z drugim potuje proti Hajrana v Almerijo. Hajran se brani, dokler se more, ali sila je bila prevelika, preboden s sulico pade mrtev na tla. Mesto odpre vrata sovražniku in Ali zapové, naj prinesó truplo Hajranovo. S svojo rokó odseka mrtvecu glavo (l. 1017).

Takó je umrl Slovan, kateri je imel toliko močí, da je posajal kalife na prestol. Pisatelji arabski žalujejo po njem. Še bolj so tugovali za njim njegovi rojaci v Kordovi.

Ali se vrne iz Almerije v Kordovo, da si pripravi močno vojsko proti Abdelrahmanu v Jaenu. A na tihem ga zaduše v tem slovanski komorniki v kopeli (l. 1018, dné 29. marcija. ³⁾

Mnogi so mislili tedaj, da so se maščevali Slovani radi smrti Hajranove.

¹⁾ Meseca junija 1016.

²⁾ Motuakil, ali Motavakil, kakor pišó nekateri, pomenja „zaujajočega na Boga.“ Op. prev.

³⁾ Weber, „allg. Weltgeschichte.“ VI. 551.

Nasledoval je na prestolu brat zadušenčev Alkacem. Tudi on je mislil, da je bila zarota proti bratu, zato dá trpinčiti morilce, ali zvedel ni ničesar.

Skoro na to pride Jahija, sin Alijev, iz Afrike, da vojuje proti strijeu in res si osvoji posled nekaj časa Kordovo. A sreča se skoro obrne. Jahija mora bežati pred Alkacemom in umrje dné 1. marcija l. 1026. Ta je sumil, da so pospeševali Slovani njegovega tekmeča, začne zatorej strogo preiskavo proti Slovanom. Morda je misli pravo, ker je bilo narastlo v zadnjem času tudi na dvoru v Ceuti število Slovanov. Vendar ni mogel najti ničesar gotovega.

Hadžibi: Naja, Razykala in Sekan.

Med Slovani, služočimi na dvoru v Ceuti, je bil tudi Naja, drzen človek. Ko je odhajal Jahija, gospodar Ceute in Tangerja, na Špansko, da si pribori prestol ubitega očeta, oddal je svoja dva sina Edrica in Hacena, katera sta bila še mala, veziroma, katerima je zaupal vse, Slovanu Naji in Arabu Aben Bokini. Ostala sta zatorej oba v Afriki. Živel je tamo tudi brat Jahijev, z imenom Edric, kateri je gospodoval nad delom dežele. Ko umre Jahija na Španskem po tem, kadar si je priboril čest kalifovo, želeli so prebivalci v Malagi ostati še dalje pod vladu Hamudov. Pošljejo zatorej poslanike v Ceuto, da si pridobódo novega vladarja iz te rodovine. A Jahijeva sinova sta bila še mladeniča mladoleta. Strije njih Edric gré zatorej v Malago in vzame soboj vezira Aben Bokino (l. 1027). Edric je gospodoval slavno v Malagi s pomočjo pametnega vezira, a v Ceuti je vladal Naja z imenom svojih varovancev. Posled najjst let umrje Edric I. v Malagi. Zvesti Aben Bokina napravi, da pride vlada na Edrica, starejšega sina Jahijevega (l. 1039).

A jedva je sèl Edric II. na prestol v Malagi, vstane nekdanji jerob proti njemu in zahteva celo dedšino za mlajšega brata Hacena. Aben Bokina in Malažani se vstavljajo. Zato pridereta Naja in Hacen z vojsko, zbrano v hitrici, pred Malago, da si osvojita mesto. Toda Aben Bokina ja ni čakal v mestu, dere njima nasproti in ja potolče tako, da se morata umekniti v bližen grad. Tú ja oblega zvesti vezir in ja prisili, da se začneta pogajati. Dogovoré se, da ostane Malaga Edricu II. in da se zadovolji Hacen s Tangarjem in s Ceuto. Pri tej priliki pregovoré tudi Edrica II., da si izvoli vezira bogatega trgovca Malažana, z imenom Ašetnifa, dobrega prijatelja Najevega. Na to se vrne Naja z varovancem v Afriko in vlada mirno takó dolgo, da postane Hacen polnolet.

Posled dvéh let prevzame Hacen vlado in se oženi z lepo Azafijo, hčérjó umršega strijca Edrica I. Naja postane njegov hadžib. Ali ta čest mu ni bila dostá; hrepenel je po vladi

in trpinčila ga je vrhu tega še ljubezen do lepe Azafije. Zató sklene, da vzame svojemu gospodarju prestol in ženo. L. 1042 izgubi zatorej Hacén s svojim malim sinom življenje in ženo; vlada nad Ceuto in nad Tangerjem preide na Najo.

Ko zve Edric, da je umorjen brat, začne se pripravljati na vojsko proti Naji, a ta ga prehití, pride z mnogobrojno vojsko na Malago in iznenadi kralja tako, da si osvoji takoj oba gradova in ujame v dogovoru s svojim prijateljem Ašetniho Edrica II. v njega grádu. Tedaj je gospodoval Naja ne le Ceuti in Tangerju, ampak tudi Malagi. Ali vladanje njegovo ni trajalo dolgo. V sosedni deželi Aldžeziri je vladal Muhamed, sorodnik Edricov; ta prihití z mnogimi vitezi Edricu na pomoč. Naja mu hití naproti. A slabi prijatelji mu svetujejo, naj se ogiblje bitve, naj se vrne rajši v Malago, da se brani tem lažje. Revež uboga izdajice in se vrne z malim brojem svojih Slovanov. Na potu ga napade krdelo andaluških vitezov, katero se je bilo skrilo ob potu njegovem, in ga ubije z vsemi izpremljevalci (l. 1043). V Malagi sede zatorej Edric II. zopet na prestol.

Razven Naje, moramo omenjati v Mavritaniji še dveh Slovanov, Razykale in Sekana. Opravljala sta visóke službe v Ceuti in Tangerju, ko si osvoji Edric II. deželo. A ker se je videlo, da ljudstvo ni naklonjeno novemu gospodarju, sta hotela obračati to sebi na korist, zató sta začela kovati sovražne naklepe proti kralju. A prebivalci niso bili njiju misli, izdajó ja in ja ubijó pred očmi kraljevimi.

Na obalah afričanskih zatorej sreča ni bila prijazna Slovanom, a tem prijaznejša je bila nekaterim vodjem po Andaluziji. Nekateri vodje slovanski so dosegli celó kraljevo čest.

Kralji slovanski v Almeriji, Deniji, Murciji in Valenciji.

Po smrti kalifa Hišema III. je pomrl rod Omejadov, vse kraljestvo se je razrušilo. Nastalo je samostalnih dežel toliko, kolikor je bilo prej provincij, okrožij ali mést. Gospodarji takih malih dežel so imeli razna imena, navadno so jih nazivali kralji, kakor poročajo pisatelji arabski. Zato nahajamo v delu Condejevem dolgo vrsto takih „kraljev.“ Kralje nahajamo n. pr. v Kordovi, Malagi, Sevilji, Toledu, Saragosi, Granadi, Badajozu, Azakili, Almeriji in Deniji, Huelbi in Libli, Tadmiru in Murciji, Valenciji in Seguri. Med prvimi kralji v Almeriji beremo „Kajran Slovan, Zoair isto“ — dalje nekoliko kasneje na čelu kraljev v Valenciji „Mudafas Slovan, Mubarik isto, Lebib isto.“

Če pomišljujemo, kar smo pripovedovali že prej, ne bomo se čudili, da nahajamo pet kraljev slovanskih. Iz zgodovine Vadhove vemo, koliko namestnij in mest je bilo v rokah slovanskih za časa Hišema II. Lehko umevamo zatorej, da se je posrečilo marsikakemu namestniku, postaviti se v boju na svoje noge, ali

da postane, kakor pravijo pisatelji arabski „kralj“. Prvi kraljev slovanskih v Almeriji je hadžib Hišema II. in Ali Hamuda, Hajran, v katerem smo že govorili. Črke *K, Kh. in H* pomejnajo v arabščini isto, kakor pravi Casiri.

Dvakrat je postal Hajran iz hadžiba samosvoj namestnik v Almeriji, zato so ga zapisali tudi v imenik tamošnjih kraljev.

Naslednik njegov Zoaira ali Zohaira je bil po arabskih zgodovinarjih njegov sorodnik. Casiri meni, da je bil rodom Dalmatin. Gotovo je premenil svoje slovansko ime, ker je Zohair gotovo afabski. Za časa Hajranovega je bil Zohair namestnik v Deniji. Po smrti svojega sorodnika se polastí Almerije in kasneje tudi Tadmira in Murcije. Zgodovinarji ga imenujejo vedno: „Slovana Zohaira, kralja Almerije in Murcije i. t. d.“, ali: „Slovana, Alsaklaba, Saclabaeus, kralj Murcije.“ Nek zgodovinar piše med drugim: „Na to je vladal Slovan Zohair vsemu pomorju od Murcije do Almerije, kakor tudi otokom balearskim.“

O prvem kralju slovanskem v Valenciji, Mudafasu, nismo našli več spominkov; druga dva tamošnja kralja slovanska, Mubarik in Lebib (ali tudi Lebun), sta bila prav za prav gospoda v Murviedru in Hativi in sta bila nekoliko odvisna od Abdelazija, kralja Valencijanskega, sorodnika Zohairjevega. Kasneje so gospodovali v Valenciji in Murviedru sinovi nekega Lebuna, Abu Vahid ben Lebun, okolo l. 1065, Isa ben Lebun, Amir ben Lebun i. t. d. A nikjer ne nahajamo zapisanega, so li bili ti sinovi znanega kralja slovanskega v Valenciji. A če bi bili tudi, gotovo je, da je nadvladala pri njih že kri arabska, kakor so bili vsi ti Slovani le po rodu, a po mislih in po običajih muhamedani.

Od te dōbe ne nahajamo sledú o Slovanih na Španskem, znameniti so bili le od časa Hišema I. do konca Omejadovega rodú, t. j. od l. 796—1086.

Vsa zgodovina o Slovanih po teh daljnih krajih je jednaka boljše pravljici orientalski iz „tisoč in jedne noči“ kakor resnici. Od Visle ali od Donave, od Labe ali iz Dalmacije so prignali Slovana sužnjega; skoro postane stražnik cesarja mavriškega, zadobode si naklonjenost njegovo, skoro sedi v zboru s prvimi ministri in končno zadobode si vse kraljestvo. Se je li tudi spominjal svoje domovine, kakor Josip v Egiptu? Menda ne, še vesti bi ne bilo o njem, ako bi ne bili ohranili imena njegovega pisatelji onega národa, kateremu je služil. Učenjaci Casiri, Conde Fraehn¹⁾, D'Ohsson in drugi so našli že toliko zanimivega o Slovanih v Andaluziji, kdo vé, ni li skritega še marsikaj po rokopisih arabskih v knjižnicah evropskih? Morda še ni naj-

¹⁾ „Ibn-Foszhen's und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg 1823.“

deno vse. Masudi pravi v izpisku D'Ohssonovem o Slovanih na Španskem: „Preobširna je ta stvar, da bi razpravljaj tú o nji, govoril sem obširno o tem v svojem delu Ahbaruz-Zemani in (Ketab) - ul Ausati.“ Teh spisov še niso našli, a morda se še najde kak učenjak, kateri bode preiskaval te in jednake spise. Preiskali so že izvornike grške in latinske, da naberó poročil o Slovanih, da bi prišel i čas za arabske!

Zakaj Slovani spoštujejo lipo?

Po dr. B. Šulekovem spisu posnel Jos. Carpenter.

Arab spoštuje palmo, Grk oljko, Nemeec hrast, Indijan smokvo, a Slovanu je izmed vsega drevja lipa spoštovano drevó. To spoštovanje, se vé, ni od včeraj, tudi ni nikakšna begóča moda, ampak že iz starodavne dóbe je prišlo do nas in po vsi širni domovini slovanski se nahaja sled ljubezni slovanske do lipe. Najbolj pričajo o tej ljubezni premnoga imena vasí in drugih krajev po vsi slovanski zemlji, katera so nastala od líp. Slavni Kollar je zabeležil takih imen do 200, a gotovo jih je več. ¹⁾

Imenitnejše je še, kakó često se slovanski národ spominja lipe v svojih pesnih. Slovaki imajo do 30 takšnih pesmi, a poljaških in ruskih národnih pesmi o lipi je večji broj.

Tudi Sloveni imajo mnogo národnih pesmi, proslavljajočih lipo. Obseg teh pesmi kaže, da Sloveni, katerih je nemštvo zatíralo 1000 let, so verni ostali svoji slovanski národnosti. Sadíli so in še sadé lipe po sredi sél, da se mladína pod njimi zbera, zabava, igra, pleše, ali pije rumeno vince.

„Stojí, stojí tam lípica,
Pod lipo hladna sénéica,
Pa v senci miza kámnata,
Na štiri vogle rézana“ i. t. d.

¹⁾ Na Hrvatskem in v Slavoniji je do 40 takih imen; Bosna in Hercegovina jih imati 12 (Lipici, Lipe 2, Lipnice 3, Liporašće, Lipovei, Lipno,) in v Bulgarski so: Lipnice, Lipnica (reka in mesto), Lipen, Lipec, Lipnik. Tudi na Krajskem se nahajajo imena: Lipnica, Lipica, Liplje, Lipljene, Lipnik, Lipoglav. Nižje proti jugu jih je menj. Kolikor dalje proti severju, tem obilejše še nahajajo takošna imena, da ne jemljemo v poštev gozdov, gór in brd, kateri so po lipi krščeni. — Nemško mesto Leipzig je po priznavanju Nemcev samih prejelo to imé od líp, in najbrž je tudi kneževína Lippe slovanska lipa.

Naš velecenjeni starina pisatelj Dav. Trstenjak piše v „Glasniku slovenskem“ X. zv. 1864, str. 23. „Spominjam se pesnice, katero so nam otročičem ljuba ranjka mati peli:

„Bodite le pridni, ljubi otročiči,
 Pojdemo na svate v šumo zeleno,
 Hrast se bode ženil, bokev si košato
 Bode vzel za ženo, ženo ljubljeno.
 Gaber se bo ženil, brezo dolgolasko
 Bode vzel za ženo, ženo ljubljeno.
 Klen se bode ženil, lipo = sladovico
 Bode vzel za ženo, ženo ljubljeno“ i. t. d.

Najmenj se imenuje lipo v hrvatskih in srbskih narodnih pesmih. Do zdaj je poznana jedna sama taka pesem, in sicer kajkavska, katera se peva v Mihovljanih blizu Krapine, in morebiti še kje drugej.

Čudno je res, da Hrvati nemajo več narodnih pesmi o lipi. Stari hrvaški pesniki molče o tem drevesu, a najnovejši ga omenjajo, kakor n. pr. St. Vraz, P. Preradović, J. Trnski, Ilijašević.

Slovenci se često spominjajo lipe, n. pr. Prešérin, Toman, Vilhar, Cegnar, Jenko, Trstenjak i. dr.

Tudi poljski pesniki slavé to drevó, osobito Kochanowski, kateri je svoja slavna dela največ pisal pod senčno lipo, ter jej je posvetil krasno pesem.

Pri Slovakah Sladkovič in Holly senjata smrtni sén „v hladu štirih líp.“

A izmed vsemi slovanskimi pesniki svoji ljubezni do lipe ne daje takó lepega izraza nikdo, nego oča slovanske uzajemnosti Iv. Kollar v svojem eposu „Slávy dcera“.

Toda ne upotreblja se lipo samo za označanje sentimentalnih spominov v poeziji, tudi v slovanski mitologiji ima vèlik nálog. Nesmrtni Kollar piše: „Ze všech národních spěvů zdá se vysvitati, že lipo u pohanských Slávů obzvláště bohyni lásky čili Ladě posvěcená byla.“ Tega svojega mnenja sicer ne utemeljuje, a po nekoliko ga podpira odlomek neke slovaške narodne pesmi:

„Horela lipo, horela,
 Pod ňov panenka seděla,
 Keď na ňu iskry padaly,
 Všeci mladenci plakali,
 Chyba ten jeden neplakal,
 Čo ju falešně miloval.“

Da so nekdanji Slovani smatrali lipo posvečeno bogovom, nam poročajo ljudske pravljice. Tudi Slovenci pripovedujejo, da v lipo nikdar ne tréšči, „ker je pod njo Marija, proganjana, počivala s svojim detetom.“

Sloveni tudi vérujejo, kakor piše Tušek, „da lipovo ličeje varuje pred čarovnijo; njen pepel, posut po repišču, prežene vse repne bolhe. Ako se uročna živina tepe z lípovo šibo, zadene se tudi coprnicá. Vsa z lipovo tresko izkopana zélišča so dobra zoper uroke.“ („Slov. Glasnik IX. 82.)

Črnogorci jemljó dvé lipovi poleni ter ji drgnejo jedno ob drugo, da se unemó, kar zovó „živi ogenj.“ Pepel lipovine, posut na kraste mladi detci, jih ozdravi. Tudi sicer se v Črnigori pri raznih boleznih rabi za zdravilo „živi ogenj.“

So li stari Slovani spoštovali lipo v obče, ali so posamezna drevesa, také rekoč, oživljali in personifikovali, se ne dá natančno določiti.

Mogoče, da so slovanski národi kakor njih sosedi vérovali, da je v nekaterih drevesih skrit kakšen duh, ali zatvoren kakšen človek, kakor priča národna pesem hrvatska:

Boga moli mlado momče:
 „Daj mi, Bože, zlatne roge
 I srebrne parožičice,
 Da probodem boru koru;
 Al v boru mlada moma,
 Pak zasija kano sunce.“

Ako premišljamo to vsestransko ljubezen Slovanov do lipe, lahko umevamo, zakaj ima naš rod še sedaj več líp, nego drugi rodovi.

V Trstu je še dandanes trg, slovenski zvan „lípica“, italijanski „piazza della Lipsia“. Kakor se kaže, je trg imé dobil po kakšni stari lipi, katera je nekdanj tamkaj stala.

Gôrko ljubezen Slovanov do lipe potrjuje tudi vrloznani in učeni kranjski historijograf Peter pl. Radics, pišóč: „Die Linde, der heilige Baum der Slaven war (in Krain) auf Schlóssern, in Städten und in Weilern, bei Adel, Bürger und Bauer in gleich hohem Ansehen. Wenn wir in Valvasor's bilderreichem Schlósserbuche blättern, so sehen wir vor gar manchem Edelsitze den stattlichen Baum, wie wir demselben Baume auch noch heute begegnen, so z. B. in Laibachs nächster Nähe auf dem Schlosse Rothenbühel bei Stein.“

Kar piše pl. Radics o gospodskih gradovih, veljá tudi o mestih: vsak trg slovenskega mesta je nekdanj krasila lipa. Najstarejša jugoslovanska lipa, o kateri poroča zgodovina, je bila Kažotičeva lipa pri Cerniku v Slavoniji.

Na Kranjskem najstarejša lipa, o kateri se govóri v zgodovini, je bila v Ljubljani. Slavni naš zgodovinar Valvasor piše v svojem delu „Ehre des Herzogthums Krain“, da je bila ta lipa že l. 1547 zeló velika, ter da jo je sam videl l. 1638, ko so jo posekali, ker je bila vsa razpokana in truhla.

Valvasorjeva povest obseza tudi živo slíko tedanjega življenja in mišljenja, in naš nesmrtni pesnik Prešérin je tega

slavnega rojaka povest mojsterski porabil v izvrstni svoji baladi o „povodnjem možu“. ¹⁾

Valvazor tudi pripoveduje, da je za njega dni stala pred ljubljanskim gradom na tamošnji ravani lipa „ein anmuthig schöner Lindenbaum“. Več o tej lipi ne pové niti on, niti kater drug zgodovinar, ali Slovenci trdè, da so pod isto lipo sodili one kmete, kateri so se bili spuntali za dôbe Matije Gubca. A katera tú omenjenih obèh lóp je bila tó, se natanko ne zná.

Tudi na Hrvatskem je stala v prvi polovici tega stoletja iz zgodovínskega ozíra znamenita lipa v Krašičih. Gorp. Torbar piše o nji po poročilu svojega umršega očeta: „V Krašičih je stala do l. 1829 pred cerkvijo lipa, kakoršnih je malo ali nič sedaj v Hrvatski. Pod to lipo so bile napravljene okrog klopi, kjer se je zbiral národ v posvetovanje. Tam storjene sklepe so proglašali s formulo: „takó dokončano“, ali, „zapovedano pod našo lipo“. Ta lipa je bila tudi občinsko sodišče, kjer so razglašali ukaze gospóskine in delili kazni. Le v nevgódnem vremenu so se taka opravila izvrševala v občinski svetovalnici.

L. 1829 so se uprli Krašičani gospodarju svojemu, grafu Batthyányju ter so mu odrékli davek in pokorščino. Zaradi tega je meseca novembra istega leta podžupan zagrebške županije

¹⁾ Valvazor piše o tem zanimivem dogodku v „Ehre des Herzogthums Krain“: „Es steht noch zu berichten, dass in der Laybach ein Gespenst, so man den Wassermann nennet, sich aufhált, und öfters zu Nachte zeigt, auch so gar bekandt ist, dass jedweder Schiffmann und Fischer auf der Laybach gnug davon zu sagen weiss. Solches ist, gemeiner Sage nach, vorzeiten auch öfters bei hellem Tage aus dem Wasser hervorgestiegen und hat sich in menschlicher Gestalt sehen lassen. Seit dem aber der Fluss öfters geweiht und gesegnet worden, gibt dieses Gespenst bessere Ruhe.

An dem ersten Sonntage dess Heumonats 1547. Jahrs, zu Laybach auf dem alten Marckt bei dem Brunnen, welchen eine damals dabeistehende schöne Linde belustigte, kam die gesammte Nachbarschaft alter gewohnheit nach, auf selbigen Platz beyeinander, verzehrte allda ihre zusammengetragene Speise bei einer annehmlichen Music in freundschaftlicher Vertraulichkeit, nach vormaliger alter Weise, an welcher Stat heutiges Tages die frantzösische Misstraulichkeit, betriegliche Höflichkeit, vermummte Falschheit und Heucheley, nebst der verfluchten Machiavellisterey fast aller Orten sich leider eindringet. Sie machten sich auf gut alt Crainerisch, das ist redlicher aufrichtiger Wolmeynung und guter Zuneigung gegen einander, in Ehren lustig, ergötzen sich auch nach eingenommener Mahlzeit mit einem gewöhnlichen Tantz.

Nachdem man solcher Frölichkeit eine Weile gepflegt und nunmehr männiglich guter Dinge war, ja die Lust alle Gemüther in völligen Besitz genommen hatte: siehe, da tratt hervor ein wohl-

Henrik Mikšič z batalijonom Banovcev šel krotit upornikov. Kedar pride z vojaci v njih bližo, pošlje Mikšič pod „lipo“ zbranemu narodu vest: naj občina pošlje k njemu svojih zastopnikov, da se pogodé. Ali naoroženi narod odgovori: „Naše pravice so pod lipo, ako hoče govoriti z nami, naj pride pod lipo.“ Razgovor ni imel vspeha in narod se sprime z vojaci ter pade 11 mrtvecev in 16 je bilo težkó ranjenih. Kolikor je tudi narod prej prebil, ni mu bilo toliko hudó, kakor, da je izgubil svojo lipo. Mikšič, misleč, da ukrotí upornost Krašičanov za vselej, jim poseče lipo, pod katero so bile, kakor so ponosno trdili, „zakopane njih pravice“. To je bil jok in stok, a vse brez vspeha! Od zjutraj skoraj do poludné so sekali štirje krepki mladeniči to mnogo stoletij staro čuvajko krašičkih pravic, dokler se napósled ne podére pod ostrimi sekírami. Zmagalec ni bil zadovoljen s tem „triumfom“, temveč je še napovedal strogo kazen onemu, kateri bi se drznil, posaditi na istem mestu drugo lipo. Dolgo časa je bilo isto mesto prazno, samo truhle klopi so stale okolo, s katerih je ljudstvo ob prazničih pomenljivo gledalo goli štor, na katerem je nekđaj rastla lipa njegova. Zdaj se ni ljudstvo shajalo pod „lipo“, ampak pozivalo se je samo v klopi. Po daljšem času, kedar se je ostrá prepoved nekoliko zabila, so se necega jutrá okolo starega štóra pokazale štiri tenke lipice, zasajene po noči. Še žíví stárec, kateri

staffirter schöngestalter Jüngling, und that, als beliebte ihm einen und andern Reigen mit zu vollbringen. Welches sich die gantze Gesellschaft auch im geringsten nicht missfallen noch befremden liess: weil dem Gebrauch nach Jedwedem zu solcher Lust-Gesellschaft mit einzutreten erlaubt war. Er grüßte zuvorderst die Versammlung gantz höflich, bot auch allen Anwesenden freundlich die Hand, von deren Berührung aber Jedermann ein ungewöhnliches Gefühl empfand, sintemal seine Hände aller kalt und weich waren. Demnechst begrüßte er eine aus denen herumsitzenden, mit ihm an den Reigen zu gehen und erkieste zu seiner Tantz-Gefährtin ein sonst wohlaufgeschmücktes Mägdlein. Nachdem sie nun auf gewöhnliche Art mit einander etliche Tántze vollbracht, liessen sie sich allgemach in einen weitläufftigern Tantz aus und fingen an vor dem Platz, der sonst den Reigen zu umschranken pflegt, immer weiter auszuschweiffen, also, dass sie von obbesagtem Linden-Baum nach dem Sitticher Hofe zu und demselben vorbeý bis zu dem Wasser-Strom Laybach mit einander forthüpfiten und allda den sogenannten Kehraus vollbrachten: sintemal sie in Gegenwart derer Schifflente beyde zuletzt in den Fluss Laybach gesprungen und den Zuschauern aus den Augen verschwunden, auch hernach nicht mehr gesehen worden.

Gedachter Linden-Baum ist biss ins Jahr 1638. und also schier 91 Jahr noch gestanden, da ihn aber endlich der selige Herr Ludwig Schönleben als Ober-Stadt-Kämmerer hat fällen lassen, weil er vom Alter gantz wurmstichig und voll Ungeziefers gewest.“

ponosen pripoveduje, kako se je s istimi lipicami boječe priplazil do klopí ter jih tamkaj zasadil v temni nôči. Denes delajo one lipe že širono senco in svet se zbira pod njimi po službi božji na pogovor; ali svéti, razglasi gospóske i. t. d. se več ne javijo pod „lipo“, ampak v občinski pisárni.“

Težko je v Hrvatih bilo kedaj mnogo takšnih zgodovinsko-znamenitih líp, a dosta je še sedaj živih in nemih prič slovanske minolosti, katere, kakor orjaci iz starodavnosti, sezajo v našo dóbo.

Poleg stare lipe v Cerju stoji tudi še velika lipa v Perušiču, vendar o njej ne znamo družega, nego, da je dočakala že 200 let.

Zeló krasno lipo ima tudi vas Osojnik pri Severinu. Najstarejši možaki tamošnji ne vedó, kedaj se je sadila, in pripovedujejo, da tega tudi njih očetje niso znali, temveč so že oni pametili staro lipo. Da je res stara, priča nje déblo, katero meri na najširšem mestu v obsegu 6·374 metrov, a v premérniku 2 metra. Pri lipi stoji kapela sv. Petra, ravno takó zeló stara, in ljudjé pravijo, da prav ta krasna lipa je dala povod zidanju kapele. O sv. Petru se promínja „podlípje“ v trg. Tudi sicer spoštuje národ to lipo toliko, da bi prej podrl kapelo, nego posekal lipo.

Malo manjša lipa stoji pri Vinkovcih, obseza 2° 5', v premérniku imá 5 $\frac{1}{3}$, a visóka je 60 čevljev. Lepó košata je, a strela jo je že često ošinila. V débłu je napravljena dolbína, v kateri se nahaja slika Bogorodíce. Takšnih líp s slikami Marije je mnogo, n. pr. v Vukovaru in Šidu; sliko Marije neki devljó na lipo, ker je lipa „žensko drevó“. —

V slavonski vasi Zbiegu (dve uri proti jugo-zapadu od Broda na Savi) stoji vrlo stara širokoveja lipa. Déblo imá v premérniku 3 metre. Drevó ni zeló visóko, a takó se je razrastlo, da si v dežji pod njim varen, kakor pod streho. Kedarkmetje senó spravljajo, a se bliža slabo vréme, zapeljó vozove pod drevó ter tamkaj čakajo, da se prevedrí, in potler spravijo senó suho domú, kajti skoro začenja kapati od listja, ki se je premočilo.

Pri podravski vasi Sedlarice je brdo Aršan, a na njega vrhu je štor stare lipe, ki se iz dalje vidi in po katerem je téme brda dobilo ime „Lipice“.

Še je mnogo bolj in menj starih líp v Praputniku (vas nad Bakrom), v sv. Petru in v Koroški (kraj Križevca), v Ogulinu, v Novem gradu (pri Koprivnici), pri sv. Šimnu (nedaleč od Zagreba), v Lipovljanih, v Novi Gradiški, v Požegi (pri sv. Ivanu) i. t. d., a natančnejših popisov o teh lipah nimamo.

Pogledimo nekatere znamenitejše lipe po drugih slovanskih krajih. V Bzencih na Moravskem je prastara lipa, ki imá veje do 20 metrov dolge, da v hladu njih more stati skoraj polk kónjikov. Ta je najbrž največja lipa avstrijske monarhije.

Izmed starih čeških líp so znamenite najbolj one nedaleč od Krumlova v Trnovi ali Zlati kroni (Goldenkron), pri

tamošnjem samostanu. Listje te lipe se od drugih loči, da je vsak list zavít, kakor redovniška kapuca¹⁾ in ljudstvo pripoveduje, da so dobile te lipe takšno listje, ko so husiti l. 1420 redovnike tamošnjega samostana na lipove veje obésali.

A sicer se takšne lipe nahajajo tudi drugje, kamor ni došel Žižka.

V Slovakiji je do nedavno stala v vasi Bori ali Borovcu (nitranjska županija), tolikšna lipa, da je v nje débla votlini moglo stati 12 ljudi, a v hladu nje véj 100 konjkov. Takó piše Mathias Belius (Matija Bel) v svojem slovečem delu „Notitia Hungariae novae.“ Pars I. Tom. IV. pag. 493.: „Ne zna se, ako še raste ta lipa; a stoji v isti županiji v vasi Bukovcu velika lipa; nje déblo obsega blizu 20 čevljev. Najbrž je tudi gora zvana „Krasna lipa“ v ravno isti županiji svoje imé prejela od kakšne znamenite lipe, a sedaj raste tamkaj le drugo drevje.“

V Šlezki je znana samo jedna historična lipa, in sicer v Gurkovu. O njej piše „Deutsche Zeitung“ dné 15. junija 1877: „Bei der kürzlich in Glogau abgehaltenen Wanderversammlung der historischen Section der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur ist unter Andern eine historische merkwürdige alte Linde, die Torstenson-Linde bei Gurkau, Gegenstand der Untersuchung seitens der beiden berühmten Botaniker Geheimrath Dr. Goepfert und Professor Dr. Ferd. Cohn gewesen. Beide erklärten die Linde, von der aus, nach mündlicher Ueberlieferung, Torstenson im Jahre 1642 die Belagerung geleitet haben soll, für ein Unicum, sowohl wegen des hohen Alters als wegen der merkwürdigen Erhaltung und Fortbildung des Stammes. Aehnlich wie die berühmte Vehmliche bei Dortmund, welche jedoch von der Gorkauer Linde in Bezug auf Höhe, und Umfang übertroffen wird, hat sie, als sie dem Absterben nahe und der Stamm schon grossentheils der Vermoderung anheimgefallen war, durch Hinabsenken von Luftwurzeln auf den Boden und Umbildung derselben in Erdwurzeln neue Zufuhr von Nahrung und damit die weitere Fortentwicklung ermöglicht. Sie übertrifft die Vehmliche bei Dortmund noch darin, dass diese nur drei umgebildete Luftwurzeln aufweist, während die Torstenson-Linde deren fünf hat, aus welchen sich ein neuer einheitlicher Stamm entwickelte, der die Reste des abgestorbenen Baumes theilweise in sich schliesst. Der interessante Baum steht an der Strasse von Glogau nach Tauer, da, wo der Weg aus dem Dorfe Gurkau in dieselbe einmündet.“

V Poljski in Ruski so gotovo tudi znamenite lipe, a znana je nam samó ona, katero popisava Avgust Münde, govoreč o nji, da se pod nje razprostrto véjino streho lehko zbere do 3000 ljudi.

Iz tega, kar se je govorilo do zdaj, je jasno, da je lipa vsem slovanskim plemenom od nekđaj izmed vseh drevces najdražja.

¹ Zató jej pravi Nemec: Kapuzenlinde.

Kje imá to spoštovanje lipe svoj izvor?

Kdor je kedaj potujoč v gledal lipo, razširjajočo svoje veje na vse strani malo ne do tál, da se skoraj ne vidi dĕbla, v resnici, očí so mu z veseljem gledale nánjo in ni se mogel načuditi nje lepóti. Ako je ob poletni vročini lipa s svojim cvetjem širila blago vonjavo, jedva si čakal, da se ohladiš v nje dobrodejni senci, veselĕč se bučelic, nabirajočih po nje cvetnih šopkih sladke strdí. O lipi piše nek nemšk pesnik: „Die Linde ist ein Bild der Schönheit, Einfachheit, Güte, ernster Schwermut — weil der Baum mit seinen sich weit verbreitenden Zweigen oft auch die Schlummerhügel unserer Todten beschattet; — Bild der Häuslichkeit, der labenden Ruhe, der glücklichen Ehe oder ehelichen Liebe. Darum wurden Baucis, das Weiche, Milde in eine Linde, und Philemon, das Starke, Strenge, in eine Eiche, mit ihren Wurzeln in naher ewiger Umschlingung verwandelt, als Zeichen ehelichen Glückes.“ (Primeri: Ovidii Metamorphoses VIII. 611—724.)

A lipa zaradi svoje lepote ni mila samemu Slovenu, temveč tudi vsakemu človeku, kateremu še ni otrpnilo čuvstvo za prirode kras. Vendar sama lepóta lipe ne more biti vzrok, da je Slovenom toliko draga. Zaradi svojega krasa in dolgotrajnosti so spoštovali tudi Nemci in Škandinavci posamezna drevesa; a Slovanom je bila lipa sploh omiljena, tú mora biti zatorej vendar nekaj o tem. — Nemcem je hrast sveto drevó, ker so bivali Nemci in njih bogovi v hrastovih gozdih, a jĕl je Nemeč želod. Arabu je dateljjevo drevó najdragocenejši dar božji, ker ga hrani in sĕnči njega in konja. Slovanom je zatorej tudi lipa postala draga najbrž ne le zaradi svoje lepóte, nego iz praktičnih vzrokov. Lipa je v istini zeló koristno drevó, kajti ne brani samó hiše severja in daje hlad, ampak tudi sicer se odlikuje po hvalevrednih svojstvih.

Lípovina je mehka, bela, ali rudečkasto bela, tudi se brzo suší. Stolarjem, strugarjem, drevorózcem in kiparjem rabi nje lés. Tudi grobne križe so nekoč rézali iz lípovine, zató póje Joahim Bielski (pesnik XVI. veka) v slavo Jakobu Straussu:

„Na grob mu wonnâ lipkię sieczcie,
Wy cni rycerze praporzec postawcie.“

Ravno takó si je žĕlel naš nepozabljivi pesnik pesni „Naprej“, Šimen Jenko:

„Ko zaspal bom v smrti,
Ne kopljite jame,
Kjer vrsté se križi;
Tam ni mesta záme.
Na visoki Tatri
Jamo izkopljíte,
Tri drevesa sveta
Nánjo zasadíte.

Tam moj duh bo gledal
 Na vse štiri strani,
 Dokler bela zôra
 Dneva ne oznani.“

To je dalo povod, da se je lipovina prej zvala *lignum sanctum*, in Slavoni verujejo, da je Krist na lipovem križu umrl. Morebiti je to izvor prislovice slovenski: „držiš se, kakor lipov bog“, ali turški psovki: „krste lipovi“!

Ako se lipa v spómładi navrta, curí iz nje dëbla sladák sók kakor iz bréze; ruski se ta sok zóve lipovica in upotreblja se kakor brezov sók v zdravílo za sušico bolnih ljudi.

Lípov cvet imajo ljudjé v domače zdravílo. Še bolj koristi lipov cvet bučelarjem, ker bučele po njem beró najslajšega medú. — Lístje lipovo je krma govedini; sè suhim se za silo redé ovce.

Líčje lipovo se potrebuje za vezílo pri trsu; iz lubja se delajo kozuli i. t. d.; tudi se z njim krijó kolibe.

V nekdanjih časih se je neki upotrebljalo širôko lipovo liče namesto papirja.

Razprostranišče lipi je zeló obširno, meje njegove so na severju Skandinavije in Ruske na priliko do 60° severne širine, na zapadu severne Španije (Guipuzcoa), na jugu južne Italije in Bulgarske, a proti iztoku nema lipa gotove meje, kajti nahajaš jo tudi v Sibiriji, tija do Amura in Japana, na Yezu in severnem Nipponu. Tudi ónstran vélicegea oceana, v severni Ameriki, so lipe neke posebne vrste. Malo dreves bi se zatorej v tem obziru moglo meriti z lipo.

Na južni meji svojega razprostranišča raste lipa le po samem na visôcîh planínah, a na severni se jedva nahaja. Lipa ne prenaša niti ostre zíme, niti hude letne vročine.

Lehko se réče, da je Rusija prava domovina lipi, na vsem širem sveti namreč ni toliko lip, kakor v stari Rusiji. O tem piše Bode: „Nebst der Birke, Espe und Vogelbeere besitzt die Linde die grösste Gránzausdehnung unter den russischen vorzüglichen Waldbäumen. Dem Gouvernement Archangel, Cherson und Astrachan fehlt sie gänzlich, auch tritt sie in den Gouvernements St. Petersburg, Olonez, Wologda und Perm sehr untergeordnet, meist in Strauchform auf, sobald sie nicht besonders gepflegt wird. — Die schönsten Lindenwälder finden wir vom Nordosten des Gouvernements Kostroma an, südlich nach allen Richtungen des russischen Reiches bis zum Steppenrand und jenseits desselben in Taurien. Ausgezeichnet schöne Lindenwaldungen hat früher Nižnij Nowgorod besessen, sie sind aber gegenwärtig bis auf wenige Ueberreste verschwunden.“

Kdor morebiti ni še videl več, nego deset lip vkupe, čudil se bode, ako čuje o gozdih lipovih, večjih od hrvatskih hrastovih in bukovih gozdov, in vprašal bode: čemú so Rusom

toliki lipovi gozdi? Ali Rusija ima mnogo koristi od lóp, a najbolj z one strani, kjer bi se najmenj mislilo.

Lípovina se vsa upotrebi: Rusi izdelujejo iz lipovega lesá pohištvo in razno drugo orodje. Lipov cvet je tudi zelo koristen, kajti njemu se imá Rusija največ zahvaljevati za obilico medú in voská, katerega napravlja vsako leto za 8 milijonov rubljev.

A Rusom je tudi najvažnejše lipovo líčje. Hrvatom ne rabi skoraj za drugo nego za privezavanje trsov in sadnih drevesec. Rusi delajo drugače: rabi jim namreč lipovo líčje namesto prediva i. t. d. Izdelki iz lipovega líčja so zelo znameniti. Kakor nosi Hrvat opanke iz kože, tako si nadevlje ruski „mužik“ obutalo, sploh zvano *lapute*, t. j. čevlje iz lipovega líčja. Tudi se sučó iz lipovega líčja vrvíce in vrví, pletó klobuci, košáre, rešéta in izdelujejo vsakovrstna tkanja, iz katerih šivajo vréče. Ravno v tem obziru imá lipa pomen za Rusijo. Leto in dan se natkè do 14 milijonov različnih vréč i. t. d. in za to se potrebuje milijon lipovih débel. Iz tega se lahko sklepa na obili broj lipovih gozdov v Rusiji.

Čuditi se je, kakó se ruski národ poprijemlje tega rokodelstva, da obrtnik trpí škodo. Tudi so se že izsekali lipovi gozdi v Rusiji takó, da je v mnogih gubernijah najti samo ničevega drevja. V novejši dóbi se je skušalo priti v okom tudi temu pokončavanju. Bode piše: „Es lässt sich schwerlich ein Fabrikat nachweisen, das im Verhältniss der aufgewandten Arbeitskraft weniger Werth hätte als der Bast. Der einfache Umstand, dass 80—100jährige und ältere Bäume erzogen werden müssen, um ein Material zu liefern, dessen Benützung nur eine einmalige und dabei sehr unvollständige ist, zeigt schon im Vergleich zum Preise der Rogoshen das Unvortheilhafte der Lindenzucht zu diesem Zwecke“. Ta dokaz se podpira z naslednjo primero. V Pičomskem gozdu, v kostromski guberniji, se obéli vsako leto do 30.000 débel lipovih. Kmetje, to delajoči, stanujejo 8—15 milj od gozdov in pogubé zaradi tega mnogo časa, predno završe svoje delo z lipo. Po zimi naznanijo občinskemu uradu, koliko débel hoté obéliti, potem dobode vsak privólilo, katero mora v spomladi pokazati gozdnarju. Ta odloči kmetom, kje naj sekajo. Meseca junija se prične delo, a bélijo se débla tudi v pozni jeseni. Iz lubja jedne velike lipe se dobode do 30 funtov suhega líčja.

To se je povedalo, da se spozná, s kakšno trudoljubivostjo se Rus drží lípovega obrtstva. Mnogo dobička ima Rusija pri tem, a še več ga je imela, dokler niso bili lipovi gozdi takó izsekani, kakor so sedaj. Lipa je zatorej Rusom zelo znamenito, morebiti najznamenitejše drevó.

To je vzrok spoštovanju Rusov do lipe, a iz tega se vendar ne razvida, zakaj je drugim Slovanom priljubljena. Umevali bi to še le, ako bi se dokazalo, da so Slovani še v prazgodovinski dóbi, dokler so skupno živeli, lipo poznavali in vsestransko upotrebljali, kajti v 2000 letih se lahko rastje ali vegetacija zemlje po vsem promeni. Tako na pr. v Danski sedaj ni videti hrasta, ampak

same bukve. Tudi na Nemškem so izginili glasoviti hrastovi gozdi, ali zatorej ni moči, da se je lipa tudi v Rusiji še le v zgodovinski dóbi takó razširila in kakšno starejše drevje izpodrinila ter zadušila? So li dakle že Praslovani poznali lipo?

A Kremer piše: „Wenn die Benennung für die Palme und Dattel in allen semitischen Dialekten eine und dieselbe wäre, so stünde auch damit fest, dass schon in der Urheimath die Palme und Dattel ihnen bekannt war.“ Zaradi tega smemo tudi mi misliti: ako lipo vsi Slovani istim imenom nazivljajo, to je dokaz, da so že v pradomovini svoji poznavali lipo. A to še ni odgovor na vprašanje: „zakaj Slovani spoštujejo lipo?“

Ako pozná kedo kakšno stvar, iz tega še ni sklepati, da mu je draga, kajti, da se more to trditi, treba dokazati, da mu stvar koristi. To veljá nam, ako dokažemo, da so že Praslovani rabili lipo: iz tega se razvidi, zakaj so to koristno drevó cenili. Tudi nam pri rešitvi tega vprašanja pomaga slovanski jezik.

Da so Slovani iz prva poznali med, dokazuje jedna ista beseda, vsem Slovanom znana (cslov. медъ, rus. мѣдъ, polj. miod, češ. med, luž. mjed, a tudi beseda bučela, katera z malimi promembami rabi vsem Slovanom (slav. пчела, бѣчела, slov. bučela, bolg. пчѣлъ, češ. včela, polj. pszczoła, luž. včola, rus. пчела;) — vosek (cslov. воскъ, rus. воскъ, slov. vosek, čes. polj. luž. vosk.) Ker so Slovani poznavali med, to dokazuje, da tudi lipo, kajti divje bučele radi bivajo v lipovih dúpljah. O prastarih Slovanih znamo, da so bivali v lipovih gozdih, in kakor medved išče medú po dúpljah, takó se more misliti, da so tudi oní iskali medú po lipovih dúpljah. To nam priča nedvomno beseda, s katero so Praslovani že nazivali med, (rus. липецъ, polj. lipiec, hrv. lipovac, slov. lípov med, nem. Jungfernhonig.)

A zdaj se vpraša: so li Praslovani se brigali za med? Kajti, ako jim ni bilo do medú, čislali niso tudi lipe.

Koliki prijatelji médu so bili Slovani, dokazuje občeslovanska pijača medíca, češ. mĕdovec, rus. мѣдъ, polj. miod, miodovina, luž. mjed, odtodi gotovo tudi nem. Meth, proti gršk. μέθυ. Anton piše v delu „Geschichte der Slawen“: „Die Slawen wussten auch aus Honig Meth zu verfertigen. Von ihnen lernten die Deutschen die Kunst und den Namen. Diesen Meth lernten die deutschen Geistlichen zuerst in Pommern kennen, er war ganz nach ihrem Geschmacke und ward dem besten Weine vorgezogen.“

Jednako piše Herbord (Vita S. Ottonis): „Vinum Slavi in Pomerania nec habent, nec quaerunt, sed melleis poculis ex cerevisia accuratissime confecta vina superant falernica.“ Tudi Karamzin potrjuje: „Медъ древнейше любимое питіѣ всѣхъ народовъ славянскихъ.“

In češki letopisec Hajek, popisavaoč gostbo kneza Neza-

mysla (l. 745.), pravi: „Kníže Nezamysl razkázal svým služebníkům, aby dali — medoviny k pítí bez nedostatku.“

Sem spada tudi ruska pijača квасъ, o kateri piše Rakowiecki („Prawda Rus.“ I. str. 14.): „Powszechniejszym Słowian napoyem bil kwas, ze siodu, lub chlebu i miodu robiony, iakiego dotąd w Rossyi używają.“

Da so že stari Slovani méd ne le cenili, ampak da so tudi bili bučelarji, to spričuje občeslovanska terminologija. Razven že navedenih besed: bučela, méd, vosek, nahajamo v vseh Slovanih še tudi té: matica, slov. матица, rus. матка, (матица je zdaj v Rusih = gréda), polj. macica, matka, češ. matice, slč. matica; — trut, slov. trót, slov. трутъ, трутень, polj. trąd, trąt, češ. troud, slč. trud, luč. tšut, nem. Drohne; rój, (tudi vsem Slovanom znan), magj. raj, rum. рою; sat, slov. sat, slov. сѣтъ, rus. сотъ, nem. Wabe (iz lat. favus); hrv. ul, ulište, slov. ulnjak, slav. оудей, оули, rus. улей, češ. oul, slč. polj. ul, bolg. ulijъ. — Hehn piše, da je pravo bučelarstvo prišlo k Slovanom od juga in zapada, zatorej od Nemcev. Ali beseda vul znači do danes Slovenom votlo drevó, in ūl Litvanom dupljo: ni li to naravnejši izvor od alveus? A da bi bili Slovani, stanujoči v pravem bučelišču, v lipovih gozdih, izpoznali bučele in njih rejo pri Nemcih, kar odločno trdi Gebhardi, („Geschichte der Wenden“ I. str. 42.) to je smešno, kajti bučela ne ljubi hrasta, (ker jej žir ni hrana), a hrastovi gozdi so bili starodavnim Nemcem bivališče. Resnica je nasprotno: da so Slovani učili Nemcev bučelarstva, kakor sploh gospodarstva, in sicer ne samó nekdanj, nego tudi še v sedanji dóbi. Vide Dzierzóna.

Iz dokazov do sedaj navedenih se razvida, da so starodavni Slovani poznali in cenili méd v obče, in lipov méd posebe — in kakó bi ga ne bili, ker so ga imeli v svojih gozdih preobilo, a sladkorja se v njih ni nahajalo! Da so Slovani poznali tudi drugi poglaviti produkt lipe, to je: líčje, o tem nam daje zopet najboljše poročstvo jezik sam. Beseda: lika, liko, likovina, rus. лыко, bolg. liko, češ. lýko, lejčí, lejko, polj. лыко, luž. лыко, лыкно znači sploh lat. liber, nemški Bast, a napósled lipovo líčje. Poznali so ga zatorej že Slovani v starodavnosti in rabilo jim je, kakor sedaj. O tem imamo znamenitih dokazov v čeških in poljskih letopiscih.

Okolo l. 690 je séla na prestol češki slavna Ljubuša, a ženska vlada ni godila češki gospódi: zató si izbere Ljubuša soproga in vladarja Přemysla. Národ jej pošlje poslanke, da dovedó Přemysla na Višegrad pri Pragi, kjer je bila stolica čeških vladarjev. O teh poslančkih piše češki letopisec Dalimil (živel okolo l. 1314), da so Přemysla našli na polju, kjer je orál, a skornje je imel iz lipovega líčja; čez ramena mu je visela torba, tudi spletčna iz líčja, iz katere je vzel hleba in sira, ter je obojega nudil poslanikom.

Da so bile te Přemyslove skornje iz pravega líčja, potr-

juje drugi češki letopisec, Hajek iz Libočan (živel okolo l. 1540) On piše: „Přemysl kázal sobě podati třevíc lýčených, v kterých obyčej měl dřívě choditi, kterez byl i sám svú rukú ušil lýčím z kor lipových; ty hned za nádra vloživ svojoj konj obrátil.“

Za istino te stvari je pôrok tudi tretji letopisec češki, Cosmas pragensis († 1125), pišóč: „Przemysl tollit secum suos cothurnos ex omni parte subere consutos; quos fecit servari in posterum et servantur Wissegrad in camera ducis usque hodie.“ Cosmas pripoveduje, da se ti skornji tankaj hranijo po zapovedi Přemysla samega: „Faciam eos in aevum servari, ut nostri posteri sciant, unde sunt orti.“ Češki vladarji so obuvali te skornje, kedar so zasedali prestol, kakor ogrski kralji čevlje sv. Štefana. A zdaj ni več Přemyslovega obuvala; zgoréli so skornji najbrž z Višegradom l. 1420, ko so ga Pražani si osvojili ter ga pokončali.

Tudi o praotcu poljskih vladarjev, Piastí, poročajo poljski letopisci, da je nosil opanke iz lipovega líčja.

Iz besed Cosmasovih se spominjamo, da so za Přemysla, kakor še dandanes v Rusiji, oratárji obuvalo in torbo imeli iz lipovega líčja. — Tudi nam je še v mislih, kakó so Praslovani poleg líčja tudi lipov les potrebovali za različne lesene stvari, katere so imele biti lehké. Ako še jemljemo v póštev, kakó jih je lipa zdravila s svojim cvetjem in listjem in jim naklanjala medú; kakó jim je po zimi varovala bivališče pred severjem, a po leti jih hladila in po njih mislih jih tudi gromu branila — ne čudimo se, zakaj se jim je lipa zaradi teh vsestranskih koristi toliko priljubila. ¹⁾ Da to ni prazno govoričenje, imamo živ dokaz pri mestu Piricu v Pomorju (Pyritz in Pommern.)

¹⁾ „W pieśniach i przysłowiaich ludów słowiańskich lipa rawnie jak u nas ma miejsce. — I nie dziw, może więcej żadne drzewo tyle użytków nie przynosiło w dawnych wiekach.“ (Wojcicki. „Zarys domowe“, str. 224.)

Takó misli tudi naš veleučeni rojak dr. Gr. Krek, profesor na graški univerzi. On piše dr. Šuleku: „Od nekđaj se nam pripoveduje, da so stari Slovani izmed vseh dreves posebno lipo čestili in tudi v navadnem življenju čujemo ravno toliko o slovenski lipi, kakor o nemškem hrastu. Jaz si stvar prilično tako-le tolmačim: Lipa ni nigdje v Evropi bolj domača, nego na onem teritoriji, kamor danes stavimo prvotna bivališča še ne razdeljenega slovenskega plemena. Da je bila tedaj lipa našim pradedom prav dobro znana, že iz navedenega izvira, a poleg tega na isto meri tudi občeslovanska beseda za to drevó: stsl. lipa od kor. lip, skr. lip, staro-visokon. klíb, litv. in lot. lip, (lit. lëpa, pruss. lipe, lot. leepa = sl. lipa). Blizu je z našo lipo gr. λέπις = sl. lupiti, lit. lupti in strvisku. lóft je drevesna skorja. Za grah luščiti imajo še danes nemški Štajerci besedo lüften (cf. slov. b in p = nemšk. f.) Sem spada tudi gr. λεπτός in lat. lepidus. Izraz za pomen gledé slovanščine je porod tega jako zanimiv, ker lahko iz njega

Pómorski Slovani so se najdlje branili krščanstvu, kajti še v početku XII. stoletja so bili v obče pogani; le sem ter tija se je kateri skrivaj poprijel nove vere, ali ni se upal, je javno spoznavati, ker so jim bili kristijani Poljaci, hoteči jih podjarmiti, omrzili vero krščansko. Napósled pride Oton, biskup bamberski, podpiran od poljskega vladarja Boleslava, ter je s svojim blagim, prav apostolskim poučevanjem pripravil Pómorce, da so se pokristijanili: leta 1124 na Vidov dan dojde namreč v mesto Piric, kjer je bil ravno zbran národ pri nekakšni národni slovesnosti. Oton in njega pomočnik začnó ljudstvu prigovarjati, naj zapustí svoje poganske malike (kumírje) in se obrne k živemu jedinemu Bogu, kateri jim bode tudi pomočnik. Národ se je pokristijanil in krstili so jih mnogo tisoč z vodó, izvirajočo pri onem mestu. Zategadelj se ta studenec nazivlja „sveti studenec“. In kaj so storili pómorski Slovani, da postavijo trpežen spominek tej veleznameniti dogodbi? — Nasadili so okrog tega studenca štiri lipe.¹⁾

Ni li to tehten dokaz, kakó so že stari Slovani ljubili lipo, ker niso vedeli izbrati lepšega spominka svojemu pokrščenju, nego je to slovansko drevó?

L. 1824 so praznovali v Piricu slovesno osemstoletnico svojega pokristijanjenja, in pokojni pruski kralj Friderik Wilhelm

sklepamo, da so stari Slovani iz lipovega lubja baš delali nekaka vezila, da ne rečem vrvi, kakor mi danes iz prediva. Slovani so bili tudi dobri bučelarji, nekako naravno k temu pripravljeni, tim je tudi nekaj njih priljubljeno drevó — lipa precej pripomoglo. Takó je tedaj staroslovansko bučelarstvo že v neki zvezi z lipo. Sicer so nekteri nemški preiskovatelji hoteli dokazati, da so se bučelarstva Slovani še le od Nemcev učili. Ali ravno nasprotno je resnično. Bučelarstvo so ravno takó Slovani poznali pred Germani, kakor poljedelstvo, se vé da primitivno. Dokaz temu so osobito arabski pisatelji in dalje tudi lingvistično starinarstvo, kar dalje izjaviti tú ni prostora. — Da so dalje Slovani rabili lipov cvet tudi za zdravniške potrebe, si smemo barem misliti, ako tudi ne lahko dokazati. Ni ga bilo tedaj na prvotnem teritoriji slovanskem drevesa, ki bi bilo enako koristno kakor lipa, in zaradi tega, kakor tudi ki je ondi tó drevó v taki obilici rastle, smemo sklepati, da je res bila lipa ono drevó, koje je bilo Slovanom nad vsemi družimi priljubljeno in čestito.“

¹⁾ Am 15. Juni 1124 taufte Otto zuerst in Pyritz mehrere Tausend Heiden, wovon sich an diesem Orte noch ein ehrwürdiges Denkmal erhalten hat. Nahe bei der Altstadt befindet sich eine mineralische Quelle, aus der Otto die Heiden getauft haben soll und die deshalb noch jetzt der heilige oder Ottobrunnen heisst. Das christliche Alterthum hat diese Begebenheit durch ein einfaches Erinnerungszzeichen unvergesslich zu machen gesucht, indem noch jetzt vier Linden den Brunnen umgeben, die ein hohes Alter verrathen. (Allgemeine Kirchenzeitung 1829. Nr. 24.)

III. s svojimi sinovi je dal napraviti na slavo tega dogodka med omenjenimi lipami velik kamenit križ in je obzidati ukazal ta „sveti studenec“, kakor pričuje napis.

Od tedaj je prošla polovica stoletja. G. dr. Šulek, želeč izvedeti, stojé li še one prastare priče pómorske bogoljubivosti in slovanščine, je prosil župnika piriškega, da mu poroča o lipah, posajenih okolo „svetega studenca.“

Da-si nepoznan, vendar je slavnemu hrvatskemu pisatelju g. Berg takoj odpisal: „Als ich 1868 in das hiesige Pfarramt trat, stand neben dem Ottobrunnen auch zwei uralte Linden, die durch ihr ehrwürdiges, dem Absterben nahes Aeussere die Nachricht, dass sie bald nach der Anwesenheit des Bischofs Otto von Bamberg gepflanzt seien, wol rechtfertigten. Die eine derselben verbrannte so sehr, dass die Ueberreste beseitigt werden mussten. Das war 1869. So steht denn jetzt nur noch eine der historischen Linden, eine Greisin, die uns jeden Herbst besorgen lässt, sie werde im nächsten Frühjahr keine Blätter mehr bringen. Die Greisenlinde misst über dem Erdboden 3·52 Meter im Umfange. Es grünt an ihr nur noch ein einziger Zweig, von welchem ich ein Paar Blätter beilege. In Agram mögen sie doch eine Seltenheit sein, die letzten Blätter von der acht Jahrhunderte alten Ottolinde, die wohl schon im nächsten Jahre zu den Todten gehören wird. — Der Taufbrunnen selbst, dessen Wasser noch heute hier (in Pyritz) und in der Umgegend als Taufwasser gebraucht wird, sprudelt sein Element so kühl und klar wie am 15. Juni 1124.“

Da bi se ohranil staroslovanski zgodovinski spomin v Pómorju, prosil je g. dr. Šulek istega župnika, naj na njega troške posadí štiri mlade lipe okolo „svetega studenca“, a da mu na jesen pošlje semena one stare lipe, da bi se morebiti razplodila poleg Adrije in Balta.

G. župnik Berg je uslišal tudi to prošnjo ter je poslal semena one lipe z naslednjim pismom:

„Pyritz 5. December 1877.

Ihrem Wunsche gemäss sende ich Ihnen ein Schächtelchen Samen von der alten Ottolinde. Ihr Gedanke, denselben in Agram auszusäen und so die Ottolinde zu verjüngen und aus dem rauhen Norden in den sonnigen Süden zu verpflanzen, ist so sinnig und tief poetisch, dass Jeder, dem ich hier davon sagte, Ihnen lauten Beifall spendete. Vielleicht ruht einmal in ferner Zukunft ein Pommer im Schatten einer kroatischen Linde und lässt es sich nicht träumen, dass das Samenkorn, aus welchem sie entspross, aus seiner Heimat kam, am Ottobrunnen bei Pyritz reifte.

Richard Berg.“

Seme se je posejalo največ na vrtu prevzvišenega biskupa Strossmayerja v Djakovu, a po nekoliko v gospodarskem poskušališču v Zagrebu, ker se ne zná, katera zemlja bi temu dre-

vesu bila vgodna. A do zdaj še ni videti vspeha, in takó ne vemo, se li ohrani te praslóvanske lipe zárod.

Te okolnosti, o katerih se poroča, so najboljše priče o ljubezni staroslovanski do lipe. To ljubezen so prinesli Slovani iz severja, iz ruske pradomóvine, v svoja nova naselišča, ter so jo tamkaj gojili, kar so lahko storili, ker so našli iz prva mnogo líp po tamošnjih gorah; a gojé to ljubezen tradiciójonalno še sedaj. —

Oroslav Caf.

Spisal Raičev Božidar.

Početek modrosti je: nabiraj si modrosti in vsem svojim imetkom pridobivaj si razumnosti; povzdigaj jo in povisi te, obini jo in poslavi te; pomnoži tvoji glavi milino ter okinči te slavnim vencem. Preg. Solom. IV. 7—9.

Krasna okolica med mračnoj Muro in deročoj Dravo, opletena po gričnih temenih gostorožnim trsjem, premrežena v obširnih dolih mastnimi travniki in rodovitnimi njivami podarila je Slovencem obilo dobrih in marljivih pisateljev, kateri so pomagali narodni naš jezik književno na beli den spravljati, pravilnejši gojiti ga in iskrenost do njega vzbujati med prostim ljudstvom, pa tudi med razumništvom.

Ivan Levoslav Šmigoc¹⁾ spisal je v Ptujú za ono dóbo (1812) prilično'slovnico slovenskega jezika, da si v nji oniče: „gospod! kak se imajo?“ — Slavni Anton Kremplj, umrvši kot župnik pri Mali nedelji više Ljutomera 1844. l. — V. Jarnik pisal je o njem v Blatnem gradu dné 21. maja 1838. l.: „on zaslužuje boljšo osodo. Ali mi moramo jako pogostoma plavati proti strmenu, kar poraja soprotivnosti.“ Zložil je prikladne propovedi, prevél katekizem in blagovestno knjigo, sestavil „Dogodivščine štajerske zemlje“; ta knjiga je jako priljubljena med štajerskimi Slovenci; ostavil je v rokopisu letnik propovedi in čítanko za národne učilnice. Zaradi dogodivščin omenjam, ka bi kazalo, da nam nek naših zgodovinarjev oskrbí drugo izdanje, popravljenó v tvarnem in obličnem pogledu. Národ je K. číslal kot odbranega uče-

¹⁾ Skrajšanka iz Še + mig + ovec, korenika mig, a še — je prepon; iz iste korenike vzrastel je migljec = fegec, česar naši slovarji pogrešajo, namreč = ne klopotec, nego stroj podoben klopotecu brez macljekov in blanje, kateri samo migeče = fegeče = leti, a ne ruži in ne klopoče.

njaka in vrstnega govornika: iz daljnih krajev prihajalo je ljudstvo poslušat navadnih nedeljskih in svetečnih propovedi; mnogo je pomenil izrek: „Krempljna sem čul“, ali „Kremplj so rekli.“ L. 1867. nabralo se je za Krempljnov spominek okoli 280 gld. in po mnogem drnježganji vročilo se podobarju Fr. T. v Mariboru 250 gld.; stesal je lepo mramorno podobo Kliono, za podnožje bil je kamen naročen iz Koroškega, napisi prikrejeni, a vsled neugodne osode preminol je ta umetnik 1876. l. na jesen, ne zapustivši niti dleta ne kladiva v svoji delavnici, in sedaj ni znano, kamo je spravil podobo i. t. d. Ostale goldinarčke ima v shrambi g. M. St. K. Na blagi spomin bila je 1867. leta v Bočkovcih pri Mali nedelji velikanska narodna svečanost in javljala se skrajna navdušenost za Kr. in naše narodne svetinje. — Peter Danjko, bivši mnoga leta župnik in dekan, a poslednjič zlatomešnik in častni kanonik pri Veliki nedelji, pol ure od Ormoža proti zahodu (po krivem se piše Ormuž m. Ormož, vsaj ondešnji narod ne govori Ormužani, nego Ormožani, tore Ormož), nekda jako delaven slovenski pisatelj in nabirač narodnih svetinj, a od 1834. l., kar je bil obsojen njegov krivopis, prevrgel se je v strastnega nemškutarja in ostal do hladnega groba, ter črtil huje od kuge sedanji pisni jezik kot nedanjščak. — Levoslav Volkmer Ljutomerščan, narodivši se 1741. l., budil je ljudstvo na ljubezen narodnega jezika po basnih in pesnih, ktere je dal natisnoti v Gradci 1836. l. — Dr. Anton Murko, sestavljavec slovensko-nemškega in nemško-slovenskega ročnega besednika, čvipel je sicer itak prece pravilno urejen, spisatelj vrlo porabne slovnice slovenskega jezika, ktera je segla v tretji natisk. Pisal je za krolečega želodca, a pozneje gospodarskih in drugih skrbi poln dal je slobo naši knjigi. Jarnik pital je uže 1836. leta St. Vraza, kaj dela Murko, a 1838. l. istemu pisal: „ne morem si razjasniti M. molčanja v njegovi dobi, kda se reši ta zagonetka?“ A Preširen 1837. l.: „Kaj dela Murko? ka je tudi razhladila se jegova gorečnost? naj sveti vaša luč. Rusticus expectat, dum defluit amnis“ i. t. d. (Iz pisem J. i P. St. Vrazu). Kvar za toliko bister veleum; — ljuba korica vsakdenjega kruha . . silno pleni čas in grabi duševne darovitnike. — Modrinjak, župnik pri sv. Nikoli pri Ormoži, okoli 1830. l., zložil je v lepi slovensčini več pikečih pesni: Pesem o peterih pisanih babah; Punica zeta toži; Kako kmet gospodski stališ spoznava; Golob i. t. d.; rokopis hrani dr. Modrinjak v Mariboru. — Franc Cvetko, najboljši in najizvrstnejši slovenski govornik, kar sem jih dosle poznal, kot dekan in župnik v Ljutomeru, šel je 1854 l. počivat v Maribor k g. Kostanjevci, onda župniku v slovenski župnikovini, kder sedaj očevje Franjevci pastirjujo. Tu je pripravljaj svoje propovedi za tisk, pa nemila smrt ga je prehitela in vsi jegovi prekrasni in posebno marljivo izdelavani govori prešli so, ka jim ni več duha ni sluha; pisal sem zaradi njih g. K. kot mestnemu župniku in kanoniku, pa brezuspešno; lagodni svet resni, ka so prodani nekemu sirarju za ovitke. Modrost in nauk prezi-

rajo bedaki. Preg. I. 7. — Fr. Vrbnjak, svečenik sekovske vladikovine, bil je národni pesnik in pevec, jegovi izdelki so obilno razširjeni med národom in radi se prepevajo pri veselicah; spisal je tudi „Pflanzen nomencl. nach d. Lin. Eintheil. 1835;“ rokopis hrani „Matica.“ — Jak. Košar, darovit svečenik, trudil se je mnogo za krasni razvoj domače besede, skušaval se je tudi v pesništvu s povoljnim uspehom, umrl je 1846. l. kot vladikin kaplan v Gradci. — Iv. Žemlja, jak slovenski pesnik, poslobil se je s svetom 1844. l. — Kol. Kvas zasedal je stolico slovenskega jezika na vseučilišči v Gradci od drugega desetletja tekočega stoletja do 1857. l.; bil je blag človek, narodujak, solí bi mu bilo treba nekatere polne soljenke; skrbel se je mnogo več za pisarnico nego li učilišče; naučili smo se k samemu vrablju malo od njega, a navdušili šče menje za našinstvo, in tak dedek je bil jako dovoljen nemškemu Gradcu. — Iskrenega rodoljuba in jugoslovanskega knjižnika Stanka Vraza, ugledavšega beli svet v Cerovci pri Svetinjah blizu Ljutomera, životopis načrtal je naš mladi in vrli pisatelj g. Fekonja povse verno in točno, kar me reši dolžnosti o njem obširnejše govoriti, samo to omenjam, ka je umel prostaka in razumnika za národno stvar bolje pridelavati in dobivati, nego li ikdo drug; bil je vseslovan po izbor, kar od njega urejevano „Kolo“ glasno svedoči. Preselil se je v večnost 1851. l. — Dr. Lovro Vogrin, prvlje župnik pri Mali nedelji, pótém župnik in dekan pri sv. Jurji poleg Ščavnice, potle kanonik in naučitelj pastirskega bogoslovja. Slovel je kot odbran govornik, posebno zbog lepe sestave in pravilnega jezika; spisal je pastirsko bogoslovje v slovenščini in po njem učil prvi naši na bogoslovskem zavodu v Mariboru; potrebno bi bilo, da se ta spis pregleda, natisne, da po takem dobé vsa bogoslovska semenišča na Slovenskem to knjigo za učno vodilo. Ta časten in učen mož zaslužuje, da se mu spiše životopis po vrednosti jegovih odličnih del. — Dr. Matija Prelog, ustanovnik „Sl. Gospodarja“, prevoditelj Hufelandove knjige „Makrobiotika“, deželni poslanec, prvosednik čitalnice mariborske, trudil se je pri vsaki priliki za zboljšek gospodarskih razmer prostega ljudstva. Straha in huljenja ni poznal. Počiva na mariborskem pokojišči. — Med živočimi knjižniki slovanskimi prvo, vsaj svetovno kolo igra radomerski zleženik prof. vitez Miklošič. Kar je zlato solnce proti navadnim zvezdam, isto je naš M. kot prvoknjižnik proti drugim pisateljem; jegovih premnogih del, kakor šče jih nijena slovanska roka ni spisala, navajati ni treba, vsaj učeni naši je tako znajo in znati morajo, a neknjižnikov in prostadi kot presvetli biseri zanimati ne morejo. Osobito mi Lilki in Prljeki smo izredno ponosni na to velikansko svetilo na vsem slovanskem obzorji. Junaci! listajte jegove knjige. — Dr. J. Muršec, na glasu po svoji jedrni slovnici, učeno spisanem „Bogočastji“ ter mnogih znanstvenih in političnih spisih in sestavkih, odlikovanih po krasnem slogu, žive sedaj v Gradci kot umirovljen verozakonski naučitelj. Slovenski bogoslovci graški

1848. leta i. t. d. dolžni so mu mnogo hvalečnosti, domoljubne iskre prijemale so se živo in črstvo mladih slovenskih srdec; kakor v ognju očiščeno zlato čisto in stalno je jegovo rodoljublje. Na mnogaja srečna in zadovoljna leta. — Dr. Št. Kočubar, rodom Središčan, sedaj okrajni vračnik v Celji, znan je Slovencem po svojem blagemu srcu, čistam značaju, dela blizo pol stoletja neopušano besedo, pismom in tvarnoj pomočjo na vseobčno korist in boljše bodočnost svojim rojakom. Spoštovanje do njegove toliko vredne in zaslužne osebnosti je splošno; da mu slava ne povene. — Kraljevčana Davorina Trstenjaka svetli um kresil in budil je uže za modroslovnih naukov tovaruše slovenske in slovanske krvi na narodno delo za ožejšo in širšo domovino, jegovo blago in čisto srce plamtelo in gorelo je ter vedno goril za prijetne razmere doma in roda; Davorin neumorno nabira in občinja zgodovinsko in jezikovno tvarino na dokaz, ka so Slovani uže pred Kristom stanovališča imeli med Karpati in Jadro, vsaj Mura, Drava, Sava i. t. d. niso spremenila svojih krasnih slovanskih imen. Sedaj župnikuje v Ponikvi, rodišči Slomškovem, ter marljivo pišuje in modruje; o njem tudi veljajo Jarnikove besede, ktere je povedal o Kremppljnu: ka je zaslužil boljše osodo. Da črstvuješ in zdravstvuješ do Praševih let. — Jernej Čiringar, Vrbanščan, iskren in blag narodnjak, napisal je „Zgodbe sv. pisma“, za en mesec žitek svetnikov, obilo sestavkov politiških in krasoslovnih; vodil je bivši župnik matice v slovenščini, kakor vrli naš župnik Fr. Kranjec pri sv. Margeti niže Ptujja; C. si sedaj počivlje pri sv. Lovrenci v Puščavi; drago bi nam bilo, da za pečjo sedé počastil bi rojake kakoj kujigo koristnico kot otrokom starostnim, vsaj je očaku Jakobu tudi ljub in mil bil pače vseh. — Prof. Iv. Macun spravil je na svetlo „Cvetje jugoslovanske“, grško slovnico za hrvatske gimnazije in razne druge spise; sedaj naučiteljuje na gimnaziji v Gradci. — Dr. Radoslav Razlag, Malonedelčan, glasovit po raznih učenih in leposlovnih tiskopisih in sestavkih, po izvrstnem govorništvu, deloma tudi po političnem delovanji, sedaj zbog razslabljenega zdravja ne more se povoljno klanjati modricam in vencev spletati majki Slavi; itak nado gojimo na skor okrep. — J. Šuman, prebiti je moral prece neugodnosti, sedaj tohmači na akademiški gimnaziji v Beču, slovilo učenih razpravah in izrednih znanostih. „Matici“ je brž izročil slovensko slovnico, odgovarjajočo sedanjji višini jezikoslovstva. — Fr. Jančar, dnešnji den duhovnik opešanec, dober pisatelj o gospodarskih stvarah in iskren narodnjak; tudi od njega pričakujemo priličen sad skušenj in uma. — Fr. Toplak, župnik pri sv. Lenartu pri Veliki nedelji, rodom Vrbanščan, jedrn in kakor glat brezmadežen rodoljub, v raznih predmetih, izlasti prirodoslovnih in prirodopisnih zvedenec in učenjak, kakega redko nahajaš po vesnicah in med prostadjo, žive samotni in modrijanski žitek; narodnega blaga; nazivje rastlin, rudnin, drevja, sadja, besede živoče med narodom, a ne zapisane, narodne pregovore i. t. d.

ima nabranega kakih 14 zvezkov, ktere mi je račil lani pokazati; vseh propovedi, prek 1800, kar jih je namreč govoril, posnetek ima zapisan. Napreduj neopešano. — Dr. Levoslav Gregorec, Vrbanščan, profesor v bogoslovskem zavodu v Mariboru, urejuje tednik „Slovenski gospodar“, spisal je več crkveno-politiških obširnejših sestavkov in razprav, in ovaja jasen razum o političkih razmerah in položajih. — Dr. Križan, gimnazijski profesor v Varaždinu, sestavil in priobčil je uže mnogo prirodoslovnih sestavkov po raznih glasilih, in ravnokar dovršil „logiko“ v slovenskem jeziku, ktera naskorem ugleda beli svet; od tega mladega, marljivega in učenega gospoda nadejati se sme naše občinstvo šče marsiktere koristne knjige. Medmurje in Meddravje šče zmaga obilo mladih moči, kterem bode po dovršenih težkih nalogah slavo prepeval bodoči zárod.

Med vsemi temi pospešitelji národnega jezika in knjige sveti se za Miklošičem glede na osnovno učenost v jezikoslovji najvedrejše Oroslav Cafov, narodivši se dné 13. aprila 1814 na Ročici pri sv. Trojici na Goriškem, kder so nekda samostanovali Avgustini, pozneje dušno pastirstvo oskrbovali Petrinjani, a sedaj vračajo vernike očevi Franjevci. Krstil ga je Franc Murko, bivši ondi kaplan, ter ga pripravljaj za latinske šole; oča mu je bil Matija, a mati Magdalena, rojena Belan in to imé je povod, ka je podpisaval pesni, sestavke, razprave i. t. d.: Belan, Belankin, Belanin, Belaninič. Dognavši ondi ljudsko nemškutarsko učilnico poslan je bil v bližnji Maribor, da si ondi vedri jake dušne sposobnosti in nabira po zgledu marljive mravlje in delavne bučele potrebnih pripravnih znanosti, dovršivši na šestrazrednem gimnazijskem zavodu propisane nauke z odlikoj, zajemal si je modroslovja v Gradci z izvrstnim uspehom, potler so mu na gorečo željo máterino sojenice določile bogoslovje. Uže v poprejšnjih letih prisvojeval si je skrbno slovanska narečja, a v graški bogoslovnici spopolnjeval. Součenec ¹⁾ C. mi je pripovedal, ka se je v svobodnih urah učil ruski slovar na pamet, radi česar so ga nekteri tovaruši posmehovali; itak ta nespretnost ga ni odvrnola od učinjenega kana, nego podvojila mu marljivost, a onim zabavljajočim paglavcem dal je zasluženi odgovor: „v kolegijah se javno kaže, ka toliko ali šče več znam iz propisanih predmetov, nego li kteri izmed vas prevzetnjakov in nemarnjakov, a to čitam iz posebne marljivosti onda, kedar se vi igrate in po hodnikih halabučite.“ Tako je. Posebno pazljivost je posvečeval arabščini, židovščini in sirščini, kar mu je znatno razširjevalo jezikoznanje.

Vsled vzvišenih sposobnosti in sijajnega napredka v bogoslovskih naukih postavilo ga je dotično semeniško ravnateljstvo za nastojnika združenega onda s tem zavodom hranilišča. Nek jegov součenec, sedaj biležnik v Ptuju, resni, ka je Caf a zbog

¹⁾ Nektere životopisne črte rabljene so iz spisa g. prof. K. Glaserja.

posebno blagega srca izročena mu posvetna mladezen visoko čislala. L. 1837. za duhovnika posvečen poslan je bil kot kaplan v Lebring pri Vildonu, in 1839. l. v Fram pri Slivnici na podnožji južnega Pohorja; krasno in divno razveselišče raznih društev, ktera v poletnih dnevih želé krepiti se čistim in zdravim zrakom, čuditi se prirodnemu velikolepju ter slaviti stvarnikovo veličanstvo. — Mladi bistrega uma in črstvega zdravja svečenik živoči za svojega stanu pozvanje in za vede čutil se je dovoljno srečen, ker čas preostavši mu od rednih službenih poslov mogel je sevsema darovati učenju in naukom. Vrban Jarnik, seznavši uže 1836. l. o C. kanih in trudih, pisal je v Gradec Stanku Vrazu: „Radujem se, ka se C. bavi jezikoslovjem, in opozorujem ga na pogibeli pri tem nauku;“ in šče pristavlja, „ka je k temu treba najtočnejše znanosti ne samo vseh starih, nego najstarejših uže spreminovših in morebiti nikdar pisanih jezikov.“ L. 1838. poročuje istemu St. V.: „Račite g. Cafu javiti, naj le napreduje v svojem početji, in k drugim evropskim jezikovnim naukom naj šče si pridruži sanskrt, ker le ta prazvor bode mu dajal najnatencejša razjasnila v vseh dvojščinah. Vrh tega je on v taki dobi, ka se lahko naučí, kar je težkoča v kesnejših dnech. . . Tem potem pridobi si globši pogled v jezikov ustroj ne samo slovanščine, nego tudi drugih z njo sorodnih jezikov z indijsčino vred; te bode jegova primerjava segala v sero daljavo meglovne pradobe daleko prek vse evropske zgodovine, kar jega samega pozneje preseneti.“ — Ovde počel je učiti se primerjajočih jezikoslovnih del Boppovih in Pottovih, segši najprvje po azijski skupini indoevropskega jezikovega debla, namreč po staroindijsčini (sanskrtu) in zendščini, kar popričujejo razna znanstvena dela nahajajoča se med njegovimi knjigami, ktera razpravljajo ta starinska jezika, potler po evropskih sorodnikih: po nemščini, litavščini, lotvanščini, keltščini; latinsko bila mu je gurača, a grščine se je znova strastno oklenol in jo toliko čislal, ka prečitavši kako knjigo, zapisal je na konci iste $\eta\delta\eta$, in navadno tudi danje, p. $\frac{2}{12}$. 62; iskreno je tudi želel pričakati dokon grškega slovarja Passovega, kar se mu je spolnilo 1857. l.; vzrok tej nestrpnosti se niže naznani. Pri tem strogo znanstvenem poslu nabiral je pridno besede slovenskega jezika med národom in iz knjig; v poslednjem obziru treba je povesniti, ka je vse do 1848. l. na svetlo dane in znane tiskopise in nekte rokopise prečital in izpisal za slovar. Prekmurščine žalibože naši slovničarji in slovarjepisji razve Miklošiča do najnovejših dní celo niso poznali, v čemur bi dra. Murka najprvje bilo pokarati, ker blizo njih je živel in za nje znal, pa jih je itak iz misli pustil. Niti M. slovar ni porabljen v knjigah pozneje objavljenih, n. pr besede lebka nima drugo izdanje Janež. slovarja, tudi besed rebrnice = garice, pletene = breguše, vodina, belica = jajce p. kokošinje ni porabljeno iz Mat. „Letopisa“ 1869. Ubornost našega slovarjepisja je tolika, ka niti Murko ni prepisan, p. besedo rumpa i. t. d. po-

grešamo v J. Kl. izdanki; ondi se tudi ne čita nunec = kum, boter, akoprem je v Cig. čitati. Takšno brezvestno postopanje je ukanljivost, ki ima občinstvo za trobelake ter mu krade peneze iz žepa. Vsem tem magarskim napakam ogne se gotovo naš bodoči slovensko-nemški slovar, kterege se morebiti oni dočakajo, ki jim je sojeno in prikrojeno na sodnji den trobiti. Naš Oroslav je vse prekmurskih Slovencev slovstvo, onda kakih 36 knjig in spisov, porabil za naš besedni zaklad, in prijatelji odonod so mu pošiljali národne besede, kterih knjige pogrešajo. Kopitar je sicer daleč segal z obilnimi znanostni, pa 1808 šče jegova slovensščina ni prekoračila Mure. Prava slovnica slovenskega jezika mora šče pobrati blagó onkraj Sotle, vsaj kajkavsko narečje na Hrvatskem je razrečje slovensko, in šče le te dobodemo dostojno vse Slovensko obsezajočo slovnico. Ogrske slovensščine naučil se je C. iz raznih knjig, ktere so mu pošiljali učeni Prekmurci: župnik Košič, Trpljàn Aleks., prot. duhovni pastir v Püencih in drugi prijatelji; sam si je pozval na dalji čas postaka Vladislava Casarja, Porabca, s kterim je razpravljaj prekmurščino; pismeno je popitaval razdobno tega ali onega prijatelja o raznih jezikoslovnih razmerah. L. 1860. bil sem pri priletnem g. župniku Košiči, rodovitnem prekmurskem pisatelji, kteri je Oroslava iskreno ljubil, popraševal po njegovem zdravji in delovanji, in vabil k zlati meši, ktero je vredni starina speval 1861. leta. Kakor pri tem starovičnem poštenjaku, našel sem tudi povsod indi iskreno prijateljstvo in prijaznost ter udano naklonost nam Slovincem. G. Cipot, po umršem dné 18. marca 1858. leta Trpljanu, farar v Püencih, razloživši mu nektere besede: tonje (wohlfeil): tonje si odao vole; primerjaj za-(o)b-s-tonj; ceknoti se (sehnoti) = posušiti se; pasika, paseka = plot, ograjka pri goricah z rogovinoj oklajena; na kučeveči (na dražbi) misli Prekmurec, ka je magjarizna kótyavetye, kar pa je iz srb. hrvaščine ko će veče (dati). Mikl. Revai: „Die slavischen Elemente im Magyarischen“, svekét = svitek i. t. d. piše: „V. gospod! Evo sam za silo na hitro popisao i odgovor dao, kako je bilo mogoč — kaj pa ešče nesem razlagao, bode nasledovalo, vendar morem pred spitatavi kaj. — Viditi, ka je naša literatura initialna —, negda so pisali in govorili vsak poleg svoje glave i misli.“ Te vrstice kažó, ka se je Prekmurec prece nam prilagodil v pisavi. Tudi „Gradual“ (pesemska knjiga) župne crkve v Pertoči izcerpil je in porabil za slovar, naj ga kinči in venča krasno panonsko ali panovinsko razrečje.

Da vzdigne draginje rezijskega ali rozejanskega slovenskega razrečja na Benečanskem, pozval je k sebi Rezijana, po imeni Ratibora Longino, s kterim je prebrodil ves slovar in posebno tudi slovnico; na veliko radost zasledil je ondi jednostavne minovnike: dàh aorist, dáhom vršivni minovnik; jaz bisem ich würde; gredeh, gredeše vrš. minovnik. — Nabirati hoté národne pesni, poslovice, besede in poprek národni zaklad, poklical

je kako starko kot prëljo v svojo sobico, ktera mu je predoča pesni popevala, a on jih je zapisaval. Po nedeljah in svetkih navabljal je mladezen po poludnevni božji službi k sebi, piskal jim na žveglo stranjščico napeve, a zbrani dečki in deklino prepevali je za njim, in po takem je več od stotine pesni in popevk razširil med ljudi, in svobodno se resni, ka so v zgorenji okolici Framčanje najizurjenjši pevci, poslavljaljši in poslavljaljši se pri raznih slovesnostih, in vesele so želi pleskanje in pohvalnost. Framski bivalci odlikuje se proti drugim sosedom nekoliko višoj omiko; pri njih nahaja se občinsko bolnišče, krasen učilniški hram, nova cerkev, in národ bavi se ramenó s koristnim čítanjem. K temu naprednemu razvoju pripomogel je mnogo ali največ Oroslav, vsekdar in povsod skrbeči za korist župljanov, priča temu ste drevesnica in župna knjižnica; otročiče in jih vzgajo je iskreno ljubil ter nauk pospeševal; oskrbel je prevod računice za národna učilišča; dopisaval je v razne časopise, izlasti tudi v list „Slavische Jahrbücher“, ktere so izhajale v Lipskem, in skrivoma čitale se v Avstriji pred razpáлом 1848. leta, ktero je strolo verige grozovitnemu samovoljstvu in brezvestnemu nasilju. Takega lista središčnika nam je dnes krvavo treba, pa ne v nemščini, nego v slovanjščini tako, da bi vsak Slovan v njega smel napisati svoje misli v svojem narečji; najprikladnejše mesto za nje bi bila zlata Praga ali Beligrad.

Predno kanim dalje razvijati C. delovanje, priobčujem dve pismi, kteri je Kremplj okoli 1842. leta Oroslavu kot odgovor pisal.

Prvo se glasi:

„Visokopoštuvani, Velikovučen Gospod!

Prav v' serce me razveseli Njih lubo dopisanje od 13. t. m. (?) ino za potrebno spoznam, Njim kak najprejd odpisati.

Njihovo za našo slovensino nestrudjeno prizadenje je tëlke hvale vrédno, da se izreči nemore, naj Njim za nje bo časna ino večna hvala ino slava! Njihov besednjak bo stolétjam svedočil (pričuval) od Njihove za naš narodni jezik sereagoreče skerblivosti, ino z veseljom rad bi tudi jaz k' temu pripomogel, da bi samo imel z' čemu. Srebra ino zlata nemam (za proč dati), kaj mam, to dam:

Pervič Njim ali odgovorim na to, kaj se Njihovega pravopisa dotiče, le telko, da nič lepšega ino snažnešega né, kak najprosteš, pa vender popolnomen pravopis, poleg kerega en z' mnogimi kvakami ino čergotigami natežen pravopis tak stoji, kak poleg prostega šibkega Slovenca razbofnjani, napihnjani, krofasti Nemeč. Za nas je nič bolšega, kak čehoilirski pravopis, pa prez vsch drugih nadznamenj ino podznamenj, kak kere so ravno za nas potrebne, kajti izgovorenje tak skoro povsod nekaj drugačiso, ino vsaki se lehko sam previža, kak hitro se naši zvmni Slovenci toti pravopis brati (šteti) navučifjo, ino kak lepo vse izrečejo prez nepotrebnih starogerčkih le zmotečih ferkulih.

Drugič Njim tu sem nekere beséde zapišem, kere sem po prili-

kah tu ino tam zgrabil, tudi nekere prislovice ali pravoči, n. p.: skleknoti, nastornost itd.“ 5 strani in nekaj. — Drugo pismo: „V. posebno častivredni gospod! Da se ravno takša prilika naméri, tak Vam na pohitoč nekaj počergotarim. Moje štajerske dogodivšine, kaj ste njih tamgor imeli, so od Barbarinega pa do Svečnice od Vas do mene potovale. To imate še ovo, pa tudi per tem ne bodite preoster sodnik, kajti tudi tu je v' mojem štertem, še pred Božičem v' Gradec na sodbo poslanem predelanji dosti predrugačeno. Kaj Vam obečanih imen i. t. d. tak dugo ne pošlem, je zrok v' temu, da sem zred Vami en mnogopisec. Pred sem skoro neprehanano moje dogodivšine mazal, potem so mi silo nagnali za mojega romara (Pilger), tečas so mi na skrbi bili moji „Sveti nedelni ino svetešni Evangelji z' kratkimi iz njih izidočimi navuki“, kere, ako hočete, na Ptuji pri Špricaji za 30 kr. srb. dobite. — Zdaj na vso jagno delam „Keršanski navuk, ali Katekizmus prilično razložen ino na konci v' pesmah podružen.“ Kak bo navuk za spoved dokončan ino vuzemska spoved na menje odišla, bo se delo na njivah ino goricah odperlo, te bom mogel vsaki den pri težakih biti, samo po jutrah ino v' lagodnem vremeni bo mi dopušeno pisèk v' roko vzeti. Če bom mogel (že sem tridesetletni mešnik), še imam tri knige v' glavi: 1) Mala Gramatika slovenskega jezika; 2) Svèt, ali popisanje vseh narodov na zemli; 3) Sveta nedela, ali pobožne premišlenja po nedelah ino svetkih celega leta.

Per vsem tem pa, če ravno sem tak z' samim delom zaklojžan, hočem per totí priliki Vam nekere reči sem postaviti: 7 strani narodnega blaga na v celopolni obliki in potem sklepje: „Z' tem, lubi prijatelj! naj za tečas za dobro vzemejo, jaz sem za zdaj ino tak na hitrem ne mogel več vkupspraviti — ino Vam samo telko morem povedati: da bi Vi na toto zbirco sami šli, to bi se ludem veselilo, ino bi dosta več dobili, kak Vam gdo iz sam svoje vole na dom pernese. — Od mojih drugih rokopisov nič ne pošlem, zakaj iz mojih predgih, kerih največ v' rokopisi imam, ne bi velko več, kak iz že natiskanih, izčerpali mogli.

Tak ali za zdaj sklenem mojo mazanje ino ostanem z' posebnim poštuvanjom

Mojega Slovenca ino domovnjaka pripraven sluga

Anton Krempl, frmštr.

Za enega Vogra, ali kak Vi velíte, Vandala (Vandalusember-bazuma) Vam, če ga ne dobite, po priliki hočem skerbeti, tudi z' mojimi primurskimi duhovskimi sósedmi govoriti zavolo šematizma. —

Še, ali kak Vi po vogersko velíte „šče eno tursko knigo Vam na pregledanje pošlem !! —“

Iz teh črtic videva se posebna prijaznost do mladega knjižnika, goreče narodoljubje in vsled tega povoljna poslužnost in potler pa tudi neugodne razmere gospodarske za župnika, kateri razve kmetovanja ima šče više in blažejše kane; vsaj mu najmenje polovico zlatega časa požre hlapčevsko delo; ako drugi činovniki vleko plačo v gotovih novcih, zakaj bi ravno župnik moral na poznejše dni vršiti priproste kmetiške posle, oziroma

oskrbovati. Vlada naj proda župniška zemljišča in iz obresti plačuje berivo. Kmetu ni treba 16letnega dragega šolanja; pametno je tore C. večkrat ponavljal besede: „na stare dni nečem kmet biti,“ razumevaj župnik kmetovalec. Krempljnov slog šče tudi ni prelagoden v teh lističih, itak ne prilaga se kanjenemu pisatelju male gramatike slovenskega jezika. Oroslav porabivši nekaj časa na najblažejši opravke — na vzgajo ljudstva, posvetil in daroval je ves ostali čas, služeči mu na razpolaganje, božicam modricam brodeči in razglablajoči v vedohramih vzvišenih znanosti najviše zagane in razkrivajoči najtemnejše tajnosti v jezikoslovji. L. 1851 ob Jurijevem premeščen bivši iz Ljutomera, kder sem početnega polletja prekobrojničil pri navedenem glasovitem govorniku crkvenem — Cvetku, kateri namje včasih segret iskreno kapljico zlatorumenega ljutomersčana gladko in navdušeno krasnoslovil iz Deržavina ali Puškina kak obširnejši pesmotvor, kar nam je razigralo vsako žilico in srce razpalilo do skrajnosti, v Slivnico pri Mariboru, postal sem temu učenemu glasovniku sosed; prvokrat mu poklon učinivši ter knjižico „Načala russkago jazika“ kot trud četrtega bogoslovskega leta v Gradci za pozdrav izročivši, naprosil sem ga, da mi bode račil kot blag sosed in slovit učenjak na pomoč priteči z obilnimi jezikoslovnimi in jezikoznanskimi zakladi; hipoma imel sem od te preblage duše obečano, ka svobodno vsak teden prihajam enkrat na razgovor, čital sem namreč onda od Miklošiča na svetlo dan „Codex Supraslski“, kateri v sebi zagreba mnogo težkoč, izlasti za samouka. Kar sem predelal v tednu, poročal sem mu, a koščake mi je pomagal Oroslav trti in kalati, da se je po takem razkrilo trdno zakrito jedro. Slava mu za tó onkraj hladne postelje. Strastno je ljubil studenčnico iz „Zlatega studenčka“, neke minote za župnim hramom, in jegovo gajsko okolico, kder je v logu na brežčeku poletni čas pisal in čital. Nekokrat našel sem ga ondi pišočega „Žitek svetnikov“ za mesecapril po nalogi in prošnji prečastnega in prevzvišnega kneza in vladike Slomška, kateri so tudi 1853—4 na beli den spravili „Djanje božjih svetnikov“; pomagalo je k tej knjigi 11 pisateljev, med ktere se prištevata sedanja prečastna gg. kanonika Fr. Sorčič in Fr. Kosar. Kazal mi je od vladike Sl. pismo, v katerem so blagi oča trudili se preveriti o nekkih oblikah slovniških, kakor da bi je ta bil krivo rabil, pa prejemši od njega odgovor o tem znanstveno razvit, odložili so orožje rekši: „vidim, ka ste strokovnjak in priznavam Vašo učenost;“ a itak so mu prestrojili jezik tako, ka C. skoro niti ni poznal pitave svoje, le nektere prave oblike so se, recimo, vsled pregleda, ohranile: cvetoč, padši, naimer, zlodej, povratek, posvetnjača, a druge pomolele, o kterih Oroslav niti ni senjal: gučili m. golčali, glagol je: golčati, golčim, kakor molčati, molčim; na morišče peljali; Fideli je 1557 na svet prišel (kakor kokot iz Indije?); časoslovje = brevir ne velja, kajti časoslov horologium, a molitvoslov breviarium, n. pr. „Molitvo-

slov“ slovanski izdan v Lvovu 1768; enkrat ga je častnik na konju srečal, kterega še nikoli ni videl, — konja? ali častnika? ali ga častnik spročal na konju? i. t. d. Sila rad je razkladal težke jezikoslovne prikazni. Redno se je ves jegov razgovor sukal o tem, malokda je govoril o drugih stvareh, razumevaj le moran po okolnostih, inachi samo o znanstvenih. Prepeval je rad, javlja-joči jaren in močen glas ter tenek posluh. C. ni razkrival svojega dela, vsaj malokdo ga je razumel, le kakemu iskrenemu prijatelju razodel je kak zamršen slučaj. Dopisoval si je z najodbranejšimi slovanskimi učenjaki, kateri potujoči po slovanskem jugu počesčavali so radi Oroslava. Razve nabire besedne iz knjig povzel je jako čuda tvarine tudi iz ljudstva, vsaj se je mnogo let trudil skrbno zanimati iz národa, česar šče tako obilno dosle nikder ni učinil. Miklošič slišavši o njegovi veliki zbirki prišel je 1856. leta k njemu, ter mu naznanil naslednjo ponudbo: „Vi imate obilno besedne tvarine nabrane, tudi jaz posedujem 4 zvezke v polni obliki spisane, če ste voljen, izdajva skupno slovar, na naslovnem listu natiskati se naju obeh imeni, in z dobičkom bodeva se delila.“ Pa C. ni privolil, vede ceniti množino in vrednost skupljenega blaga; itak bi bilo národu koristno, imeli bi konči slovar, a sedaj Bog si ga vedi, kateri zarod bode v njem čital; sicer pa je vedeti treba, ka je C. „Matici“ izročil svojo zbirko, ¹⁾ a ne kakemu zasebniku, tore ima „Matica“ na njo pravico. Pred petimi leti odpravljeno je pod nadzorom sedanjega prečastnega in prevzvišenega kneza in vladike ljubljanskega, g. dra. Zlatousta Poglačarja okoli 60.000 besed „Matici“, ²⁾ dočim jih II. natisk Jan. slovarja javlja samo 22 tisoč; in kesneje šče je dr. Costa opet prece blaga odtovaril. ³⁾ Mili Bože! mi Slovenci vzdihujemo po slovarji, kakor so sužniki Bolgari in drugi naši bratovi pod turskim jarmom hrepeneli za rešiteljem; jim je svanala zora na Balkanu, a nam se vedno gošče mrači, da doživemu to zlato knjigo. Tako marljivo delajoči in zbirajoči živel je prijetno in ugodno v tihoti in samoti brez hruma in šuma; jedini kan vseh trudov in ukov mu je bil obogatiti in okrasiti naše slovo in knjigo, rešiti národnost in osrečiti národ, da si po kvarnem dremu vstavša hčerka Slovenija blažena in majka Slava ponebeščena v vseh svojih mnogobrojnih potomcih. Prof. Glaser piše o njem: „Brezsumno vvrščujem ga onim velikim moževom, kateri morejo biti zvezda voditeljica in krepiti vero na najviše kane človeštva ter jačiti tršenje po njih. Uresničujejo se na njem besede, ktere izgovarja Schleiernacher v svojih samoslovih: Lehko romoni moje pozemeljsko dejanje po časovem strmeni, misli in čuti menjajo se, a nijene ne morem obdržati, in največa svoboda je delavnost, ktera se kaže v

¹⁾ Cafovih tu navedenih spisov „Matica“ nikdar ni prejela. Dr. Costa jih je dobil zelo zelo malo. Kje neki so? Vred.

²⁾ Kateri?

³⁾ Ubogo malo, kakor poprej rečeno.

Vred.

čredečem in obrazujočem dejstvu, in nepomično v tem dejanji zavedajoči se, praznuje blažen žitek.“ Po takem se lahko razvideva, ka so dalešnji znanstveniki počeli na njega pozornost obračati. Ko je 1857. l. zapustil sloviti in bistroumni jezikobrodec dr. August Schleicher Prago in sprejel naučiteljstvo na vseučilišči v Jeni, potrudili so se Hanka, jegov iskreni prijatelj, Šafařík, Čelakovský, Hattala, da pridobe učenega C. za naučiteljsko stolico primerjavnega jezikoslovstva. Da je odbil to ponudbo, povse dostojno in primerno jegovim znanostim in osebini, pripisujem jegovi skromni naravi, ljubeči mir, samoto in zadovoljnost v Framu, ter prepričanju, ka tudi v samoti mogo se vzvišeni nameni pospeševati. Kdor je blizu 20 let sam za sebe in zarit v knjižure, ter malokda ima priliko občiti z višimi naobraženci in učenimi strokovnjaki, ni mu več za mestne pošume in vseučiliščna razkladanja. To mnenje, vsaj osvedočenjejdrno in točno zagovarja prememba, ktera se je naskorem potem z njim zgodila. — Po mnogih trudovih in naporih itak se je spolnila opravičena želja štajerskih Slovencev, ka se je od vladikovine sekovske odločilo slovensko Štajersko, in vsi štajerski Slovenci združili v eno vladikovino 1859. leta; načelnik vsemu temu jako težkemu delu bili so knez in vladika labodski Slomšek, kteri preselivši se v Maribor kanili so najkrepše slovenske moči zbrati okoli svoje vladiške stolice, ter po takem uspešno delovati na korist slovenskemu ljudstvu; zato prišel je tudi red na Oroslava, da sprejme častni in odlični čin med sorodnimi odličniki; ali C. se je upiral taki odliki, vladika sami hodili so nagovarjat in prosit ga, pošiljali k njemu jegove prijatelje z istim namenom; pa jako težko se je odločil slobo dati Framu in framski mirni zadovoljnosti. Občna govorica je, ka šče sedaj se poznajo pete na podu, kder je pri svojem pisalniku stajal študujoči in pisoči. V bogoslovskem zavodu mariborskem odmerjeno mu je bilo razlagati dušno pastirstvo in pa podravnateljestvo vršiti v semenišči. Nagovarjali smo ga, naj učilniški predmet tolmači v naščini, pa rekel je, ka se je malo bavil s toj stroko, ka ni dovolje izurjen v znanstvenem nazivji, in tore ne more naščiti (razumevaj, ka ni kanil ondi doživeti framskih let). Kar je opustil Oroslav, dično in vredno je za njim dognal jegov rojak dr. Vogrin, kteri je spisal v naščini bogoslovsko pastiro-slovje, in tudi po njem učil, kar dela tudi jegov vredni naslednik. Rad in gosto sem prihajal k C., ali ni bil dovršeni zadovoljnik framski, nego kazal je častni jegov obraz neko otožnost in nemir, kar šče je jezik zaprva prikrival; naskorem pa je uže glasno javkal: „bratec! vidiš, toliko posla so mi naprtili, ka se skoro nič ne utegnem klanjati svojim knjigam ljubimkam in toliko milim mi naukom;“ naložili so mu namreč razve omenjenega tudi cerkveno govorništvo, pri čemur mnogo časa požero popravki in poskušnje. Nekokrat prišutali so Slomšek k njemu v sobo in opazivši na mizi razgrnene sanskrtske knjige, poluknoli v nje ter račili se izraziti: „na Vašem mestu se jaz tega ne bi učil,“ in ta izrek bil je

krvavi meč v njegovo rahlo srce. Te hip je trdno sklenol, na večno srečno reči bogoslovskim zidnam; vsled te prikazni polastila se ga je tudi misel, ka upravo v tem zavodu namenjeno je bilo odvrnosti ga od strokovnega predmeta. V njegovi blagi duši ni bilo več miru niti pokoja: „le ven, in nekam inam, z Bogom bogoslovnica, srečno Maribor, tu mi je smrtna past nastavljena.“ Vladika so mu službo zboljšali za dva stotnjaka, pa povedal mi je še istega dne: „če bi mi dajali na leto toliko tisočnjakov služnine, kolikor dobivam stotnjakov, niti za hip me dolže ne zadrže, moje bivanje v Mariboru je za me zgubljen čas.“ Ponujali so mu kanoništvo, in zahvalil se jim je. Ni mogel dočakati dobe, da nekam odrine, ešče sam ni vedel kam; nektrekrati prihitel je k meni uže o petih jutroma, da si nekoliko ohladi skelečo in bolečo dušo. Modriščnik in vseučiliščni naučitelj Srezněvki mu je pisal iz Petrograda, ka ga radi spremejo in mu dajo vseučiliščno stolico; itak zdelo se mu je predaleč in odmisil si je. Oglasil se je pri minoritskem provincijalu v Beču za sprejem v njihov konvent, čemur se je zadovoljilo, ali jegov prijatelj otec O. mu je objavil, ka pravila jihovega zavoda zahtevajo popolno pokornost, in če bi se zvidelo predniku, lahko bi ga poslal v dušno pastirstvo na to ali ono župnikovino, da si bi dobil dovoljenje v minoritskem samostanu ptujskem živeti in svoje nauke gojiti. To ga je opet preplašilo in prekržil je ta črtež. Po vsem tem neugodno in urazljivo pljuskajočem valovji ponudili so mu vladika Slomšek, da se ne znebe toliko odličnega izvrstnjaka, nadarbo pri mestni župi ptujski, kder sicer dohodki niso odlični, itak našel je dovolje prilike za svoje obljubljene študije in nadaljevanje nauk; o tej priliki podarjen mu je tudi bil naslov duhovnega svetovalca. Te motne in kalne prikazni vedrijo jegove poslednje dneve. Prof. Gl. dobivši 1872. leta službo na realni gimnaziji v Ptuj, spoznal je C., mnogo se z njim družil in potler naslednje o njem napisal: „Spoznal sem na njem moža, kateri je z velikansko marljivostjo in izrednimi znanostmi v slovanskem in indoevropskem jezikobrodstvu jedinil redko čednost in blago mišljenje, na kako se ešče nisem nameril svoje žive dni.“ Razve svojih svečeniških opravil daroval je ves čas in vse dušne moči vednosti, delal je neprestance. Zaprva šče je včasih zahajal v društva in se po okolnostih razveseljeval, v kesnejših letih se je vedno bolje umikal občinstvu, sodeči svet, kakor je, kateri dnes po največi večini ne zna nič blagega, nič zvišenega, nič plemenitega, nego tava in brede po blatu snetljivega vsakdenjstva. Res, ka človeku okrašenemu z odbranimi lastnostmi kamor v srci tamo v možganih ne more posebno ustrezati navadna svetina, ka samota in tihota, kder se daja mirno in nemočeno vedam kadilo toriti in darovi žrtvovati, bili ste mu ugodna nasladnost, svetla dragocenost in pozemeljska blaženost; istina je, ka vednosti delijo redke slasti, ktere presežajo vsa razkošja na zemlji; ka on, zasledivši kako zagrneno istino, primerjal se je krilatcu nihajočemu se med nebom in zemljo; pa

tudi na C. potrdila se je od Schopenhauerja postavljena resnitev, ka ljudje preveč samoto ljubeči sčasoma prihajajo občutljivejši, kar se je ovde toliko leže vršilo, ker dušna rahlost in srčna nežnost štrleli ste najviše v njegovi značajnosti. Ako je opazil, ka ga kdo v lice gladi o jegovem tršenji in trudih, a grebeni za hrptom, vse žive dni imel ga je za sovražnika, namesto ka bi ga bil pomiloval, ker ni umel ceniti in čislati jegove blage in nesebične delavnosti. Skeleče ga je činilo, ka je jezikobrodec Schleicher v svoji knjigi C. obrete navajal kakor svojo lastnino. Ta je sodil, ka so drugi ljudje tudi toliko pošteni, kakor je bil on, pa motil se je. Kvar, ka si ni v srce vtisnol pravila porabne razboritosti žitkovnega modrstva: „Blaženec, kdor ne preštima sveta za raj, pa niti za peklo“; itak mi se dozdeva poslednji slučaj verjetnejši, namreč, ka svet po eminentni večini obiluje peklenščaki. Skušenec seže vsele prvlje po načelu: vsakternik se imej za lagodnika, dokler se ne pokaže dobričnik, negoli po grdi in smešni ukanljivki: vsakdor se preštima vaj za dobraka, dokler se ne dokaže lagodnik. Poslednja poved redno vara, a ona malokda. Nekda so nam v modroslovji tudi tolmačili, ka je pre pričujoči svet najboljši med vsemi mogočnimi svetovi; pojdi v rakitje ti lisičasto in trobeličasto modrstvo, take šale zganjaj z nezvedenimi dečaki in kratkovidniki v duševnem obziru. Skušenost in porabnost ste v največ primerih opikoma nasproti. Hudobi se tudi ne bi smelo oprasčati, nego vsekdar strogo in občutljivo kazniti, kajti inače ji prenašlo rasto rogovi in kačje glavé.

Prejemši bolgarsko sv. pismo čital in brodil je isto tako marljivo, ka je den na dnoma delal rano od štirih in na večer do desetih; ta prevena delavnost otela mu je spanje na toliko, ka je od one dobe samo po dvé uri mogel počivati, kar mu je hudo kvarilo živce in dušno razpoloženost. Pripovedal mi je sevsema navdušeno v tej dobi, ka Slovanu ni moči jezikosloviti brez bolgarščine; prevideval je tore osobito vrednost bolgarskega narečja, ali prestrastno se ga je hapil, kakor da je slutil bližnji konec. Dne 6. sečnja 1874 pisal mi je naslednje pismo:

„Predragi prijatelj! Mili mi bratec!

Moje preiskavanje dobro prospeva, ravno zdaj imam bolgarsko biblijo v déli — ter se dalje bolje presvedočujem, ka je jezik v Mikl. L. kakor tudi učeni Nemci ovajajo: starobolgarsk, etu Ti je poprav Mikl. hibam i dvojbam!!! Etu se Ti svéti slovanščini pravi *pratec* — *pramati* — *prabratec*! Bog! da bi uže Bogorov izdal II. dé! Bolgarskemu je naša mila slovenščina najbliže — bez Bolg. ne moreš jezikosloviti . . . etu Ti je zaklada — Bog daj oplakanim bratom skoro odrešenje!

Draga dušica! v svojih izpisih iz Mikl. „Bildung der Nomina“ nekaj in sicer velikega Miklošičevega kozla najдох, ali ne morem ga pobiti, ker je moj prepis pretemen: béh pisal g. Kreku, na: nego g. Muršćecu — čakah i čakah — kar mi le Kreck odpiše, ka je Muršć. bolen — a pišá mi le tudi temnico, zatore se obrnoh na Dunaj, kakor vidiš:

„Rěč biva: V kaki raz- in someri so si oblike: gor-nji, gore-nji; včerašnji — ranji; letošnji: Mikl. — šnj razlaga: ka se je s pred nj vrinol, nalik divin in česk. divizna, basnъ — jaz pa pitam, kako je česk. luž. in poljsk. — ši bez n, naprikl. letoši, včaraši primerjati s leto-šnji . . . ali o poslednjem Mikl. v ovi knjigi kaj ima po K. ne izvem:

Z A T O R E

ljubi brate, lepo Te prosim, če ešče mene ali bolje sloven- in — vanšino kaj rad imaš — piši brž p. Korbinianu, naj meni skoro pošlje Tvojo: „Miklosich Bildung der Nomina“, konči na 14 dni. Morti ešče ondi več nalezem, kar me je onda minolo. Ali si Svoj odgovor Kranjeu J. K. uže kam poslal? ¹⁾ daj „Vestniku“!

Ali ti je besedica: skabica (Penj; v Halozah in ob Rogatski gori) Fetttropfen in der Suppe znana ali konči Tvojem, in morti ešče drugega pomena: Kriszt. Kroat. Sprachl. II. ima skabica ²⁾ Flitter bractea, to je kosek medí svetle: pri Ptuju je Fetttropfen „zvezdica“: skabica je brž iz skoba!!!

Rači bratče! oči obrčati na Haložke reči!! Dostikrat le ena besedica celo pleme razsveti in zveže.

Delajmo, dokler živémo!!

Tvojega prijatelja g. Nagy-a je na svečnico mrtvud udaril — pri pameti ešče biva, a golčati ne more.

Ka je naš Joža Vrbnjak pogreben, véš — g. Toplak mi povedà, ka se prehladi, dobi hripo, ter se mu pluća užgaše +.

Z a t o r e

Na Ptuju 6. sečnja 1874.

Ves Tvoj Orosl. Cafov.“

Na duhovski bednik bil sem poslednjič pri njem; navadno mi je vsakokrat čital izdelke od najnega poslednjega sestanka, ter s tem nekako opravičeval svojo pridnost, a takrat je žalosten priznal: dnes Ti nimam nikakšnih uspehov pokazati; slabo mi je, spanja pogrešam, nikakše dušne proživosti ne zmagam, slutim, ka me v kratkem ne bode več. Jaz sem mu prigovoril, Ti mili moj Oroslave! lahko doživeš 90 let, močne in krepke postave si, prave bolezni svoje žive dni poznal nisi, a potler sem mu nasvetoval: brate! zakleni to kočico, pa idi nekam na jug na dahmatsinske otoke in dalje proti Črnigori, ali pa k kateremu svojih prijateljev, naužij se zdrave prirode, izbij si vse sršene iz možganov, in dobro bode; a za odgovor sem dobil: „Tebi je lahko, Ti si človek prirodnik, a z menoj je druga, vidiš bratec! 60 jih imam, de-pontanus sum, Rimljani so namreč take starce z mosta metalí v Tiberu, in šestdesetniki niso bili več sposobni volitvenega

1) Uredništvo „Slov. Naroda“ mora za njega znati.

Pis.

2) Primerjaj srb. skablica u ženske košulje gornji kraj polovina do pojasa, koji je od lepšega platna nego donji.

Pis.

glasa davati: sexagenarios de ponte deiicere = starce z urada zvrči, odpustiti. Vsaka beseda bila je brezuspešna, tolažbe ni mogel najti; dolgo uže je roval nek zlobni črv v njegovem osrčju, dozdeva se mi odonda, kar so ga, kakor mi je pripovedal, obedni jegovi tovaruši dotle navrli, ka da si ceoletno naročen na „Slov. Narod“ nehal ga je prejemati in čitati, in to ga je huje peklo od žarjavice; ni si mogel poiskati hladila. Pred odhodom pokazal mi je prstom na spodnji predel neke inace visoke omare, rekši: „etu so moji spisi, kedar me ne bode več, gledi, ka je hitro rešiš.“ — Naskorem pojavila se mu je stavna pomisel, ka se črt in pregon snuje proti njemu, ki ga je vse toliko častilo! Ta stavna pomisel koreničila je v Slomškovi izreki zbog staroindijsčine: „das würde ich an ihrer stelle nicht studiren.“ On je namreč živel samo za narod in znanost, sklepal je tore, ka drugi vladikini doglavniki tudi enako sodé o njem; je li trčo pogodil, ne spada na me, a toliko je gotovo, ka inace priljuden in prijazen, nikdar več ni imel nikakše ljubezni do njenega rdečevratnika, češ, ka vsi pušó v eno nrgo oziroma na razvitje samega národa v národni besedi. Otdot toliko zlo, ta prikazen temenila je osobito na začetku tekočega desetletja, srce mu je strastno kolcalo in krvavelo, pa sirotek samotar ni razkrival svojih bolečin; ako so tore poslednje jegove dni prihajali prečastni gg. kanoniki k njemu na poset, to nikakor ni bila zanj tolažba, nego množenje strupa onemu črvu, kateri mu je moralnim rilcem pil možgane in troval srce. Prijatelji so vse poskusili na razvedrjenje C. bolnega duha, prijazna vabila je dobival iz raznih krajev, naj bi na neko dobo ostávil toliko ljubečo modriščnico, in neke tedne preživel pri častnem in iskrenem prijatelji Davorinu Trstenjaku, ali pa v Vindenavi, kder ima knez in vladika labodski polétni dvorec; na 14 dni je bil v Slatini pri Rogatci, a vrnil se je nepopravljen nego v lagošem stanji. „Za me ni več ostanka v Ptuju, moram nekam inam“, povedal je nekemu svojcu, a meni uže dva meseca poprej, sklenol je tore službo ostaviti, k sv. Trojici na Goriško, v svoj rojstveni kraj preseliti se, in ondi živeti kakor svečeniški opešanec. Trapiti ga je tudi počela pomisel, ka se je vsled svetotržja poduhovnil, ka ga sod na smrt obsodi.

„Tri dni pred smrtjo“, piše prof. Gl., „šetala sva se proti Mestnemu bregovi, ker je v prvi vrsti bil jezikebrodec, zanimalo me je zvedeti iz njegovih ust, zakaj je svečenik postal. Pripovedal mi je, ka je, dovršivši modroslovske nauke, izrekel proti svojemu očetu željo, ka bi si rajše izvolil posvetni stan, jegova mati je na to vest celo noč plakala, in on, da potolaži žalostno mamico, bogoslovju se posvetil.“ Blagi mladenič! žrtvoval si materini želji vso svojo bodočnost. Kot iskreni pobožnik nikoli ni znal zažarjenosti ali prenadutosti, nego vestno je vršil svoje svečeniške dolžnosti, a nikoli ni želel kamo li hlepel po duhovniških dostojnostih; sedanji in uže za njega ravnatelj bogoslovskega semenišča v Gradci, prečastni g. Büchinger, rado prihajajoči v

Fram, ponujali so mu lepe nadarbine, ali ni mu bilo za nje, čul sem ga sam večkrat rekšega: „kmet na stare dni nikakor nečem biti.“ Oj zlati Oroslave! pametno si govoril, in presrečen, ka nisi tega trnovega venca pritisnjenega nosil na svoji prebistri in za blažejše pomisli ustvarjeni glavi; te šče bi bil vedel, kaj je bič. Bil je svečenik i brez tenje kakšega madeža, molitvoslov je žebral do poslednjega hipa, zato dolžni smo ga čislati in čuditi mu se kamor vzorniku svečeniku, tamo bistričniku učenjaku. Kot propovednik rabil je odbrano besedo, kakor se dohaja božanskemu nauku; glede na govorno naglaševanje prevladalo je včasih nekoliko jednakoglasje. Bi li mu osoda toliko mila bila, kakor na priklad Schleiermacherju ali V. Humboldtju, s kterima je bil sorodne naravi, mogel bi bil na sebi uresničiti Schleiermacherjevo osnovno misel: „Svobodni in živahni razvoj osebine, združene z vzbudom krepke udeležbe občinskega žitka“, dobil bi bil tečaj jegovoga žitka povse drug pravec.

Za obilne jegove znanosti spodobila bi se bila naučiteljska stolica na kakem vseučilišči, ondi bi bil imel priliko vsak den družiti se z vele naobraženimi moževi, vzgojil bi bil krdelo navdušenih učencev, čijih privrženost bi mu služila na radost in zadovoljnost, ker videl bi bil uspeh in sad svojih trudov na pridnem slušateljstvu.

V petek dné 3. julija odločeno je bilo odvesti ga v graško blaznico, itak naznanilo se mu je, ka se poveze v Maribor. G. nadarbenik F., na kterega jedinega imel je popolno zaupnost, bil je po poludne pri njem, popitavši ga, je li vse v redu? „Kaj bi bilo v redu?“ praša C., F. mu reče: radi imetka; na to je napisal na košček papira: 100 goldinarjev ubožcem, in ničesar druga. Ob dveh večerko pohodil ga je prof. Gl. in našel ga je sred sobe stoječega, k redu na pot; na prašanje, kako mu je, odgovoril je: „jako slabo,“ pripovedal mi je o ravnokanečem potovanji v Maribor in privolil na mojo prošnjo, da ga smem sprevesti; samič izrekel je željo, ka bi zbog opravljanja molitvoslovnih časov rad sam bil, in na to sem odšel. Prečastni gospodin proš poslali so svojega strežnika potem k njemu, naj bi ga stražil; pa na tega se je zrezal omenivši: „kaj čete pri meni? penez nimam, gospod F. so je odnesli, pustite me pri miru in idite domov, naj zvršim svoje molitve“; vsled te prikazni pobrisal je strežnik pete. Nekoliko kesneje potem čul se je molkel pók — in Oroslav se je štel k pokojnikom.

Tako mila duša! čuval si svoje zdravje kakor zenico svojega sokolskega očesa in občeval, vsaj nisi poskusil, kaj po pravem je bolezen, in lahko bi užival na mnogaja leta svoje bele dneve, pa skvarjenost človeška pretrgala ti je nit dalnjega žitka. Dobro je razumel, kaj kane strijci z njim učiniti, in računil je: vse svoje dni sem daroval naukom, a sedaj mi hote moji tovaruši postlati v blaznici! — nikakor! Kaj bi tudi tako odličnega človeka silili v blaznico, kteri nikomur ni pogibelen in premore toliko imetka,

ka bi lahko kje indi, bodi si pod kakvim nadzorstvom, popravljaj se. Tudi ni bilo v redu, ka se je odločilo uže po pretekših 28 urah pokopati ga, in sicer v soboto na večer ob 7ih, sama ka se ni moglo svečeništvo iz okolice udeležiti v dostojnem broju. Šče pri tem se kažejo motnikani. Na grobu ima priličen spomenič kameni z napisom: „Oroslav Cafov, umrl dné 3. julija 1874 . . 60 let star.“ Šče na grob so mu pritisnoli nemčizno, kar je živ toliko čutil. Bodi ti prijetno društvo pri Dobrovškem, Kopitarju, Passovem, Jungmannu, Grimmu, Hanki, Havličku, Šafaříku, Vuku, Palackem, Pogodinu.

Prehajam na njegova dela. — V mladih letih in deloma tudi kesneje poskuševal se je včasih s pesnijo, jemljoči predmet iz krasne prirode, ali mladostne dobe; potler obdelaval je zmes po-božne in crkvene pesni z boljšim uspehom; na njem poresničuje se poslovica: pesništvo je prirodjeno. Dvajsetletnik popeval je med drugimi naslednji poeziji brez naslova:

„Vse na svēti se mējjava,
K robu leze slavni car,
Junost sehne, kako trava,
Zlato prahu dāva dar.

Pēsni sladki molk slēduje,
I mraz času toplemu,
Radost gorko se žaluje,
Padne cvet prijateljstvu.

15. decembra 1834.

„Dēvka cvētek plēje,
Sladko se posmēje,
Hladek popihne,
Ptica tihne,
Vrt namilo zazveni.

Rastlinu poliva,
Ruku bēlu miva,
Rēka zastanc,
Mrknu stranc,
Vse preslēpi snēzec.

28. decembra 1834.

Kto iz burje se izbavi,
Gine bedno strelami,
Mir po vojni se razjavi,
Hodi po mrtvećini.

Slava prhne v razvalinu,
Strašni grad se razdrobi,
Liki tržestva preminu
Mudrost sebi ne vēri.

G. A. Caf. Bel.“

S stebila rosu bije,
Prst hotlivo pije,
Pestra gvozdiķa
Rada vznika,
Ograd živko se vzbudi.

Na plot se opira,
K ljubemu ozira,
Kaže se jasna
Strana krasna
Začrveni brēžec.

G. A. Caf. Belaninič.“

S toj stroko ni si glave belil, nego marljivo učē se jezikov prehajal je na jezikoslovno polje, kder se je domač, sposoben in zmožen čutil, in temu je odločil darovati ves žitek, kar se je tudi

zvršilo. Poleg učenja zbiral je jako marljivo tvarino za slovar, pa blago za slovnico, o čemur navedeni Krempļjnovi pismi pričati. Neka leta pozneje čitam uže med njegovimi spisi zaradi novega slovenskega slovnika in slovnice naslednji „Proglas.“

„Črez 12 lét se užé, kakor mi moja čestita prijatelja gosp. dr. Miklošić, naš bistrournni jezikoslovec, ino gosp. Vraz, mili pésnik, svedočita, z največim trudom upenjam, popolni slovník (besednik) ino primerjeno slovnico našega ljubeznivoglasnega ino za vse Slovánce zavzétnega naréčja spisati. — To se je med mojimi rojáci, ktere kakor svojo dušo ljubim, razglasilo, kar mi je nekaj zlo po volji, ker sem potém dosta gg. pomočnikov ino podpiravcev dobil, kakor jih k tolikemu namenu trebáše (je trebalo) — nekaj pak vémdar ne, ker se od mene preveč in prevréd pričakúje.

Moje težávno délo bode glede na zbiranje ino primérjanje zdaj zdaj dokončano; vemdar še ni gotovo za tisk, zato, kar je tude prvi namen tega proglása, vse domorodne iskrnje Slovence, kteri še morebiti gděj kaki zaklád naše sladke beséde varújo, zdaj očitno prvič ino slédnjič za korist ino slavo našega krepkega naroda lépo prosim, da mi ga najhitréje, ko je mogoče, ponudijo za slavno Krajno po gosp. vredniku „Novíc“; za Koroško pak po gosp. Mat. Majerju, stólnemu kaplánu v Celovcu.

Zakaj pak se li tó délo tako dolgo kesni, si marsikteri bravec tega misli? Odgovorim: Jaz nésem najemnik, ter si s tem ne iščem ni kruha, niti po hvali ne hlepím; rajši odkrito povém: jaz svoj narod v srdcu nosim, ino me ni sram, temoč si v največo čest štéjem, tukaj ovaditi, da mi naša mična slovensčina — draga beséda, ktero sem napro iz ust svoje ljube matere domá ino od božjega namestnika v sv. crkvi čul — če se mi ravno vsi indoevropski jeziki iz moje knižnice prikupljivo glase — le najmiléje v ušesih zvení, mi najjasnéje um bistri, ter najsilnéje srdce giblje: da je za tega délo, kar tude slavni g. dr. Jordán v „Vorwort der Grammatik der wendisch-serbischen Sprache in der Oberlausitz. Prag 1841“ od sam sebe piše, jezikoslovstvo užé davno moje veselje. Potem takem je le samo résnica — istina — pravica moja zvézda, za ktero skrbno hodéc z Dobrovškim, Kopitarjem, Šafaříkom, Kolárjem, dr. Miklošićem, Jungmannom, Lindejem po Slovanskem, z Adelungom, Grimmom, Boppom po svétu celo na jutrovo, gdér je prvo po sanskritskem slovenski pregovorilo (Krempļjeve Dogod. str. 251), vsako sléderno našo besédico ino vsako sléderno našo pregibico iščem ino pretrésam, ker so mi prazdni prepiri z rojáci izčista soper, na priliko uže samo pregiбанje prilogov koliko je razložno med Slovenci! . . .

Jaz slovníkov samih ne prepisujem, ampak slovensčino še iščem ravno takó iz vséh dosihdob natisnjenih drugih slovenskih bukev ino rokopisov od najstarših tréh Frizinžkih (Brezničkih) monumentov (Glag. Cloz. str. XXXV—XLI) ino od Truberja dár do najnovejšega lista naših Novíc ino do Celjskih

vse pohvale vrednih Evangeljev (17. Priloga k Novicam), kakor iz slovarjev vseh inih slovanskih narečij po ustnem, večletnem izpraševanju navlašč zató najemanih možev iz raznih slovenskih krajev: iz Ogrsko-Slovenskoga sem si bil na dalji čas prostáka Vladislava Cesarja, Porabca; za Štajersko na 6 lét vinogradnika Kazimira Bedenika, Pohorca; za rozeanski romón črez 6 lét Ratibora Longina, Beljana; ter za Kranjsko ino Koroško vse k meni prihajavše suknárje, rešetárje itd. iskúšal, ker sem presvedočen, da je med Slovenci dosta — Slovanom znanega — blagá, kar se je domorodcem skrivalo dosihmal, ker še prilike ní bilo, je nalésti.

Vrh tega mi dobri domorodci céle zbirke slovenskih besed ino besedil, ter svoje rokopise ino knige iz svojih ino ljudskih knižnic pošiljaho: iz med teh jih zdaj le nekoliko, pak ves hvaléžen imenujem: za Ogrsko ggda. Košič ino Trpljan; za Štajersko: pred vsemi drugimi céla bremena prečest. g. Slomšek, — potlé gospodje: prof. Kvas, Košár, Šerf, Kremplj, Muršec, Vraz, Drobnič, Matjašič, Kanjuh, dr. Vogrin, Macún, Pirš, Trstenjak, Račić, Godina, Lah, Stranjšak, Rajzman, Kvar, Mulec, Novak, Šmidinger, Jarec, Bežan, Rižnar, Galuf, Ihan; — za Koroško gosp. Majer; za Krajno tude posebno gospodje: dr. J. Bleiweis, Jernej ino Jakob Medved, prof. Metétko, Stanić, Koseski, Volčič . . . ter mimo teh gospodov kn. vl. Ostrovski.

Tude naš stari Gradec ino naša zlata Ljubljana mi zvésto odpirata svoje knižnice ino knjigarnice.

Tu je nekoliko izvirkov, iz katerih mi je slovenščina za slovník ali slovnico obilno pritékala, ter toliko vzrokov, za kár se je to délo pokesnilo — prostranilo.

Akoravno tej sedANJI slovník ne bode izčista ino ves etymologički po volji učenih Slovánov, bo vémdar, kakor sedašnja doba od takevega déla terja, kratičke etymologičke razvitke obdržal.

Potlé moj slovník s slovnico vred bo slovenski, česar ne hočem ino ne smém utajiti, da se gdéj trmasti prepirljivci iz kakega kota soper mene ne vzdignejo, ako jihove popáke razodénem ino v kraj spravim, iz drugega kota pak samo čisto zlató pokažem jihovim ostrmenétim očém: rečem tukaj očito ino razločito, da moj namen ní ktero slovensko pod- ali podpodnarečje (bodi si ogrsko-slovensko, ali štajersko, ali kranjsko, ali koroško, ali hrvatsko, ali rozeansko) zatréti ali ti na vrh potegni, ampak iz vseh pod- ino podpodnarečij želím, hočem ino se upiram le samo, kar je jeklénega zrnja — suhega zlata — čiste pšeníce ino drugega kamenja naši materi Slavi v eden snop, v edno gomoljo, v edno žitnico ter v eden venec spraviti: za zuno ino žlindro pak mi celó nikár ní, najdi še si toliko zagovarjavcev.

Oj Slovenci! dragi rojaki moji! združite se k en drugemu k pomoči si v kmetovanju, besedovanju ino v pisanju; sprejemljite vse kar je slovenskega, če si ravno ní iz vašega kroja, radi; vsej je le vaše, ko je slovensko ino vaš zaklad le množi. Slovenci! ne

pustite iz misli, niti v nemar, da se vaša prava ino vlastna beséda v šestih zemljah med raznimi tujimi sosedi: na Ogrskem, Štajerskem, Hrvatskem, Kranjskem, Vlaškem ino Koroškem govori — da vi posvečeno besédo govorite, v kateri se je vašemu velikemu rojáku Kopitarju najti zdelo prastaro slovanščino. Premislite! kakó prav ino lepó vam je gosp. Ma jer v svojih slovenskih besedah dopovedal, da brez naréčja ní živega jezika, ako je le nekoličkaj razprostranjen. Tudi naše slovensko naréčje imá več podnaréčij, iz katerih vseh se mora brez ednostranosti ino pristranosti vse, kar je za slovník ino slovnico, skrbno zbrati, po trdnih vodilih zvestó pretresti, skaz ino divjadi čisto utrebiti, ino le, kar ino kolikor je dobro jedro, bratovski združiti, če si hočemo čist, popoln, naroden slovenski jezik, kir bi se vsem podnaréčjem ednáko prilégal, izobraziti. Če hočemo dobro slovenski govoriti, moramo skrbno paziti, da je beséda živa slovenska, ne pak gdej domuje, — ker slovenske lépe beséde, ktere so občinstvu še neznané, v zabutih kotih tu ino tam med ljudstvom tečijo.

Ljubeznivi rojaki moji! iz vsega tega vidite dolžnosti ino težave slovníkarja ino slovníčarja, vémdar vam vesél povém, da tako preiskávanje, pretresávanje, občinjávanje, primérjanje ino druženje iz naréčij ino podnaréčij še tudi nikdar ni bilo tako lahko, kakor zasihčas, ker si iz ljubezni do materinščine užgani domorodci počredama teknavci eden drugemu pomočne roke molé, — ino pak tako potrébno, ker se je v edno ali drugo podnaréčje, dokler domorodnost tako dolgo léna spaše, posebno iz nemščine, nekaj iz vlašéne, magjarščine ino latinščine spak, ktere so k sreči nesplošne, lahko opaziti ino odpraviti dajo, v naš slovník ino slovnico priteplo, ino ker se knige za ves narod tiskati morajo, ne pak samo za edno mesto, za edno držélo. — Itak ni nam prisojeno bilo dočakati nijenega omenjenih ino naznanjenih del.

L. 1851 bil je, pri J. K. Jeretinu v Celji 1849. l. tiskan, a založen pri Francu Dirnböku v Gradci, na svetlo dan v slovenščini „Robinson Mlajši.“ „Knjižica predragi slovenski mladosti za uk ino kratek čas, iz českega prepisal jo Oroslav Cafov.“ Knjiga obseza X. in 358 strani, ino pisana je bila pri sveči, kakor pisatelj sam pravi: „Če se ti, drági Slovenec! tako berilo poljubi, pripravljén sem ti ga, kolikor le pri sveči, od svojega véčega dela koti počívaje — premorem, mislim ponujati.“ Glede na besede piše: „Ljubi bravec! vidiš, da ní tvoja — niti moja, nego da je slovenska! ino samo tako mora biti; ker naš jaki narod prestira se daleko po sveti po Vlaškem, Kranjskem, Koroškem, Štajerskem, Hrvatskem ino Ogrskem: vsak kraj pak ima svoje posebnosti; ako pišem samo po svojem, šče sem polž v svoji lupini zaprt; če bi pak pisal ravno po tvojém, kakor bi ti rad, imel bi se jaz odpovedati svojega uma, ino ne bi bil vreden Slovenec imenovan biti. Potem takem boš na veliko besed zadel, katerih ne umiš, poišči jih v slovarčeku (pridejan je knjigi na koncu), ino mi verimi, če neso tvoje, pak so izčista slovenske — suho

zlato, vsakemu pametnemu ravno zato, ker je zlato, če ravno ne iz domače — vlastne rude, po volji.“

Za vodilo mu je služilo pravilo: *scribendum est more gentis, loquendum vero more regionis* (piši za narod, govori po domače). Krasno besedo v čitanji nekoliko moti postavljanje dveh, treh, včasih tudi četrh soimen zaporedoma: tisoč — taužent; plaht — jader — vetril; plavcu — veslarju — grebcu; v svetlici — ispi sobi — hiši — cimru; pramen — žarek — trak — poblesk; taka pisava pači gladki slog. Vemo, ka je C. imel blagi kan, seznaniti čitatelja s sorodnimi narečji, pa kaj takega bi bilo na pravem torišči v kakem znanstvenem delu, nikar v knjigi namenjeni priprorstemu občinstvu; sicer tudi prosto ljudstvo več razume, nego li nam se dozdeva. Oblike dar bis, nebi, ner sed, jed nor-enok, enoj ne vode k občinskemu in jednakemu govoru, akoprem so pravilne. Želeti bi bilo, da „Robinsona Mlajšega“ na svetlo spravi v II. izdanji in v urejeni besedi naše „Mohorsko društvo.“ Čitanje je ugodno, zanimivo, poučno in lahko, kar šče se podvoji v povse pravilni in gladki besedi.

V kratkem po tem poslu sestavil je po prepisanih izvircinah za knjigo „Djanje svetnikov božjih“ žitek svetcev za mesec april, o čemur je bilo uže govorjeno.

Drugo delo spisano „pri sveči“ je „Romarska palica“. V Gradci 1853—4. Prepisal in sestavil Oroslav Caf. Ta knjiga pobožne zadržine, predelana in poslovenjena po knjigi: „Des Christen Pilgerstab“ v mali osmini, str. 285 i 416, z dvema C. govoroma itd. in slovarčkom zapira v I. delu najimenitnejše istine verske, in za človeka najvažnejše: kan človeku; vrednost časa; pokora; vest itd. v kratkih razpravah; II. del pa je navadna molitvenica, samič v odbranem slogu. Tu uže je jezik odličn n-toliko, ka ga svobodno vsak ponudnik za naučiteljstvo v srednjih učiliščih marljivo in pazljivo čita radi pravilne besede in sloga, kajti dična je in vrstna, le včasih šče se nahaja kaka kvaka menjše vrste: iz m. z ali vz: izgled Muster, Beispiel m. zgled ali vzgled, ker izgled Aussicht; takisto izgubuti m. zgubiti, vz = z + gubi-ti ima tu pomen, a ne iz, akoprem se nahaja v hrvaščini, ktera v tem slučaju posnema latinščino; naslanjače stavljajo se gostoma na prvo mesto in mahoma po ločnicah: se pogubi; si moreda misli; ji srca ne zapreš; mu reče iznotrenji glas; uže dolgo, pravi sv Pavel, te je Bog k pokori klical; nebeški m. nebeski, ker nebes+ski = nebeski; nezapopadljiv; bo prišel: den gospodov b. prišel m. pride; večkrat za samostav piše priloge: pravični m. pravičnik, der Gerechte; kakor m. negoli: ona je veliko vekša dobrota, kakor vsaki drugi dar i. t. d., ker onda šče se je malo na take hibe pazilo.

L. 1847 od julija do konca decembra sestavljal je grško, latinsko, nemško slovanski slovar, pa dognal ga je samo do besede *ζύμημα το (zuréw)* dalje pa nij mogel, ker delal je po Passovem grškem slovarji, ktereга III. zvezek je bil stoprv 1852. l. na svetlo

dan. Na zgled služi 1 samostav, 1 prilog, 1 glagol: *καυλός* ó (*κᾶλον, κῆλον, ξύλον, καλάμη, κάλαμος, χιλόσ, ἦλος, ὕλη*, caulis, culmus, Kohl, Kiel, Holz, skr. šalas, šulas, Halm, Stengel, Spiess, sl. kol) caulis; 2. *capulus*; 3. *ostium uteri muliebris*; 4. *πόσθη*; 1. Stengel, Stiel, 2. Stiel, Schaft, Heft; 3. Muttermund. *рунъ*, lodyga, lodyžba, strak, stbly, košcal — kočenъ, kocen, stbъr, ščavъ, ščavъ, cevъ, stvol, bylъ, slъpъk, šašarika? glob, parutka? stonъk, kъl; 2. roč, ročnik, ročka, rocn, roclъ, rokojětъ, rokojěstъ, rog, drъžak, rokojětka, drъžalo, šija nasad, jelce, čъrn, glavišče, kopjišče, ratišče, ratovišče, lože, drъžaj, lës, ročica, mъčičiše, tesačičiše, kordišče, palašičiše; vlъčičiše; 3. ustje otroby, života, matice, matrъnice. — *ἐλευθέριος* liberalis, ingenuus; liberator (Jupiter) freisinnig, freimüthig, freigebig, svobodn, prost, otvrъt, otrpъt, ščir, iskrъn, istinit, otkroven, ščedъt, užil, prostodušn, prêm, prisn, ravnosrъdčn (trizn?), človččn, blagodatn, darovitn, gojn, darežljiv, dobrotljiv, milostiv, plemenit, vzpanel, vyborn, učtiv. 2. *immunis*, frei, sein eigener Herr; frei, befreit von etwas, svobodj, svobodn, voljn, samopašn; samsovj, samovoljn, neotvisl; lih, prost. — *ἐρεσχέλιω* — *ἐρισχρήλιω, ἀσχαλίω* cavillor, ludificor; contendo, rixor, scherzen, spassen, Scherz oder Neckerei treiben; zanken, šatiti se, šutiti (žrtovati), balaguriti, igrati se (nsl. gurati se), lodovati, loditi se, zanovětati? sprъdati? lakrъdijati, radovati se, prъdegati se?, šprimovati, norčevati se, norce imčti, norce pasti, smčhy imčti, tamašiti?, prorogovati se, norovati se, glumiti, gutoriti, baljasničati, treljuditi se, skomrašiti, glumy dějati, dražiti, drastiti, drazdjiti, podbadati, podpaljati, pikati, nagabati, začepljati, zadirati, gziti. Kesenje opuščeno je nadaljevanje tega dela, razumevaj neporabnega, kako bi namreč mogel dnes mrtev jezik za podlogo služiti živemu govoru, kateri rabi okoli 100 milijonov ljudi po Evropi, Aziji in deloma v Ameriki razprostranjenih, na priklad novi izumi, razni poznejši pojmovi pogrešajo osnove v grščini; pustimo mrliče pokojnikom. — Vsega slovarja je 46¹/₂ pole.

Navedeni primeri svedoče, ka si je Oroslav priredil za vsa slovanska narečja jednak pravopis, kar jedino bi moglo zblížati Slovane; preleni smo močiti se azbučnoj pisavo, zato bi kazalo, da konči v učenih delih in razpravah rabe vsi pisatelji pišoči latinicoj jednaka pisna znamenja, ker razne vnanje prikazni istega glasa mote tudi izurjenca, ne da ne bi početnika in nezvedenca. Omenjam, ka bi tudi v latinici mnogo leže in lepše bilo pisati *ъ* in *ь*, nego li *ü* in *ü* z rogatoj zakročko. C. je rabil samoglas: a, e, *ъ* = *ü*, *ь* = *ü*, *ě* = *ѣ*, Mikl. *é*, *e* = *а*, *o* = *о*, Mikl. *а*, u, y in soglase razve navadnih *ž* = *žd* in *č* = *št*, pa tudi *šč* iz sk.

ъ je opuščal kot nepotrebnik na konci, ter pri samostavih in prilogih na *мъ*, *пъ*, *лъ*, *гъ*: trak; jarm, hladn, světl, dobr, a stavljaj v slovkah: *дънотъ*; *гладък*; pisal je *ъ* po samoglasu r in l kot sprevažalko: *крът*, *длъг*, kder namreč po sličnosti drugih jezikov ima pravico, a *смрътъ*, nikar *смрътъ*; razločeval je po takem po r — u *ъ* in *ь*, za česar delo mu se je sponeslo, ka greši,

pa dnes se drugače sodi, in Zograf takisto razločuje v takih prigodkih ѣ in њ. C. je delal točno in vestno, nij tore zakrivil učinjene mu zbog tega brce. Poslednji čas, da ne ostane osamljenec, pisal je ѣ v vseh slučajih.

ѣ opuščal je samo po c, č, ž, š, j na konci, indi pa pisal: lonѣc, kovač, nož, koš, znoj; golobѣ, nitѣ, tѣnѣk; kako lepo lonѣc = lonac, lonec, lonec!

Nesrečni razkrojnik ѣ po raznih narečjih različno izgovarjan poznamljeval je dosledno z znamkoj ě; kamo sreče, da vsi Slovani tako delamo, onda ne bi toliko pogubno razsajal in razbojnički kalal jedinosti: tělo = telo, tjelo, tijelo, tielo, tilo, tejlo, tajlo, čelo, cialo, dakle ě = e, je, ije, ie, i, ej, aj, ia; zakaj ne bi vsi pisali tělo? in čital bi naj vsak po svojem.

Nosnik ѣ prepisuje Mikl. z a, a C. po slovenskem z o; prvi način je razširjen, poslednji ne, da si doslednejši.

y = ѣ dozdeval se mu je potreben, zato kyp.

Namesto stsl. *žd* deval je *z* (ali dj) zbog sličnosti, kakor je namreč *ć* iz tj, dakle rožen = roždenѣ, roženѣ, rodjen, rozen, rojen; nam. stsl. *št* stavljaj je *ć*, kder je iz *tj*: svēca = svēšta, svēča, svice; kder pa *št* iz sk+j, šč: iščem. — V sedanji dobi težko popuste narečja svoje ustanovljene pravopise, ne preostaje tore drug pomoček, nego da se hapimo za občenost in razumnejše krogove najrazširjenjega slovanskega narečja, da to vsak naobrazenec razume in govori, a ožejša narečja rabimo v svojih domačih področjih. To bodi zvezda voditeljica učenim Slovanom.

Okoli 1853. leta spisal je C. pod znamkami O. C. i V. H. oster pretres vseh del, ktere je Miklošić do onda izdal, razumevaj, vsled sestavka tiskanega v I. knjigi „Slav. Bibliothek“ proti Hanki, kder je tudi po nekrivem C. prejel klopoušnico delajoči, kakor je bilo ravnokar povedano, razliko med ѣ i њ po samoglasu *r* (primerjaj „Archiv f. slav. Philologie v. Jagić II. 2. . . ѣ und њ in der sylbenbildender Stellung als *rѣ* — *rѣ* — *lѣ* — *lѣ*.“) V tej knjižici, tiskani v Pragi v češčini, posvedočil je C. obilno znanost in daleč je hrumel zvek jedrne vednosti, točnosti in vernosti v čitanji in rabljenji, pa tudi pokazala se neka površnost nasprotnikova. Osobno zaime na priklad ima v dvojnem imenovaniku prve osebe po rokopisu Supraslskem obliko *na*: *sѣ* njimiže i *na* da byhové sѣpodobila se, Suprasl. st. 156, kar nij tožilnik, a druge va: *nѣ* bādetā in va *sѣ* njimi, Suprasl. 154; čto va bystѣ, vsčѣѣ člověčѣ okaanněšaja, ondi 156. va oba. Vitae Sanctorum p. 8. Po takem je za prvo osebo organični vzor staviti: *na*, naju, nama; za drugo: va vaju, vama, akoprem ste te obliki v redkih slučajih navadni; ali treba bi bilo v opazki te prikazni navesti.

Velike vrednosti je C. spis v „Zori“ 1853 v Zagrebu, izdavanoj Rad. Razlagom v sestavku „O glagoléh“ na 68 straneh. Jako poučne v tem delu so točke: 3. Préměny i oměkčanja sglasnic; 5. Teža ili sila samoglasnic; izlasti 5. Prikla-

danije, okrèpkovanija, krèpljenija i slabljenija k glagolom. Glagolska razredba je inaèejša nego li Miklošičeva; vrst jemlje 9, in sicer

- I. vrsta: — τ ti in II. osoba en. sed. èasa — si, — ši, — š:
 дамъ — dasi, јамъ, јasi = ješ; вѣмъ — vēsi = vēš.
 II. v. — ti, -eš: nes-ti, nes-eš; pi-ti, pi-j-eš.
 III. v. на-ti, n-eš: teg-на-ti, teg-n-eš.
 IV. v. ě-ti, -i-š: vel-ě-ti, vel-i-š.
 V. v. i-ti, i-š: hval-i-ti hval-i-š.
 VI. v. a-ti, j-eš: glagol-a-ti, glagol-j-eš.
 VII. v. a-ti, a-j-eš, děl-a-ti, děl-a-j-eš.
 VIII. v. ě-ti, ě-j-eš: um-ě-ti, um-ě-j-eš.
 IX. v. ov-a-ti, u-j-eš: kup-ov-a-ti, kup-u-j-eš.

Miklošičevo razvrščenje je obèno sprejeto in v učilniške knjige vvedeno, tedaj tudi znano; samiè treba bi bilo glagole V. vrste, III. skupine: bra-, pra-, sra-, zva-, gna-, kla-, pla- i. t. d. v VII. skupino I. vrste premestiti, ker pri teh je 1. a v nedoločilniku blagoglasje ali okrep, kakor ě pri mr, tr; 2. v sed. se vlaže samoglas: ber-em, der-em, per-em, kol-em, pol-em, a ne kol-jem, pol-jem, kakor per-em, a nikoli per-j-em, zov-em a ne zovljem; 3. zaradi sličnosti s tlĕka — tlĕci, vrĕga, vrĕci; 4. litvanščina in lotvinščina imati v tem sluèaji nedoločilnik na lti, rti.

C. je dejal vzor krepkega aorista tako: enojnik: idъ, idъ, idъ; dvojniki: idova i. t. d.; množniki: idomъ . . . 3. osoba ida; oblika v II. in III. osobi ide je od I. idohъ, tore ne krepki aorist. V enojniku potrjuje krepko obliko rekъ, podperъ. Igorъ; padъ. Šaf. Pam. Marc. 4, 8; rekъ, podvigъ. Ark. IV. 21; gospodъ obladъ me vъ početyĕ dnij svojihъ, přĕzde neže ničtože stvoril. Rem'sk. blag. Po vseh brojevih in osohah ne more se dosle ta vzor s primeri podkrepiti. — Pri glagolu i-ti navaja C. tudi haložko sprego: jem, ješ, je; jema, jeta, jemi, jeti; jemo, jete, jedo; pa ni tako, nego Haložan spreza: i-j-em, i-j-eš, i-je; i-je-ma, i-j-eta, i-j-emi, i-j-eti; i-j-emo, i-j-ete, i-j-edo, in bodoènik: pem, peš, pe i. t. d.

Ta odbrana razprava spisana je v staroslovenščini z nekimi premenami: tecete, v èlovĕce brez uvesla, kedar omekĕa grlnico, in opustkom nepotrebnega ъ-a na konci, te kaže po izbor strokovnjaka.

Od 20. januarja 1856 — 20. marca 1857 sestavil je znanstveno razpravo 60 straniĕ goste pisave o „*Αύτηρος — vĕtory*“ proti nekdanjemu nazoru dra. Schleicherja, kar v nekem listu 16 let kesneje zloženem omenja: „ich habe dem Dr. Schleicher einen Artikel über vĕtory vor 16 Jahren“ (glagola ni); Schl. je namreè v slovnici: „Die Formenlehre der kirchenslavischen Sprache. Bonn 1852“ na strani 180. resnil, ka je vĕ — tory = drugi, odbiv d iz osnove dva + tory, kakor grški *δύτηςρος*. Ta jedina razprava, ktera se najveè suèe okoli razklade in raznih prehodov nosnika a, spisana je toliko vrstno, ka bi ploskom osposobila pi-

satelja za vsakega vseučilišča stolico določeno primerjalnemu jezikoslovstvu indoevropskih jezikov; najbrže je tudi Oroslav imel kan osposobiti se po Schleicherjevem odhodu na pražkem vseučilišči, vsaj zvali so ga ondešnji jezikoslovci in učenjaki, in spis nosi nekoliko pristavkov in opazk, učinjenih olovkoj od Hankine roke, med katerimi приметbami je ta nesrečna: C. namreč povse redno in pravilno razvija in razlaga besedo onušta = onuća Fussfetzen iz o-obъ + u, n je vložen, da se ogne stiku dveh samoglasovi. t. d., a pristavek pravi: onušta pro obinušta ex obvinušta, kar ovaja dober snop nevednosti. Schleicher se je kesneje spokoril ter uči v knjigi: „Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen. Weimar 1876“ na str. 470 in 491, ka ima vъ-torъ osnovno obliko an-tara, vъ-a-an, kakor je C. 1857. leta tolmačil. Iz tega sestavka priobčim nektere zanimive in jako poučne črtice v „Letopisu“ Matice slovenske.

Kakih 60 pól nahaja se jezikovne tvarine, ktera je bila nabirana za lastno napredovanje iz slovanskih narečij, potem iz staroindijščine, magjarščine . . .; vse primerjalno tako, ka je prikazen v tem ali onem narečji jasnila drugo onda šče mračno besedo ali koreniko; to se je vršilo začetkom 1839. leta in uže prvlje. Mnogo tvarine je prečrtano na znamenje, ka je bila pozneje porabljena.

Slovnično tvarino razpravljaj je jako marljivo in točno v snopičih pod imenom „Slava“. Drugi snopič je od dne 25. februarja 1856 a poslednji, 45., od dne 16. decembra 1872 na Ptuju, in kaže se, ka šče nij poslednji; vseh ima „Matica“ samo 15 števil, druge so prešle. Velik kvar za toliko temeljite slovniške pazke, vse podkrepjene navodi: oča ogrs. sl. Kűzm. Mat. 3. 9 i. t. d. tož. očo, rodil očè, mestnik pri očì, druž. z očom, rod. mn. očév, imenoval. očeve, očevje, daj. mn. očem, tož. očè; Goričko rod. očè; na in pri Pohorji oča. „Novice“ 26. 315, ravno tako med Muroj in Dravoj; Vrbnjak Pflanzen-Nomencl. Boga očè oko aster. Sklanja očè, očeta, očeti(u) je lašizna: Antonietto, Carlotto, franc. Charlot, Georget. Bi li kdo božji znal za ostale sešitke, rači oskrbeti, da je „Matica“ dobí v shrambo, vsaj hrane obilo klenega zrnja v sebi.

Vrh slovniških razklad v snopičih „Slava“ in slovarske nabirke častno mesto C. trudov zaslužuju jezikoslovne preiskave na polji indoevropsčine, razumevaj na korist in jasnilo slovanščine, v zvezkih, kteri se počínajo okoli 1853. leta, — 15. zvezek je od 2. oktobra 1854. l., a poslednji, kar jih zmaga „Matica“, sъвѣзѣкъ (tako je zapisano) 86 od dne 7. marca 1865; 6 snopičev je v četrinski obliki a jeden v osminski brez številke in danja, a kaže se po vnani podobi i notranji izdelavi, ka so spisani pred 15. zvezkom. Vseh je 70, a končni broj je 86, tore jih je nekam prešlo 16, poznamljanih s številkami, a 7 brez danja, skupaj pogreša se po takem 23 snopičev, najbrže vsled nemarnosti in ne-

pazljivosti. Vsak sešitek ima dve poli. Priklati: *sopsti* — *sapa* — *hlap* — *slap* *καπνώ*, lit. kvápas Geruch; Athem, kvépti lot. svêpe, kvêpêt, kúpêt, got. afhvapnan extingvi, lat. vapor, vappa, vid. sl. vapa in kopt. Zv. 15., 2. okt. 1854. — *gmata* — čes. greifen, betasten, polj. *gmata* — in *gmata* — mischen, mengen, zusammendrücken, čes. *gmot* Materie, Urstoff, *mata* — tasten, verdrehen, polj. *maća* — tasten, befühlen, *šmati* — čes. herumtasten, luž. *maća k mota* — met. Zv. 53. od dne 11. junija 1858. — *prahъ* Staub *k pъha* — ali *pъha* — stampfen, stossen, primerjaj *pъskъ*, *plesna*, *pisa* — kakor mok lit. lotv. merk, korenika *pr v pra* — ; prim. *pylъ* Staub, prim. šče nsl. *prhalica*, lot. *pârsta* Flocke. Ondi. — *granъ*, *granica* Kante, Ecke, Grânze, k skr. *gr* — *dър*, prim. lit. *galas*, sl. *kraj*, *kranъcъ*, lit. *šonas*, tore naobraženo kakor *sani*, *stranъ*, *dlanъ*; *kraj* = lit. *šalis*, pa lit. *šonas* lot. *sânis* Seite k sl. *kranъ*, kor. *çř*, tore ni s Polt Et. Forsch II. 640 k pers. *sû*, *sûi* latus; prim. tudi težkočo s lit. *š*, ako pers. *su*. Zv. 76. 2. januarja 1862. — *tělo* po Mikl. L. iz skr. *ski* tegere, kakor *těnъ*, *stěnъ* (mnogo bliže skr. *str*, *stai*, *tai*, *tâi*, *tr*, *trâ*, *trai*), — pa 1. nij *tědlo*, 2. roditnik — ese, bolje kor. *tr* — ta tegere, ali skr. *tarasa*, *talasa* (Gif.) *corpus*, *caro*, prim. *tor*; prima significatio est *imago*, *quae umbra efficitur*, pravi Mikl., tore najprej *corpus*; C. k temu *куръ* i. t. d.; nikoli ne prikaže se *stělo*; *tělo tabernaculum* Körper. II. Petr. I. 13. 14 ¹⁾ je samo v podobi izrečeno; pr. „Wiesemann Zusammenh. Zwisch. Wissensch. u. Offenb. 541 §. 6“; zbog pripona — *lo* pr. čelo, *dělo*, kolo. Zv. 86 . . 7. marca 1865. — *umъ* po Mikl. L. iz got. *ga-umjan* wahrnehmen, skr. *av cognoscere*, ergo + *m*; ali Stamm-Wörterbuch got. piše *gaumjan*, nikar *ga* — ; potle anglosaks. *guma* *vigilans*, *gyman curare*, po Adel. ad voc. *Gaumen* šče *gaumen* beobachten; pr. čes. *kauma* — in *skauma* — wahrnehmen po Jungm. iz *ka* + *um*; anglosaks. *gegyman*, to je *ge-gy-man curare*, tudi *geman curare*, *geomian* isto, *numen captus*; čes. *rozjima* — durchdenken, betrachten, nemš. *Vernunft*, lat. *capere*, *conceptus*, *συλλαμβάνειν σύνεσις* srb. *razbor*, nsl. *zapopadek*, lit. *prant*, *protas*, lot. *prat*, *prâtê*, *prâts* k sl. *preta*, got. *frapjan* za *jum* — *jom*; pr. *tъn* — *tina*, *tonъ*, *čъn* — *čina* — *konъ*; pr. čes. *pochor i* — , pojem i. t. d.; hrv. *razmě* — *dluž. rozmě* — verstehen, pač iz *raz* + *umъ*; pa *dluž. tudi razym Verstand* ²⁾ *dluž. humě* — verstehen. *Zwahr* 206 *meni*, ka je iz *u-hu+mě* — , to je *imě*, tore *uim* — ; gluž. *rozomъ* *Verstand*, *rozemě* — verstehen; pr. *němъ* — na + *imъ* = *neumъnъ*; *němo živinъče* = *ne-umъno*; k temu Mikl. L. *neobimenъ* in *neobumenъ* incom-

¹⁾ Ogr. slov. ima na tem torišči šator, kar je iz ša-ča+tor in
to iz kor. tr. Pis.

²⁾ nsl. razimen človek. Pis.

prehensibilis; res je to namesto neobuimentъ, dakle za obuimentъ.

Nektere razkladbe uže so zastarele, pa itak je tvarina nabrana, kar dobro služi daljemu preiskovalcu; inace pa v sebi zapira mnogo jedra; naši pisatelji na primer so dvojili, kako občno obliko ima rus. golotъ Krystall, Glatteis, itak čes. glatъ (hlat'), tore glatъ; pr. lat. glacies mesto glaties.

Od 1865. l. 7. marca do 3. novembra 1868 ni najti nikakvih zvezkov; s poslednjim danjem počina se pretres, spopolu in popravi Mikl. staroslovenskega slovarja; napisano je 12 zvezkov, vsak po 4 pole; poslednja ima na prvi strani napis: Ptuj dne 26. januarja 1874. Caf.-Mikl. Lex. Palaeoslov. Grosseentheils bulgarisch. Na končni strani tega snopiča čita se: jeknaŕi — jecati — jók (= jaŕkъ) weinen, skr. an, kakor nsl. žakati, žaknaŕi iz žъm-ti, kakor stakati iz stenaŕi; paŕkati iz pъn-ti; zvaŕkati, zvečati iz zveneti; meŕknaŕi iz mъn-ti. A poslednje besede ondi so: Prestav. Rodop Fuss des Berges *ороподла*. Bolg. Milad. 330. — Zbog točnega razkladanja navajam primer: utro — jutro pač po Pottu pravejše k skr. djautra Glanz, Helle Böhtl. III. 785 (Fick jyut — dyut glänzen Pis). splendere, ker dluž. jatšy, vjatšy m. jatři je očivestno iz nemš. Ostern, anglos. easter, dakle niti omenjati, gluž. jutry pa ide samo po narodni etimologiji sem; 1. nijma nijedno sl. narečje za Ostern jutry; 2. dluž. jatři kaže na vzajmljenje; 3. moralo se je v gluž. za Morgen sprejeti ranje mesto zlorabljenega jutry Ostern; 4. izpah s-a v sl. je neslišan razve v luž., ker jato more se tudi izvajati iz jamъ; prim. nsl. pojeto gegessen; mogoče pa tudi je, ka je pisalna pomota; 5. sl. ima ustrъ aestivus; 6. najkrepši razlog: prvotni ju — u ne prepina nikoli vu, nikder vutro, a dluž. witše = witře je mesto wejutše (jutře; pr. jugъ, nikoli vugъ, Mikl. izvaja krivo iz lit. už strepere, a Pott pravo iz skr. dju — ju; junьcъ, nikoli vunьcъ; ju — u nikoli vu, ker hrv. vre je iz ure = uže; pr. jurve, juha, nikdar vuha; ka j nij prepon, nego spada k koreniki, kaže čes. jitro = jutro; jih = jug, jinoch = junosa; již = juže, kakor sl. jigo = igo; lat. i. t. d. jugum; 7. ima samo jako potujena dluž. jatšy mesto jastry kakor wotšy m. wostry, bytšy m. bystry; 8. ima za besedo Morgen kamor dluž. tamo gluž. jutro, jutšo, kakor dluž. jětšo = jetro; 9. ne more jako ponemčeno narečje odločevati; 10. ne nahaja se v navedenih knjigah primerjava s usra in utro, in recimo, ka je gluž. jutry Ostern resnično iz au ali u (s)try, govorilo bi se hutry ali wutry; 11. nima lit. lotv. rytas, rits s už nič občnega, do lotv. austrs östlich in lit. aušra Morgenroth; pokaj tore silo delati jeziku, kajti se luž. jutry tudi Ostern zove, zato se je s izpahno!! pa dajmo, ka je gluž. jutry res nastalo iz ustr, austr, ka luž. med vsemi sl. narečji kakor franceščina s pred tr odmeče; gluž. tradač dluž. tšadaš = stradati, gluž. třěcha, dluž. tšěcha = strěha; pr.

dr. Pfuhl Wend. Wörterbuch 745—757; Zwahr Wörterb. 365—369., dakle gluž. jutry m. justry samo Ostern naslanjaje se na uže soče jutro iz skr. djautra; kratko, ka tujizno kaže dluž. jatšy, wjatšy mesto jastry, kde pa se v sl. menja ustrojni *u v a*? ker se ne da dokazati prvotno *vas* — (*t*)ro; 12. čudno, ka bi samo lužiščina imela za Ostern jutro; pr. lotv. leeldeena der grosse Tag (bolg. velikъ дѣнь), lit. velykos; pr. v sl. narečjih rus. svetaja nedelja, velika noć, lětnice, valička, nsl. srb. vъzъmъ kakor estn. lihha vōtti i. t. d. 1) Matica ali pa jugosl. akademija bi svobodno ta slovarček na svetlo dala, da se spopolni Mikl. Lex. palaeosl., in neke mračne besede razjasne, katerih šče drugi modrostniki niso razmotali; vsaj C. sam imel je isti kan, ker napisal je uže tudi naslov: „Slovarček k Lexic. palaeosl., posvečen našemu slavnemu rojaku (p. n.) g. dr. vit. Fr. Miklošiču v prijazni spomin in javno izražanje odličnega spoštovanja. O. Caf.“

Naš Davorin Trstenjak izdajal je počenši 1873. leta „Vestnik“, znanstveno prilogo k „Zori“, in ta list polagal je v čviplih povzmkah C. zaklade svojih mnogoletnih trudov, posledke globokih preiskav. Početek je učinil v I. št. 1873 s preponom *masosna* (mecesen); *maklen*; *macizra*, *matprika*, *majelovec*, *madravec*; pobivši več krivih nazorov in razjasnivši obilo mračnostij in dvojščin priobčil je v št. 4. 1874 dne 15. aprila poslednji sestavek, dotolmačivši končnico *ikъ* — *ьсь*, *есь*, — *еньсь* — *егъ* — *езъ*, kajti, kar mi je sam žalosten pripovedal, pisal mu je Trst., naj preneha s tem delom, najbrže, ker čitateljstvo samo na površnost privajeno nij moglo prebavljati trdešega in krepšega stroška. Čitajoče občinstvo je dnes toliko zanemarjeno in skaženo, ka bi se rajše guralo, a ne globlje mislilo in se resno učilo, zato pa tudi nikder ni videti napredka, in mnogokrat kvar za novce, kateri se mečó na otle tiskopise, odkoder se ničesar ne naučí. Mladi svet mora počinati učiti se in sicer resnobno, ter misliti, ako kani kda biti na slavo in korist domu in rodu. O tej neugodni za nas Slovence prikazni pisal je nekemu ruskemu jezikoslovcu: „Ja vozbuždaju g. Trstenjaka, izdatelja „Zory“, daby onъ svojej „Zore“ otvorilъ bolěje slovesnostnymъ sočinjenijamъ; no onъ mně otvѣstvujetъ: „kto sije pročitatjetъ“. Po istinně mně žalъ, čto ne mogu svojihъ učennyhъ zapisokъ nikamъ posylatъ. No ja iměju mnogo jězikoslovskyhъ razsuždenij vseslovanstvu zanimatelnyhъ, n. p. kritiki o Mikl. Lex. palaeosl. ležitъ u meně nad 30 listovъ; n. p. nestera consobrina, eto skr. naptri; lat. neptis prošlo iz podlinnago nepstra, a) ko pervomu obrazu neptra pristupilъ s, kakъ vo cerkvenoslov. ter a, infinit. ter(s)ti; potomъ nep(s)tra, b) otrpalъ p, potomъ nestra, tra bo kakъ vo sestra,

1) Nemški jezikobrodci Curtius, Fick i. t. d. pisali so za Mikl. brez lastnega preiskavanja, kakor večkrat dela „visoka modrost nemška.“

i — stera iz stra kakъ v polj. maciora, matъ, a i s vypalъ, i imejemъ stčes. neti, genit. netere neptis, kakъ mati, matere, dъšti, dъštere filia, i vengrsko-slovensk. svati, genit. sva tere = svadebnaja gostъja“. — Dokler ne priljube naši razumniki znanosti, in sicer prave, istinske znanosti, ves trud pisateljski priliči bolje gurači, nego li koristnemu delovanju.

Prvejša leta daroval je Oroslav skoro vse prislužene petice za drage knjige, in le vsled obilnega požrtvovanja narastla mu je knjižnica, kake ni najti med selskimi svečeniki. Bogoslovski oddelek dostojno zastopan stržen je bil o priliki neke duhovniške skupščine v Ptuju, a jezikoslovne knjige, katerih sem pri njem videl za dobre tri tisočnjake: slovarje, slovnice, učene razprave, strokovne časnike i. t. d., scvrle in skrčile so se do končne prodaje 1877. leta toliko tesno, ka bi je dva težaka lahko bila odnesla kamokoli.

Glede na telesno podobo bil je mož srednje zrasti, dovoljno obilnega obsega, krepke postave, črnih lasij, bistrih sokolskih črnih očij, le poslednja leta rabil je premetavajoči slovarje naočnice, ¹⁾ gladkega, primerno rdečega in prijetnega lica, zdravja črstvega in stalnega, čašo vrstne lozovine je tudi ljubil, pa nikdar preko mere, kakor bi odrezal, nehal je srkati, tudi v večem družtvu, kedar se je zadovolil; prstovet trenca ugajala mu je pri jezikoslovnem mozganji; drugih potrebščin ni poznal. Gospodaril je zgledno, preselivši se namreč v Ptuj na določeno mu nadarbino prinesel je obveznico na 2500 gld., in ves ta znesek vteknol je v zapuščena po spredniku vinograda: v Halozah in na Mestnem bregu; itak založil je istinsko na dobre obresti, vinske letine so poslužile, in ostavil je 7500 gld. imetka, o katerem žalibože ni razročil, ne mogši sam sebe v poslednjem hipu točno prepoznati. Sicer bi red donašal, da pokloni svoj zaklad národnim zavodom, a brez oporoke dobila je tretjino rodbina, drugo cerkev a tretjo ubožci. Za slobo tega vekopisa iskreno želim našemu slovenstvu in poprek slovanstvu čistih značajev, brezporočnih ljubiteljev krasne domovine in vzvišenih znanostij na pospeh povoljne bodočnosti. — „Spoznal sem vse skrito in javno, ker naučila me je vseumetnica modrost; ona je svetlejša od solnca in vsega lešččččega zvezdja, svetlobi primerjana biva jasnejša, ker na to sledi noč, modrosti pa ne premore zloba.“ Premodr. Sol. 7. 21, 29, 30.

¹⁾ Besedo očali imel je za lažizno iz occhiale, vsaj Stulli navaja očila, očnice, naočnice (pr. nagubica); tujizno ovaja veznik a; sicer znamo besede na alb: pečalъ iz pek + člъ, piščalъ; — živalъ, druhalъ ne dozdevati se C. domači. Pis.

Fómuška in Fímuška.

(19. poglavje najnovejšega romana J. S. Turgenjeva „Novi“; prevél F. M. Stiftar.)

Fómuška in Fímuška — Foma Lavrentjevič in Evfimija Pavlovna Súbočevi¹⁾ sta bila obá enega istega prvotno-ruskega plemenitega rodú in brojili so ja skoraj med najstarejše prebivalce mesta S. V zakonski stan sta stopila jako zgodaj in se naselila že jako davno v dedovem dômu na kraji mesta, od kodar se nikoli nista vozila in nikoli ni v čem izmenila ni svojega življenja, ni svojih navad. Čas, kazalo se je takó, se je ostanovil zanja: nikako „novšestvo“ ni prodrlo čez meje njiju „oaze“. Imovine velike nista imela; a njiju nekdanji kmetiči so njima pripeljali kakor prej nekolikokrat v letu domače perjadi in druge jestvine. Starejšina se je javljal po prejšnjem v odločenem času z davščino in z dvójico jerebíc, kakor če bi jih bil ustrélil v grajskem gozdu, v istini že davno tujem posestvu. Zato sta ga napajala s čajem na pragu gostovalnice, darila mu kučmo iz ovčje kože, in usnjate rokavice ter ga odpravljala — z bogom. Domači ljudjé so se po prejšnjih navadah vrtili v Súbočevskega dômu. Stari sluga Kalliopič, v kamižoli iz nenavadno debelega sukna s stoječim zavratnikom in malimi jeklenimi gumbicami, je naznanjal po stari šegi pojé, da je „juha na mizi“, in drémal stojčč za stolom gospé. „Bufet“ mu je bil pri rokah: pod njegovim ključem je bilo razno žlahtno sadje, kakor: pomoranke in limone i. t. d., a na vprašanje: je li čul, da je vsem kmetom objavljena svoboda, je odgovarjal vselej, da ljudjé mnogo vežó otrobe; svobodo imajo v Turčiji, a njega je ona, slava bogu, že minola. Pritlikova devica Pufka je delala zabavo, a stara péstunja Vasiljevna je hodila za mizo v veliki, temnobarveni adrci na glavi in pripovedala s tresočim se in nejasnim glasom o novicah vsacega rodú: o Napoleonu, o dvanajstem letu, o antekristu in o belih múrih; a če ne jednacega, je kaj predavala, podprša po svoji stari navadi z roko podbradek, in sicer, kake sanje je imela, kaj so pomenile in — kaj so jej karte pokazale. Sama hiša Súbočevih odlikovala se je od vseh družih hiš v mestu: bila je vsa iz hrasta, okna so bila podobna jednakostranim štiriogelnikom — véčno z dvojnim okviri! In bile so vse mogoče lópice, sôbice, salóni svojega rodú, stopnice z mrežami, omarice v steno udelane z božjimi

¹⁾ V Solčavi govoré n. pr.: „Logar in Logarica gresta“, ali prosto: „Logarji gredó“.

podobami na strojenih nožicah, paradni in zadnji prohodi in kamrice. Spredaj je bila ograda, zadaj vrt, a v vrtu hramiči, starinarici, ledenici i. t. d., s kratka pravo gnezdo! A nikdo naj ne misli, da bi v vseh teh shrambah bilo mnogo blagá — ne, ne: nekatere so se že razvalile; bilo je vse iz starih časov — in se je hranilo. Kónja so imeli Subočevi samo dva; bila sta stara, kosmata, s slokimi hrbti; na jednom so bile vidne celo bele lise od starosti, rékali so mu Medvigo. Zaprézala sta se, če mnogo, po jedenkrat na mesec v nenavadno, vsemu mestu znano kočijo, jednako zémeljenemu globu. Spredaj je bila izrezana ena četvrt, znotraj obita z rumenim, zamejnim blagom, polnim belih popkov, jednacij bradovicam. Poslednji lekát tega blagá so tkali ali v Utrehtu, ali v Lijonu še za cesaríce Elizabete! In kočijaž Subáčevih je bil mož nenavadejano starinsk, popolnem propojen s smradom ribje masti in smolé. Njegova brada se je začenjala precej pod očmi, a obrvi so padale kakor mala kaskada na brado. Dvigal se je tako kesno, da je porabljal pet minut na noslaj tobaka, dvé minuti, da je děl za pas knut, a obilo dvé uri, da bi zapregel samega Nedvigo. Nazivali so ga Perfiško! Če je našalo, da so se Subočevi kam peljali in kočija je morala, če tudi le malo v klanec, strašili so se čisto gotovo — strašili so se, med družim, tudi niz dolu — lovili se za kočijine jermene in trdili na glas: „konjem — konjem . . . sila Samuelova; a mi — a mi — smo loži puha, loži duha!! . . .“ Subočeve je imelo vse mesto S. za čudake, dà, skoraj za zmešane; a saj sta tudi sama priznavala, da nista za sedanji čas . . . a nijsta mnogo želela: kakor ste se rodila, vzrastla in se poročila, tako sta ostala. Samo ena posebnost njiju veka se njiju ni prijela: od svojega rojstva nikoli nikogar nista kaznovala. Če se je kak sluga pokazal živega pijanca ali tatú, trpela sta od začetka dolgo in prenašala — kakor se prenaša slabo vréme; a napósled sta se potrudila, iznebiti se ga, odpraviti ga drugi gospodi: naj se tudi drugi nekoliko pomučijo! A to nesrečo sta imela redko, tak redko, da je njima bila epoha — in pogovarjala sta se n. pr.: „To je bilo jako davno; to je bilo tedaj, ko je pri nas živel Sepežnik Aldoška;“ ali: „ko so nam ukrali koževino, dedovo kučmo z lisičjim repom . . .“ Pri Subočevih so bile tudi še takšne kase. Druga ravno tako karakteristična črta starih časov v Subočevih tudi ni bila zapaziti: ni Fímuška, ni Fómuška ni bil preveč pobožen. Fómuška je živel práv po pravilih Voltêrja; a Fímuška se je bala duhovnikov bolj nego vrag križa: oni imajo, kolikor je ona mogla opazovati, krive — hudobne očí. „Če pri meni posedí pop“ — je navadno govorila — „se smetana skisa.“ V cerkev sta se peljala redko, a postila se po katoliški, t. j., jela jajca, belila z maslom, pila mleko. V mestu so to védeli, in se vé, da to ni koristilo njiju česti. Ali njiju dobrost je premagovala vse, in da si so smijali se čudakom Subočevim, dasi so jih imeli uboge, izveščane v duhu, čistili so jih prav za prav vendar vse.

Da Fómuška in Fímuško spoštovalo je vse . . . a k njima nikdo ni zahajal. Sicer tudi o tem mnogo nista tožila. Vkup njima ni bilo dolgočasno, zato se nikoli nista ločila, a druge tovarišije tudi ne želela. Ni Fómuška, ni Fímuška ni bila kedaj bolna; a če je na katerega izmed njiju napala kaka slabost, sta pila obá nastoj lipovega cveta, namazala se z razstopljenim maslom okoli pasa, ali kapala si lojevo svečo na podplate — in bolezen je bila skoro proč. Dan sta preživela vselej jednako. Vstajala sta pozno, zajtrkovala čokolado v malih čaškah, stopicam podobnih. „Čaj“ — sta terdila — „je prišel v navado že za nama;“ sedela sta jeden pred drugim, in navadno sta besedovala — vselej sta imela o čem govoriti — ali čitala iz „Prijatnago preprovoscenija vremeni“, „Zerkala Sveta“, ali „Aomid“; ali pregledavala star album, vezan v rudeči safijan z zlatimi okviri, kakor je slul napis, nekoč imetje nekove gospé Barbe de Kabyline. Kakó in kedaj je njima ta album prišel v roke, sama nista znala. V njem je bilo mnogo francoskih in ruskih pesni in prozajičnih člankov, v podobi, n. pr.: „Kratkega razmišljenja o Ciceronu“: „V kaki razpoložnosti je Ciceron nastopil kvesturo, on objavlja tó-le: Potrdívši s prisego pred bogovi čistorsrdje svojih čutij v vseh službah, s katerimi so ga počestili do tedaj, mislil se je zavezanega z najsvetejšimi vezmi, da jih vredno izvršuje, in v tem namenu on, Ciceron, ni samo okušal nikacih sladkosti prešeštovanja, ampak tudi zdržaval se tacih zabav, katere se kažó vsesplošno potrebne.“ — Prelepa je bila tudi pesem z nadpisom „Tirsis“, v kateri so bile med družimi tudi take kítice:

„Pokoj vselennoj ¹⁾ upravljajet, *)
 Rosa s prijatnostju blisit,
 Prirodu néžit, prohladžajet,
 Jej novu žiznj soboj darit!
 O dih Tirsis s dušoj unyloj ²⁾
 Stradajet, ³⁾ mučitsja, grustit, ⁴⁾
 Kodga s njim nēt etnetymlój —
 Jego ničto ne veselit!“

— in „eximproviso“ kapitana, peljavšega se čez S. leta 1790., „na šesti den Maiija“ (maja):

„Nikogda ja ne zabudu!
 Tebja, ljubeznoje selo!
 I věčno pomnit budu!
 Prijatno vremja kak teklo!
 Ko Joroje imél ja čest'!
 U vladělicy tvojej!
 Pjat' luščih ⁵⁾ v žiznji dnej!

*) Stihov nisem slovenil; slovnično izobraženi Sloveni razumó jih s pomočjo téh beséd: ¹⁾ svet. ²⁾ žalostni. ³⁾ trpeti. ⁴⁾ žalovati.
⁵⁾ najgorši. Opaz. prev.

V počtenejšem krugu provest' ¹⁾!
 Sredi množestva dam i dèvic,
 I proèih ²⁾ *anteresnih* lie!"

Na poslednji strani albuma so stali namesto stihov recepti za želodec, krè — in — veste kaj! in celò za — gliste. Suboèevi kosili so ravno o poludné in jeli so vedno jedí kakor v starih èasih: sirnik, nasoljeno ríbo, kuretino z žafranom, kiselo mleko, mlinec s strdjó i. t. d., i. t. d., i. t. d. Po kosilu so oddihali — urico, ne dalje. Probudivši se, sta Fóma in Fíma zopet sela jeden pred drugima in pila sta malínovo vodo, èasi tudi neko kipeço pijaço, katero sta imenovala „srakoum“. A ta pijaça je vselej skoraj vsa ušla iz steklenice in je delala gospodi mnogo smeha, a Kalliopiçu mnogo jeze: moral je vselej brisati „povsodi“ — in dolgo je mrmral na gospodinjo in kuharja, katera sta, kakor je mislil, izumila to pijaço . . . „In kaka je v njej zabava? Samo nebelj škoduje!“ A za tem sta pošteni zakonski polovini zopet kaj èitali ali se smijali pritlikovki Pufki, ali peli stare romance. (Glas sta imela oba èisto jednak, visók, slab, nekoliko se tresóèi hripavi — posebno po spanji, a ni bil brez vsake prijetnosti) ali napósled igrali s kartami, a se vé, da tudi le stare igré: boston-sans-prendre, durak i. t. d.! Potem so prinesli samovár. Zveèer sta pila èaj; samo s tem sta se klonila duhu novega èasa; vendar se je njima kazalo vselej, da je to samo zabava in da národ od „te kitajske trave“ samo péša. A sploh sta se zdržavala v graji novih in v pohvali starih èasov: drugaèe od svojega rojstva nista živela; ali da so drugi ljudjé mogli živeti na drug naèin, da celò boljše, sta priznavala; samó, da bi jih ne silili prominjati se! Okolo osmih je podaval Kalliopiè večerjo — večno okrožko, t. j., mrzlo jed iz kvasa in mesá; a ob devetih so že sprejemale mehke pernice v svoja objetja okrogla telesa Fómuški in Fímuški in sladki sèn se je skoro spustil na njihju obrvi. In vse je umolknilo v stari hiši: lampica je tlela, vonjalo je po melísi, šurec je èrikal — a dobra, smešna, nedolžna zakonska dvójica je spala.

Glejte, k le-tem pravednikom pripeljal je Paklin svoje prijatelje in znance.

Gostje so zasaèili Fómuško in Fímuško ravno v isti minuti, ko sta se probujevala od pokosilnega spanca in ko sta pila malínovo vodó.

— „Ustopamo v XVIII. vek!“ — je vskliknil Paklin, ko je prestopil prag Suboèevske hiše.

In res: XVIII. vek je sreèal gostov precej v lópi upodobljen na nizkih, sinjih zagrinjalih, olepljenih z izrezanimi èrnimi siluetkami poštupanih dâm in kavalirjev. V zlatih èasih Lavaterja so bile siluette jako v navadi tudi v Rusiji, okolo osemdesetih let prošlega stoletja. Neprièakovano znamenje takó velicega èisla

¹⁾ preživeti. ²⁾ drugi.

obiskovalcev — bili so na debelo štirje — spravilo je dóm, ki se je takó redko obiskaval, v vélik strah. Začulo se je topotanje obutih in bosih nóg, nekoliko ženskih líc se je prikazalo zdajci na svitlo, katera so se zopet brzo poskrila; koga so kje priprli, kdo je globoko zdihnoł, kdo obupno tožil, kdo trepetno pošeptal: — da bi vas vseh! —

Napósled se je prikazal Kalliopič v svoji kosmati kamižoli, in odprši duri v „salon“ je rekel glasno:

— „Gospodar, to je Sila Samsonič¹⁾ z drugo gospodo.“

Gospodarja prestrašila se sta dosta menj, nego njiju slugi. Ustop štirih vzraščelih možkih v njiju sicer precej obširno sóbo za goste ja je res nekoliko začudil; a Paklin ja je precej pomiril, predstavši njima po vrsti z različnimi opazkami Neždanova, Solomina in Markelova kakor ljudi mirne in ne „kronine“.

„Fómuška in Fímuška“ nikakor nista mogla trpeti ljudi „kroninih“, t. j., cesarskih služabnikov — uradnikov.

Poprosila sta obá vkup z istimi besedami goste, da bi seli in poprosila jih, s čem bi jim postregla: s čajem ali s čokolado, ali s kipečo pijačo in s kacim sladkim sokom. A ko sta izvedela, da gostje ničesar ne želé, sta prenehala njim nuditi, in položivši ročice obá jednako na trebuh sta pričela govorico.

S početka je šlo nekoliko počasno, a skoro se je oživéla. Paklin je silno smešil starčka z znano anekdoto Gogoljevo o vrtníku, probivšim se v pronapolnjeno cerkev — in o poganeu, kateri se je pokazal za istega vrtníka; smijala sta se do solz. Smijala sta se tudi jednako: jako tenko, končaje vselej s kašljem in z rdečico in potom v obrazu. Paklin je sploh zapazil, da citati iz Gogolja na ljudi, jednake Subočevim, silno uplivajo in sicer nekako vulkanično. Ali, ker ju ni samó hotel razveseljevati, je zasukal svojo besedo takó, da sta si starčka skoraj za vsem poupala. Fómuška je dobil in pokazal gostom svojo ljubo, iz lesa rézano tabačnico, na kateri je bilo mogoče nekdaj nabrojiti šest in trideset človeških podob v različnih položjih: vse te podobe so se že davno strle — a Fómuška jih je videl, videl do zdaj, in je mogel jih prebrojiti ter je kazal nánje. „Vidite“, je govoril — „vidite, jeden čez okno gleda — vidite, kako je pomolil svojo glavo čez okno! . . .“ Ali mesto, na katero je kazal njegov puhli prst z nekoliko vstavšim nohtom, je bilo ravno tako gladko in čisto, kakor vsa druga tobačnica. Za tem je opozoril svoje obiskovalce na sliko, viséčo ravno nad njegovo glavo, naslikano z oljnatimi barvami. Kazala je lovca, bežečega na vso moč na rjavem konjiči po sneženi ravnini. Slika je bila v profil. Lovec je imel na glavi visóko, belo ovėjo kučmo s sinjim jezičkom; črkesko iz veljbljudne volne in žametovo obrobo pretézal je kovani, pozlačeni pás; rokavica, prešita z rudečo svilo, gledala je za tem pasom; kinžal v srebrni opravi je visel za njim. V eni róci je držal lovec,

¹⁾ Paklin, že znani sluga Kalliopiču.

na videz še jako mlad, rog nenavadno velikosti, katerega so krasile rudeče franže, a v drugi je imel uzdo in biček; vse štiri noge konjiča so bile v zraku, ino na vsaki je izrazil slikar podkovo, označil celó žeblje. „In zapazite“ — rekel je Fómuška, kažoč na štiri poluokrogle pičice za konjičem — „sledí po snegu — še te je izrazil!“ — Zakaj je bilo teh sledov samo četvero — dalje nazadaj od konjiča ni bilo ni jednega več — o tem je Fomuška molčal.

— „A veste kaj — tó sem jaz!“ — pribavil je črez nekaj časa, smeje se sramožljivo.

— „Kakó?“ — se je začudil Neždanov. — „Vi ste bili lovec?“ —

— „Bil . . . a ne dolgo. Nekoč na vsem skoku sem se preuknil vznak raz konjiča in si skoraj vrat izvinol. Nu, Fímuška se je vstrašila . . . nu — in prepovedala mi je. Od istega časa sem ta posel pustil.“

— „Nu, če si že ti se takó pobahal“ — zagovorila je najedenkrat Fímuška — „pobaham se tudi jaz.“

Iz malega „bonërdžura“ — tako se je nazíval stari pisar na krivih nožicah z okroglim podjemnim pokrivalom, katero se je spuščalo v hrbtišče pisarjevo — vzela je akvarelno sliko „en miniatüre“ z bronastim, ovalnim okvirom, izražajočo čisto golega, štiritletnega otročiča s strelotokom na plečah in modrim trakom čez prsi, poskušajočega s končkom svojega prstea strelino ostroto. Otročič je bil jako kodrast, nekoliko šiljav, in držal se je na smeh. Fímuška je pokazala akvarelno sliko gostom.

— „Tó sem bila — jaz“ . . . — rëče Fímuška.

— „Vi?“

— „Res, jaz, ko sem bila še mlada. K mojemu rajnkemu očku je hodil slikar — Francoz, preizvrsten slikar! — Vidite takó je on mene naslikal za gód mojega očka. In kakšen preizvrsten Francoz je bil! On je tudi potem k nam zahajal. — Ustopil je časi — drgnol z nožico, potem jo privzdignil, in ročno jo poljubil, a odpravljaje se — oblizol je svoje prste, — jej, jej! — In poklanjal se je na desno in na levo, in nazaj in naprej! Preizvrsten je bil ta Francoz!“

Gostje so pohvalili njegovo delo, Paklin je celó našel, da sta si slika in Fímuška še zdaj nekoliko podobni.

Tukaj je Fómuška začel govoriti o sedanjih Francozih in izrazil svoje mnenje, da so oni najbrže vsi jako hudobni ljudjé postali! — Zakaj takó, Foma Lavrentjevič? — Res, pomislite! . . . kakšna imena so začeli nositi! — Na primer? — Res, evo vam na primer: Nožan-Cent-Dorran! — Ali ni to prav razbojnik?! — Pri tej priliki je poizvedel Fomuška: kdo zdaj v Parizu caruje? — Povedali so mu, da Napoleon ¹⁾. To je njega, kolikor je bilo vidno, iznenadejalo in razžalilo. — Kakó

¹⁾ Roman se vrši l. 1868.

more to biti? . . . Tacega starca . . . — je on skoraj začel in obmolčal, ogledavši se in občutivši nekak srám. Fómuška je slabó govoril po — francozki in Voltêra je bral v prevodu (pod njegovim zglavjem v skriti skrinjici se je hranil rokopisni kandid) — a metal je časi s frazami, kakor: „to je očka, foss — parké!“ — (v smislu: „to je dvomno, to ni resnično“) — nad katerimi so se mnogo smijali, dokler nek učen Francoz ni razložil, da je ta fraza parlamentarična, katera se je rabila v njegovi domovini l. 1789.

Ker je govorica tékla ravno o Franciji in o Francozih, se je osmelila Fímuška povprašati o nekaterih stvaréh, katere so jej ostale na srci. — Sprva se je mislila obrniti k Markelovu, ali on je že presrdito gledal; — Solomina bi vprašala . . . vendar ne! pomislila je — ta je préprost; gotovo ne umeje francoski. In tako se je obrnola k Neždanovu.

— „Nu kakó, očka, jaz bi želela od vas izvedeti“ — je začela: — „oprostite me! Res, gledite, moj žlahtnik, Sila Samsoni nič se smeje meni starki za moje babje neznanje.“

— „Kakó?“

— „Vidite, takó. Če kdo hoče v francoskem dijalektu tako vprašanje staviti: „kaj je to?“ — ima rêči: „kese kese kese la?“

— „Takó!“

— „More li tudi rêči: „kese kese la?“

— „More.“

— „In prosto: „ke se la?“

— „Tudi takó more.“

— „A vse to je eno?“

— „Je.“

Fímuška se je zamislila in razprostrla roki.

— „Nu, Siluška“ — je rêkla napósled — jaz sem kriva, a ti prav praviš. Samo ti Francozi! . . . Da bi jih!“ . . .

Paklin je začel prositi starčka, da bi zapéla kako romanco. . . Posmijala sta se oba in se začudila, da mu je prišla taka misel; vendar sta skoro soglasila se, a samo pod tem pogojem, da bi Snandulija, grbata sestra zveruzenega Paklina, bivajoča po leti pri svojih žlahtnikih, sela za klavír in ja izpremljala — ona že ve kaj. Snandulija je sela za klavír in vdarila nekoliko akordov . . . Tacih bezzobih, kiselih in neprijetnih glasov Neždanov v vsem svojem življenji nikoli ni čul; a starčka sta zapela:

„Na tol' čtobi pečali — 1)

je začel Fómuška —

„V ljubvi nam nahodit',

„Nam bogi serce dali,

„Sposobnoje ljubit'?“

„Odno liš' 2) čuvstvo strasti —

je odpéla Fímuška —

1) Za to li, da bi žalosti. 2) samo.

„Bez bêd, bez zloj napasti
 „Na svêtê jest' li gdê?“
 „Nigdê, nigdê, nigdê.“ —

odpél je zopet F o m u š k a —

„Nigdê, nigdê, nigdê“ —

je ponovila F i m u š k a —

„S njim goresti ¹⁾ žestoki ²⁾
 „Vezdê, ³⁾ vezdê, vezdê“, —

péla sta obá v duetu —

„Vezdê, vezdê, vezdê“, —

je potegnoj sam F o m u š k a.

— „Pravo!“ — je zakričal Paklin: — „to je prvi kuplet;
 a drugi?“

— „Izvôli“ — je odgovoril F o m u š k a: — Samo, Snandulija
 Samsonova, a kaj „triler?“ Po mojem stihu je treba
 „trilerja.“

— „Izvolíte“ — je odgovorila Snandulija — a čujete
 triler.“

F ó m u š k a je zopet začel:

„Ljubil li kto v vselelnoj
 „I muk ne ispytal? ⁴⁾
 „Kakoj, kakoj vlyublennyj
 „Ne plakal, ne vzdylhal?“

A tukaj F í m u š k a:

„Tak srdce strauno ⁵⁾ v gorjê
 „Kak lodka gibnel v morjê . . .
 „Na čto-ž ono dano?“
 „Na zlo, na zlo, na zlo!“ —

je vskliknil F ó m u š k a — in počakal, da bi dal Snanduliji
 storiti triler.

Snandulija ga je storila.

A zdaj obá vkupe:

„Vozmite, bogi, serdec
 „Nazad, nazad, nazad!
 „Nazad, nazad, nazad!“

In vse se je končalo zopet s trilerjem.

„Bravo! bravo!“ — so vsi zakričali, in celó z rokami so plo-
 skali.

„A kakó —“ je pomislil Neždanov, ko so prestali ploskati
 — „čutita li, da igrata ulogo brezumnikov? — Morebiti, da ne: —
 a morebiti, da čutita, toda si mislita:, kaj, če je takó? Hudega

¹⁾ težave. ²⁾ neusmiljene. ³⁾ povsod. ⁴⁾ skušati. ⁵⁾ čudno.

ne delava nikomur. Razveseljujeva celó druge! In ko to kdo dobro presodi — imata prav, stokrat prav!“

Pod uplívom jednacih misli njima je začel zdajci govoriti ljubeznivosti, na katere sta odgovarjala s tem, da sta nekoliko pripovzdigavala se od svojih stolov, a zapustila jih nista. . . . Ali v isti minuti se je pokazala iz sosedne sobice, najbrže spalnice ali devičnice, kjer se je že davno čul šum, pritlikovka Pufka, izpremljana od péstunje Vasiljevne. Pufka je začela kričati in se kriviti — a péstunja jo je zdaj pogovarjala, zdaj dražila.

Markelov, kateri je uže davno kazal svojo nevoljo — Solomin se je samo nekoliko bolj široko smijal — Markelov se se obrne zdajci k Fomuški.

— „Jaz od vas nisem pričakoval“ — je pričel po svoji rezki navadi — „da se vi, kakor človek obrazovanega uma — vi veste, čul sem, da vi čestíte Voltêra? — morete zabavati s tem, kar je usmiljenja vredno: — s pokvečenci“. . . . Tukaj je spomnil sestre Paklina — in stisnil svoja usta; — a Fomuško je obšla rdečica, popravil je svojo kapico na glavi in izpregovoril: „Da . . . da, veste ne jaz . . . ona sama“ . . . In zato je Pufka prav nateknila se na Markelova.

„Zakaj ti je prišlo na um“ — zavpila je komaj razumljivo — „žaliti našo gospódo? Mene ubožico so vzeli k sebi, me preskrbeli, me redé, me pojé. Je li tolika tvoja nevoščljivost? Tebi se celó tujega kruha škoda zdi! Odkod se je vzela ta črno-umazanec, brke ima, kakor šurec“. . . . Pufka je pokazala s svojim tolstim, kratkim prstom, kakšne so njegove ruse. — Vasiljevna se je zamijala na vsa svoja bezzóba usta — in v sosedni sôbici se je čul odglasek.

— „Jaz, se vé, nisem vaš sodník“ — se je obrnul Markelov k Fomuški — „ubožce in pokvečence preskrbovati je lepo delo. — A naj vam povem naslednje: živeti v obilosti, da pečéne race v grlo leté, nikomur ne greniti življenja, ne trohice se brigati o svojem bližnjiku . . . to še ne pomenja dobrega človeka; vsaj jaz taki dobroti ne pripisavam nikake veljave!“ Tukaj je Pufka strašno zavpila; razumela, se vé, ni ničesar, kar je Markelov govoril; a „črno-umazanec“ se je prepiral . . . kakó je predrzen! — Vasiljevna je tudi nekaj zagódlá, a Fómuška je položil svoje roké na prsi in povrnivši se k svoji žéni je rekel zadušljivo: „Fímuška, golobíca, čuješ, kaj gospod gost govóri? Midva s toboj sva grešnika, zlódeja, farizeja . . . pečéne race nama v grlo leté, oj! oj! oj! . . . Na ulice naju silijo, iz hiše, iz hiše, in vsacemu metlo v róke, da bi si svoj živež pridelovala — o, ho — ho!“ Čuvši tako žalostne besede, Pufka še glasnejše zavriščí, Fímuška si zatiska očí, si grize ustna, in nabrala je že dovolj sapa, da bi na ves glas zajokala. . . .

Bog vé, kakó bi se bilo vse to končalo, če bi se ne bil uméšal Paklin.

— „Kaj je to! za božjo voljo“ — je začel, mahaje z rokami in smijoč se na vso grlo — „vas ni sram? Gospod Markelov je hotel samo nekoliko posmešiti: — ali, ker je njegov obraz jako resen, pokazal se je vam nekako prestrog . . . in vsi ste mu vse verjeli? Bodite pametni! — Evfimiya Pavlovná, miljenka, skoro moramo iti — veste kaj? za slovó vrzite nam vsem karte . . . vi izvrstno umejete. — Sêstra! dôbi karte!“

— „Karte, karte“ . . . — je dejala ona: — „sem že pozabila, očka; jih že davno nisem imela v rókah“ . . . A sama je že sézala v róke Snanduliji za kupom strašno starih nenavadnih kart.

— „Vsem“ — pravi Paklin — a sam je pomislil: — Kakó je živahna tá starka! kam bi zasukal . . . Čisto veselje! — „Vsem, babica, vsem,“ je rékel glasno. — „Povedite nam našo usodo, značaj naš, našo bodočnost . . . vse povedite!“

Fímuška je že začela razlagati karte, ko je najedenkrat kup zagnala pod mizo.

— „Ni treba ukrepati s kartami!“ — je vskliknila: — „jaz tudi takó vem značaj vsacega izmed vas. — A kakoršen je koga značaj, takšna je tudi usoda njegova. — Gledite ta“ — (pokazala je Solomina) — je človek hladen, nepremeljiv; — ta — (pogrozila je Markelovu) — je gorèč človek, poguben. . . (Pufka mu je pomolila jezik); — tebi (pogledala je Paklina) — ni treba govoriti: ti sam sebe znaš: vrtálka! — A ta . . .“ pokazala je Neždanova — in zamolčala.

— „Kakšen?“ — je izpregovoril on — „povedite, bodite takó dobri: kakšen človek sem jaz?“

— „Kakšen človek si“ . . . — potegnila je Fímuška: „ti si revež — veš kaj!“

Neždanov se je prestrašil.

— „Revež! zakaj tako?“

— „Tako! smiliš se mi ti — veš kaj!“

— „A zakaj?“

— „Zakaj! Moje oči so takšne.“ — Ti misliš, da sem jaz brezumna? — Ne, morebiti, da sem prebrisanejša, nego ti — nič ne pomaga, da si imaš rudeče lasé. — Ti se mi smiliš . . . zdaj vse veš!“

Vsi so pomolčali . . . spogledali se — in zopet pomolčali.

— „Nu, srečno, prijatelji!“ — je brenknil Paklin. — „Zasedéli smo se pri vas — in vi ste nas morda že siti. — Tem gospodom je že čas iti . . . a tudi jaz se odpravim z njimi. — Srečno, hvalo lepo!“

— „Srečno, srečno, če še zajdete v naše kraje, ne zabite nas“, — rekla sta v jednoglasno Fómuška in Fímuška. . . A Fómuška zdajci kar še pristavi:

— „Mnogo, mnogo, mnogo let, mnogo.“ . . .

— „Mnogo, mnogo“ . . ., zabásal je čisto nepričakovano Kaliopič, odpirajoč duri mladim ljudém. . .

In vsi štirje so bili najedenkrat na ulicah pred tribušnato hišo; — a za okni se je čul cvileči glas Pufkin.

— „Duraki . . .“ — je kričala — „duraki, duraki!“ . . .

* * *

Če bi kdo čitateljev se hotel bolj podrobno seznaniti z ličnostimi, katere je tukaj srečal, ali sploh zvedeti usodo Turgenjeve „Novi“ v ruski literaturi, naj poleg drugega prelistuje „Zoro“ za leto 1877, kjer bode našel moja „pisma o ruski literaturi“, katerih III. in IV. govorita samo o „Novi“ in njé značaji, kakor splošnem, takó posebnem.

Prevoditelj.

Dvoje imenitnih dolnje-štajerskih mest.

Starodavno mesto Ptuj.

(Zgodovinska črtica. Po Krempljevih spisih J. Lj.)

Po Slovenskem, razven Ljubljane in Celja, gotovo nobeno mesto ni tolike zgodovinske važnosti, kakor Ptuj (Pettau) na slovenskem Štajerju.

Po preiskavah novejših zgodovinarjev imá Ptuj svoj začetek že v dóbi starih Keltov, ki so bili prvi zgodovinsko znani prebivalci štajerske zemlje. Potomcev starih Keltov, o katerih zgodovinarji dokazujejo, da so bili še precej omikan národ, ni skoraj najti v Evropi, razven Ircev, katerim pradedi so bili baje Kelti. Ptuj je bil zatorej po Keltih ustanovljen; Rimljani dakle, ki so si pod cesarjem Avgustom (Oktavijanom) malo pred Kristovim rojstvom Panonijo podvrgli, našli so tú kolikor toliko velik kraj ali mesto. Imé so Ptujju (latinski Petovium) vtegnili dati prej Kelti, nego Rimljani; zato si more pomen te besde razlagati najbrž le oni, kateri umé starokeltski jezik, čegar ostanki se nahajajo v irskem jeziku. Ako bi obveljalo mnenje nekaterih zgodovinarjev in preiskovalcev starodavnih dób, da so stari Sloveni že za časa Rimljanov, to je, nekoliko let pred Kristom in kasneje v sedanjih svojih sedežih ali vsaj v nekdanji Panoniji bivali, bi se moglo imé Ptuj ali Optuj tolmačiti na podlagi staroslovenskega jezika, zatorej vtegne Ptuj res pomenjati mesto „ptujih“ ljudi, kajti v istini so se v tem mestu zadrževali največ ptujci, začetkoma Rimljani, kasneje v dóbi preseljevanja náro-

dov Goti, Huni in Avari, a še poznejše Nemci, kateri imajo še zdaj skoraj večino v tem na polu ponemčenem mestu.

Ptuj ima takó vgodno lego, kakor malo kateri kraj, zato so ga mnogokrat obiskávali razni národi in razne vojske: zaradi tega je Ptuj v zgodovinskem obziru jako važen in napisati bi se mogle o njem obširne knjige. A največje važnosti je bil Ptuj v dóbi Rimljanov; zavoljo tega hočemo najprvo njegovo usodo iz teh časov opisovati.

Ptuj je bil zbirališče za vojščake panonske in noriške provincije, kajti bil je skoraj ob meji téh rimljanskih pokrajin. Po smrti rimskega cesarja Nerona je hotela vsaka rimska vojska družega cesarja imeti in že tedaj (l. 69 p. Kr.) so se zbrali panonski in noričanski vojevode v Ptuj, ter se posvetovali o voliti novega cesarja. Zdajci se z gorečo besedo vzdigne panonski vojevoda Antonius Primus in svoje rojake navduši za Ves-pazijana, za katerega so se šli v Italijo bojevat in kateri je bil tudi za rimskega cesarja spoznan.

Temu vrlemu cesarju je bil naslednik ničvredni Domicijan; a za tem je nasledoval cesar Ulpus Trajan. Ta je obiskal (okolo l. 100 p. Kr.) tudi mesto Ptuj, katero mu je bilo tako po volji, da ga je razširil in mu dal ime Ulpia.

A tudi drugi rimski cesarji pred in za Trajanom so najbrž Ulpijo često obiskovali. Ko so divji národi, Kvadi in Alemáni po Panoniji razbijali, jih je prišel sam rimski cesar Aleksander (l. 222 p. Kr.) krotiti. Pri tej priliki se je obotavljal tudi v Ptuj, kjer je bil baje maliku Serapisu postavil podobo. Med rimske cesarje, ki so bili za te kraje dobrotljivi, se smé skoraj brez dvombe brojiti tudi cesar Probus (l. 282.) Rójen Panonec je dal mnogo primernih goríc z vinskim trsom posaditi, takó n. pr. v Sremu (v sedanji Slavoniji), a tudi haložki vinógradi (v ptujski okolici) imajo baje začetek v Probusovi dóbi. —

Kakor je bil Ptuj važen v svetovni rimljanski zgodovini, takó tudi in sicer še bolj je bil znamenit v cerkveni povestnici. Ptuj je bil v rimljanskem času središče krščanstvu za panonsko in noriško provincijo. Krščanska vera se je prvotno le iz Ogleja proti severju razširjala. Tú je bil sv. Marka evangelist, ki je sv. Mohorja za oglejskega škofa postavil. A ta in njegovi nasledniki so učence tudi v Panonijo in Norik pošiljali, in ni dvombe, da bi v 2. in 3. stoletju po Kr. v Ptuj že več kristijanov ne bilo. Vendar toliko je gotovo, da je imel Ptuj proti koncu 3. stoletja po Kr. že svojega škofa. Ta je bil sv. Viktorin, ki je l. 304 p. Kr. umrl kot krščanski mučenik. Viktorin je bil prvi znani škof na Ptuj. Njemu je nasledoval Aprijan, o katerem se zná, da je bil še l. 347 ptujski škof. Potem se bére kot pravoverni škof ptujski Marko (okolo l. 377.) A v tem se je bilo že začelo preseljevanje národov, kateremu so bili dali povod divji Huni. Od njih prognani so bili pridrli v Panonijo Goti, kateri so bili sicer kristijani, toda arijanske krivovere. (Arijani so trdili, da Krist ni

z nebeškim očetom jednaki Bog.) Ti Goti so tudi na Ptuj pribruli, mesto oblegali in prognali pravovernega škofa Marka, ki je v Italijo zbežal. Na škofovski sedež so posadili arijanskega duhovnika Julija Valensa (rôjen Ptujčan). A pravoverni kristijani tega odstavijo in zopet Marka za škofa postavijo. Iz maščevanja izdá Valens Gotom najslabšo stran mesta, ki je bilo takrat z zidovjem obdano, in mesto so Goti premagali in vkončali.

O tretjem pravovernem ptujskem škofu Marku se tudi bêre, da je bil pozvan l. 381 k cerkvenemu zboru v Oglej. Za škofom Markom je nasledoval nek Cestus (Cästus). On je prav za prav stoloval v Emoni (Ljubljani), a opravljal tudi ptujsko škofijstvo. Poslednji ptujski škof, o katerem nam zgodovinarji pripovedujejo, je bil Virgil, kateri je bil na to mesto po Justinijanovem vojskovodji Narzesu (l. 547) postavljen. Ta škof je bil baje tudi koncilijske sklepe l. 558 z drugimi škofi vred podpisal. Po tem zadnjem ptujskem škofu se nič več ne čuje o ptujskem škofijstvu, kajti pridrli so bili v tem divji Obri (Avari), kateri so bili največ mesta razdrli, kolikor ga ni bilo že med preseljevanjem národov vkončanega.

Predno nadaljujemo o cerkveni zgodovini našega Ptuja, vrniti se hočemo z nóva v rimljansko dôbo. Ker je rimljanska velika cesta iz Italije skozi Ljubljano, Celje in Ptuj dalje proti severju napeljana bila, zato so se vojaške trume često v ptujskem polji shajale in tudi sprijemale. Takó se nam pripoveduje iz iste dôbe, ko so bili arijanski zapadni Gotje vzele Ptuj, že še o drugi bitki v teh krajih. Kremplj piše v svoji „dogodivščini“: „Drugi Gotje gredó nad Adrijanopol in Carigrad. Cesar Gracijan zato Teodozija v Gremu (l. 378) postavi za 2. cesarja čez vse rimske jutrne dežele; on in Valencinijan pa ostaneta v večernih. Čez našo Štajersko je še Valencinijan vedno poglavar. Ker je bil pa cesar Gracijan (l. 383) umorjen, in ker hoče imeti puntar Maksim njegove in Valencinijanove dežele, poda se Valencinijan v Cartgrad k Teodoziju. Poslednji se napravi zoper Maksima s trojno vojsko, s Rimljani, Goti, Huni in Alemani. Maksim pride na Ptuj in v Sisek ter vzame obe mesti. Pri Sisku se Teodozij in Maksim sprimeta, prvi premaga poslednjega in mu veliko vojakov v Savo in mestne grabne zapodí. Pri Ptujci se zopet spopadeta. Maksim je dobil na pomoč nove vojaške čete svojega brata Marcelina. Obé vojski se postaviti prav blizo druga druga proti drugi, menda na tem mestu, kjer stoji dandanes cerkev sv. Róka. (Glej: „Povoden v svojih rokopisih.“) Bila je strašno srdita bitka, obé vojski ste si skoraj v laséh, a naposled je bil Maksim premagan.“

Koliko Rimljanov je moralo biti na Ptujci naseljenih in kakó velik upliv so v tem kraju imeli, o tem nam priča rimljansko bogočastje. Da so se rimljanski poganski bogovi na Ptujci jako čistili, o tem svedoči, kakor piše Kremplj, altar Apolov (?) pred velikim zvonikom, podobe na veliki cerkvi v kamen izsekane,

katere nekako kažó, da je bil tú tudi Herkul v česti. Na Hajdini pri Ptuju je vtegnil biti, kakor nekateri menijo, tempelj boginje Isis. ¹⁾ Pri sv. Janžu v dravskem polji je bilo iz Drave vzdignjeno kamenje tempeljna, kateri je bil posvečen solncu.

Ptuj je videl v dóbi preseljevanja národov (od 400 do 600 p. Kr.) razne národe, vojske in njih zgodovinsko važne vojskovodje. Mimo Ptuja, Celja in Ljubljane so drli Goti s svojim kraljem Alarikom (l. 400); Ptuj, Celje in Ljubljano so vkončevali grozoviti Huni z Atilo (l. 452), zvanim „šiba božja“.

Zgodovinsko zanimivo je za Ptuj, da je bila mati poslednjega zapadno-rimskega cesarja, Romula Avgustula, rojena Ptujčanka. ²⁾ (Oče njegov je bil vojskovodja Orestes.)

Po dokončanem národskem preseljevanji se je začelo zopet mirno življenje tudi v Ptuji, zlasti potem, ko so bili tudi Avari po Karolu Vélícem prognani od iztočnih pokrajin velike Panonije. Krščanstvo je začelo nove kalí poganjati. Svojih škofov (a tudi ti niso imeli stalnih svojih sedežev, bili so le takó zvani regijonalni škofi), kakor v rimljanski dóbi, niso več dobivali, a postavljati so si začeli zopet božje hrame. Prvo ptujsko cerkev so najbrž razdejali že zapadni Goti (l. 377), ali vrjetno je, da so si bili skoro gotovo zopet drugo postavili. Vendar tudi to so jim brž čas Huni ali Avari razdrli, kajti zgodovinsko je dokazano (Kremplj), da je solnogradski škof Arno (l. 785) iz podrtín dál sezidati novo cerkev na Ptuji. Nadškof solnogradski Luitpram jo je podaljšal z dozidanjem iztočnega prednjega dela in jo je l. 846 svečano blagoslovil. Zapadni zadnji del mestne farne cerkve s starinskim altarjem sv. Marka v takó zvani krstni kapélici je postavljen l. 1312.

Ptuj je bilo važno mesto tudi v dóbi štajerskih grofov Otokarjev, kateri hrabri vojevode so naši deželi 200 let čvrsto vladali in jo branili. Takó je Otokar III. pri Ptuji zapodil divje Madjare (Gledi „Kremplj: dogodovščine štajerske zemlje“). Po smrti štajerskih Otokarjev (l. 1192) so se odlikovali ptujski grofi često in znamenito. Nekateri ptujski grofi so bili sicer na glasu vitezov plenilcev, a drugi so se skazovali koristnim štajerski deželi in avstrijski državi. Takó je n. pr. ptujski grof Friderik I. od Madjarov pribojeval vélikonedeljski okraj (t. j. Vélíka nedelja, Ormož, Središče, sv. Miklavž) in te kraje je avstrijski vojevoda Leopold (l. 1199) pridružil štajerski deželi, prepustivši podložnike ptujskim grofom. Bili so ti lepi kraji pod Madjari čisto zdívjani in niso imeli še nobenega božjega hrama.

¹⁾ Povoden misli, da se je „hajdinska cerkev“ iz podrtin starega poganskega tempeljna postavila.

²⁾ Njé oča je bil grof Romulus iz Ptuja. — Orestes je bil prej tajnik kralja Atile in je še le po smrti njegovi pribežal v Italijo, kjer je bil izpodrinil cesarja Glycera.

Zato jih je prepustil ptujski Friderik I. nemškimi križnikom (deutscher Rittersorden), kateri so v teh krajih cerkve postavljali in svoje duhovnike semkaj pošiljali. Še dandanes so na omenjenih farah duhovniki tega réda.

Ptuj je bilo yažno mesto tudi v dóbi medvladja (interregnum). Ko so se bili Štajerci v tej dóbi Gletnega vladanja madjarskega naveličali, se je bil uprl prvi njim grof ptujski Hartnid z drugimi vitezi iz dravskega poljá, in spodili so bili madjarskega namestnika Štefana zagrebaškega (l. 1258). Zaradi tega pride na Štajersko sam madjarski kraljevič Štefan (sin ogrskega kralja Bele IV.), premaga Ptuj in si ga izvoli v svoje stolno mesto. A ljudstvo ni bilo dobro divjim Madjarom in vsi Štajerci so se njim uprli ter v 11 dneh vse Ogrce iz dežele prognali (l. 1259), ali Ptuj je ostal njim v oblasti. V bitki pri Kroissenbrunnu so bili Ogrci čisto premagani in Štajerci so dobili v češkem Otokarji novega, boljsega vladarja. Toda tudi Otokar je premalo čislal pravico Štajercev. Ko se mu je l. 1268 ptujski grof (tudi imena Friderik) pritožil o tem v imenu vseh štajerskih velikašev, je dal Otokar v Vratislavi, kamor so mu bili prišli na pomoč proti Prusom, njega in vse imenitnejše štajerske grofe zapreti. Izpustil jih je bil še le po tem, ko so mu svoje gradove izročili.

Ptuj in okolico njegovo z drugimi štajerskimi mesti vred so često obiskavali divji Turki, a tudi Madjari.

Vseh napadov turških omenjati, bi bilo preobširno delo. Ptuj so že l. 1396 Turki razdejali in 16.000 kristijanov so bili iz ptujske okolice soboj v sužnost odvédli. A Madjari so l. 1429, 1480 in 1481 to okolico za kralja Matijaža zaradi prepira s cesarjem Friderikom obiskali in pri tej priliki vzeli grad Borelj (Ankenstein). — Še marsikaj malih zgodovinskih beležek bi se dalo o Ptujih navesti; a večjega spomina so vredne le cerkvene zadeve. —

Mestna farna cerkev se je dolgo zvala katedralna (velika, stolna) cerkev, kajti to imé jej je dohajalo, dokler so v Ptujih škofi svoj sedež imeli. Ali, ko so dobili Korotani od solnogradskega škofa Virgila na prošnjo svojega vojvode Hotimira svojega deželnega škofa, namreč Modesta, ni se zvala ptujska farna cerkev „katedrala“, ampak le „kolegijatna“ cerkev, ki se je bila do reformacijske dóbe ohranila. Na kolegijatno cerkev spominjajo stari znameniti korarski stoli in ime „kormajster“. —

L. 1684 je bil v Ptujih velik požar, ki je bil vkončal tudi zvonik pri mestni farni cerkvi. Zaradi tega se je potem postavil sedanji prosto stoječi zvonik, kateri je dobil l. 1807 lepó glasečo se zvonove.

V Ptujih je bilo prej mnogo cerkvá, o katerih je sedaj malo sledú. Bila je cerkev „vseh svetnikov“, sezidana l. 1480, a l. 1785 prodana in v „magazin“ prenarejena. Potem cerkev „sv. Jožefa“ zunaj mesta, kjer je dandanes mestno pokopališče. L. 1680 je bila

zavoljo kuge sezidana, a l. 1784 podrta; dalje „dominikanska cerkev“, sezidana l. 1230, iz katere se je vojašnica naredila.

K sklepu omenjamo še na kratko vseh nesreč, katere so zadale Ptuj v teku blizo tisočletij.

L. 377 po Kr. je bil Ptuj razdejan po zapadnih Gotih. (Tudi od iztočnih Gotov so Ptujčani baje mnogo trpeli, kajti mesto so oblegali takó, da so prebivalci od glada mrli.) Dalje so Ptuj razdejali (l. 452) Huni, a l. 1396 Turki. Od l. 844 je bilo mesto zapuščeno in pomandrano, ponoviti ga je bil dal slovanski vojvoda Kozil (Hezil). Kuga je razsajala tú v letih: 872, 881, 889, 912, 1545, 1680, 1682. L. 1684 je bil požar mesto popolnem, a l. 1705 po nekoliko úkončal.

Ljutomer.

Zgodovinska črtica. Po spisih Mueharjevih, Krempljevih in Hofrichterjevih, sestavil J. Lapajna.

Ljutomer je bil do novejših časov znan le po svojem izvrstnem vinu, katero raste v njegovi okolici. V poslednjih letih probúde slovenskega národa se je tudi v tem odlikoval, da se je za razširjenje slovenske ideje posebno zanimal in zánjo kolikor toliko delaven bil. Poblizje se je o Ljutomeru in njegovi okolici prav malo znalo; le vinski trgovci so ljutomerski trg in njegove prijazne vinógrade sem ter tija obiskávali. A sicer tudi ni naš namen, te kraje v njih sedanji obliki opisovati, ampak poskusiti se samo s kratko zgodovinsko črtico.

Pradóbe ljutomerskega okraja, ali v obče pradóbe spodnjega Štajerja nočemo preiskavati. To je stvar geologov. Le mimogredé bodi omenjeno, da ste murska in šavniška dolina kasno nastali, kajti vsa zemlja je očividno naplovljena z vodá, ki so od severja proti jugu drle, zgoraj zemljo jemale in jo tú in po Ogrskem puščale. A vinske górice so produkt „tretje formacije“ z razno mešanico mlajšega kamenja. Ko se je voda kolikor toliko iz tukajšnjih dolín odtekla, je bila še vendar zemlja dolgo močvirnata, kar je po nekoliko tudi dandanes. Iz teh mlak so rastle razne rastline, velikanski praproti, velike palme, trstovje, o kakoršnih ni dandanes družega sledú, nego, kar je v rjavem premožu, kateri se je bil tudi v teh krajih pred nekaterimi leti zaslédil (pod Grizovščakom) in tudi lani (v Veličanski grabi blizo Svetinj). V tej pradóbi so živele živali, kakoršnih ni najti sedaj na sveti. Bile so velikanske živali, katerih kostí se iz ljutomerskih góric sem ter tija izkopujejo; učenjaki so jim pridéli imena: „Mastodon“, „Deinotherium“ in dr. Človek je

v tej dóbi javeljne še živel, a vse omenjene rastline, živali, je vesvoljni potop pokončal in površino zemlje precej predrugačil. Še le po tem občem potopu se je predrugačila zemlja také in nastalo je takšno podnebje, da je bilo človeku v bivališče vgodno. A vse to je le meglena slika te temne dóbe, katero si moremo stvarjati bolj po domišljavosti, nego po zanesljivih znanostnih dokazih, katerih še jako pogrešamo. Posebno je moči to réči v obziru prvega národa in njegovega prvotnega življenja v teh krajih.

Prvi zgodovinsko znani národ v teh krajih so bili Kelti, ki so stanovali v obče v osrčji Evrope. Ali so s Kelti vred tudi tú stanovali že predniki današnjih Slovencev, o tem se je že mnogo „pro et contra“ pisalo.

Gotovo smemo misliti, da so Rimljani prej ali slé v te kraje pridrli in kolikor toliko se tudi tukaj naselili. Sledí njih bivanja v teh krajih se le malo nahaja, ali vendar nam stari novci iz rimskih časov, ki so tú bili izkopani, to potrjujejo. Če se tudi v obziru Ljutomera stari rimljanski izrek „ubicumque Romanus vicit, Romanus habitabat“ („kjer je Rimljan zmagal, tam se je tudi naselil“), spričati ne dá, vendar je skoro gotovo, da je v teh krajih bila narejena rimljanska cesta. S Ptujja je dalje držala cesta čez ogrsko stran (Šabaria, sedanji Sombotelj, Steinamanger) na Vindobono. Če je šla mimo Lendove na Prekmurskem ali na desnem bregu Mure mimo sedanje vasi Cezanjevci (Zesendorf) pri Ljutomeru, o tem ni bilo moči priti na pravi sléd. Ostanke stare ceste pri Humu (Holmu) blizu Ormožu, kraj „Stara cesta“ (tú se je izkôpal l. 1839 pri oranji rimski zlatnik menda iz dóbe Nerona), in razlaganje imena „Cezanjevci“ od 20. rimske štacije ad Vicesimum), to bi bili sicer mali dokazi za tó, da so se Rimljani po teh krajih zadrževali in od juga proti severju ter naróbe premikali. Za kulturno zgodovino tega kraja bi bilo silno važno znati, v kateri dóbi je bil začetek tukajšnjemu znamenitemu vínstvu. Lehko je, da se je bil vinski trs zasadil že v predrimljanski dóbi, ali če tudi tako rano ne, smé se za gotovo trditi, da se je zgodilo barem v dóbi rimskega cesarja Probusa (vladal l. 275—282 po Kr.) Ta je bil rôjen v Sremu (v Slavoniji), in je ne samo té kraje dal obsaditi z zlahtnim vinskim trsom, ampak gotovo tudi druge prijazne hribe v Panoniji, h kateri so spadali tudi še ljutomerske, radgonske in ptujske górice.

Iz rimljanskih časov se o Ljutomeru in okolici ne dá več navesti, nego smo povedali. Če tudi so tukajšnje ljudstvo ostri Rimljani hudo tlačili in je mnogo davka plačevalo, vendar se je še srečnejše čutilo, nego v poznejši dóbi občnega preseljevanja národov, ko ni bilo morda nijedno leto varno svojega življenja. Kakó so divji Goti in Huni, Avari in Madjari v teh krajih razsajali, o tem nam pričajo razni zgodovinarji. Kakor je bilo bližnje mesto Ptuj po omenjenih národih često opljenjeno in poškodovano, také so še bolj nevsmiljeno delali s posameznimi

kočami v ljutomerskih krajih. Dokler ni bil Karol Véliki divjih Avarov (Obrov) prognal iz zapadne Panonije, niso imeli mirú tukajšnji Sloveni, kateri so sicer že najmenj 200 let pred Karolom Vélikim po Štajerskem prebivali. V našo štajersko deželo, takrat po vsem slovensko, je bil postavil ta mogočni svetovni vladar nemške (frankovske) vojščake in grofe, kateri so s poblevnim slovenskim ljudstvom često prav grdo ravnali. Sicer so tukajšnji kraji bili morda v podložnosti slovanskega kralja Sama (l. 623 — 658), čegar le prekratko vladanje je bilo Slovenom gotovo vgodno. Ali tudi po smrti mogočnega frankovskega vladarja Karola Vélikega je vtegnila biti ljutomerska okolica (gotovo vsaj Prekmursko) pod slovansko vlado, namreč pod Privinovim slovanskim kraljestvom, čegar sédež je bil najbrž ob Blatnem jezeru, kakor novejši zgodovinarji dokazujejo. Ker je bil Privina kristijan, je dakle gotovo skrbel, da se je krščanska véra pri njegovih podložnikih razširjala. Zato je verjetno, dasi ne zanesljivo, da je dobil morebiti Ljutomer takrat svoj prvi božji hram, t. j. kakšno leseno cerkvico (okolo l. 840). Po smrti Privinovi je podedoval očetove dežele Kozil (Hezil). Kakor se dozdeva nekaterim zgodovinarjem, posebno Kremplju, spominja mnogo krajnih imen na nekdanje vojevode slovanske iz 9. stoletja, takó občini Radislavci in Moravci pri Mali nedelji na Radislava (Rastislava) in na njegovo veliko-moravsko kraljestvo, občina Kozlavci pri sv. Juriju in priimki Kosi na slovanskega vojevoda Kozila, Radomerje pri Ljutomeru na hrvatskega vojevoda Ratimirja, h kateremu je bil Privina pribežal pred sovražniki. Navzlic vsem tem dozdevam nahajamo že v 9. stoletju, da sta grad in trg Ljutomer (Luttenperch) spadala h komitatu Hengist (Gosting, ta grad je zdaj podrtina). A v starih pesmih se govori še le l. 1174 o Ljutomeru, ko se tukajšnja fara prepušča v uživanje samostanu Boro vje (Vorau, na severoiztočni strani nemškega Štajerja). Kakó se je kasnejše zopet ločila od tega samostana, o tem nam zgodovina ne poróča. Graščina ljutomerska (grad se je v nemškem zval „Oberlутtenberg“, v slovenskem jezici „Dolnji grad“, od ljudstva tako imenovan menda zavoljo razločka od „Braneka“, ki mu je bil višje nad Ljutomerom ležeč nasprotno gornji grad.) je bila državna lastina in trg je bil najbrž popolnem njej podložen. Mestjanstvo ali tržanstvo se je še le kasnejše v srednjem veku izobrazilo in kraj si je tudi pozneje pridobil imé in pravice trga. Dasiravno se je morda trg po trgovini z vínom, konji in drugimi pridelki rano odlikoval, vendar so ostali tržáni še vedno v odvisnosti od graščinske gosposke; a nasproti Ljutomeru je bilo nadgorsko mesto mnogo prej svobodno in samostalno.

Graščino ljutomersko so najbrže cesarski oskrbníki (Pfleger, Vögte) oskrbovali in tržáni so bili v njih varstvu in odvisnosti. Vendar so si védeli Ljutomerčani tudi nekaj pravic pridobiti, kakor kaže prvo pismo, ki se tiče ljutomerskega trga.

To je datirano v Radgoni dné 12. julija 1342. V njem podeljuje avstrijski vojvoda Albrecht, katerega so bili Ljutomerčani v Radgoni pozdravili, ljutomerskemu trgu vse iste pravice (privilegije), katere so takrat že Radgonci imeli. A radgonski mestjani so imeli takrat med drugimi manjšimi privilegiji tudi to pravico, da so si sami svojega sodnika in porótnike volili.

Kakor smo že rekli, je ostal trg najbrž še dalje graščini podložen in se je v kupni pogodbi l. 1415 (za nadvojvode Ernesta) dvornemu maršalu Hansu Schweinböcku¹⁾ z grajščino vred prodal. Kasnejše sta prišla graščina in trg v last Jürgu (Juriju) vitezu Schweinbeckhu, potem na njegovo hčer, omoženo Rindscheid, a dalje v róke Ferdinandu in Hansu (Ivanu) Rindscheidu. (Po teh graščinskih posestnikih ima mala dolnina v bližnjih vinogradih imé „Rindscheid-Graben“ (Rinčeto-va graba). Kasnejše so bili posestniki gradú Nikolaj pl. Alappy in grofovska rodovina Draschkovitsch (Draškovič). Za grofa Kašparja Draškoviča, poslednjega gospodarja graščini iz tega rodú, je bil trg od graščine ločen. To se je zgodilo (l. 1657) zaradi tega, ker je trg za zadolženega svojega grofa plačal 600 gld. deželi, kakor spričuje pobotnica tedanjega deželnega glavarja Ivana Maks. grofa Herbersteina dné 16. marca 1657. Za tem je moral trg za omenjenega grofa plačati še znesek 3099 gld., in še le potler (l. 1677) je postal čisto neodvisen od graščinske gosposke. A dotično pismo se je bilo najbrž izgubilo in l. 1680 se ni hotela ta drago odkupljena sloboda trgu več priznati, zaradi česar je nastal med braneško graščinsko gospósko in trgov prepír. (Naj tú omenjamo, da sta bila gradova Branek, Dolnji grad in baje tudi cvenski grad le jedna lastina). Ta prepír se je še le s pogodbo dné 16. decembra l. 1684 poravnal, in nekako brambstveno razmerje (Schutzverhältniss) med trgov in graščino se je ustanovilo, ki je bilo merodajno še do l. 1848.

Ljutomer z okolico bi bil lahko mirno vžival sad svojega truda, mirno bi bil lahko sejál in žél po svojem rodovitem polji in trgal po góricah sladko grozdje, ako bi ga ne bili po prognanih Obrih često nadlegovali divji Magjari, Turki in tako zvani Kruci. Ko je bil ptujski grof Friderik I. l. 1199 premagal Madjare, pridobil je bil velikonedeljske, ormoške in središke kraje ter ljutomerske górice štajerski deželi in določila se je bila takrat (okolo l. 1205) sedanja meja proti Ogrskemu, namreč Mura in Presika (ob Medjimurji). Nekako do l. 1400 je vladal po tem po iztočni meji štajerske dežele kolikor toliko mir. A tedaj je prišel v avstrijske dežele in v slovenske pokrajine nov hud sovražnik, namreč Turek, ki je iz Azije prišedši mnogo stoletij vso južno Evropo močno nadlegoval. Tudi ljutomerska okolica je obilo pred njim trpela. Že l. 1418 so bili Turki pred

¹⁾ V kamen sékane podobe necega Schweinböcka se vidijo še za altarjem ljutomerske cerkve.

Radgono prišli. Mislili so to mesto, (tedaj še mala trdnjava), kar hitro vzeti.

Toda možki in ženske so se takó hrabro branili, da ni Turek ničesar opravil in moral je iti ob stranéh mesta čez Muro, čeravno je, kakor je vrjetno, po okolici razsajal. Poznejše so Turki še čisto v večjih in manjših četah v teh krajih Muro prebrodili in tudi škodo delali. Takó so l. 1532 po vsem Štajerskem, in posebno po Slovenskih goricah hudó rogovlili. V turških vojskah l. 1552—1562 so ti divjaci ravno v ljutomerski okolici mnogo ljudi polovili in je seboj na Turško odvédi.

Ko sta Turke pri poslednjem obleganji Dunaja potolkla nemški Lotaring Leopold in poljski kralj Sobieski, so se vračali skozi Ogrsko domú in pri tej priliki grozovito množico kristijanov polovili in seboj vlekli, morebiti so tedaj tudi v ljutomerskih goricah razsajali, kajti ostal je bil v teh krajih sedemleten turški deček, sin Ibrahimov, ki je bil paša Budima (Ofena). Krščen je bil ta deček pri sv. Miklavžu in je tudi tam bil krščansko vzgojen.

V tem, ko so Turki nadlegovali Avstrijane, se je bila začéla luteranska vera po Štajerskem širiti. Vendar se ne najde nikjer nič zapisanega, da bi se bil Lutrov nauk v Ljutomeru prijel, ali da bi morda bil celó tako vnetih privržencev imel, kakor v bližnji Radgoni, kjer so bili skoro krvavi prepiri v verskih zadevah.

A največ sta Ljutomer in okolica trpela od tako zvanih Krucev, in sicer l. 1683—1709.

To so bili ogrski nezadovoljneži in puntalci — zgodovina jih imenuje „malkontenti“ — kateri so se pod vodstvom Rákocija za večje sloboščine bojevali. Svoje ime so dobili od neke križarske vojske (od todi „Krucci“) na Ogrskem, katera je bila v 13. stoletju v Palestino namenjena. Ali neki Dosa je gnál to četo namesto na muhamedane, na gradove in gospóske, da je graščine, mesta, trge in vasí plénila. In tudi Rákocijeve puntalce so zvali nekateri „Krucci“. O bôjih s Kruci govori Kremplj prav obširno in na drobno, pripoveduje o njih plenjenji Središča, Ormoža, Ljutomera in bližnjih vasí.

V bran so se jim bili postavili samo Ljutomerčani. Prvikrat (l. 1683) so hrabri Ljutomerčani z orožjem Krucev pričakovali onkraj Mure pod vodstvom župnika Šimona Porata, kar jih je bilo baje ostrašilo, da se na štajersko zemljo niso upali. Drugi napad Krucev je bil l. 1685. A najhujše so razsajali l. 1704. Ljutomerčanom je bil takrat na pomoč prišel radgonski sodec (župan) Draš s tremi tisoči oborožencev. V teh bôjih so bili Kruci Ljutomer in okolico strahovito oplénili in celó evenski (Cven je vas blizo Ljutomera) grad razdrli. Ljutomerska občina hrani še iz teh časov zastavo, katero so bili Krucom odvzeli, in dvé slike, kateri kažete momente iz teh bôjev. Na jedni je še upodobljen omenjeni župnik Šimon Porat, jašóč s

svojim faranom na čelu proti Soboti preko Mure, a na drugi se vidi Matija Vranašič, sodec ljutomerski, ki se je v bojih l. 1704 za domači kraj krepko potézal.

Na Ogrskem, zlasti na Sedmogradskem se je Rákoci še nekaj let ustavljal in celó dal ozvati za poglavarja Erdelj-skega. Toda napósled ga je l. 1709 na Donavi general Heister za vselej pobil.

A Ljutomer so tudi druge nesreče mnogokrat obiskavale. L. 1637, 1777 in 1827 so bili v trgu silni požári. Zaradi posled-njega ognja se je po prizadevanji pokojnega graščinskega oskrb-nika ljutomerski trg lepše in varnejše pred ognjem sezidal.

L. 1678 je bila v Ljutomeru velika povódenj, in l. 1680 je razsajala v vseh teh krajih huda kuga (pomór). Po objubi in v spomin tej grozoviti bolezni so se bile nekatere cerkve posta-vile, n. p. cerkev sv. Roka v Cezanjevcih. O cerkvi sv. Ja-neza krstítelja v Ljutomeru smo že prej povedali, da se o njej kot farni cerkvi bére še le l. 1174., akoravno je bila gotovo prej postavljena.

Istega leta jo je namreč nadškof solnogradski, Adalbert II., daroval z desetínami vred samostanu Borovskemu (Vorau). Pozneje je spadala v sekovsko škofijstvo; a l. 1800 jo dobode de-želni knez, zaradi tega je zdaj štaj. religijski fond njé patron, toda v cerkvenem obziru spada pod mariborsko škofijstvo. Cerkev je mo-rala biti s početka prav majhna, kakor spričuje njé starejši sprednji dél gotskega sloga. Zadnji večji dél cerkvén je bil baje l. 1717 prizidan, kar se iz tega sklepa, ker je bila v tem letu slovesno blagoslovljena. Izmed župnikov so zaznamovana tá-le imena: Rug-ger (l. 1328), Konrad Schreyer (l. 1410), Šimon Porat (l. 1683, znan iz bójev s Kruci) Matija Ozmac, Mihael Frass, Jože Petek (Ljutomerčan, je postavil zid okrog cerkve, steber s podobo matere božje na vélikem trgu (l. 1729) in ustanovil do-hodke za 2 kaplana), Mih. Jaklin (umrl 1847, učen mož, prijat-elj Slovanom in dobrotnik Stanku Vrazu, zapustil je vinógrade cerkvam: ljutomerski, svetijski in miklavžki), France Cvetko (l. 1847 do 1854, dekan in župnik v Ljutomeru, znamenit pridigar in slovensk jezikoslovec) in napósled dr. Anton Kle-menčič (umrl l. 1873, goreč domoljub slovensk, učen mož in iskren prijatelj ljudstvu).

Naj navedemo še nekatera druga imena slavnih móž, kateri so bili ali v Ljutomeru rojéni, ali kateri so na čest in slavo domovine tú delovali.

V Ljutomeru se je rodil Leopold Volkmer (Volkmer) dné 13. oktobra 1741. Bil je duhovnik v Ptuji in umrl je dné 4. febr. l. 1816. Volkmerju se pripisuje ta zasluga, da je v cerkvah severo-iztočnega dela slovenskega Štajerja, med Dravo in Muro izpodrinil nemško cerkveno petje in ga nadomestil z lepimi slovenskimi popevkami. Volkmer, imenovan „veseli pesnik slovenskih goríc“, je zlagal največ umeteljne pesmi, in sicer si je

prizadeval pisati v národnem duhu, dasiravno se mu je le redko posrečilo. Njegove pesmi imajo prav malo pesniškega ognja in tudi jezik je slab. Samostalnike je n. pr. pisal z veliko začetno črko. Njegove „fabule in pesme“ je na svitlo dal Murko l. 1836 v Gradci.

Ljutomer je rojstni kraj (dné 20. nov. l. 1813) slavnega slovanskega jezikoslovca, profesorja na dunajskem vseučilišču in dvornega svetovalca, g. dr. Franca viteza Miklošiča.

V ljutomerski okolici, v prijaznih goricah v Cerovcu se je narodil tudi jeden najznamenitejših hrvatskih pesnikov: Stanko Vraz.

Vendar med vsemi imenitnimi možmi, ki so v minólih časih v Ljutomeru delovali, si je pridobil za trg in okolico največje zasluge dr. Ivan Göttweiss. Ta mož je bil svoje dni (okolo l. 1800) učitelj na mariborski gimnaziji, v mladih letih celó nemšk pesnik (zlasti lirik), a v poznejših letih goreč prijatelj slovenščini. Bil je uradnik in kasneje najemnik braneške graščine, véliki posestnik in trgovec. Izveden je bil v vseh zadevah. Okolo njega se je zbirala mladost in starost, kmet in gospod, vse ga je vpraševalo za svét, in vsem je tudi bil dober svetovalec, odkritosrčen prijatelj in dobrotnik. Ud štajerski kmetijski družbi, kateri načelnik je bil sam nadvojvoda Ivan, ga je poslednji često za svet vprašal. L. 1848 je bil tudi deželni poslanec v štajerskem deželnem zboru, kjer se je kot zvedenec in mož zméren v politiki odlikoval. V letih 1840—1850, v teh važnih letih slovenske probude, so v Ljutomeru delovali za slovenstvo zeló zaslužni možjé, ki so se vsi okolo dr. Gottweissa zbirali.

V Ljutomeru (prej pri sv. Križu in baje tudi pri Svetinjih), je bil dekan že omenjeni Jaklin, 2. (ali 3.) kaplan naš Davorin Trstenjak, pri Malinedelji prerano umrli (l. 1844) župnik in slovenski pisatelj Kremplj, in v Cerovcu je često bival Stanko Vraz. Vsi ti možjé so bili domoljubi v pravem pomenu besede. O dr. Gottweissovem domoljubji še najglasnejše govori, kar je Ljutomeru storil. Ustanovil je trgu še za svojega življenja bólnico, zasadil okolo Ljutomera dvá drevereda in skrbel v obče za olepšanje trga. Vendar najlepši spominček si je postavil v svoji oporóki. Zapustil je 8000 gld. v srebru za ustanovitev obrtníjske šole v Ljutomeru, ki se je bila l. 1861 osnovala, a l. 1863. v 1. razred nižje realke prestvarila.

Kakó pravičen je bil obema národnostima, kakó razumen mož tudi v obče, kaže to, da je v oporóki določno povedal, da imá biti na omenjeni šoli učni jezik slovenski in nemški. S tem je dokazal, da jednostranski pouk vjednem samem (nemškem) jezici ni vspešen in koristen. Ravno, ko je hotela vlada tega zaslúžnega možá z zlatim križcem ali kolajno poslaviti, ga je zadela huda bolezen in dné 1. majnika l. 1850 je umrl, star 74 lét.

On je sicer mrtev, vendar njegov spomin živí še v onih hvaležnih Ljutomerčanih, ki njegove dobrote uživajo. A da je broj hva-

ležnikov njegovih oskromen, temu je tožen dokaz, da čakajo njegovi telesni ostanki, ki počivajo v Cezanjevcih, še dandanes gróbnega spominka. Potomcev svojih Gottweiss ni imel; jedini sin njegov je umrl pred njim. Grobni kamen na starem grobišči pri cezanjovski cerkvi je znamenje gróba Gottweissovega sinú.

Završujoč ta spis naj še navajam svoje misli o etimologiji (izpeljavanji) imena „Ljutomer“ (nemški Luttenberg). Nekateri so Ljutomer šaljivo nazivali latinski Lutetiae, kar bi slovenski značilo „Blatno vás“ (bláta se ob deževji res ne pogréša), ali Blatovci; zopet drugi (Nemci,) bi radi videli (se vé, tudi le v šali), da bi Luttenberg toliko kakor Lustberg pomenjalo, a vsa so prazna ugíbanja. Znameniti zgodovinski pisatelj Kremplj méni, da to imé prihaja od onih Slovenov, ki so se zvali Ljutomerici in bili panoga velikega, po vseh slovenskih zemljah raztrésenega rodú Hrvatov. S tem bi bilo zatorej v zvezi imenovanje češkega (zdaj ponemčenega) mesta Litomerice (Leitmeritz), in morda poljske pokrajine „Lodomerje“. Na Hrvatskem blizu Koprivnice je trg, zvan Ludbrég in pri Ormoži je vas Litmerk. V starih listinah se nahaja ta kraj različno zapisan: Lutbrega, Luetenberg, Luttenperch, Luttenwerd (v necem pismu l. 1232) Sloveni so brž — ako je Kremplju vrjeti — v prejšnji dóbi ta kraj (menda z okolico vred) Ljutomersko nazivali. A zdaj se v prostem ljudstvu čuje sploh samo Lotmerk in Ljutomeržan. V književnem jezici se piše in govori Ljutomer, Ljutomerec, Ljutomerčan in Ljutomeržan.

Katera pisava je pravilna?

Na to je težko odgovoriti. Naš slovenski učenjak Trstenjak se je odločil za obliko Ljutomer, katere se je tudi že ves omikani svet poprijel. Jaz si mislim, da je trg dobil svoje imé od gradú (Oberluttenberg, Dolnji grad), kateri je sigurno prej stal, nego trg. In grádu je tukajšnje slovensko ljudstvo dalo brez dvombe slovensko imé. To slovensko imé se je glasilo najbrž Ljutbrég; ljut brég, ljut pomenja: jézen, divji, grozovit, hud, in morebiti je tudi strm pomenjalo; a „brég“ pomenja v ljutomerskem krajnem narečji hrib, holm; ljut brég bi zatorej bil strm hrib.

A na takem strmem brégu je postavljen Doljni grad, ki je mnogo starejši od braneškega gradú, vsaj je sedanje novo nedodelano poslopje postavljeno iz podrtín starega ljutbréga, kakor so ga Sloveni najbrž zvati vtegnili; njih nemški gospodarji, se vé, so mu pridéli tudi nemški zavito imé,

A sicer razlaganje krajnih imén prepuščam strokovnjakom in jezikoslovcem, kajti bojím se, da bi me že zaradi tega svojega mnenja naši slovenski učenjaki ne počestili z naslovom „mojstrakaze“.

Naj dobra volja opraviči moje neúko peró! —

Črnogorski in srbski zdravniki samouki.

Spisal J. Navratil.

Za poslednje črnogorsko-tursko vojsko razglasil je nekega Bečkega lista dopisnik iz Črne gore zanimljivo novico, kako je nahajal sè svojimi tovariši ondod mnogo takih možakov, kateri so hromátali (šepali), zato ker jim je bila jedna noga malo prekratka; pa takim hromcem, — kakoršnih je bilo tudi med kneževo rodbino, — vendar to ni branilo naglo hoditi in kretati se; da, lahko so plezali celó po skalovju.

Na vprašanje, zakaj ti možje tako hromátajo, pravili so jim domači ljudje: „Vsi ti možjé so bili hudo ranjeni na vojski ali v bojih, pa so jim tako srečno rane zacelili naši „doktori“ t. j. domači ranarji ali ranocelniki samouki.

Neznani dopisnik si ni mogel kaj, da ne bi bil očitno izprožil svojih misli, rekši: „Od teh preprostih samoukov utegnili bi se tedaj česa priučiti celó naši . . . izučeni zdravniki (unsere modernen Aerzte).“ Te besede nam pa kažejo, da dopisnik ni bil zdravnik.

Ugodil mi je sicer mož sè svojim poročilom, ali o tem, kar bi jaz bil zvedel neizrečno rad, t. j. kako, ali „na kák náčin“ samouki črnogorski celijo in izcelijo ranjencem tudi hude rane tako izvrstno, da ni treba nóg odrezávati („žagati“), — o tem ni niti črhnil.

Kako bi, ker ni védel sam! Črnogorski „doktor“ ne razodene namreč, kakor bódemo slišali pozneje, svojega „náčina“ tujcu za ves svet.

Meni pa ni dala prirojena mi zvedljivost ni mira ni pokoja, dokler nisem seznal nekoliko več o tem „náčinu“ pri ozdravljanju sploh, kosebno pa pri ranocelstvu ali ranarstvu samoukov „črnogorskih“, — a nehoté tudi „srbskih“.

To, kar sem vlovil po najboljših dosedanjih virih ¹⁾ — to podajem našim narodnjakom, a posebno „strokovnjakom“ (zvedencem),

¹⁾ Ti viri so: „Montenegro und die Montenegriner“, spisal (brezímeno) Vuk Štef. Karadžić v „Wiedenmann's und Hauff's Reisen- und Länderbeschreibungen.“ Stuttg. u. Tübing. 1837, zvez. 11. — „Životi običaji Crnogoracâ“, napisao (srb.) V. M. G. Medaković v Nov. Sadu 1860. — „Časopis lékařův českých“ I. 1876, číslo 2., 5. in 33. (Dr. Bouček je dopisoval iz Črne gore 1875—76.) — „Wiener medicin. Wochenschrift“ 1876—77: „Er-

katerim je bilo to „narodno polje“ do zdaj še jako malo znano, če ne popolnem neznano.

Naj si ga vsak, komur se zdi vredno, dobro ogleda ter preišluje in obdeluje na dalje tako, da bóde po godu tudi strokovnjakom; kajti jaz nisem „strokovnjak“. Zato se ne spuščam v nikako presojevanje (kritiko), nego véрно pripovedujem samo to, kar sem zasledil o tej stvari po knjigah in časnikih. — Nekoliko zanimljivega sem zvedel tudi v Beču po mladem imenitnem Črnogorcu.¹⁾

Naj vzamem najprej v misel na kratko to, kar je napisal o črnogorskih in srbskih zdravnikih samoukih v imenovani nemški knjigi Vuk, ki se je pa, dasi nestrokovnjak, vendar pri vsi svoji skromnosti spuščal nekoliko tudi v presojevanje.

Zdravnikov, vsaj znanstveno izučeni, ni po njegovih besedah v Črni gori, pa ni bolezni ni ondod toliko, kolikor med omikanim, mehkužnim svetom. Vse te besede imajo do malega svojo veljavo še dandenes; kajti razen edinega kneževega zdravnika ni nikakega drugega v vsi Črni gori.

Gledé znotranjih bolezni so Črnogorci strašno nevedni. Za vse znotranje bolezni, med katerimi je najhujša nekaka vročinska bolezen („Nervenfieber“) po imenu „pošalina“,²⁾ ne rabijo Črnogorci drugega nego nekoliko domačih pomočkov (zdravil³⁾ ali pa . . ničesar, prepuščaje prebolévanje jaki naravi črnogorski.

Včasih pošiljajo tudi po „pope“, da prihajajo k bolniku ter molijo zanj, da bi mu Bog dal zdravje.

Posebno moč so preprosti Črnogorci za Vukove dobe pripisovali tedanjega „vladike“ molitvi. Ker jim je bil pa vladika mnogokrat predaleč, zato so mu pošiljali samo bolnikovo „kapico“ ter ga prosili, naj moli nad njo, a vladika se ni branil nikdar. — One bolnike, katerih bolezen jim predolgo trpi, pošiljajo v samostane, posebno pa besnike („Rasende“) in tako imenovane obsedence, ki jih zdravijo potém njihovi „kaludjeri“ (menihi) po stari neumni šegi, vklepaje jih v železje in mahaje neusmiljeno

lebnisse in Montenegro“. 1875—76 von Dr. Hickl, gewes. Spitalarzt in Grahovo. V istem časniku 1876, str. 1280, dopis Dr. F. Steiner-ja o Srbiji. — „Der Militärarzt“, (Wien) 1876, str. 190. (Poročilo nekega avstr. zdravnika s Cetinja: „Montenegro's Sanitätseinrichtungen.“) i. t. d. — Pis.

1) Pero (Peter) Vrbica, prebrisan mladenič, izvršil je l. 1878 gimnazijo v Terezišču (Theresianum). Oča mu je slavni junak in sedanjí črnogorski minister Mašo Vrbica. — Pis.

2) Po Vukovem „rječniku“ str. 562 „typhus abdominalis“ (Bauchtyphus); znanstveno je pa „pošalina“ = typhus; prim. „trbušna pošalina“ (Bauchtyphus); „Obzor“ 31./5. 1878, str. 4. — Pis.

3) Zdravilo = srb.-hrv. „lek“ ali „liek“ (po Vuku „lijek“). — Pis.

po njih. To pa zato, da bi imenovali one hudiče, „kateri so v njih“. Kedar se to zgodi, zapišejo ónih hudičev imena brž na listke in vržejo te listke na ogenj.

Ker se je pa na ta surovi način ozdravilo vendar nekoliko takih nesrečnikov, zato so začeli taki samostani, kakor n. pr. Studenica (v Srbiji) zbog čudežne moči sloveti tako, da vodijo včasih celó Turki take bolnike tja. Tako se je godilo vsaj za Vukove dóbe.

Ali zvu na nje bolezní odpravljati, posebno rane celiti, spahnene in zlomljene ude vravnávati znajo po Vukovih besedah Črnogorci, da „malokateri — ali morda nijeden narod tako“.

„Res, da včasih njihovi samouki brez pravega orodja in poduka kaj pokvarijo ter pošljejo v krtovo deželo nekaterega ranjenca, kateremu bi bili izučeni zdravniki pomogli in ga rešili smrti vsaj tako, da bil ostal, kakor pravijo Srbi: „bogalj“ („Krüppel“);¹⁾ ali kakor je to dognano, — ravno tako se upam na drugo stran trditi, da izcelijo oni t. j. črnogorski samouki do dobrega toliko takih ranjencev, katere bi bili izcelili tudi evropski zdravniki, a samo tako, da bi bili ostali ... bogci (zopet „Krüppel“). — Tako beseduje sloveči Vuk, ki ga pa na žalost ni več med nami, da bi nam razodel uzroke tej svoji trditvi.

Okánimo se za sedaj vgibanja, ter poslušajmo raje, kaj nam pravi vrli narodnjak na dalje o samoukih ranarjih, kakoršnih je še mnogo po Črni gori, nekoliko tudi še po Srbiji.

Omenjeni samouki napravljajo sami za rane nekako mazilo („melem“) sosebnó iz „laškega olja“, kozjega loja“ in „voska“. Zdravijo pa tudi sè zelmi. „Četudi nijeden Črnogorec ne ozdravlja, zató, da bi si s tem služil kruh, vendar se nahaja med njimi pojedinih, kateri znajo tej „umetnosti“ posebno glas („die als Meister gelten“). Po navadi prehaja ta učenost tudi z očeta na sina. — Samo taki samouki so ozdravljali ranjence v srbski vojski za „slobodo“ (1815).

„Čudno je pa, da taki ranarji ranjencem ne dopuščajo piti vode; sè slivovico se pa smejo napajati, kolikor jim je drago.“

„Lahko si misliš — veli Vuk — muko, katero jim zavdaje (zadaje) ta pijača.“ — „Res, da srbska slivovica ni jaka, pa je vendar opojna pijača, in ranjenci se opijajo prve dni tako, da se

¹⁾ Naša „pokveka“, „pokvečen“ je iz nemškega „quetschen“. Prim. pri Vuku tudi hrv. „bogac“ (hrv. Slovenci pravijo nemara „bogac“) = 1. božjak, Bettler, 2. Krüppel; oba pomena iz „u-bog“, kakor naš „bóžec“ nm. „ubožec“. — Zastran pomena prim. pri Murku tudi „štéce“: 1) Bettler, alter Mann itd. 2). Krüppel, kakor zastaréla česka beseda „štércér“ ali „štércír“ iz sredovečno ném. „Stürzer“ (vlačugar, potepuh), tedaj ni okrajšana iz izmišljene besede „ištere“, ki jo izvaja Murko po krivem iz stel. „išta“ (iščem, iskati).

ne zavedajo čisto nič.“ — Ranarji jim brodiyo tedaj lahko po ranah, da iščejo po njih svinčenk in koščec (razdrobljenih kosti) ter ravnajo ž njimi, kakor hočejo; kajti ranjenci, tako opojeni, ne nagajajo — ne čutěć bolečin — ranarju z nikakim javkanjem niti prenevedanjem, kakor da jih omamiš s kakim novim mamilom („modernes Betäubungsmittel“, „narkotikon“).

Ali to — kar se tiče takega omámljanja, ne velja o Črnogorcih, (kakor bi utegnil kdo soditi po Vukovih vpletenih besedah), nego samo o Srbih po Srbiji. O zadnjih turskih vojskah (1876—1878) celili so, kakor vemo, srbskim ranjencem rane (brez malega) izučeni ranarji. — Ker ni bilo dosta domačih te vrste, vabila in privabila je srbska vlada mnogo tujih.

V Črni gori so pa poleg učenih tujih zdravnikov opravljali še na poslednji turski vojski tudi mnogi domači samouki, in to vsi, ti in óni, brez kakega mamíla.¹⁾

S čudovito potrpežljivostjo in s pravim junaštvom trpi junaški Črnogorec strašne bolečine, kedar mu reže ranar živo meso iz hude rane.²⁾ O tem čitamo v Medakovičevi knjigi (na str. 184) to spomina vredno zgodbo: „Vrsni (vrstni) junak Mašan Sadov Petrović, dobio je grdzu ranu na Žabljaku (1852 god.) „Svaki je mislio, da preboljeti neće. Ećim³⁾ mu je sjekao gnjilo „meso i guštere,⁴⁾ ali ovaj nikda ni jauknuo nije, već je pušio i „gledao svojim očima, kako tudja ruka sa njega živoga odsieca „(sěka, réže) meso. Mašan je imao tad(a) preko 50 godina (lét), „pa mu je opet rana zarasla.“

Tudi Medaković potrjuje, da niso imeli Črnogorci nikdar drugih zdravnikov („lječarâ“) razen jedinih ranarjev. — Ti ranarji pa se niso učili ranarstva nikdar v nobeni šoli; vès nauk jim je to, kar se nauči samouk od samouka; a vendar znajo, veli Medaković, izceliti („izvidati“) rano kakor drugi zdravniki. Črnogorec neće tujeu pokazati „svojege načina“; ali iz srca rad izceli rane vsakemu ranjencu. Mnogokrat se pripeti, da je zdrobljena kakova kost; ali on vendar izceli, da je zdrava roka in noga, samo da ni več tako trdna, kakor je bila poprej s celo kostjo, pa ne odreže nikdar roke niti noge, naj bóde rana s tem večja.⁵⁾

Črnogorski zdravniki samouki znajo tudi krv puščati, rožiče ali kupice staviti („mećati rogove“) in vrtati glavo („trapati“, tre-

1) Vendar se včasih pripeti, da silijo domači ljudje hudo ranjene z opojno pijačo, dokler jih ne opojé in omamijo do dobrega. Tako se je vsaj godilo, kedar so prihajali ljudje obiskovat ranjencev v Grahovsko bólnico l. 1875—76. Pis.

2) Ali „nulla regula sine exceptione.“ O tem kėsneje. Pis.

3) Turska beseda (ranar). Pis.

4) „Mišice“ (Muskeln). Pis.

5) „Ako je najgrdja rana u ruci ili nozi, neće nipošto ajeći.“ (Medak. 183.)

paniren), tako tudi uravnávati izpahmeno roko ali nogo in izvleči „zrnje“ (svinčeno) iz mesa in kosti. — Nekateri Črnogorci poznajo tudi trave, katere so dobre za zdravila, kedar pikne koga kača; tako vedó i za zdravilo, kedar piči koga ščipavec.¹⁾

Po Vukovi svedočbi znajo Črnogorci staviti tudi „koze“ to je, „ospice“, ali osépnice, srb. „boginje“, česar jih je naučil sloveči vladika Peter I., „sveti“, ki je vladikoval od l. 1770 do 1830, ter so ga imeli še bolj v čislih nego njegovega naslednika Petra II. Petrovića Njegoša.

Tako se je po posebnih okolnostih črnogorskih — po vednih in silnih turskih vojskah pri toliki siromaščini, — osnovalo narodno ranarstvo, kakoršnega ni zdaj več v vsi Evropi. — Naj dodam še to, da znajo Črnogorci vračiti²⁾ tudi živino. Več podatkov o njihovi živinozdravski vednosti pa nisem mogel najti. „I stoko znadu oni lječiti“, — to je vse, kolikor se nahaja o tej vednosti v Medakovićevi knjigi.

Toliko sta o „črnogorskih“ in „srbskih“ samoukih zdravnikih, t. j. ranarjih razglasila imenovana narodnjaka, a „nestrokovnjaka: Vuk pa Medaković.

Poslušajmo zdaj, kaj pravijo o teh samoukih, pa tudi o „Srbih“ in „Črnogorcih“ sploh, izučeni zdravniki, tedaj strokovnjaki — sè svojega stališča.

Na prošnjo sedanjega kneza črnogorskega Nikolaja I. poslala je naša vlada že septembra meseca l. 1875 (dokler so se bili s Turkom še sami hrabri Hercegovci, a Črnogorci tedaj samo skrivaj), tri učene zdravnike slovanskega roda na pomoč; kajti so prenašali preobilno število ranjencev iz Hercegovine v Črno goró. A ondi ni bilo tedaj razen kneževnega zdravnika, po rodu Francoza, (ki je tudi polkovni zdravnik „na francoske stroške“), nijednega izučenega zdravnika.³⁾ Oni trije zdravniki so bili

1) Škorpiljon. V Črni gori mu pravijo „špurak“ menda namesto „škrak“ iz lat.-gr. scorpius, scorpio; *σκορπίος, σκορπίων*. — Slov. „skrak“ (Drobn.) ali „skrakek“ (namesto „skrap“, „skrapek“, prim. stsl. „skrapij“) postal je nemara iz iste lat.-gr. besede. Glej Matzen. „Cizí slova“ (334 in 409). Pis.

2) Stsl. glagol vračiti (zdraviti) živi še „sem pa tam“, sosebno med štaj, ogr. in hrv. Slovenci. Tako tudi ime (subst), „vrač“ (zdravnik, po Drobn. Bader, Arzt, il medico); po Murku „vračitel“, „vračnik“; dalje „vračstvo“ (Drobn.), po glasu „vrašstvo“, Arznei, zdravilo. Tako nm. „vrastvo“ čitaj tudi v „letop. Mat. slov.“ 1877, str. 122, 1. odd. Ondi čitaš tudi ogr.-slov. glagol „zvračiti“ = „izvračiti“ (ozdraviti), a na str. 95 „vračitel“ (kakor pri Murku) in glag. „vračiti“. Med Bel. Kranjci sem slišal nekđaj 'račiti, iz'račiti, 'rašstvo. — Gl. Mikl. „Lexic. psl.-gr.-lat.“ II. str. 75—76.

3) Dve leti poprej baval se je na Cetinju tudi še neki drugi zdravnik, žid (jud); pa mu ni nič kaj ugajala sapa črnogorska, kajti

dr. Mišetić, mestni zdravnik iz Dóbrovnika (Ragusa), dr. Bouček, Čeh, bivši zdravnik („sekundar“) v vesoljni bólnici v Beču, pa dr. Hickl, Moravec, zdravnik (nekdanji „sekundar“) iz „Rudolfove bólnice“ Bečke. Vsi trije so znali srbski ali hrvatski, samo poslednji iz prvine ne do dobrega, pa se je brž priučil na mestu.

Dr. Mišetić in dr. Hickl sta bila s Cetinja poslana na Grahovo, dr. Bouček pa v Šavnik (severno-vzhodni kót Črne gore, samo pol ure od turske meje proti Drobnjakom hercegovskim, ki spadajo zdaj k Črni gori).

V Šavniku so bili bólnico za ranjence napravili iz poprejšnje učilnice na štiri razrede; druga bólnica je bila óna na Grahovem, tretja in četrta pa na Cetinju. Prve tri so imeli v rokah izučeni zdravniki, četrto pa po dr. Boučkovem poročilu neki črnogorski „doktor“, t. j. samouk, zato ker premala množica učnih zdravnikov (avstrijskih in ruskih) ni mogla vsemu kaj.

„Takih dohtarjev je dosti“ — piše dr. B. — in ljudje so jih bili tako navajeni, da sem imel mnogo opraviti, predno sem jih odvadil starih, napačnih navad teh samoukov. Tako je zahteval iz prva od mene vsak ranjenec, naj mu izmijem rano sè slivovico, a na rano naj mu denem tako imenovani „melem“. ¹⁾

„Nijeden izmed ranjencev“ — poroča dr. B. nadalje — ni hotel piti vina, — v „vróčici“ ²⁾ pa vode ne, rekši, ker to ranam škodi. — Poglavitno opravilo zdravnikovo je po njihovih mislih, da izvleče svinčenko, ter radi trpé v ta namen najhujše bolečine. Dajo si rezati telo, dokler ni izvlečena.“ —

Vse to nam kaže, kakšen je . . . samoukov „náčin“.

Pri vsem tem so pa, — človek ne bi verjel, — ti junaki strašno občutljivi, ter nečejo pretrpeti ni najmanjše bolečine. ³⁾

Nove rane obvezujejo sè „surovo“ ovčjo kožo in jo puščajo na njih po nekoliko dni. Lahko si mislite, da ne diši lepo, ke-dar rano razvežejo, posebno če mine, — kakor se je nekolikokrat

že po 9 mesecih popihal je iz Črne gore k svojim bližnjim bratcem na Tursko. Pis.

¹⁾ Ne vem zakaj piše dr. Bouček zmérom „mel“. Po Vuku samo „melem“ [turska beseda] = emplastrum, Pflaster. Tako piše tudi dr. Hickl in pravi, da narejajo ta „melem“ iz voska, kadila, méda, olja pa iz žganega vina. — Ta zapisek ali „recept“ se tedaj nekoliko loči od poprejšnjega (Vukovega). Pis.

²⁾ Česki „hořečka“, srb. „vručica“ (hitziges Fieber). Pis.

³⁾ Isto očita dr. F. Steiner i srbskim vojščakom. „Wr. med. W.“ 1876, na str. 1280. — Neki dr. M. K. se pa jezí v „Wr. Tagbl.“ 14. jul. 1876 v dopisu iz Belega grada nad surovimi srbskimi mazači in kostolomei („die wilden Pflasterschmierer und sogenannten Beinbrecher“), t. j. samouki, ki jih je bilo tedaj poleg izučenih zdravnikov še nekoliko na srbski vojski l. 1876.

primerilo zbog različnih napatij, — kakih 14 dni, predno prinesejo ranjenega siromaka z bojišča s tako obvezano rano na „nosilih“ ali (pa iz daleč) na konju čez hribe in doline v bólnico, do katere je bilo z bojišča včasih po dva dni hoda, pa tudi več.

Nekateri, dasi na nogi hudo ranjeni, prihajali so péš. Med ranjenimi se je nahájalo tudi mladeničev pri 16 letih, celó po večkrat ranjenih. A vendar so bili vsi veseli in niso mogli dočakati dneva, da bi srečno preboléli ter šli . . . zopet nad Turka.

Ne moremo in ne smemo tukaj na drobno popisavati vsega, kar sta dr. Bouček pa dr. Hickl namenila samim strokovnjakom; izbirati nam je to, kar spada v naš namen.

Vsak ranjenec dopušča zdravniku — veli dr. B. — samo toliko, da mu izvleče, in to mahom, svinčenko — da mu iztrebi razdrobljene kosti — in da mu prereže „žlezo“¹⁾ — tudi nemudoma. (Tako namreč zahtevajo).

Noge si pa ne da odrezati živa duša. Bolnik in prijatelj njegovi pravijo naravnost, da raje umrje, nego da bi si dal nogo odrezati. — Za prste se pa ne bojé tako. Dr. B. je bil tako srečen, da je zacéлил dvema ranjencema prst, v katerem so bile kosti prebite. Tega ni mogel opraviti s svojim tó pím „nožem“, neki samouk, pri katerem je iskal ták ranjenec pomoči že poprej.

Čudno se zdi tujcu, da ne morejo junaški Črnogorci, kakor je bilo že povedano, pretrpeti najmanjše bolečine; velike (kedar se jemlje n. pr. svinčenka iz globoke rane) prenašajo pa res junaški. Tudi sicer so (po Boučkovih besedah) voljni, poslušni in mirni bolniki, ali jako zvedljivi in besedni. Vsak hoče vedeti, in poprašuje izučenega zdravnika, zakaj dela takó, a ne takó, kakor njihovi dohtarji, ter sódi mahom njegovo ravnanje. Rzsodba pa šviga od ust do ust, in za teden dni vé vsa Črna gora, kakšen je ta ali óni zdravnik. Nekateri so tudi zeló izbirljivi ter hodijo od bólnice do bólnice. Mnogokrat je prišel s kakim bolnikom k dr. Boučku tudi neki samouk, in „prigovarjal“ njegovemu počenjanju. Nekega dné ni hotel pritrditi, da je roka „zlámana“. Debelo je gledal, ko izvleče dr. B. na to iz rane prebito kost.

Oba imenovana zdravnika se tožita, (posebno pa dr. H., kakor bode povedano pozneje), da jima iz prvine Črnogorci, vajeni samo svojih „samoukov“, niso nič kaj upali, in pošiljali k njima ogleduhov, da bi seznavali, kaj delata in kakó ravnata tuja zdravnik (katerima so bili neizrečno na potu tudi stari predsodki in vraže ali babjeverstvo.²⁾ —

¹⁾ Dr. Bouček rabi česko besedo: „hliza“ = 1) Drüse 2) Geschwür; srb.-hrv. je Drüse „žliczda“, po Vuku „žlijezda“, — Geschwür pa po njem „čir“, (österr. Ais), apostema, abscessus. Tú velja menda 1. pomén. Tako misli vsaj neki „česki strokovnják“.

Pis.

²⁾ Ob nedeljah in sobotah se ne sme, pravijo, počenjati nikako opravilo i. t. d.

Pis.

Po Hicklovih poročilih ozdravljajo samouki znotranje in zvonanje bolezni s „pilom in mazilom“¹⁾ iz različnih stvari. Za grižo („dysenteria“) rabijo zmes iz opéčnega praha (Ziegelmehl) pa méda. Za poltne (kóžne) bolézne jim rabi duhanov sok (Tabaksaft), ki ga izcejajo kar iz „čibuka“ ter pomažejo ž njim polt na nezdravem mestu.

Za vravnávanje zlomljenih kostí („bei Knochenbrüchen“) v roki ali v nogi rabijo drevesno kóro brez kake podblazine („ohne Polsterung i. t. d.“)²⁾

Kako obvezujejo Črnogorci obstreljenim in drugim ranjencem rane, predno jih pošiljajo po navadi na tovornih konjih³⁾ dalje do zdravnikov po 1—2 dni . . ., o tem smo že slišali nekoliko.

Temu je dodal dr. H. še to, da denejo na rano najprej kos skópčevih pljuč („Stück Lunge von einem Hammel“), a na to jo obvežejo s surovo „skópčevo kožo“, katera se po potu nikdar ne menja. — Živo popisuje dr. H. tega zakorenjenega ravnanja neugodne in (nosu) strašno „neprijetne“ nasledke.

Kratkočasno je pa čitati popis, kako se je dr. Hicklu gođilo na Grahovem. Naj posnamem po obilnem poročilu samo toliko:

Predno sta prišla z dr. Mišetićem na Grahovo, celil je ondi neki črnogorski „medik“ ali „lekar“.⁴⁾ Tega samouka so jima odkazali tudi za pomočnika.

Vesela sta ga bila, zato ker je kazal nekako po dobrem. Bil je volján in zvedljiv, — ali samo na videz; kajti brž je prišlo na dan, da je bil prava lisica. Dasi jima je vedno obetal, da ne bo ravnal nikdar sam ob sebi, nego tako, kakor ona ukažeta, — delal je skrivaj vendar na svojo roko in nasproti temu, kar sta ona zapovedávala.

Neprestano je podpihával bólnike in netil njihove krive misli („pedsodke“) o novih zdravnikih, tako, da nista smela več časa

1) „Tränke und Salben.“ —

Pis.

2) Vés popis najdejo radovedni strokovnjaki v „Wr. med. Wochenschrift.“ 1876, str. 1159—62.

Pis.

3) Na Grahovo so prinesli od oktobra meseca 1875 do marca m. 1876 samo dva ranjenca na „nosilih“ (Wald- oder Bauertragen). O teh nosilih piše neki avstr. zdravnik v časniku „Der Milit. Arzt“ 1876, str. 190 tako: „Statt der Neudörfer'schen Feldtragen benützt der Montenegriner eine Tragbahre, die ihm die Natur fertig liefert. Es sind dies zwei gabelförmige Holzäste, die mit Riemen verbunden und mit Stroh, Laub und Kleidungsstücken bedeckt werden.“ . . . „Jedermann versteht seinen Kameraden aus dem Sahlachtgewühle am Rücken oder mittelst einer Gewehr-bahre, ja selbst auf zwei durch Riemen verbundenen Handjars (sic) auf den Verbandplatz zu bringen.“

Pis.

4) Po južni govoricí prav za prav „ljeekar“ = zdravnik.

Pis.

prislediti k nijednemu ranjencu ni z roko, če ni bilo njega poleg, in če ni on privolil. Večkrat sta mu pa morala celó dopustiti, da da je on novim ranjencem rane preiskával, ali opravil véasih kako manje ránarsko opravilo, t. j. kako malo „operacijo“. ¹⁾

Ranjenci so vérovali vanj kakor v Boga; dr. Mišetiću in dr. Hicklu pa niso verjeli in upali kar nič, — kaj, celo bali so se obeh, kakor bi bila prišla tje . . . končavat ali iztrebljat jih.

Slutila sta vrla moža, da je temu kriva sosebno zvita buča samoukova. In uverivši se, da ne opravita pri bolnikih ničesar, dokler bode ta nagajivec tam, iznebita se ga s časom pod nekako pretevezo. — Dregnila sta v sršenje gnézdo. Strašno hudi so bili zbog tega vsi ranjenci ter jima očitno kazali svojo nevoljo takó, da se niso hoteli dati njima več ni obvezovati.

Nekateri so nagajali še dolgo potém. Napósled sta pa učena zdravnika sè svojo spretnostjo vendar prevérila vse bolnike tako, da so začenjali modrovati: „Cesar pa naš knjaz“ ²⁾ sta nam „poslala ta zdravnika, tedaj ne moreta biti brez mozga v glavi.“ —

Kedar so pa stari nasprotniki preboleli in prešli, a prišli na njihovo mesto novi, priljubila sta se tém naglo spretna zdravnika, ter ravnala poslej lahko brez kake zapreke samo po svoje t. j. po svojem „náčinu.“ — Vendar se je še primérjalo, da je kateri ranjenec zahteval po svoji stari trmi, naj mu celijo rano tako, kakor je mislil on, da bi bilo bolje, — namreč po „domači“ navadi.

Šaljivo popisuje dr. H. preveliko občutljivost junaških Črnogorcev, „ki se bojé najmanjega orodja ranarskega bolj, nego vélikega noža turskega („Handžar“), — ter potrjuje Boučkovu, svedočbe, da si ne da res nijeden Črnogorec odrezati niti roke, niti noge. Vsak veli, da bi raje umrl, nego ostal živ brez roke ali brez noge. — Vsi zaljubljeni so pa v svoj „melem“, ki rabi njihovim samoukom za vse rane brez razložka. Ravno tako pri srcu so jim njihovi „fitalji“ ali „vitalji“. ³⁾

Od kraja si niso hoteli dati ranjenci v Grahovski bólnici nikakor rán z vodo izpirati; še bolj so se pa branili rdeče ranarske

¹⁾ „Operation“ srb.-hrv. tudi iz lat.: „operacija“, česki „operaci“. — Težko, da bi imeli črnog. ali srb. samouki kako pripravno besedo za ta splošni pomen. Pis.

²⁾ Vsi Črnogorci pravijo od Danilove dóbe svojemu knezu res po ruski „knjaz“; tako velé (vsaj službeno) zdaj tudi Srbi svojemu, v nemar puščaje pravila jezikoznanska, menda zato, da se razločuje „knéz“ od drugih mnogo neimenituejših srb. „knezov“. Gl. pri Vuku na str. 278 pod bes. „knez od knežine“, „seoski (selski) knez“ itd. — Pis.

³⁾ „Fitalj“ ali „vitalj“ m. po Vuku (64, 3): „što se u ranu meće; savije se od svilca (Charpie), pak se namaže melemom.“ — Po dr. Hicklu „eine Art Bourdonets („Charpiewelger“, Moz.) aus Leinwand zur Verhütung der Wundenschliessung.“ Pis.

vode, ¹⁾ rekši, da jim hočeta zdravnika s to „rdečo vodo“ rane okužiti. — Tudi potém, ko so bili že prevérjeni o dobrih nasledkih te rdeče vode, silili so še, naj jim irpirata rane rajši . . . z „rakijo“ (slivovico). „Consuetudo altera natura.“ (Navada — železna srajca.)

S časom so se pa vendar privadili novega orodja, tako tudi novih zdravil, ter jih težko pogrešali, kedar jih je bilo konec.

Mično pripoveduje dr. H. tudi navade črnogorske, kedar pride kdo k izučenemu zdravniku (v bólnico) pomoči iskat. — Bolnik stopi v sobo molčé brez trkanja na vrata in brez pozdravljanja. Potem popraša zdravnika, je-li „medik“ ali „ljekar“ in zna li „liečiti“ ²⁾ tudi znotranje bolezni.

Na vprašanje zdravnikovo, kaj bi rad, odgovori, da je bolán. — Ko nato poprašaš bolnika, kaj mu je, odgovarja ti po navadi vsak: „Boli me srce.“ ³⁾ Začneš ga pretrkovati in naslušati („percultiren u. auscultiren“), pa ne moreš zaslediti nikake srčne bolezni. — Čudno! — Po dolgem izpraševanju še le vgoniš (vganeš), da je, — pa brez zamere . . . „driska“ ⁴⁾ — Če ga pa nato zopet poprašaš, je li res driska, in odklejš je bolán, odgovori ti preprosto: „Baš neznam.“ — „Hodi z Bogom! — veliš — tega ti ne verjamem.“ — Pravim ti vse je resnično do zobca; smej se, kolikor hočeš.

Pa zakaj nečejo Črnogorci povedati po pravici, kaj jim je, kedar imajo to bolezen? — „Dozdeva se mi, pravi dr. H., da se črnogorski junak sramuje te bolezni, in za žive oči ti ne pové nijeden, da ima tako bolezen, če ga ne vženeš (šè svojim izpraševanjem) v kozji rog. — Drugače pa pové Črnogorec sam ob sebi vselej óno bolezen, ki misli, da ga trapi, in zahteva od zdravnika mahom kakega „domačega“ pomočka. Kedar mu pa zdravnik dopové, da je to druga bolezen ter mu izroči zdravilo, in ga podučí, kako ga treba rabiti, — prejde tako, kakor je prišel t. j. molčé: ni „z Bogom“ — ni „hvala“!

Ali ker ne upa tujcu, zato korači najprej k kaki babi ali pa k samouku, in vpraša, kaj mu je storiti. Kar mu svetuje on ali ona — to potém obvelja. —

Včasih prisopiha k zdravniku posel iz Črne gore od kakega hudo bolnega človeka. „Kaj mu je“, vpraša zdravnik. — Odgovor: „Toliko da še živi.“ — Včasih pa: „Mislijo da se loči že duša od téla,“ — ali pa tudi: „Umrl (umro) je.“ — Zdravnik: „Če je

¹⁾ „Schwache desinficirende Lösung von Kali hypermanganicum crystallisatum.“ Pis.

²⁾ Po Vuku „lječiti“ (zdraviti, ozdravljati.) Pis.

³⁾ Gosp. dr. Hickl, ki je poročal nemški, bil je tako vljuden, da mi je poslal, naprošen, te izvirne besede pismeno, in to s cirilico napisane: „БОЛИ МЕ СРЦЕ.“ — Pis.

⁴⁾ „Diarrhoe“ (sic dr. H.); prim. serb. hrv. „dričkanje“ (Vk.) „dri-stati“. (Maž. Užar.) — Pis.

že umrl, čemu si prišel po-me?“ — Posel: „E, hodite k njemu pogledat, morda vendar ni še povse mrtev.“ —

Ko pride zdravnik v siromaško kočo brez poštenih oken in brez dimnika (ogrušče je sredi koč), najde bolnika ležečega na golih tleh ali samo na kaki „struki.“¹⁾ Zdravnik vpraša bolnika, kaj mu je. Bolnik molči. — Popraša ga drugič. Bolnik ni „bé“ — ni „mé“. — — —

Zdaj se obrne ubogi . . . zdravnik proti domačim ljudem . . . Ti pravijo: „Menda je umrl.“ Zdravnik se skloni k bolniku, potiplje mu žilo in čuti, da še . . . bije. Še le kedar pove zdravnik svojo misel, kakšna je to bolezen, oglasi se bolnik: „Bog i Vi morate znati, ja neznam.“ Ž njim vred pravijo tudi domači ljudje: „Bog i Vi morate znati; mi neznamo“, ter slavé na glas Boga, a knezu želé zdravja, [anti zato, ker je poklical tako učenega moža]. — Zdaj prežene ubogega zdravnika strašan dim, ki mu zapira sapo, iz koč pod milo nebo. — Zdravi črnogorski zrak ga brž zopet okreпча.

Vrnivši in pogovorivši se sila težko s preprostimi ljudmi zastran bolezní, kako treba ravnati z bolnikom i. t. d., — izroči jim zdravnik pripravno zdravilo na pr. kák „prašek“ (Pulver), ki ga je prinesel že sabo. — Misleč, da jim je dopovedal vse do dobrega, odhaja. — Ali toliko, da mu je koč za hrbtom, prileti nekdo za njim in ga vpraša: „Treba li „prašek“ . . . s papirjem vred zavživati?“ (Tako dr. H.)

Smeješ in čudiš se zopet. Ali to ni neverjetno 1) zato ne, ker je dr. H. poštenjak, kar se vidi iz vsega njegovega poročila; 2) zato ne, ker preprosti Črnogorci do zdaj niso bili vajeni izučeni zdravnikov in njihovih „čudnih“ zdravil, kakoršnih niso videli nikdar poprej.

Ježila bi se pa čitateljem koža, ako bi jim popisal živo in zvesto po Hicklovi pripovedi, kako žalostno se godi siromaku Črnogorceu ondaj, kedar oslabi tako, da ne more več po „vseh štírih“ laziti iz koč . . . Prepuščam to strokovnjakom.

Kdo se ne čudi, da so Črnogorci, četudi živé v tako revnih, nezdravih kočah, tako krepke narave! Dr. B. veli, da mu je srečno prebolelo nekoliko črnogorskih ranjencev, pri katerih si ni bil v svesti drugega nego . . . smrti. Ali zmogla jo je neizrečeno trdna narava črnogorska.

Po istega zdravnika svedočbi stavijo ali cepijo črnogorski samouki tudi „koze“,²⁾ a ne samo na rokah, nego na katerem

1) „Struka“ je nekak plašč, podoben jako dolgemu in debelemu hr. v. slov. „gunju“ (kocu). Pis.

2) Kakor imamo mi tri besede, tako Srbohrvatje za isti pomen: „ospice“ ali „boginje“, tudi „kraste“ („velike in male“), Pocken, Blattern, variolae (Vv.) — Sem pa tam pomenjajo Slovencem „ospice“ ali „osépnice“ tudi „Masern“. Nij edno „prosto“ ljudstvo ne razločuje bolezní tako natanko kakor učenjak. Pis.

koli mestu. — Iz njegovega poročila se vidi, da samouki ne zdravijo zastonj, in da so se do zdaj bogatili obilo, zato ker ni bilo ondi izučenih zdravnikov, ter jih ni še dan današnji.

Nekateri samouki izpodredujejo „steklim ljudem“ jezik, ter se hvalijo, da so jih ozdravili „na ta način“ že mnogo. Več podatkov o njihovem „načinu“ in njihovi spretnosti nisem mogel zaslediti. — Na vojski pomagajo samoukom črnogorskim vrle in hlabre Črnogorke.

Toliko sem hotel, in to, kolikor se je dalo, „po domače“ povedati o „črnogorskih“ in „srbskih“ samoukih, kakoršnih ni menda zdaj na vsem svetu — ali vsaj v Evropi ne.

Naj sodijo strokovnjaki!

Drobtinice.

Kres v Istri.

(Blizu Pazna.)

Zapisal J. V. Šteić

Tukaj ne loževajo tako velikih kresov, kakor na Kranjskem. Za kres davajo sosedi vsak po malo kakovega trnja, da je več plamen. H kresu pride mnogo ljudi, možkih in ženskih, mladih in starih; stareji samo stojé okolo ognja, a mlajši, posebno pastirji in pastirice, primivši se za roke, storé kolo okolo kresa gorečega in plešejo ples kolo, vrteč se zdaj na desno zdaj na levo, pevajoč zdoli zapisano pesmico. Kedar kres pogorí, fantiči jeden po jeden stopi iz kola, a kolo se koj zopet zveže, se zmuzne pod rokama kola, skoči priko žeravice, smukne na drugi strani pod rokama kola vun, in ednako stori, kadar skoči nazaj čez ogenj, ter se zaplete zopet v kolo; za tem skačejo drugi ednako, dokler se napojejo, nasmijejo in naveličajo. To se razume, da kdor ni vreden ognja preskočiti, da ne skače.

Pesmica pri kresu.

Gôri, gôri božji kres,	Babin janjac
Da nam bude tuka ples	Okol kresa skače,
Bogu na čast,	Babin janjac
I svetomu Ivanu,	Priko kresa skoči,
Na veliko slavu!	Babin janjac
Mi imamo tu plesati,	Zimu nam odnosi,
Babinomu janjcu	Babin janjac
Čast i hvalu dati:	Léto nam donosi.

Baba = zima, babin janjac = spomlad.

Letopisa

M a t i c e s l o v e n s k e

z a l e t o 1878.

IV. snopič.



L. 1000

M. 1000

1878

17

Obrazci iz prirode in života na Tatrah.*)

Kulturno - historičen obraz.

Po poljskem pesniku Vincenciju Polu priredil Lavoslav Gorénjee,
Podgoričan.

Najpridnejši Tatranci so gorjanci na zapadni Tatranski panogi. Ker je njih svet precčej ljudnat, a zemlja uboga, zato morajo skrbeti za prisluzek: pečajo se z obrtstvom, katero vendar ni še dovolj razvito, ter ne more ljudstvu dajati potrebnega dela, niti kruha. Sploh smemo trditi, da je na teh Tatrah gorjanec ubog pastir in z ubogo zemljo nadarjen kmet.

Gorjanec kmetuje, če prav ubožno, a vedno mu je kmetijstvo glavna skrb, zategadélj se marljivo peča z njim.

Ta pridni ljud v gromade znaša šoto, gozdno zemljo, listje in tratino — in marsikdê vidiš tolik kup gnoja, da se čudiš in meniš, Bog zná, kakov kmet je gospodar temu zmešanemu gnoju, a tak gnojni dvor je dvor majhne staje, v kateri je le nekoliko krav, jeden ali dva konja, kakih deset ovác, časi tudi kaka koza, — vse imovina istega delavnega kmeta.

Ko mine huda, gorska zima in neha spomladanska slana, veselost oživí v národu. „Spomlad, spomlad, spomlad ide!“ — radujó se gorjanci in pozdravljajo, ko se srečujejo. Kedor je na tujem, vrne se domú, a kedor je domá, ne gane se nikamor z doma, če prav bi mu pot na tuje obetala več dobička, nego mu ga obeča kmetijstvo.

Ko hitro pokne glas: „Spomlad prihaje!“ — posloví se Tatraneec od svojega ljubega blagá in vkaže odgnati ga na pašo;

1) Tatra ali visoka Tatra, je najsevernejše in najvišje gorovje na Ogerskem. Sestavljena je iz golih, raztrganih granitnih sten, katere se zelo strmo vzdigujejo iz širokih dolin reke Vaga, Dunajca, Poprada in Orave. Posebnosti tega gorovja so: njegove prečne doline, katere se na gorénjem kraji končujejo v kotlanjo, njegova ostra in ozka slemena, njegovi vrhovi, kateri stolpom podobni molé k višku. Znamenita so tudi mnoga visoka jezera na Tatri, — imenujó jih „morska očesa“ — katera ob največji vročini poletni često pokriva zelena ledenina. Omeniti je še, da na Tatri ne najdeš (dasi je do 7000' visoka) nijednega ledenika, temveč se jedino goli skalnati vrhovi spenjajo nad ločnico večnega snegá.

treba je posejati polje, prekopati in ograditi loke, očediti vrtove, popraviti meje, zato gospodarji priprezajo vozno živad, zrnje čistijo za setev, prirejajo pluge in brane in semena rastlinam, ki jih gojé po vrtovih, gospodarji pak hrano pripravljajo domačim in najetim delavcem, ki hodijo na polje.

Le-ti gorjanci jako pridno obdelujó svoje revno polje. Pogorski oratar je vedno dober kmet — in bogati, če se le naseli na dobrem zemljišči. Gorjanec nikoli ne zapustí svojih gor, marljivo rije in vrta po svoji ubogi zemlji, ne šumé in ne hrumé mu vode na uha, ne kričé pastirji, ne piščó na piščali, ne prepevajo pesni, ki se drugodi vsako leto rade razlegajo po zraci, ko hitro ozelené polja, loke in gaji.

Izmed Tatranskih plemen imajo samo Podhalanje, ter Novotaržanje planinske pašnike v Tatrah, rekajo jim „hale.“ O Duhovem (binkošti) se vsako leto zberajo v poljski čuvajnici, a popreje véliko hromado (shod) skličó, pri katerem izmed sodnikov, županov ali „soltisov“, pod njegovo streho volijo „juhase“ (ovčarje) in njih načelnika (bačo). Ta vélika hromada je starožitno „viece“ (zbor), v tem zboru človek lahko opazuje slovanske ljudovlade pravne obrede. „Mala hromada“ rekajo kake vasí shodu na skupno posvetovanje, a „véliko hromado“ imenujé zbor vse krajine, vsega pokolenja, poklicanega na „viece“.

Kedar pokne potreba, da se mora sniti vélika hromada, od hiše do hiše, od vasí do vasí nesó „bulavo“ (pravo) ali sodnijsko palico. Bulavo ima vedno sodnik ali župan (soltis = schultheiss) v svojem varstvu; soltis jo pošlje sosedu in pové, kdé, kedaj in pod čegavo streho bode vélika hromada, katera je vsak pot na drugem prostoru. Sél, ki odnese bulavo, teče, da mu sapa zaostaje, k najbližji hiši, trikrat s palico potrka najpopreje na okno, potlej na vrata. Če so vrata zaprta, pokriči: „Vélika hromada. Soltis Hreptovski. V soboto!“ Gospodar pride in sprejme bulavo, ali če njega ni domá, vzame jo gospodinja, ali kedo drug domačih ljudi, če prav kateri otrok. Kedor prevzame to palico, teče in nese jo neutegoma naprej, ko bi ga, ne znam kaj motilo.

Vincencij Pol piše: „Videl sem mater, ki je došla dete. Ko hitro je bil sél s palico vdaril na okno, prestrašila se je, vstala, dete posadila na tla, bulavo popadla sélu iz rok — in odbežala je, kakor srna, dalje po vrtovih. Sél je dete dvignil s tal — in odšla sva na mejo k njivam, ter gledala za ženo. Za vrtovi je na polji oral sosedov hlapec. Žena je bulavo vrgla pred plug in takoj vrnila se k detetu. Služnik je vstavil živino in plug — in pobegnil po polji ter dalje nesel bulavo. Kraj sosednje vasí — takoj pri prvi hiši je srečal devo, ki je vrč nesla od studenca, vzel je vrč jej iz roke, palico potisnil jej vá-njo, a deva je na moč urno pobegnula in bulavo po najkrajšem potu odnesla v selo.“

Po gorah, kjer so vasí močno raztresene, potoki narastli, kjer je treba plaziti se čez prelaze in klopi, po takih krajih národ ne

oddaje lahko bulave. Ali kazen o vseh okolnostih, ki se tičó hromade, velika je tako, da ga zbog njé nikakor ne zadržuje ne starost, ne vreme, ne noč, ne dan, ne nevihta, ne voda, ne led, s kratka: prav nič ga ne zagovarja, bulava ne smé ni trenutje zamujati se na poti.

V. Pol dalje piše: „Stari sòdnik Hreptovski mi je pripovedal, da je o neki priliki njegovemu dedu sél bulavo prinesel na večer, ko so še vsi domači bili na polji. Ded je bil užé jako priletan, iz hiše ni več zahajal sicer, nego le vselej o polu dné; ko mu je bil sél bulavo vrgel na postelj, précej je vstal, po vrtu privehral pred veliko kočó, ki je stala za vrtom, vkresal ogenj in zapalil kočó. Koča je takoj vsa bila v jasnem ognji, a starček je, ko so iz bližnjih bivališč jeli ljudjé vréti skupaj, opomnil: „Oddajte bulavo dalje, a mene po trih dnéh položite v grob! Učinil sem svojo dolžnost, a vam naročam, da učinite to, kar sem učinil jaz!“ Sél je bulavo odnesel dalje, stari soltis pak je umrl še isto noč, do céla je bil onemogel o poslednji službi, s katero je počastil hromado.“

Hromade se zbirajo pred polu nočjo. Starejšine in sodniki vseh vasí s prisežnimi in starejšimi srenjčani vred se shajajo ta čas pod odločeno streho. Najčešče se zberó v hiši bogatega soltisa ali istega gospodarja, kateremu je velika čast, če „veliko hromado“ skličó v njegovo hišo; tak gospodar gostinski počasti hromadnike.

Vendar ta gospodar ni ud zbranemu svétništvu, ne glasuje, ampak ima le skrbeti, da vredno pozdravi in sprejme goste. O vsakem takem zboru morajo izpod strehe oditi žene in otroci — in vse možko in žensko služništvo. Okrog zborišča znatno oddaljeno v veliko kolo stopijo mladeniči, ki nimajo še pravice, da bi v zbor zahajali. V njih kolo ne sme stopiti noben otrok, nobena ženska, tudi noben tuj človek ne. Nekoliko na strani stoji, ali leži stražnik — in čuje vso noč. Kedar hromadniki pozdravijo drug drugega, starejšina (soltis) z bulavo udari ob mizo in povpraša: „Kedo je sklical zbor?“ — Samo trijé gospodarji imajo pravico, da sklicujó „hromade“, a le takrat, kedar to zahteva velika potreba, ali, kedar národu pretí kaka nevarnost. Nihče se ne upa zbora sklicati brezi velike potrebe, kedor bi to učinil, moral bi vsakemu izmed prišlih navzočnikov globo plačati za pot, za izgubljeni čas, za noč, a poleg tega bi ga na vse žive dni zadela sramota, da bi o nobeni priliki več ne smel zbora sklicati.

Vprašanju: „Kedó je sklical zbor?“ — odgovorí jeden istih, ki so zahtevali bulavo, ter zboru kratko, a jasno dopové, kakova potreba je vstala. Po tem razjasnilu zborovalci jemó premišljati — in drug po drugem razodenó vsak svojo misel: prvi je na vrsti najmlajši gospodar. A kakor hitro se razodenó vsi, vstane „uchwala“ (sklep). Ta „uchwala“ je o vsaki priliki jako kratka. Če se sklepu nihče ne upre, najstarejši župan pokličé pisarje in nekoliko starejših mož v zboru, in le-ti sklep odobré in spišó v po-

sebni izbi. Po nekolikem časi hromadi prečitajo spisano odobravo, zborovavci pa zložé novce, ki jih zahteva ta ali ta potreba: pot potrebnih pooblaščenecv o sodnijskih zadevah i. t. d., i. t. d.

A v slehernem takem zboru je nekoliko ubežnih pravnikov. Ti pravnici so zborniških okolnosti zavetniki in vstajajo tako-le: dečka, ki se dobro uči in ki o sebi daje nadejo, da bode kedaj „moder kmet“, takega dečka na hromadine troške dadé v visoke šole — najrajši pijaristom v Podolenjec. Tak mladič vsako leto péš pride na počitnice domú, stopi pred župana in zborniškega starejšino, a župniku in vlastelinu nese pokazat svoje izpričevalo. Kedar pohodi vse te mogotce, obleče gorsko „huňko“, preseli se v pastirsko kolibo, pase koze in roditeljem pomaga o žetvi. Podolenjski dijaci najrajši pohajajo visoke šole v Olomuci in na Dunaji, ko hitro pa zvrše pravniške nauke, vrnejo se domú, oženijo se in uredjój zborniške okolnosti, ter vračujój, kar so hromade potrosile njim na omiko. To so sami izučeni pravniki, vrlo pišó nemški, čitajo Horacija, Krasickega in Skargine „Životopise svetnikov in svetnic Božjih“. Te dijake veže huda kazen, zategadelj skoro ni nobenega, ki bi se izneveril, ali ne vrnil domú, ter bi ne živel hromadi na prid. To je povod, zakaj na Tatrah nahajamo obilo dobro, vrlo razsvitljenih omikancev, ki so vendar pravni, oblečeni in delavni tako, kakor so drugi gorjanci.

Vélike zbere imajo samo Podhalanje in Novotaržanje, kajti le v njih krajinah se je moglo najsvobodnejše razviti ljudovladno živénje. Tú se o vseh životnih važnostih posvetujój v vélikih zborih.

Med važnostimi je tudi poletna paša, zato volijo „juhase“ (ovčarje) in „bace“ (načelnike).

„Baca“ ima posebno sodnijsko pravico vés čas, dokler je kaj blagá po pašnikih in pastirjev po kolibah. Načelniku morajo pokorni biti vsi juhasi.

Vsaka vas ima svoje pasišče. Nekatera pasišča so županovih rodovin imovina. Pravico po istem pašniku pasti imajo ali vse vasí, ali vsega županovega rodú družine, ki jih gorjanci imenujój po praóci ali „pniaku“. ¹⁾ Takih družin posamezni udje rekajó: „Jaz sem Kraljem iz rodú; jaz sem Toporom, jaz Hreptovskim, jaz Nedzom, a jaz Tatarom iz rodú.“ Kder je pašniška pravica splošna, tam nihče sam ne pase svojega blagá, ne ovác, ni kóz, ampak izročí blagó občemu nadzorništvu. Odbrani „baca“ in njegovi pomočniki se ustanavljajo na splošnih pasiščih.

Rés, krasen prizor je, ko pastirji prvokrat spomladi svoje črede ženó na zelene gore. Vse vasí v Novotaržki dolini in na Podhali se pomičejo na cesto; pozdravljajo se vsi povprek, izpremljajo „juhase“ in pozdravila pošiljajo sorodnim „bacam“. O joku vsakdo izročí svoje blago pastirjem; otroci se poslavljajo od molzne krave, uboga udovala s poblagoslovljeno véjico iz hleva žene

¹⁾ Pniak je majhen sod.

svojo jedino ovčico z jagnjetom vred, ali kozíco in kozlíča. Množí in množí se živinska truma in ljud. Otroci, lepo oblečeni, veselo popevajo in plešó okrog konj, ki so otovorjeni s kotli, z lesenim posodjem za mleko, za sir, za maslo in za druge dobitke iz mleka, — otovorjeni s posodjem za kuho in s toplimi koci. Tam pa tam kateri izmed otrok skoči na konja, ter kaže, da zná sedeti na konji. Dudlarji in načelnik „baca“, praznično oblečeni, idó naprej. „juhasi“ sekirice mečó k višku in igrajo z njimi, a mladi pastirji vés pot plešó, zlasti Tatrancem priljubljenega „hajduka“. Národ prihaja na pot in donaša solí in „vódke“ (žganja), napija pastirjem in pastirícám, ki idó past; le-ti pak napijajo gostoljubim vaščanom. Svobodno, mirno stopa naprej takov izprovod. Blagó, ovce in kozé, prišle iz raznih staj, neté združiti se v gromado. Volčje in belo dlakasti psi, ki jih redé Liptovski ovčarji, črede zganjajo v vrstó na brodeh, kder se ljudjé ali na plavih peljó črezi vodo, ali jo brodijo.

Plahe ovce se zmérom vznemirjajo, preširne kozé se dítivo odrivajo od gnéce, a da „baca“, „juhas“ in Liptovski psi nimajo očí in dovolj razuma, ni národ, ni črede bi ne prišle naprej.

Gospodarstvo planinskih pastirjev po pasiščih je zanimljivo, polno vsakdanjih dogodkov in neprestanih različnosti, ki izvirajo iz posebnega života in zračja.

Gospodarji in lastniki množnega blaga po pašnikih vsakih štirinajst dní svojim pastirjem nesó kruha in solí, vódke, sočivja in perila. Vselej jim iz pastirske kolibe ali iz „bacovke“ (načelnikova koliba) kedo pride naproti, zato da pridejo po najkrajšem potu tjà, kjer se pasó črede; zategadélj nikoli ne prenehajo občevati pastirji po pašnikih, in Podhalanje in Novotaržke doline seljanje.

Kakor hitro prvo mleko zvaré v kotléh, takoj lastniki jemó prihajati po „brindzo“¹⁾ in „oštipke“.²⁾ Na majhnih gorjanskih vozičih in v lepem lesenem posodji peljó to novino, ta dar planinskih pasišč v Krakov, kjer gorski sir prodajejo na trgu.

Marljivost, varčnost in obrtnost vrlih gorjancev Tatrám na zapadnem krilu je tako velika, da vsi okolici, ki se s temi gorami veže v gorénji Sleški, v gorénji Ogerski in v vsem Povislji ravno do reke Raba, — da vsemu temu svetu skrbé za stavbeni, za mizarški, za sodarski lés, za leseno posodje in za vsakojake rezljine.

Po Visli, po Soli in po Skavi plavé lés — in na vseh trgeh od Tješína do Bohnje, ob vsem „Podgorji“ srečavaš gorskih vozičkov samo z jednim konjem, ki vozijo deské, skodle in druge izdelke iz Tatranskega lesa.

¹⁾ Brindza = brimsenkäse.

²⁾ Odpadki.

Menda na tem božjem svetu ni boljšega obrtniškega kupca, nego je Tatranc; gotovo ni na svetu prodajalca, ki bi znal varnejše računati. Silno težko se človek pobota z njim; tudi pogajaš se z njim težko. Napósled se vendar le pobotata, ter znaš kup, a Tatranc zdaj še le jame potezati se za pridavek. Ozira se po hiši, po gospodarstvu, po polji, — ogleduje rodovino in otroke, služništvo in blagó, govori zvlasti o tem, kar je hvalno, toži, kakó hudi so časi, kako ubožni so Tatranci. A kadar ima voz užé pripravljen na daljšo pot, zopet sede in konja krmí iz roke, ali žalostno zamišljen pogleduje svojo junico.

„Kaj vam je, duša? — Kaj vam je, ženska? — Kaj ti je, deklíč?“ — povprašujó jih ljudjé.

„Oh, štejem, a vidim, da sem slabo prodal. Pot je drag, roba je draga, mnogo milj daleč sem moral péš iti in voziti se, predno sem prišel do vas. A gore, kolike so! Kake so vode! Kaj še bude! — ali naj s temi groši idem domú? — Kaj porekó otroci, ker jim ne pripeljem ne „kukielek“¹⁾ (štruc) od Matere Božje v Krakovu, in grudate solí iz Bohnje, ni trakov detetu — in gumbov hlapcu?“ —

Gospodar ukaže svojim ljudem, naj konju dadé krme, a možu vódke, kruha in kake druge jedí. Deklice jemó zbirati trakove, dečki svitle gumbe, a druga družina zbira steklene bisere. Horal (gorjanec) vzame vse to hvaležno. Ali, če so kjé blizu njegovi tovariši z gôr, ne dotakne se vódke v merici, a jelo postavi na stran. Horal izgine in brzo pokličé tega ali onega znanca, ali ženo, ali deklíča, ki so z njim vred to ali to prinesli na prodaj, pije z njimi vred merico vódke, uživa z njimi vred skorijo kruha, žlico jela, sam zá-se ne skrbi dosta, temuč le drugim streže. A če ga domači povprašajo: „Zakaj tako delate?“ — odgovorí: „Saj so ubožnejši od mene — to so naši ljudjé.“

Horali so jako usmiljen národ: ne kmet, ni meščan, niti gospod — nobeden ne more trpeti, da bi kedo gladen šel izpod njegove strehe. Dar dadé jednemu samo, a zaužije ga nekoliko duš. To je takov običaj; pa temu običaju se nihče ne čudi, nikogar ne žali ta navada. Vsakedo zna: kedor od horala kaj kupuje, da je beratija težka, a napósled, da je treba še gostije. A ko horal otide, ni še gotovo, da se ne vrne. Rado se pripetí, da se izpred duri ali izpred vrat povrne. A saj — kakó bi bilo mogoče to, da bi na dalek pot odpeljal se na golem vozi?! —

„Dajte mi pest slame ali sena. Saj sami znate, da človek ne more sedeti na teh golih gredih.“

Dadé slame ali sena horalu. Horal naredí sedalo, a napósled lulo izvleče na dan. Treba mu je še tobaka dati na pot; pa tudi ta tobak ni samo njegova lastnina, ampak kadé ga vsi njegovi ljudjé.

¹⁾ Kukielka = ein wecken, brotel.

Človek bi veroval, da horala ne bode več pod to streho; ali ni rés to. Horal meni, da so po taki beretiji hišni ljudje njegovi znanci. Ko zopet pride na somenj, takoj stopi v znano hišo kakor gost, pozdravi otroke in družino, podá jim kako malost na dar, n. pr.: ovčji sirček, kako brinjevko, ali nekoliko lepo ostruganih žlic, kakov klepetec ali kako torilice otroku; horal zna pozdravljati, govoriti, kratkočasiti, popevati in plesati.

Možki so jako vljudni; ženske pa so jako bistré in ugibične, kar vse zahteva kupčija in beretija. Horal je posebno varčen, na poti ne potrosi ni groša. Vedno si pomaga le s tujo gostoljubnostjo; horal zna hvaliti in živeti takó, kakor nihče drug ne; jadicovati zna tako, da srce poka človeku. Morda bi kedo menil, da je tega kriva ubožnost, a ni rés to. Prav tako se véde tudi vsak imovit gorjanec. Ta njih navada izvira iz tega, ker poznajo svet, ljudi, in ker so varčni.

Horal pozná ubožstvo, potrebe ne pozná. Ker zna sam sebi pomagati, tem bolje skrbi za družino, kadar je domá. Kar horali domá delajo, delajo vsi skupaj: skupaj nosevajo sukno v valjavnico, — skupaj platno prenašajo na belišče, — skupaj hodevajo ovce kupavat — in blagó, predivo in volno, — skupaj hodijo v lesove, — skupaj hodevajo po vino in po železo v Ogersko, a iz Ogerske v Sleško in Prusko, — skupaj o trgatvi zahajajo v vinograde, o košnji na senožeti — in o žetvi na polja. Ko se po leti zbere družina, ki se pripravlja kam ali na košnjo, ali na žetvo, dogovoré se medsobno — in urno, brezi vsakoršnega prepira določijo, kateri izmed njih bode družbi starejšina. Starejšina skrbi, da nihče ne prodaje zijál, — da nihče ne pospava, — da nihče novcev ne trosi, — da se nihče ne opije ali da ne zamuja nujnega dela, ki mu je odločeno. Vsak delavec ima svoj kruh, svoj sir in svoje maslo na poti. Če popotujó po gorah o vetru in grdem vremenu, v slehrni krčmi in gostilnici se malo pomudé, zató da se krepčajo. Ali nihče se ne opije, kajti vsak pot le jeden izmed vse družine plača četrtko ali pol-četrtke vódke, s katero si vsakedo samo omoči usta, použije kosce kruha, ter ojačeni idó dalje.

Jako zanimljive so družbe koscev s kosami, ki jih imajo na ramenih s slamo ovite, ko se spuščajo z gor na Podgorje in Visli na pobrežje — in ko se razhajajo za Vislo, v Krakovsko, v Sandomersko in Lubelsko. Vsaka gruča se pomiče po drugi cesti, v drugo vas in k drugemu gospodarju. Kobzari (diplariji) in skočki (plesalci) idó spredaj, za njimi pa se valí črna gneča „bandohov“. Le-ti sami sebi rekajo „kosbiarzi“ (kosci), a po ravninah jih imenujó bandohé. Po vsi Krakovski, Sandomerski, a tudi po Mazovski gospodarji najemljejo horalskih koscev in bandohov o košnji in žetvi.

Kamor pridejo, v vsako selo, k vsakemu gospodarju pripojó in priplešó, ljud znajo kratkočasiti in razgrevati, s petjem in plesom razveseljevati takó, da jih nihče negostoljubo ne sprejme.

Vsaki „bandi“ načeluje starejša ženska, rekajo jej „bandoška“ Le-ta pozná vse vasí in gospodarje od Babje gore tija do Krakova in Sandomera, in do Lublina, pred Vislo in za Vislo, prav do Varšave in Toruna, kajti bandoška se z brodniki vred vozi po plavih in ladijah, s kôsci vred zahaje na košnjo, z bandohami na žetvo, a z deklíči na trgatvo v Oggersko. Taka bandoška ogleda vês svét — od Visle do Dunava; a ker uboštvu in popotništvu učí in bistri razum, zató ima takova baba hujši jezik, nego deset možkih, in več razuma, nego sto mladeničev. Bandoška zna, kakove so tú ali tú gospodinje ali kakovi so deklíči, kakove so hiše, kakovi gospodarji, koliko je na ti ali ti loki treba koscev; bandoška dobro zna, kdé popreje kosé loke in kdé popreje dozoreva strn. Bandoška zna, po čím je kdé lekát platna, kako ljudjé plačujó delo, kako je treba o ti ali o ti prilíki delo razdeliti. Njé razum, njé ukazi „bande“ vodijo po krajini, v jeseni pa oživljene, bogate z novci vodi domú bandoška.

Kar Bog domá dá — in natora, to žena sè svojimi otroki vred pospravi, za blago (črede) in za volno skrbi juhas, hiša pa stoji tam in tako, kder in kakor je stala.

Bandoška pozná zdravila in rastlinje, bandoška je zdravnica. Če kaj razžalosti koga, bandoška ga poteši; da bi se krivica godila komu, Bog varuj tega! V nje varstvu so mladeníči, ki prvič idó na košnjo, in deklíči, ki prvič idó na žetvo. Bandoška uganjeva in vedežuje ljudem po hišah in krémah, prorokuje lepo in grdo vreme, slaba in dobra leta; bandoška pripoveda svete „legende“ in modre dogodke. Bandoška sama ne dela, zategadélj pa tím bolje napreduje delo, ki ga vodi.

„Mnogokrat“, — piše Vinc. Pol sam, „čudil sem se temu posebnemu ljudstvu, ki pozná človeško srce in človeške značaje, zlasti tudi običaje, takó, da mu tisoč in tisoč milj daleč nič ni tuje ali neznano. Cesto ti taka bandoška razum in znanstvo obogati lahko mnogo bolje, nego mnogo knjig, ki jih prečitaš, če prav jih pisatelji niso slabo spisali.“

Bandoškina sodba je zahteva vse družbe, zató — kadar bandoška ukaže, da morajo kaznovati koga, ne čakajo, temveč takoj izvrše njé ukaz.

Horali s Tater in od Babje gore hodevajo v Živec in v Suho, a od Kostrenka in Lucka v Sleško in Moravsko, v Oggersko in v Halič. Horali od Novega Sačca in od Mušine vozaré v Oggersko in v Halič, ali po ravninah ne zahajejo za Dunajec na iztok, temveč vozarijo le v najbližja mestca v Podgorji. Na poti morata živeti človek in konj, a spomladi konj daje ta dobiček, da ni treba najemati, kadar orjó in vlačijo.

Od Mušine prihajajo družbe deklíčev, ki iz Oggerske donasajo prvega sadja. Svojo beretijo začenjajo z oggerskimi črešnjami, z marelicami in z breskvami, a končavajo jo z grozrdjem.

Dekleta, združena v velike koruslje, imajo brente, polne sadja, in pohajajo mnogo milj daleč krajino, baš Krakov in Bohenj.

Ta dekleta se po dnevi razhajajo po vaseh, po mesticih in po gradičih, a na večer se vračajo k svojim vozovom in vozičkom po drugo, sveže sadje. Spraznjene vozičke pošiljajo v Ogersko in dobivajo drugo sadje.

Sadske družbe vežó drugače razmere, nego bandoške. Sicer pa je tudi vse družabno. Vse beretije dobiček je deklišk.

Služnici, ki so vozniki, ne smejo sadja ne kazati, niti prodajati.

Na noč se vsa dekleta vračajo v tabor in skupaj prenočujó, a tabor se vsak dan pomakne dalje, ali vselej na drugo stran. Vsak deklič se zjutraj počese in obleče še pred solnčnim vzhodom, sadja naloži v brento, po dnevi ga mora prodati, na večer pa se vrne v tabor, kjer pokaže in odšteje novce, ki je pritržil jih.

„Mnogokrat“, — piše V. Pol, „vprašal sem: Zakaj tajite, da imate voz sè sadjem? — Zakaj nečete pokazati sadja na vozičku?“ —

„Da“, — odgovorila je deva, „to so nas naučili drugi, zató, ker bi se ljudem ne smilile, ako bi znali, da imamo voz in mnogo sadja. A to je tudi: če človek vidi, da je kake reči malo, močno hrepení po nji in jako jo cení, česar pa je obilo, do tega mu ni mnogo. Mnogokrat, če pridem v hišo, v gradič, milujó me ljudjé, ker sem mlada pa sama, da težko nosim, da je užé večer, in da sem še malo prodala. Usmilijo se me zatorej, kupijo vse sadje, a še tešé me in nadaré.“

Pisma o Bosni in Hercegovini.

Spisal J. Navratil.

I. pismo.

Dragi prijatelj! Prosiš me, naj ti na kratko popišem Bosno in Hercegovino. Iz srca rad; samo dovoli, da ne mahoma, nego iz posebnih vzrokov polagoma v pismih ali listih. Popisoval ti bodem tedaj, (vendar ne prenakratko, da ne bode prepusto), naj-potrebnejše in najimenoitnejše, navmes pa i druge zanimljive stvari, katerih sem se navzel od dobrih „izvirnikov“ — mrtvih (tiskanih) in živih.

Imel sem namreč priliko v Beču razgovarjati se o Bosni in Hercegovini tudi s takimi ljudmi, kateri so iz ónih krajev doma, in z drugimi južnimi Slovani, kateri so potovali ondod. — Tem prištevam tudi nekoliko vrlih slovenskih in hrvatskih junakov, ki so se ondi hrabro borili v poslednjih bojih (l. 1878) za slobodo ubogim zatiranim bratom po krvi. — Najbolj izmed vseh mi je pa ustrezal mladi bistri trgovec Sarajevski po imenu Jevto A. Despić (Nikolić), ki je bil tako moder, da ni hotel verjeti pre-sladkim besedam turskim, ter unesel grdim rogoviležem za časa péte in novce v Beč.

Kedar se s kom znanimo, ne zvemo najprej tega, kar je bilo, nego po navadi najprej to, kar je, a nato s časom zvemo še le óno, kar je že minilo. — Tega reda se kanim držati tudi jaz. Napó-sled naj pride tedaj kratka zgodovina.

Bosanci ali *Bošnjaki* ¹⁾ in *Hercegovci* so **srbske** ali **hrvatske národnosti**, *govoré* tedaj *srbski* ali *hrvatski*. — Lahko se pomeni ž njimi za silo vsak Slovenec; kajti naši ljudje hodijo kupčevat na Hrvatsko, v Slavonijo in celó v Srbijo do turske meje, a ne potrebujejo nikdar nikakega tolmača.

O tem sem se uveril večkrat tudi sam na sejnih Metliških, poslušaje, kako so se za vole itd. pogajali Beli Kranjci, Gorenci in Žumberčani. ²⁾ Vsak je govoril po svoje, pa so se razumeli vendar vselej do dobrega.

¹⁾ Tako si pravijo sami; zovimo jih tako i mi! „Bošnjak“ namesto „Bosnjak“, kakor srbohrv. „š njim“ nm. „s njim“. — Pis.

²⁾ Ker si velé zdaj (po svojem „kotaru“ ali okraju, nekdanjem kranjskem gradu Žumberku, Sichelburg) tudi sami tako, a ne „Vlahi“, okanimo se i mi tega nelepega imena, s katerim je sramotil doslej na jugu brat brata druge vere. — Pis.

Vsi Bošnjaki in Hercegovci so po govoricu „štokavci“, t. j. namesto „kaj“ pravijo „što“ ali „šta“, kakor naši sosedje Žumberčani, ki so nekdanj, — zdaj je tega že kakih 350 lét — pred tursko krvoločnostjo iz Bosne v naše kraje pobegnili ali „uskočili“, a zato jim pravijo nekateri še dan današnji tudi „Uskoki“, (srbohrv. „Uskoci“). Najprej so se bili naselili v Senju (Zengg), pozneje so se pa morali seliti od morja prek Kolpe: proti Karlovcu in dalje proti slovenski meji, a seobno v Žumberški okraj („kotar Žumberački“) tik kranjske dežele, — zadnjič l. 1617.

Kakor ti naši Žumberčani, — isto tako izgovarjajo in pišejo z drugimi Srbi in Hrvati vred tudi Bošnjaki in Hercegovci na koncu zlogov in besed namesto našega pismenega *l* po navadi *o*: n. pr. „žao“ (namesto: žal), „nosioci“ (nm.: nosilci, nosci); „mislio“, „kazao“, „umro“ (nm.: mislil, kazał, umrl) itd.

Ali to se ne vrši vedno tako lepo okroglo. — Z nepravilnostimi te pa nečem trapiti; saj jih najdeš lahko v vsaki srbski ali hrvatski slovnici.

Posebne spomina vredno je pa to, da izgovarjajo Srbi in Hrvatje staroslovenski *ĕ*, to je naš *é*¹⁾ ali Gajev *ě* na troje; a po tem se deli srbohrvatski jezik „na troje“ (narečje): „iztočno“ ali vzhodno, 2) južno, 3) „zapadno“ ali zahodno.

(Iztočno)	(južno)	(zapadno)	
vera ¹⁾	vjera	vira	(slovenski: véra)
belo ¹⁾	bielo (ali bijelo ²⁾)	bilo	(slovenski: bélo)

Bošnjaki in Hercegovci izgovarjajo po različnih krajih „vjera“ in vira (ne „vera“); „bielo“ (ali „bijelo“) in bilo (ne „belo“); vendar Hercegovci največ: „vjera“, „bielo“ (ali „bijelo“). To hercegovsko ali „južno“ narečje rabi zdaj po slovečega Vuka vzgledu večini Srbohrvatov za „književni jezik“. Mnogi Srbi v Srbiji in v poprejšnji srbski vojvodini pišejo še raje po svoje t. j. „iztočno“: vera, belo itd.

Zato ni čuda, da čitamo po knjigah, časnikih in zemljevidih jugoslovanskih (pa i po drugih) tako različno pisana bosánskih in hercegovskih krajev imena; n. pr.:

Predor, Priedor (ali Prijedor⁴⁾) in Pridor, (slovenski bi se reklo: Prédor); Suteska, Sutjeska in Sutiska⁵⁾; Slovenec bi rekel Sotéska⁶⁾, ki jo imamo tudi na Kranjskem. Po teh primerih si bodeš znal posledj sam razkladati take razlike.

¹⁾ Miklošič rabi zdaj za znanstvene stvari *ĕ* (= *ĕ*).

Pis.

²⁾ Tak *e* zvoni kakor naš *e* v besedi „berem“. —

Pis.

³⁾ Tako po Vukovem pravopisu. Hrvatski pisci rabijo namesto „tje“ raje samo „ie“. —

Pis.

⁴⁾ Nepravilno tudi „Prjedor“.

⁵⁾ Popačeno tudi Sutínska in celo „Sudínska“, po tujem nespretnem sluhu.

Pis.

⁶⁾ Iz stsl. „sŭ“ (СХ) pa „teskъ“, angustus (ozek); tedaj sotéska = Engpass. —

Pis.

2. pismo.

Nekaj posebnega sem ti pozabil povedati zadnjič o srbsko-hrvatskem jeziku.

Čudno, a resnično je, da se ravna jugoslovanska govornica ali jezik tudi po véri; kajti glasnik *i* (namesto staroslovanskega *ĭ*, našega *é*, ali Gajevega *ě*) rabi seobno katoličanom. (To potrjuje tudi Vuk Štefanović Karadžić v svojem „Kovčežicu“ na str. 23.)

O véri in verskih razmerah pozneje več. Gredoč naj vzajem v misel samo toliko, da bosánski in hercegovski Slovani niso vsi ene vére, nego nekateri kristjanske (in to: katoliške ali pa „pravoslavne“, kakeršne so tudi Rusi in Srbi, ki jim pravimo staroverci), nekateri pa turske t. j. „muhamedovske“ ali „muhamedanske“ vere. ¹⁾ Poturčilo se je s časom pod turskim jarmom premnogo slovanskih kristjanov; kajti — „sila kola lomi“.

Takim poturčencem pravijo drugi zaničljivo „poturice“.

Ti slovanski poturčenci se štejejo za prave Turke, a ne znajo brez malega čisto nič turski, razen pojedinih beséd pa izopačenih pozdravov turskih. — Razgovarjajo se tedaj tudi med sabo z mérom srbsko-hrvatski, samo da trpajo radi premnogo turskih besed v svojo govornico.

Znamenitno je, da se v Bosni samo oni (poturčenci) štejejo tudi za prave „Bošnjake“, a kristjanskim Bošnjakom pravijo zaničljivo „Vlahi“, (kakor katoličani „pravoslavnim“ bratom).

Veliko čudo je pa, da se je med kristjanskimi Bošnjaki in Hercegovci, ki so ječali 400 let pod turskim jarmom, ohranilo do denašnjega dne toliko prelepih národnih pesmi. L. 1867 je prišel na svet v Belem gradu obilen zvezek „junaških“, ki jih je nabral Bogoljub Petranović. — Prva je hercegovska in se začinja tako:

„Ali grmi, al' se zemlja trese?
Al' udara more o bregove?“ — itd.

Zadnja je bosánska:

„Vino pije visoki Stevane,
Š njim ga pije care Bajazite“ itd.

Toliko samo za pokušnjo.

Gledé govornice naj pritaknem tù tudi nekoliko o pozdravljanju.

„Pomozi Bog!“ — tako pozdravi po starem kristjan kristjana, kedar se srečata.

¹⁾ Vuk piše „muhamedovci“; drugi tudi „muhamedanci“ (mohamedanci ali mahomedanci), kakor „lutranci“ nm. „lutrovci“ itd. Izberi si, kar hočeš. Muhamed je bil . . . muhast (muhav), — naj bodo tedaj „muhamedovci“ ali „muhamedanci“! Pis.

Odzdravlja se: „Bog ti pomagao!“ — Vendar se pozdravljajo kristjanski Slovani po mestih tudi že po novem: „Dobro jutro!“ — „dobar dan!“ — „dobar večer“ (večer)!

Ali preprosti ljudje pravijo še po starem: „pomozi Bog!“ namesto „dobar dan!“ — Ta pozdrav rabi tedaj samo „izobraženim“ ali gosposkim meščanom. —

Poturčenci se pozdravljajo po turski s pokvarjeno turščino, in to zjutraj: „Saba hajrosun!“ (prav: „Sabah hair olsún“ t. j. po vrsti: „jutro dobro bódi!“ ali po naše: „dobro jutro!“) — Odzdrav: „Alah razosun!“ (prav: „Alah razi olsún“, „Bog milostljiv bodi“ ali: Bog bódi milostljiv!)

Zvečer: „Akšam hajrosun!“ (prav: „Ahšam hair olsún“, večer bódi dober = dober večer!). — Odzdrav zopet: „Alah razosun!“ —

Kakor si nazávajo nekateri južni Slovani o vsaki dobi „zdravo!“ — tako tudi slovanski poturčenci: „meraba!“ (prav: „marhaban“, ki pa pomenja po pravem „prostor“, kakor bi si želeli dosti . . . prostora!) — —

Kedar pride kakšen poturčenec v kavano, v kateri pijo črno kavo, in pušijo skupaj prijatelji Turki in kristjani, pozdravi najprej Turke po turski, a nato kristjane slovanski. — Tako saj v Sarajevu.

Bosánski Turki se pozdravljajo tudi s popačenimi besedami: „Selam“, ali „Salam alekim!“ (prav: „Salam alejkum“ = mir vam bodi!). — Bosanski poturčenci pravijo nespretno: „Selam alećim“, ali „salam alećum“, ali pa „selamaleć!“ — Odzdravljajo: „Alećimu selam!“ (namesto: „alejkum salam“ = tudi vam bodi mir. ¹⁾)

Z besedo „selam“ ne sme pozdravljati nikdo nego samo Turčin Turčine. — Ne daj Bog, da se je predrznil tako pozdraviti kakega Turčina kristjan za turske vlade. — Strašno bi ga bili Turki okresali ali vsaj osramotili. Nekdaj bi pa bili takega predrzneža celó ubili, da se ni hotel mahom poturčiti.

Turki se nosijo po . . . turski. Anti si že videl kakega Turka, hlačarja — če ne živega, pa vsaj njegovo podobo. Po turskem kroju je i sedanja bosansko-hercegovska **národna nošnja**; turska so jim do malega tudi oblačilska imena. Tuja šega — tuje ime. Tako se godi tudi pri drugih narodih. Ni se nam treba tedaj sramovati, da nimamo ni mi za vsako oblačilo domačega imena.

„Pokrivajo se“ (po glavi) Bošnjaki in Hercegovci zdaj največ s „fesom“ (rdečo kapo), nekateri, celó kristjani tudi z rdećim

¹⁾ „Salam“ ali „selam“ pomenja tedaj „mir“, a ne „božji ti pozdrav in blagoslov“, kakor so tolmačili l. 1839 menda nevedni poturčenci neimenovanemu piscu zanimljive knjižice: „Pogled u Bosnu“. (Spisal jo je Mat. Mažuranić, sedanjemu banu brat, preložil na česki jezik l. 1845 v Pragu V. D. Lambl). — Pis.

„sarukom“.¹⁾ — Druga oprava je jako podobna črnogorski, ki je bila popisana v lanskem „letopisu“ na str. 222 — 223; samo da se Bošnjaki ne pašejo tako, kakor Črnogorci — po gunju²⁾, nego pod njim; a „gunj“ oblačijo tako, kakor „Srbi“ v Srbiji vrh vse druge oprave. Premožni Turki in kristjani nosijo tudi dolge, nabrane suknje „dolame“.

Pás bosansko-hercegovski je po navadi iz rdeče tkanine, a turski iz zelene ali pa pisane.

Tudi po zelenih (turskih) in rdečih obrobkih na opravi razločiš lahko Turka od kristjanskega Slovana; pa ne vselej.

Namesto črnogorskih, suknenih „gač“ (hlač) nosijo nekateri Bosanci in Hercegovci „čakšire“ t. j. dolge, a samo do kolena široke, pod kolenom pa ozke in zapete suknene hlače.

Razen takih hlač rabijo Bošnjakom in Hercegovcem tudi „pelengače“ t. j. žumberske ali čičke ozke suknene hlače, ki pa segajo samo do pregibi (pod kolenom), kakor sedanje črnogorske ohlapne „gače“. Od gležnja ali členka do kolen so noge ovite z dokolenkami („dòkoljenice, Kamaschen“); do gležnja pa molé „čarape“ (kratke volnene nogovice) iz „opankov“ ali druge obuče.

Turki nosijo čakšire in „šalvare“ (Pluderhosen), suknene, strašno široke in dolge hlače, ki so pod kolenom podvezane, pa mahajo vendar malo da ne do tal, — na videz kakor široka, obilno nabrana vreča.

Če so take hlače platnene (prtene) ali pa svilene, pravijo jim „dimije“ ali „dimlije“. (V Sarajevu jih nosijo same Turkinje).

Na prvi pogled ne zapaziš med nošnjo različnih prebivalcev nikakega razločka; še le s časom izpregledaš in vidiš, da nosijo sami Turki (s poturčenci vred) opravo iz jako svetle tkanine, posebno iz rdeče, pa tudi modre, zelene in žolte, in da sta jim „gunj“ in „fermen“ (tako pravijo Turki „jeleku“ ali „dječërmi“³⁾) posebno olupšana t. j. sè zlatom prešita ali sè zlatimi motozi in vrvami („gajtanom“ in „zeom“) prepletena.

Uboga tlačena „raja“ pa nosi poleg bele samo črno, temno modro in zagorelo-rjavo opravo; rdeče itd. do zdaj ni smela nositi, če odštejemo „ves“ ali „fes“, „saruk“ in pás ali „pojas“ z „rdečimi obrobki“ vred. — Tudi židom ni dovoljeno opravljati se, ka-

¹⁾ „Saruk“, Turki mu pravijo „čalma“ (Turban); podoben je „otiraču“ ali „tkanici“ t. j. tkanemu pasu, ki si ga ovijajo Turki, pa tudi nekateri kristjani, okoli glave vrh „fesa“, ki pokriva Turčinu obrito glavo. — Pis.

²⁾ Ta (črnogorski) „gunj“ je podoben tesni béli suknji do kolena ali belokranjskemu ženskemu „zabuncu“ z rokavi, in se ne zapenja; bosanski „gunj“ je pa mnogo krači in iz črnega ali zagorelo-modrega sukna. O „zabuncih“ pozneje še nekoliko več. Pis.

³⁾ Okoli Sarajeva pravijo brezrokavniku „jeleku“ samo „dječërma“ (дѣчѣрма) = ječërma. Prim. Vuk. „rječn.“ 252, 149 in 254. —

kor koli. Mnogi Turki hodijo pa povse rdeče oblečeni, tako da so vsi rdeči — kakor raki — od glave do nóg.

Vendar ni nošnja povsod jednaka, niti turska niti kristjanska. Onstran turske ali bosanske Gradiške n. pr. okoli „Banjeluke“¹⁾ nahajaš pri turskih Bošnjakih največ žoltih (kratkih) „gunjev“, po letu največ bélih (platnenih) „gač“ turskega kroja. — Ondod in dalje proti Jajcu nosijo Bošnjaki „zarad lepšega“ celó po letu tudi bele kožuhe iz ovčje kože, in to po letu napak (narobe), da se vidi kosmata stran, — po zimi pa naprav (na lice).

Béle so, kakor ti kaže ime — tudi hrcegovske „beljače“, suknje z rokavi, jednake črnogorskemu „gunju“.²⁾

Meščani Sarajevski (tudi kristjani) nosijo po zimi dolg kožuh („čurak“), zgoraj suknen, zdolaj z lesičjo, polhovo ali krtovo kožo podstavljen; — po letu pa „džube“, t. j. dolgo suktno s kožuho-veno obšito, a ne podstavljeno.

Namesto preprostih kmetskih opankov obuvajo bosansko-hercegovski meščani tudi črevlje („črevlje“, „mestve“, „kondure“) in škornje ali škornjice iz črnega usnja, nekake krevse („papuče“, Pantoffel) in čudne cokle („nanule“), z lesenimi visokimi podpetnicami in podprstnicami na štiri ogle podkovane, nekod z jermenjem za privezovanje, nekod pa brez jermenja, z usnjem iz céla od zgoraj na lesene podplate prabitim.

Kristjani po mestih hodijo tudi v „filalah“ t. j. brezpetnih črevljih čolničku podobnih. Turki si obuvajo vrh rdečih škornjic ali „čizem“ žolte, brezpetne postole („tomake“), katere pa izuvajo, predno vniđejo v kako „džamijo“ (tursko córkev), ter jih puščajo pred vrati. Od obuče do kolena imajo Turki in kristjani dokolenke, bogati Turki zelene, sè srebrnimi zaponami („kopčami“) zapéte; samo „čakširam“ ni treba dokolenk.

Malo da ti nisem pozabil povedati o posebni „bosanski obuči brez šiva“.

Po letu hodijo namreč siromaki Bošnjaki posebno po kmetih največ . . . bosi. Celó nekateri župan, (ki mu pravijo ondod po navadi „knez“ namesto „seoski knez“), hodi bós, — ne samo na polje in v hosto, nego tudi v svoj urad („konak“) in celó v . . . córkev. To ni ondod nikaka sramota. Po pravici bi se tedaj smeli imenovati, „Bosaki“. Vendar se ne upam trditi, da je postalo njihovo ime iz njihove „bosote“.³⁾

Nošnja kraj srbske meje je podobna srbski, kraj dalmatinske pa dalmatinski. — Težko je nevajenemu očesu v kakem mestu

1) Po naše prav za prav „Banjalóka“ t. j. „Banja lóka“; zato sklanjajo nekateri še obe besedi. — Po Vuku tudi „Bajna luka“. — Pis.

2) Velik razloček je tedaj med črnogorskim pa med belokranjskim „gunjem“. — Pis.

3) Prim. Šafař, „Slovanské starožit“ str. 652. — Pis.

na dalmatinski meji tujega Bosanca razločiti od Dalmatinca; samo popotna „prtljaga“ ti pomaga, da razpoznaš, kateri je tujec. ¹⁾

Po torbi ali „torbaku“ pa lahko razločiš tudi popotnega katoličana od pravoslavnega — kakor „Belega Kranjca“ od Žumberčana. Katoličani nosijo z našimi „Belimi Kranjci“ vred rdeče pisane torbe ali olepšane s takimi resami, — „pravoslavni“ pa kakor Žumberčani zagorelo-pisane (z modrimi ali črnimi resami).

V Travniku (sredi Bosne) nosijo pravi Turki dolge „kaftane“, poturčenci strašno velike „čalme“, na glavi na pol obriti, a Turkinje vso zeleno, dolgo opravo.

Kedar je bil mir, niso smeli v zadnji dobi oborožani hoditi niti pravi Turki, niti poturčenci, niti kristjani, cincarji, judje in cigani. Poprej je bilo Turkom in poturčencem dovoljeno orožje nositi tudi o mirnih časih, kristjanom in drugim pa ne, razen, če so kam potovali. —

Pri popotnem Bosancu ali Hercegovcu vidiš po dve „mali puški“ ²⁾ z velikim „nožem“ in nabijačem (Ladstock) vred za pasom.

Odhajaje na vojsko ali v boj zatákne si pa nekateri tudi po 3—4 male puške za pas, pripaše si tursko sabljo, ter si zadene na ramo še „dolgo puško“. — Najhujši razkačenci se obložé včasih . . . s celo orožnico. — Tako so poročali novičarji res že iz prvih strašnih bojev sedanje dobe s turskimi rogovileži.

O mirnih časih si deva vsak Bošnjak, kateri nosi po dva pasa, za spodnji usnjéni pas („silaj“, „silav“ ali „bensila“ ³⁾ sam nabijač, „male nožiče“, dolgi „čibuk“, „kresivo“ in še nekoliko take ropotije, — nekateri celo kleščice („mašice“) za ogenj. Ali povsod se ne pašejo z dvema pasoma, nego nekod samo z enim, bodi si tkanim ali pa usnjenim, ozkim ali pa širokim.

Bogati kristjanski trgovci in drugi izobraženi meščani se nosijo že tudi „evropski“ kakor naša gospôda — ali namesto klobuka . . . „fes“ z modro „kito“ (Quaste). — Nakaterim prostakom maha pa res še dandenes prava slovenska kita („pleténica“) po hrbtu. Videl sem jo za mladih nog tudi pri starih Hrvatih, sosedih naših.

Kristjanke (žene in dekličí) nosijo na glavi nekatere pisane robece, nekatere pa „kalkan“, rdečo kapico, pri premožnih zlato prešito in pripeto s krasnim „podbradnikom“ t. j. trakom z nuanzanimi svetlimi novci. Sarajevkam pa visé po „kalkanu“ okolivré t. j. okrog in okrog črni „konci“ (črne niti).

Po hrbtu jim maha po ena ali pa po dve kite („pleténice“), — okoli Sarajeva samim dekličem po dve —, a žene si jih ovijajo

¹⁾ Glej pri Vuku pod besedo „torbak“ (744).

Pis.

²⁾ „Mala puška“ pravijo zdaj Sarajevčani in okoličani največ „pištolum na kamen“; a „samokres“, „pištolum na kapico“. Pred temi so bile óne „samokresi“. Črnogorcem je pa „samokres“ = „trud iz drveta“ (kresilna goba). Gl. Vuk. „rječn.“ 663.

³⁾ Tako mu pravijo po različnih krajih [turski], in spravljajo va-nj tudi robec in duhan. Nekateri si paše „silaj“ v r h navadnega pasa. Pis.

okrog glave. Ta šega se tedaj nekoliko razlikuje od žumberske ženske nošnje. ¹⁾

Žumberčanke si po dolgi, širokorokavi in beli (po prsah s „krpami“ vezeni) „košulji“ pašejo pas z „rizo“, pisano „tkanico“ in tehtno pisano „opregačo“ (zástor, Schürze, Vortuch), — Bosanke okoli Sarajeva se pa pašejo po jednaki „košulji“ samo z „oprežino“ t. j. opregačo, dalje proti Hercegovini tudi s „tkanico“, ki je nekod rdeča, in jej pravijo turski „pafta“. Po vrhu nosijo Žumberčanke „kožun“ (sic), „haljino“ in „dolamo“, omenjene Bosanke pa svojo „džoko“, ki je podobna belokranjskemu ženskemu „zabuncu“ brez rokavov. V Krajini mu pravijo „zubun“, ali „zobun“, v Žumberku pa „zobunac“.

Nekoliko več o tem oblačilu se nahaja tudi v Vukovem „rječniku“ na str. 214 pod besedo „zubun“; čitaj pa primerjaj srbske „zubune“ belokranjskim „zabuncem“ — možkim in ženskim, z rokavi in brez rokavov. Pri Žumberčanih nosijo „zobunce“, in to samo možki.

Po nekaterih krajih si oblačijo Bosanke „život“ v izrezan „jelek“ ali „dječermo“ in kratek ženski „gunj“ ²⁾ z rokavi al brez rokavov, iz pisane svile ali pa iz volnene tkanine. Starje gospe oblačijo po njem še nekak kožuh („čurak“, Pelisse), ki se života oprijema, da se jim vidi lepa rast. —

Kmetice nosijo sem ter tje vrh „kušulje“ tudi kratko krilo, iz debelega sukna narejeno, ki se mu veli srbohrvatski „suknja“. ³⁾

Turkinje se doma jako lepo opravljajo in lišpajo; njih nošnja za šetanje, v kakoršni hodijo po mestu ali pod milim nebom, ni pa nič kaj lepa. Nespretni vreči podobna je njihova svetlo pisana „feredža“ (površnica, površna oprava ali obleka.) Obraz si pa zakrivajo t. j. zavijajo Turkinje z belo tančico („jašmak“, Gesichtsschleier) tako, da ne vidiš drugega nego oči in morda kosček nosa.

Vendar si v Bosni pokrivajo obraz samo vdane (omožene) Turkinje, in to z jako tanko, prezračno tkanino; nevdane pa hodijo golega obličja z „jašmakom“ po plečih jim visečim; samo če jim zija kak tujec predrzno v obraz, pokrijó se vse srdite z „jašmakom“. Pisano pogleda razžaljena devica takega predrzneža; nekatera „nevesta“ je tako huda, da mu . . . pljune celó v obraz, ali ga pa ovadi „domačinu“ (hišnemu očetu).

V Hercegovini onstran Ivan-planine (če greš tje iz Sa-

¹⁾ Žumberske „djevojke“ (dekleta) nosijo rdeče kape in po eno dolgo kito („splitnjak“ z „upletkom“) zadaj, — žene pa nekako ohlapno belo pečo („premetačo“) in po dve kite spredaj („splitnjaci“ jim pravijo); ena jim visi na levo, ena pa na desno po prsah izpod „premetače“. — Pis.

²⁾ Glej pri Vuku na str. 107.

³⁾ Srbohrvatska (ženska) „suknja“ se strinja tedaj po pomenu do zobca s česko „sukně“, a ne z našo (možko) „suknjo“.

rajeva), hodijo pa tudi vse turske ženske — celó na polje — razkritega obraza.

Turkinje se rade lepoticijo, tudi nohte si mažejo z nekakim . . . „rumenilom“; ¹⁾ zato izpoznaš lahko Turkinjo izmed drugih žensk, če ne drugače . . . po rdečih nohtih.

Kako se Turčin lahko spozna (vsaj večidel), bodi mu obrita glava s „čalmo“ in s fesom, ali pa samo s „fesom“ pokrita, kakor, po navadi kristjanu neobrita, — to si posnel menda iz poprejšnjega popisa. Poslej bode treba nemara očém drugih razložkov iskati; kajti pod našo vlado se utegne predrugačiti skoraj, ne samo kristjanska, nego i turska noša. ²⁾

Ker vem, da rad čitaš o narodnih nošah ali nošnjah, in da posebno hrepeniš po izvirnih imenih različni opravi, a jaz sem imel priliko zvedeti jih; zato se nisem mogel utrpjeti, da ti ne bi bil narodne nošnje popisal tako na drobno. Mislím, da sem ti ugodil. Krčiti se mi bode tedaj pri popisu drugih stvari, katere so popisane na dolgo in široko po knjigah in časnikih, — po tujih (na žalost!) s popačenimi imeni bosansko-hercegovskih krajev itd. — Po nevednosti izpuščajo tujci po gostem sóseb ³⁾ „rogovilice“ in „rožičke“ nad č, ć, š in ž povse, ali jim pa natikajo ta znamenja po nepotrebem n. pr. Glasinać, Stolać, (namesto: Glasinac, Stolac); včasih se zamenjujeta š pa ž, včasih se piše celó s ali š za ć: Germes ali Germeš - namesto „Grmeć - planina“; „Ozrina-planina“ se zamenjava z „Ozren - planino“ itd. — Zato ti treba biti jako pazljivemu, da se ne opečeš. — Pri tej priči sem zagledal na nekem nemškem zemljevidu smešno popačeno ime „Freskovica“ — namesto: „Treskavica“ (planina). ⁴⁾

3. pismo.

Ker se šteje Bosna-Hercegovina z nekdanjim Novopazarskim okrožjem („sandžakom“ „pašalikom“ ali Rašijo) vred zdaj že za

¹⁾ Drugim južnim Slovanom je „rumeno“ to, kar nam „rdeče“; zato se Hrvatice in Srbkinje veselé „rumenega lica“ (obraza); zato velijo tudi pri nas . . . rdečemu volu po starem „romen“ (= rumen, tudi staroslovenski „rdeč“). Mnogim sedanjim Slovencem rabi ta beseda zdaj za „žolt“ ali „želt“.

²⁾ Neki novičar je poročal samo šest dni po uplenjenem glavnem mestu bosánskem, da so hodili ondaj Turki pokriti tako, kakor kristjani, in da je njemu samo obrita glava ovajala Turčina. — Pis.

³⁾ „Sóseb“ („suseb“) za „sosebno“ živi še med Belimi Kranjci. — Pis.

⁴⁾ Kako lepo ti kaže pravo ime „Grmeć - planina“, t. j. grméča, — tako tudi „Treskavica“, zakaj se pravi takó tej in óni; kako bi pa slutil človek kaj takega po navedenih popačenih imenih: „Germes“ . . . pa „Freskovica“!!! — Dosta takih popačenih imen se je vteplo celó v slovanske knjige. Jaz ti podajem po najboljih virih prava, izvorna (srbohrv.) imena; nalašč jih nisem hotel sloveniti; samo sem pa tam ti pokazujem slovensko obliko. — Pis.

eno deželo, naj ti povem takó tudi njene nóve **meje** in koliko jej bode poslej **površje** ali **prostor**, — če obvelja namreč „Berlinska pogodba“ l. 1878.

Proti vzhodu se meji sè Srbijo, od katere jo loči stara mokra meja t. j. posebno reka Drina pa Ibar, nekoliko tudi suha meja (gore in sloveče Kosovopolje.)

Na zahodni strani jej mejači Dalmacija v Hrvatsko, z reko Uno in z jadranskim morjem vred; — proti severju Slavonija in Hrvatska, (od óne jo loči Sava, od té pa Una, Glina in suha meja), na jugu Črna gora, Albanija in stara Srbija ali Macedonija.

Ker ni dala turska vlada nikdar meriti Bosne-Hercegovine, zato se ne da za trdno povedati, koliko je njeno površje, nego samo „na priliko“ sodijo, da bi vsa Bosna-Hercegovina, (če se tudi odšteje površje ali površina onega kosa hercegovskega, ki je po Berlinski pogodbi prisojen Črni gori), utegnila bi zdaj vendar obsegati še kakih 1100 □ milj, in da bóde tedaj še malo večja nego je česko kraljestvo s kranjsko deželo vred; kajti óno obsega (po Heuflerju 903, ta pa 173 □ milj, tedaj skupaj 1076 □ milj. Nisem zahman rekel: po Heuflerju, kajti — čudno in prečudno! — v štirih knjigah (tudi šolskih) čitam v vsaki drugo mero temu površju.

Goram, po katerih se po navadi razprostirajo „šume“ t. j. gozdi ali hoste, pravijo naši južni bratje „planine“, ¹⁾ „**gorskim ravnicom**“ t. j. na visokem ležečim planjavam pa „polja“. Prav za prav velé oni vsaki ravnici, pa i prosti neravni površini, razen Posavine, brez razložka „polje“. Tako uči vsaj neki „rodoljub samovidec“, ki je obhodil Bosno in Hercegovino ter popisal premnoge bosanske in hercegovske gore, vode in pote. (Glej v „Glasniku srpskog učenog društva“ 1866, XX, 321).

Ali tujci jemljo zdaj v zemljepisnih knjigah besedo „polje“ največ za pomen: „gorska ravnica.“ ²⁾

Čitaje o „planinah“ in „poljih“ po Bosni in Hercegovini ne smeš tedaj misliti samo na naše domače planine, niti samo na naše domače polje.

Vsa Bosna s Hercegovino vred je prepletana z gorami, ki spadajo k „Dinarskim planinam“ (dinarische Alpen), tako imenovanim po planini Dinari (Dinara na dalmatinsko-bosanski meji blizu Kninja, nem. „Knin“, v Dalmaciji), ter delajo razvodje (Wasserscheide) med ónimi vodami (pritoki), ki se izlivajo v Savo, in med ónimi, ki se iztakajo v jadransko morje. Najvišje izmed teh

1) Po Vukovem „rječniku“ je „planina“ = „Bergwald, saltus, mons silvosus“, (tedaj = waldiges Gebirge, bewaldeter Berg); ali zdaj štejejo domači in tuji zemljepisci te „planine“ za gore (Gebirge) *sploh*; Thömmel za „grösseres Gebirge, Kette.“ — Pis.

2) „Hochebene“ (Plateau). Po Roškiewiczu je „polje“ prav za prav „Hochebene von geringer Ausdehnung“, sowie auch „Tiefebene“. — Pis.

gor („planin“) so: Bitovnja, Zec, Vranica, Vlašić, Grmeč-planina, Prolog, Romanija- in Ivan-planina. Imenitne so tudi Ozrina-planina, ¹⁾ Kraljeva gora, Javornik, Ozren in Raduša, Zec-planine podaljšek; v Hercegovini: Volujak, „Hum“ (Holm) Vojnik, Treskavica pa „Durmitor“ (Dormitor), izmed vseh najvišja „planina“, prek katere pojde nova meja med Hercegovino pa med Črno goro. Hercegovci pravijo, da je Durmitor „nebeska soha“ t. j. „da je tako visok, da nebo drži“. Ali natanko ga menda ni izmerila do zdaj še živa duša nikdar; kajti po nekaterih meri 7500 stopinj, ²⁾ po nekaterih 2606 metrov ali 8250 stopinj, a po nekaterih „nad 8000 do 9000 stopinj.“

Pa kdo bi se temu čudil, če pomislimo, kako se razlikuje celó po naših šolskih knjigah mera domačih kraljestev in dežel.

Bosanske gore so do malega zelene, ovenčane z lepimi gozdi; hercegovske pa največ kamenite, podobne našemu Krasu, tedaj gola, pusta kraševina. Zato so pa i Hercegovci — kakor jim pravijo — „kršni“ t. j. trdni kakor skala. ³⁾

Sè snegom pokrite se nahajajo po vrhu sredi leta „planine“: Jahorina ali Javorina (5 ur od Sarajeva), Treskavica, Zec, Vlašić in več drugih. —

Gorata Bosna-Hercegovina ima pa tudi dosta prostranih in rodovitnih ravníc, (posebno okoli Save, Une, Bosne, Ukrine, Usore) in velikih „polj“. Taka „polja“ so med mnogimi drugimi: „Banjalučko“, Bilajsko ali Bjelajsko, Glamočko, Kupresko, „Glasinci“ ali „Glusinsko polje“, Sarajevsko in Nevesinjsko polje, (največe izmed vseh bosanskih in hercegovskih.)

„Ravnica Glasinci“ ali „Glusinsko polje“ ⁴⁾ je znamenitno zato, ker se strinja na tem travnatem, 3 ure dolgem in širokem polju velika cesta, ki drži iz Zvornika, z óno cesto, ki drži iz Višegrada v Sarajevo, pa tudi zato, ker je okoli tega „polja“ raz-

¹⁾ Na njenem podnožju stoji Maglaj, a ne na Ozrenovem, kakor je po krivem tiskano celó na Roškiewiczovem vélikem zemljevidu in po nekaterih nemških knjigah. — „Ozren-planina“ je daleč v stran proti Sarajevu. — Pis.

²⁾ Po A. Boué-ju 7—8000 Pariških stopinj. — Pis.

³⁾ „Krš“ (srbohrv.) = skala, kamen; stsl.-srb. „kršiti“ = lomiti. Iz iste korenike je tudi Kras (Karst), kraševina, kraševje. Primeri srbohrv. „loman“ = „kršan“ (kamenit): „lomna Crna gora.“ — Pis.

⁴⁾ Tako po vasiči „Glusinac“ na srbskem samovidčevem zemljevidu proti vzhodu od „Glasincev“. Drugi jim pravijo s Hilferdingom vred „polje Glasinac“ (Hohebene Glasinac). Nenavadno je ime „Glasinačko polje“, kakor je posrbil óno ime „Srb. letop.“ (1859. I. 129), nekdo tudi v omenjenem „Glasniku“ na več mestih 20. in 21. zvezka [popravljenó v 22. zvez., str. 47. 48. in 52.]; „Glasinac“ se pa zove tudi neki „han“ (krčma) pri cesti iz Sarajeva proti Rogatici na levo od „polja“. — Pis.

tresenih kakih 20 vasi, v katerih živi morda 3000 pravosl. kristjanov. — Na rodovitnem in za živinorejo jako pripravnem „Kupreskem polju“, ki je kakih devet ur dolgo, eno ali dve uri pa široko, stoji 22 vasi; med njimi pglavitni kraj Kupres.¹⁾ Mnogo vasi in kakih 6500 duš različne vere je na Glamočkem polju, 7—8 ur dolgem, nad poldrugo uro širokem. V tem kraju redé dosta lepih konj; tudi obilo rimskih starin se nahaja ondod. Imenitno je tudi „Skopaljsko polje“ (Skoplje-Feld), — ali ne po svoji visoki legi, nego zato, ker se razprostira med gorami šest ur na dolgo, ker je sila rodovitno, in ker stanuje po njem kakih 8000 katoličanov; vendar vmes tudi mnogo pravoslavni, po mestih tudi muhamedancev in ciganov. Spomina vredno je še „Bileće polje“ (Hochebene von Bilek) tik nove meje med Hercegovino pa med Črno goro. Trikrat je manje od poprejšnjega, ali prevažno zato, ker ima sredi pustega kraševja dobre vode na prebitek. — Rad bi ti naštel še nekoliko večih „polj“, pa mi . . . prostor ne dopušča. Saj si rekel: „na kratko!“

4. pismo.

Bosna-Hercegovina je bogata z **vodami**: studenci, potoki in rekami, ki se pretakajo po njej kakor vodne žile. Na jugozahodni strani sega na dveh krajih do morja. Vendar pogreša Hercegovina sem pa tam studencev in potokov, izmed katerih nekateri po letu usihajo, kakor vaš Suhor. — Nekatero vode se pa izgubljajo posebno v Hercegovini v „ponikve“ (podzemeljske jame ali rupe²⁾) in prihajajo na drugem mestu . . . daleč v stran prekrščene t. j. z drugim imenom zopet na dan. Morda bi jih smeli po naše krstiti poničnice (Schlundflüsse). Naj ti imenujem samo dve najimennitnejši izmed vseh:

1) Trebinjščica ali „Trebišnjica“,³⁾ ki izvira nad Trebinjem iz „planine“ Bileće, teče mimo „Popovega polja“ pa ondi ponikne, ter prihaja v Dalmaciji zopet na dan pod novim imenom Ombla. Nekateri mislijo, da izhaja i Reka (Fiumera) iz nje.

2) „Lištica“ (ne Listica), ki napravlja tekoč (da ne rečem „gredoč“) jezero po imenu „Mostarsko blato“, in kakor bi bila gotovo jezero prerila, izteka se na drugi strani pod imenom „Jasenica“ (ne Jesenica); pozneje pa ponikne, teče poltretjo uro

1) Kupres, (po Vuku „Kuprez“), ne Kupreš; vendar poleg pravilnega priloga „Kupreski“ tudi „Kupreški“ (kakor pri nas „nebeski“ um. „nebeski“). — Pis.

2) Srbohrvatski se jim veli „ponori“, — Pis.

3) „Trebišnjica“ ali „Trebišnica“, (kakor piše Hilferding, ruski H, ne Hb), izrekuje večina naroda. To mi je potrdil tudi g. Despić. Vendar izgovarjajo po Hilferd. besedah nekateri, in to pravilneje tudi „Trebinjšica“ (sic; nj = Hb) ali pa „Trebinjščica“; to je pa = hrv. „Trebinjščica“, a sloven. „Trebinjščica“ ne („Trebinčica“). — Pis.

pod zemljo, in se prikaže zopet na svet blizu Bune (vás dve uri daleč od Mostara).

Ne spominaš li se nehotoma naše „Suhe krajine“? — *Pivke* pa *Unca* ali *Unče* (Unzfluss)? — Anti veš, da teče *Pivka* skozi slovečo Postonjsko jamo, da se vije nato več ur daleč pod zemljo, in da izhaja pri Planini — vendar ne mahom pod novim imenom. ¹⁾ „Unec“ zopet na svetlo, da pozneje zopet ponikne in privre, pri Vrhniki... po imenu *Ljubljanka* vnovič na dan.

Prva **poglavitna** deželna reka, (ali ne v deželi, nego samo ob njenem severnem robu) je *Sava*, ki izvira na Kranjskem . . . kdo bi si mislil . . . izpod „Babjega zoba“ (Mangart, na Gorenskem), in teče pod *Korenem* (Wurzen) dalje proti Ratečam. Pod Ratečami se „Podkorenski Savi“ pridružuje „Bohinska Sava“, in tako postaja iz teh „vodénih“ dvojčkov vélika *Sava* ali reka *Sava*, ki se približa *Ljubljani* do *Zaloga*, potem pa hití mimo *Brežic*, *Zagreba* in *Siska* proti *Slavoniji* in *Bosni*, med katerima dere od *Jasenovca* — mimo *Stare Gradiške* in *Broda* do *Rače*, (kjer se začinja srbska meja).

Naposled se izliva ta imenitna reka, koja nas veže tako lepo z južnimi brati, pod *Belim gradom* v *Donavo*, ki jo zovejo drugi južni in severni *Slovani* še po staroslovenski „*Dunav*“ ali „*Dunaj*“. ²⁾

Sava je vsi deželi jedina reka, po kateri se vozijo ljudje in blagó tudi na „ladijah parnicah“, kakor se jim pravi po novem, in to po zakonu. ³⁾

V *Savo* tečejo te bosánske vode (pritoki): *Una*, *Vrba*s, *Ukrnja* (ali *Ukrina*), *Bosna* in *Drina*.

1) *Una* izvira iz planine *Čemernice* v *Liki* na *Hrvatskem*, teče mimo *Bišća* ⁴⁾ in „*Krupe*“ na severni strani med *Bosno* pa *Hrvatsko* od *Novoga* (*Novi*) do *Jasenovca* in se iztaka ondi v *Savo*. — Pri *Novem selu* (*Kulen-Vakuf*) *Bišću*, *Krupi*, *Otoku* in *Kostanjici* most. — Na več mestih se pa prevažajo na brodirih („prevozih“). Tako tudi drugod, ker je premalo mostov. —

Od *Novoga* dalje nosi *Una* ladije.

¹⁾ Dr. A. Schmidl 1854; 153. —

Pis.

²⁾ Zato slovenski „na *Dunaju* (po pravem „an der *Donau*“ = in *Wien*) v *Beču*, a ne „v *Dunaju*, tedaj tudi pravilneje „z *Dunaja*“ nego „iz *Dunaja*“. —

Pis.

³⁾ Nepravilno skovano hrv.-srb. besedo „parobrod“ za „Dampfschiff“ naši pisci zdaj zamétajo. *Národ srbohrvatski* veli sem pa tam „*vatrena ladja*“ ali „*vatrenjača*“ (t. j. ladija na ogenj) in s podomačeno tujko „*dimšić*“. Glej *Vuk*. „rječn.“ str. 55 pod besedo „*vatrenjača*“ in „*Obzor*“ v listku br. 203 — 1878. —

Pis.

⁴⁾ *Srbohrvatje* pravijo *Bišće* ali *Bihać*, tudi *Bihač* ali *Biač*; v 2. sklonu ali padežu pa samo: „*Bišća*“. Tako uči *St. Novaković* v „*Glasn.*“ srpsk. uč. dr. (XXII. 1867; 49); ali po hrv. časnikih čitamo tudi: *Bihača* ali *Bihaća*, *Bihaču* itd. —

Pis.

2) *Vr̄bas* izvira pri Privoru izpod Zec-planine, teče mimo Skoplja, Jajca, Banjeluke, in se izliva v Savo pri Selu Strbcu. 1) Pri Skoplju zidan —, pri Trnu lesén most; pri Jajcu in „Banjiluki“ po dva leséna mosta.

3) *Ukrnja* (Ukrina); ta se nareja iz združene male in vélike Ukrine, ki izvira z óno vred iz planine Uzlomac, teče mimo Dervente (Dervent) pod mostom in vteka v Savo pri Koraču.

4) *Bosna*, poglavitna reka v deželi tega imena, vre izpod Igman-planine iz več obilnih „vrel“ blizu vasi „Vrelo Bosne“ (pri Blažuju, dve uri od Sarajeva), in goni — toliko da privre iz pečine — že krepko mlinska kolesa; teče nato mimo Visoke, Zenice, Žepča, Maglaja, Doboja . . . ter se izliva v Savo ne daleč od novega ali bosanskega Šamca, slavonskemu Šamcu nasproti.

Bosna je polna rib, ali velikih ladij ne nosi. — Pri Ilidži zidan most, pri Rajevu (Dvoru), Visoki in Zenici lesén.

5) *Drina* postaja iz združene Tare pa Pive, teče mimo Foče, Gorazda (Goradja), Višegrada, Zvornika in Janje do Rače, deli tako Bosno proti vzhodu od Srbije, in tone potem pod Račo v Savo. — Pri Višegradu veže Bosno pa Srbijo velik zidan most prek široke Drine, ki je pa za velike ladije preplitva.

Druga **poglavitna** reka v deželi, in to v Hercegovini ali „gornji Bosni“ je *Neretva*. (Tuji jej pravijo *Narenta*). — Izvira na severno-vzhodni strani Čemerno-planine med Volujakom 2) in Lebšnikom, dve uri od Gackega (Gacko), teče skozi Konjic ali Konjico 3) in Mostar, kjer vodi prek nje star, ali trden zidan most, vije se pri Jablanici med velikanskimi pečinami in tudi dalje po „strašno“ lepih krajih, z višočine padaje (uro hoda pod Jablanico), — vnide pozneje pri Metkoviću v Dalmacijo in se iztaka v jadransko morje pri „Opuzen-u“ (Fort Opus), razliva je se pred vtokom v morje na dve veliki strugi in devet manjih tokov, tako da je Neretva ondi nad pol milje široka.

Razen Mostarskega mosta je zidan most tudi v Konjici, lesén pri Glavatičevem, in dva nova železna mosta (pri gornji Jablanici in uro pod Jablanico pri Neretvinih slapih t. j. „vodopadih.“)

Pri Kruševici je Neretva že ladijonosna, od Metkovića počevši, (tedaj še le v Dalmaciji) nosi pa tudi „parnice“.

1) Selo ali vas „Strbac“. Iz nenaglašene srbohrv. končnice **-ac** izpada pri sklanjanju **a** kakor naš zamolki **e** iz končnice „-ec“; tedaj *lónac, lónca, Unac, Unca, Strbac, Strbea; Krágujevac, Kragujêvca, u Kragujêvcu* (ne: Kragujevaca) itd. — Pis.

2) Pri Kovačeviću na str. 3 izpod „Volaka“, (menda tisk. greh.) — Pis.

3) Po Vuku, Kovačeviću in in srbskem samovidecu „Konjic“ (ne Konjič), po drugih pa „Konjica“; sam dr. Blau (Nemec) piše „Konjitz“ = Konjič, pa tudi „Konjitz“. — Pis.

Jadransko morje požira i *Trebišnjico* Povedal sem ti že, kje ta hercegovska poničnica izvira, kje ponikne, in kje se zopet prikazuje po novem imenu Ombla. — Kakor nosi naša Ljubljana pri (novem) izvoru mahom ladije, tako goni Ombla se svojo široko in obilno strugo mahom mlinska kolesa.

Tretja **poglavitna** reka v deželi, in to v Hercegovini na jugu je *Ibar*, ki izvira v Novopazarskem okrožju izpod Prokletije-planine nad Rožajem, teče nato mimo tega mestca in hercegovske Mitrovice (tik Kosovega polja), razmejuje nekoliko časa na jugovzhodni strani Hercegovino od Srbije, prehaja va-njo ne daleč od Raške, in vteka blizu Koranovca v srbsko Moravo.

O dotokih Sávinih pritokov t. j. ónih vod, ki tečejo v Savo, samo toliko:

Vodi *Uni* ‚dotákajo‘ da rečem tako: Unac, (našemu Uncu imenják), Čadjavica pa Sana; — *Vrbasu*: Pliva, Ugar, Vrbanja i. dr.; — *Bosni*: Vogača, Lepenica, Lažva, Željeznica, Miljacka, ¹⁾ „Krivaja“ in Spreča; — *Drini*: Sutiska, ²⁾ Bistrica, Kriševica, Drinjača, Jasenica, Lim, Vuvac (ali Uvac, a ne Uvač) itd.

Večidel jako pokvarjeni so mostovi, s katerimi so premostili nekatere izmed naštetih dotokov (Željeznico na 8 mestih).

Neretva jemlje va-se in sabo v morje devet večjih in več manjih dotokov; med njimi so: Neretvica, Rama, (poničnica), potoka poničnika (Schlundbäche), Perutac in Proporac, (ki padata šumeč z visočine kakih 80 stopinj globoko v Neretvo), znana poničnica Lištica-Jasenica, obilna Buna, plitva „Krupa“ ³⁾ i. t. d.

Tako imenovana „polja“ namaka po ena ali tudi po več poničnic, ki odtékajo po rebrih („obronkih“) v doline ter se potém, — če ne morejo iz kakega kotla ali kotline dalje, — gubé v ponikve, rijejo dostikrat po več ur daleč pod zemljo in prihajajo zopet na svetlo, a prekrščene, zato ker iz prva ljudje niso vedeli, in ne vedó premnogi še dan denašnji, da je ta ali óna voda poničnica t. j. da je bila — rekel bi — že na svetu, da je izginila pozneje na „drugi svet“, pa se pokazala vnovič tû ali pa tam, nekatera mnogo obilnejša nego je bila poprej. ⁴⁾

¹⁾ Ne vem, zakaj piše Hilferding „Miljačka“. Pozabil sem vprašati g. Despića, kako pravijo Sarajevci tej vodi, ki teče skozi Sarajevo. Večina (s hrvatskimi dopisniki iz Sarajeva vred) piše in menda tudi izgovarja „Miljačka“. — Pis.

²⁾ Tega imena sta tudi gora in kraj (trg); ali daleč vsaksebi. Zakaj se pravi in piše tudi „Sutjeska“ (= Sotéska), to sem ti že razložil. — Pis.

³⁾ „Krupa“ (namesto „Krópa“) pravijo tudi Beli Kranjci v o d i (vodici) in kraju, kjer jim je bila nekdanja okrajna gospodska. — Tudi na Gorenskem pravijo „Krópa“ vodíci in kraju (trgu). Stsl. „крупъ“ t. j. „крупъ“ = parvus (majhen, mali), tedaj Krópa (voda) = mala voda ali „vodica“. Na k r ó p ni treba misliti; Krópa je mrzla. — Pis.

⁴⁾ To velja tudi o naših poničnicah na Notranjskem. — Pis.

O velikem deževju ali kopnenju naraste nekatera izmed teh vod, da je strah, in ker je ne more mahom pogoltati ponikva, zastaja in nabira se voda okoli ponikve kakor jezero, ki stoji včasih po več tednov. Kedar pa naposled odteče, ostaja „močvirje“ ali „blato“, ki se celó po letu nikdar do dobrega ne posuši.

Izmed vseh vod krašnega ¹⁾ sveta predrla je in dere med velikanskim gorovjem in skalovjem po prosti t. j. predrti ali presekaní dolini celó do jadranskega morja... jedina reka *Neretva*.

Sila velikih **jézer** ni v Bosni-Hercegovini. Med večje spadajo: *Jezero* med mestom istega imena pa med Zaslajem proti Jajcu, poldrugo uro dolgo, pol ure široko, ki ga dela reka Pliva. *Borci* v nahiji Neretvanski; *Neteka* v nahiji Derventski (oboje napravlja Bosna); *Prokos* v nahiji Fojnički, iz katerega izvira reka Dragáčka. — Spomina vredno je tudi tako zvano „Mostarsko blato“, ki ga nareja — kar sem ti že povedal — „Lištica“, ki izhaja iz njega na drugi strani pod imenom Jasenica. Kakor v Cirkniškem jezeru na Notranjskem po odtoku raste trava in vsejano žito, tako ti tudi po „Mostarskem blatu“, kedar izgine voda po letu pod zemljo ter ostaja samo močvirje ali „blato“, ²⁾ raste po njem lepa trava in žito. „Mostarsko blato je posebno se sirkom bogato.“ Ondi je tedaj obljubljená dežela . . . metlarska. —

Rad bi ti pisal še kaj o rudnicah t. j. o rudnih vodah: topticah itd.; ali ker se bojim, da ne bi bilo to dolgo in dosta „vodenó“ pismo prevedeno, zato odlagam to stvar-raje do druge, ugodnejše dobe.

5. pismo.

V gorati Bosni je po zimi hud mraz, po letu pa velika vročina. — Čim nižje tem topleje; kolikor više, tém mrzleje. (Temu so krive „planine“ po katerih zapada sneg oktobra in leži vsaj do maja meseca.)

Dežuje v Bosni, posebno v srednji jako rado, najbolj na pomlad. Na glas ti oznanuje bosánska „Grmeč-planina“ s hercegovsko posestrimo „Treskavico“, da po Bosni-Hercegovini ni tudi brez grmenja in brez treskanja. Po Zimi piha burja včasih tako strašno in dela tolike zamete, da zametajo cele črede ovác. — Naj prijetnejše **podnebje**, namreč srednje vrste, je v Posavini. A tudi sploh bosánsko podnebje zdravju neizrečno godí. V Bosni ne znajo ni za kolero ni za druge kužne bolezni pri ljudeh; (goveja kuga pa Bosno rada obiskuje).

V Hercegovini je — malo da ne povsod — po letu tako „vroče“, a po zimi tako „toplo“, kakor v sosedni Dalmaciji, posebno ob

¹⁾ Prim. naš „Krašni vrh“, Krasu podoben. —

Pis.

²⁾ Primeri madjarski „Balaton“ (Platten-See) iz stsl. besede „blato“ = jezero. Nemško ime je tedaj sestavljeno tako kakor „Ellen-Hirsch“, t. j. drugi del je prvemu samo prevod. —

Pis.

morju t. j. po jugo-zahodnih krajih hercegovskih. — Zato raste ondod isto drevje, isto sadje, kakor po Dalmaciji. Ondod se menja tudi v zimski dobi, kakor v Dalmaciji — po gostem mrzla burja (Bora) s toplim jugom (Scirocco).

Po Hercegovini razsaja burja včasih kakor po Notranjskem, ali ne tako strahovito kakor po Dalmaciji.¹⁾ Po letu je gledé toplote prijetno živeti v „šumoviti“ Bosni, po zimi pa v „krševiti“ Hercegovini.

Ni se zastoj že toliko mogočnikov trgalo in vojskovalo za nesrečno Bosno; kajti Bosna je jako lepa in neizrečno **rodovitna** dežela. To priznavajo zdaj celo tuji „samovidci“ (kateri so jo sami videli). — Skoraj po vseh severnih krajih je zemlja, ki je pa leži še neizrečno velik prostor neobdelane, tako mastna, da jej ni treba čisto nič gnojiti. — Brez težave kmet orje in povlači setev — za silo samo . . . s trnjem (druge brane nima); a vendar mu njive obilo rodijo. Seje se pa poleg vsega pri nas navadnega žita t. j. „žitka“ ali „tega“ tudi „pir“ (Spelt, triticum spelta) in „bar“ (Kolbenhirse, setaria italica ali panicum italicum), naj več in še mnogo več od naših Belih Kranjcev pridelujejo pa koruze,²⁾ ki jim daje moko za vsakdanji tečni živež, kakor našim sosedom Hrvatom in drugim južnim bratom. V „gornji Bosni“ (Hercegovini) raste pa tudi laško pšeno (oryza sativa, Reis), ki mu pravijo ondod „oriz“ ali „pirinač“.³⁾ Vendar ne prideluje Hercegovina toliko žita, kolikor ga potrebuje; pomagati jej mora ž njim Bosna, ki ga prideluje toliko, da ga izvažava v sosedne dežele.

Na prebitek je v Bosni tudi sadja: jabolk, hrušek, črešenj, breskev itd., največ pa prelepih sladkih sliv (češpelj), ki so jih polni vrta,⁴⁾ gozdom podobni.

Bošnjaki znajo slive na posebnih pečnicah jako umno sušiti, ter prodajajo suhe na debelo tujim trgovcem, ki jih izvažajo (sosebno iz Brčke), in razprodavajo nato po imenu „turske slive“ križem svet. Iz surovih palijo tudi slivovico, ki jo „raja“ — da bi je tako ne! — prerada srka.

V Hercegovini rastejo, kakor po Dalmaciji, tudi smokve, limone, pomoranče, oljke in vse drugo sadje, kakeršno raste po južnih (toplih) krajih.

¹⁾ Ubogi Notranjec obklada streho svoji revni koči s težkim kamenjem, da je ne odnese huda burja; siromak Hercegovec in Dalmatince jo pa krijeta nalašč zato s „kamenimi“ ploščami. — Pis.

²⁾ Srbohrvatski „kukuruz“ ali „kukuruz“; slovenski: koruza, debelka, debelača ali turščica (türkischer Weizen); zadnja beseda kaže, da so dobili to zrnje se Slovenci vred tudi Nemci iz Turčije, nemara iz Bosne. — Pis.

³⁾ Iz turske besede pirinč; zato v rodivniku (2. sklonu) tudi srbohrv. „pirinča“ (ne pirinača). — Pis.

⁴⁾ Takemu vrtu pravijo „šljivik“ ali „šljivak“ kakor „šljiva“ namesto „sliva“; (vendar tudi tako). — Pis.

Izmed tržnih sadežev (Handelspflanzen) pridelujejo posebno konoplje, lan, brošč, (rubia tinctorum; Krapp, Färberröthe) „duhan“ (tobak).

Dobro vino raste v Hercegovini, vendar tudi po nekaterih bosanskih krajih: po Neretvanski dolini, okoli Rame, pri Banjaluki in drugod. Hercegovsko vino je črno, kakor dalmatinsko in talijansko, ¹⁾ — pa tudi belo.

6. pismo.

Malokatera dežela ima toliko prelepega gozda, kolikor ga ima Bosna. Res, da so ga toliko iztrebili za nesrečne turske vlade; res, da se vidi sem ter tje tudi šibja in ruševja; ali daleč od večjih rek, rudnikov in mest razprostira se po višjih gorah še zmérom dosta prekrasnih, prostranih gozdov, ki so polni izvrstnega lesa vsake vrste, posebno hrastovine, bukovine in jelóvine, pa i vsega drugega lesa ali drevja pri nas domačega.

Nenačete so še do malega neizmerne državne „planine“, pravečni (prvotni) gozdi se svojim velikanskim drevjem in tako obilnimi debli, da ne morejo nekaterega po štirji možje objeti. Takih gozdov, ki niso videli še drevnice, ni sedaj, dragi moj! nikodar po vsi Evropi. — Glej velikega bogatstva v siromaški Bosni! ²⁾

Če so umolknile v tužni in žalostni Bosni „javorove gosle“ bolj nego drugod, — pričajo ti imena bosanskih „brd“ in „planin“: Javorje, Javorina (tudi „Jahorina“, ali „Jaorina“), Javornik itd., da stojé ondód še cele gore javorovega lesa. Kolik zaklad za nove . . . javorove gosle, ki se sedaj morda že zopet veselo oglašajo, národní pevci in pevke pa zbranemu narodu brez straha prekrasne národne pesmi prepevajo.

Jako mi je žal, da ne morem živine bosanske hvaliti tako, kakor gozde. — Dasi je po Bosni toliko lepega gozda in travnatega polja, pa bosenska živina vendar ni lepa, niti lepo rejena, zato ker se je za turske nemarne vlade zanemarjala že toliko let.

Goveda so, da ti povem po belokranjski malo da ne same „buše“, ³⁾ jako kosmate, da jih ne zebe, zato ker morajo prenočevati skoraj povsod vse drago leto (tudi po zimi) pod milim nebom.

Krave ne dajejo več mleka nego za domačo potrebo.

Vozijo z voli in z bivoli, ki so tudi manji in pohlevnejši od drugih.

¹⁾ Talijani mu velé „vino nero“, t. j. „črno vino“, a Srbohrvatje „crveno vino“ ali „crvénika“ (= nem. „rother Wein“); „rujno vino“ je pa njim to, kar nam „rdeče vino“: Tako vino srkajo najraje njihovi „junaci“ v národnih pesmih: „Dje junaci rujno vino piju“ itd. Pis.

²⁾ Misli pa i na Hercegovino, ki ima, dasi je kamenita, vendar lep kos gozda: tretji del svojega prostora. — Pis.

³⁾ „Buša“ = kleines unansehnliches Rind. Prim. pri Vuku (50) „búšák“ = ein kleiner, fester Ochs. — Pis.

Konj pa redé po nekaterih krajih mnogo in lepih, vendar ne več toliko, kakor nekdanj, dokler so bili bosanski plemenitaši, sóseb njihova „mala in vélika gospôda“ (age in begi) še mogočnejši in bogatejši. O tem pozneje.

Bosánski konji niso veliki, ali so sila čvrsti in stopajo, podkovani z umno narejenimi podkovami jako spretno po strmih gorah in pregrdih potih bosanskih.

Zbog tako slabih potov rabi konj Bosnjaku bolj za jahanje (ježo) in tvorjenje nego za vožnjo. Po zadnjih vojskah utegnilo je ostati v Bosni in Hercegovini skupaj samo še kakih 105.000, (v Hercegovini posebej pa 40.000 konj, kajti po „službenem“ izkazu l. 1875 jih je bilo pred vstankom istega leta vsega vkup samo 106.000).

Mul in navadnih „dolgoušce v“ je po Hercegovini mnogo več nego po Bosni.

Od nekdanj „žirijo“ t. j. redé ali pitajo sè žirom ¹⁾ sosebno v Bosni po velikanskih gozdih (hrastovih in bukovih) veliko množno „ščetink“ ²⁾, največ v Posavini in okoli Une (v Krajini. ³⁾

Po Bosni in Hercegovini imajo zdaj (in to sami kristjani, zato ker Turki in poturčenci ne smejo jesti svinjine) skupaj kakih 160.000, (v Hercegovini posebej 40.000) „ščetink“.

Neznano se množé **ovce** v Bosni-Hercegovini, kjer se jih redi skup več od dveh milijonov (v Hercegovini posebej pa 100.000). — Volna je lepa, vendar bi bila lahko še lepša, da jej znajo glas.

Pečeno bravino in jagujetino Bošnjaki in Hercegovci z drugimi Srbohrvati jako radi jedó. Včasih pečejo céle „janjce“ (jagujeta) in skópce (koštrune) pod milim nebom tako, kakor vsako leto Hrvatje, kateri prihajajo o Jernejevem na „proščenje“ k „Trem faram“ (pri Metliki) na krajsko stran. Tudi domači Beli Kranjci znajo temu poslu glas.

Kóz se pa po Hercegovini mnogo več pase nego po Bosni. Leta 1876 so jih našteli ondod 700.000; v obeh deželah jih je zdaj vsaj 1 milijon.

Bošnjakom in Hercegovcem je v slast i kuretina. Premnogo je snedó premožnejši, bodi si same na sebi pečene, ali pa ssekane in kuhane v priljubljeni narodni jedi „pilav“ ⁴⁾. Zato se te živadí neizrečno mnogo redí in pita.

1) Žir = želod in bukovica (bukov žir). — Pis.

2) Zarad lepšega skovali so si Nemci „Borstenvieh“; iz uzroka istega kovati smemo . . . tudi mi. — Pis.

3) Tako se imenuje v Bosni zahodno-severni kos nekdanje Hrvatske, zato nemški „Türkisch-Kroatien“. — Pis.

4) „Pilav“ se kuha iz laškega pšena in ssekane kuretine ali bravine; po nekih turskih krajih pa samo iz laškega pšena in kake „omake“ (Sauce, izr. z ós). — Pis.

Tudi s **bčelarstvom** se Bosanci in Hercegovci radi pečajo, in to ne brez lepega dobička, ker razprodajo na leto dosti sladkega meda in dišečega voska doma in v tuje dežele. Turki sladkosnedeži potrebujejo mnogo meda posebno za drugo narodno (močnato) jestvino, ki jej pravijo „halva“, ¹⁾ in za druge sladkarije turske.

7. pismo.

Jako se po Bosni „trguje“ (kupčuje na debelo), največ s Trstom pa z Bečem. Poleg tega se tudi marljivo „trži“ (po malem kupčuje), „tržari“ (kramari) in sej mari po pre mnogih domačih sej mih; ²⁾ ali **trgovina** (kupčija) vendar ni tolika, kolikeršna bi bila lahko mimo tako obilnih dežel nih pridelkov. Temu je kriva sosebno nemarna turska vlada, ker ni skrbela za dobre ceste in pote, ter se mora največ tovoriti (nositi na konjih). Zato se je premalo izvažalo, a zbog tega je uhajalo deželi in narodu pre mnogo dobička. Koliko več bi se lahko izvažalo n. pr. samega lesa iz velikanskih gozdov bosanskih po poštenih potih in cestah. — Skrbeti bode tedaj novi vladi, da se brzo popravi ta „tuji greh“.

Da se ni do zdaj izvažalo še več pridelkov, temu je bilo krivo tudi to, da leži še preveč ledine (celine), in to mimo vse ralne zemlje malo da ne polovica, če ne več. ³⁾

Največ se je izvažalo ali pošiljalo doslej iz dežele žita, suhih „sliv“ (češpelj), lésa, dóg, železa, nada ali jekla, meda, „čibukov“, goved in „ščetink“. ⁴⁾ Sosebno v Trst izvažajo malo manje od polovice govejih, kozjih in ovčjih kož (neustrojenih); toliko tudi izvrstne volne.

Uvažajo se v Bosno iz Avstrije: kose, srpi, bolji žebli in ključavnice (sóseb iz Štajerske); sukno, svilena tkanina, platno, „fesi“, vino, pivo, slador, kava, laško pšeno, papir itd.

Pa tudi iz drugih krajev se uvažata dosta takih in drugih izdelkov in pridelkov, samo da ne smejo biti . . . predragi. —

Čudno, da so ljudje povsod tako muhasti, da kupujejo rajši cenó nego li drago!

Ker se meniva o trgovini, naj ti povem gredoč tudi kaj o

¹⁾ „Halvo“ delajo iz meda, olja in róžnice (rožne vode). — Pis.

²⁾ Srbohrv. „sajam“ = sejem. Najstarša slovenska oblika je „senjem“ iz staroslovenske „sĕnjmъ“, tedaj ne iz „so-menjati“; kajti oblika „semenj“ je z drugimi vred („sejmen“, „sejm“ itd.) mlajša. Zastran pravega korena glej Mikl. „Lexic. pslov.-gr.-lat.“ 941. — Pis.

³⁾ Po nekem službenem poročilu 40 odstotkov (40 %), po W. Presla-samovidca rokopisu („Unsere Orient-Interessen“) pa celó 90 % — Pis.

⁴⁾ Srbohrvatje jim velé po navadi tako kakor mi, — pa tudi „krmače“, iz stsl. „krmiti“ (hraniti, füttern). Istega korena je tudi belokranjska in srbohrv. „krma“ (mrva), premda ní — za „krmače“. — Pis.

novcih, o méri in o utežih. — Če ne pojdeš sam v Bosno ali Hercegovino, morebiti ustrežeš komu drugemu s tem dodatkom.

Ondod računajo največ po „turskih groših“. — Turski groš (Piaster¹⁾) štejejo tujci zdaj preradi za 10 kr., t. j. za našo novo desetico; ali po „oglasu“ v uradnih „bosansko-hercegovačkih novinah“ (v br. 3. in 7. l. 1878) velja „turski groš“ nekoliko manje od naše desetice; kajti naš „goldinar“ ali „forint“ ima v sebi 12 turskih grošev. Tedaj je turski groš prav za prav vreden samo $8\frac{1}{3}$ kr. — Turski groš delé pa na 40 „par“, tedaj ima naš krajcar v sebi malo manje nego 5 „par“ ($4\frac{1}{5}$).

Tujci računajo (zato ker jim je turski groš = 10 kr.), samo po 4 „pare“ na 1 kr. „Pare“ so neizrečno drobán drobiž, srebrnim luskinam podoben. Kako lahko izgubiš tedaj tako luskino, če jako ne paziš, ali če se zamisliš . . . v „kranjsko paro“. Sreča, da ni po Bosni-Hercegovini že davno več takih luskin. Najdrobnejši turski drobiž, iz kotlovine kovan, velja zdaj ondod 2 pari.

Še zmirom se jemljó tudi naše stare dvajsetice, ki jih cené tujci in domači po 4, tudi po $4\frac{1}{2}$ „turskega groša“, ali celó po toliko naših desetíc. Vredna pa je stara (céla) dvajsetica samo „ $3\frac{1}{2}$ desetice“ ali 4 turske groše. Stara „šuplja“ (prebita) dvajsetica velja pa samo 3 desetice (ali 4 turske groše, — po pravem: $3\frac{3}{5}$ gr. — Pis.)

Za „belo (srebrno) tursko medžidijo“ ali „mečidijo“ hočejo imeti 24 naših desetíc; a vredna je samo 20 desetíc.

To sem posnel po omenjenem uradnem časniku; tedaj je popolnoma verjetno.

Poleg imenovanih novcev jemljó trgovci posebno radi „Napoleonovce“ (zlate Napoleonovce) in cesarske dukate“ t. j. naše stare zlatake (cekine). Zato razglašajo „Bosansko-hercegov. novine“, ki izhajajo v Sarajevu, v vsakem listu, kolika je tem novcem in srebru zadnja cena Bečka („tečaj brzovjavni“). Ker se ravna po Bosni gledé novcev zdaj že po vsakdanji Bečki ceni, zveš to nestanovitno ceno lahko vsak dan doma iz domačih listov brez potovanja v Sarajevo in brez „bos.-herceg. novin.“

Zato ti je nečem naštevati na drobno.

Dolgostna mera je do zdaj še „aršin“,²⁾ ki meri malo več od dveh Bečkih stopinj ali „čevljev“ ($2\cdot 02 = \frac{2}{100}$), tudi „pik“ ki meri samo drobno več nego aršin, namreč $2\cdot 16$ t. j. $2\frac{16}{100}$ stopinj.

Zito, meso, moko itd., pa i pijačo merijo na „oke“. Oka je toliko, kolikor $2\frac{1}{2}$ funta. — „Tovar“ (tovor) je = 100 ok.

¹⁾ V Srbiji zovejo „turski groš“ službeno tudi „čaršijski (tržni) groš“. — Pis.

²⁾ Srbohrv. „lakat“ (Elle, braccio, vatel); slovenski „lakát“ meri 3 vatele in pol. — Pis.

Po istih „bos.-herceg. novinah“ br. 8. bila je 25. septembra 1878 v Sarajevu oka pšenice po 30 do 35 kr., — oka mesa po 30 kr., — oka soli pa po 60 kr. (!) — Tovor drv so ponujali po goldinarju („po forinti“).

Ali treba pomisliti, da je ondaj živela ondi prevelika množica vojščakov.

8. pismo.

Ker nima dežela do zdaj še velikih tvornic (fabrik), zato se obrtnost ni mogla povzdigniti „na visoko“. Da pa rokodelci bosanski „znajo več nego hruške peč“, priča nam slavni Dositej Obradović pismeno z besedami: „Kdor koli ne zna drugega rokodelstva nego „krive češlje“ delati, ta naj ne hodi ni v Bosno ni v Carigrad“. Ali od one dobe je preteklo že mnogo vode, bosanski rokodelci so pa ostali na starem mestu — pri starem turskem kopitu. Dosta bi se tedaj lahko naučili in priučili od naših. Popustili so pa več starih slovanskih imen rokodelstvom in izdelkom svojim, ter se poprijeli — na žalost! — novih turskih. Lahko si misliš zakaj.

Največ je v Bosni čevljarjev s „papučarji“¹⁾ in „opančarji“ vred, krojačev, „kožarjev“, „kožuharjev“ ali krznarjev, kovačev, kotlarjev, „tkačev“ („sagarjev“), sedlarjev in remanarjev.

Nahaja se tudi urarjev, svečarjev, lončarjev itd. Malo je zlatarjev, še manje pa spretnih.

Urarji so brez malega tujci in imajo jako dober zaslužek.

Sila malo je izučениh stolarjev (mizarjev), kolarjev in zidarjev. Vsa ta rokodelstva opravlja óndod tako imenovani „djunder“, ki ob enem zidari, tesari, stolari; pokriva (strehe) in pečari. A za vse to potrebuje sila malo orodja. Méro nosi sabo . . . v očeh; druge nima.²⁾ „Ko (kdor) zna bolje, široko mu polje“.

Jako dober zaslužek imajo krznarji, dasi ne znajo drugih kož krzniti razen medvedjih, volčjih in lisičjih. Vse druge pošiljajo nekrznjene v Lipsko, — samo zajčje v Trst. — „Papučarji“ delajo (vsaj v Sarajevu) poleg „papuč“ tudi črevlje „čizme“ in škornje, ali samo po domači šegi, in to dosta okorno; zato imenitnejše turske gospe obučo po naši šegi napravljeno, jako rade nosijo.

Domači krojači ne znajo šivati druge oprave, nego národno, bodi si gospodska ali pa „seljačka“ (kmetska). Do zdaj je bilo samo po večih mestih nekoliko tujih krojačev za našo gospodsko nošo. Poslej jih bode treba, vem da, mnogo več.

Posebnih ključavničarjev nimajo; njihova dela opravljajo kovači, ki podelajo mnogo železa ne samo za podkóve,

¹⁾ „Papuča“, krevsa (Pantoffel). —

Pis.

²⁾ Za tesarsko in stolarsko (mizarsko) delo ne rabi mu drugo orodje nego sekira, klešče, dleto in sveder; (ruskemu tesarju pa . . . sama ostra sekira). —

Pis.

nego i za različno železno orodje, posodje in orožje sôseb v Sarajevu in v Foči (na Drini v Hercegovini). Hercegovsko izvrstno orožje (puške, sablje in „noži“) slovê po vsi Turčiji, ter se jih tudi mnogo izvozi.

Nekatera rokodelstva smeli so opravljati sami muhamedanci; poslej bodo imeli to pravico tudi oslobojeni kristjani.

Po vaseh („selih“) ni izučenih rokodelcev; kajti po kmetih si narejajo ljudje za domačo potrebo sami obleko, róbje, („rubje“, perilo), orodje in posodje, celó hiše ¹⁾ delajo si sami. To se vé, da niso prelepe, nego siromaške kóče, včasih samo iz plétera spletene in z blatom omazane „košare“.

Nekdaj niso ubogi kristjani bosanski okoli Sarajeva smeli imeti drugačih hiš. Če si je dal kateri kristjan sezidati pošteno hišo, vzeli so mu jo zločesti Turki ali poturčenci, ter prodali kakemu Turčinu, rekši: „A za tebe je košara, krstu lipovi, ti sebi napravi košaru.“ Po vrhu so ga pa dali še zapreti, in ga imeli zaprtega, dokler ni plačal odmerjene mu „globe“ (kazni v novcih.)

Kakor tkejo n. pr. v Slavoniji platno, a v Črni gori i sukno za domačo potrebo same ženske doma, tako se tke tudi v Bosni-Hercegovini „raša“, (nevaljano sukno, Lodentuch) in platno za domačo potrebo v domači hiši.

Rokodelci živê največ po mestih. V vsakem mestu imajo po jutrovsji navadi svoje središče t. j. trg ali tržišče, ki mu pravijo „čaršija“, po turski besedi „čaršu“, četverkot, (Viereck). Razdeljena je po večih mestih na dvoje, troje ulice. Ondi je delalnica poleg delalnice, prodalnica poleg prodalnice. Tje zahajajo skoraj vsi obrtniki vsak dan, ondî delajo (ali ne vsi), ter imajo svoje izdelke na prodaj, razen kožarjev, ribičev ali ribarjev, mesarjev in drugih obrtnikov, kateri potrebujejo vode, ter se zato naseljujejo kraj rek. — V Sarajevu stoji pa „čaršija“ s pokritimi ulicami poleg vode Miljacke; zato imajo ondî samo peki in maslarji svoje prodavnice po glavnih ulicah.

Mično je gledati po „čaršiji“, kako se vedejo ondî različni obrtniki. — Dokler kristjani i. dr. svoje blago kupcem ponujajo in hvalijo, stoji ali čepî Turčin v svoji nizki prodalnici, puši, srka navmes črno kavo, ter premeta — kdo bi verjel! „očenaš“ (molek), puščaje ga med prsti iz roke v roke. A zakaj? Samo zato, da mu se ne toži.

To tursko navado sem videl prvič pri pokojnem . . . Vuku. Na vprašanje, zakaj to dela, odgovoril mi je, da si krati tako čas, in da se je srbska gospoda navzela te navade od turske. Res čudno in prečudno: kristjanski očenaš Turčinu igrača za kratek čas.

¹⁾ Pri nas se je premenila stara „hiža“ (stal. byža) v novo „hišo“, kakor pravimo „his“, hisa (ne hiz, hiza). — Pis.

g. pismo.

Po pravici se lahko reče, da je neizrečno velik zaklad skrit v bosanski zemlji, kajti mnogo je v bosanskih rudnikih zlata, srebra, železa, svinca („olova“), in drugih kovin, sila obilo kopanega oglja, žvepla („sumpora“), slanika („slan-kamena“, ali „kamene soli“) morske pene („stive“ ali „istive“¹⁾ in druge rude,²⁾ tudi živega srebra („žive“).

Največ kovine se nahaja v bosanskih gorah okoli Fojnice, Kreševa in Vareša (proti severno-zahodni strani) blizu Sarajeva in v Starem Majdanu (v Krajini). Majdan (turska beseda) pomenja „rudnik“.

Pod nič sta pa prišla staroslavna rudnika rimljanska Srebrnica pa Srebrnik.

Zdaj kopljejo rudo samo še po krajih zgorad naštetih; pa jej na žalost ne znajo pravega glasa. Največ izkopljejo na leto dobrega železa, ter podelajo ga, — kakor je bilo že povedano — za potrebno orodje, posodje in orožje; a mnogo izvozijo nepodelanega. — Vendar se ve, da je v Bosni še dosta zlate, srebrne in druge rude, katera leži (kakor pravijo) „mrtva“; n. pr. v Borovici, kjer je dala turska vlada l. 1841–42 in l. 1847 za poskušnjo kopati po dveh tujih rudarjih. Potem je pa zopet zaspalo vse, dasi ruda ni bila slaba.³⁾ Več rudnikov so pa menda Bosanci utajili turski vladi. Tako kopljejo ubogi ljudje tudi slanik samo skrivaj; očitno se ne koplje nikjer.

10. pismo.

Evo ti podaljška mojemu „vodenemu“ pismu, ki sem ga óndan prestrigel, bojé se, da ne bi bilo „prevodeno“, kajti tudi „rudnice“ so vode, in to z eno besedo: *slatine*, ali „kisle vode“, *slani studenci*, *različne toplice* itd.

Kisle vode je v Bosni dosta: v Slatini,⁴⁾ v Kiseljaku, v Lepenici in drugod; *slanih studencev* v gornji in doljni Tuzli⁵⁾ . . .;

¹⁾ Po Vukasovićevem hrv. rudoslovju za više gimn. (v Zagr. 1864; 124); po Vuku (239) „istiva“ ali „istíva“ = Meerscham-Pfeife. — Pis.

²⁾ Kovina = Metall; ruda = Mineral — po istem rudoslovju. Po Vuku je ruda = Erz.

³⁾ V 100.000 celih je bilo 9 delov zlata, 85 delov srebra in 35.000 delov čistega svinca. — Pis.

⁴⁾ Tudi po Slovenskem je več Slatin, sosebno na Štajerskem. Slatino blizu Rogatca (Rohitsch) ponemčili so „Sauerbrunn“. Prav za prav pomenja „slatina“ slano vodo, pa tudi kislo ali kiskasto. Mikl. 857; Vuk 691.

⁵⁾ Dolnja Tuzla tudi = „Dolnje soli“, a „gornja Tuzla = Gornje soli“.

toplic v Banjaluki, v Vručici, v Ilidži ¹⁾ v Banji, pri Novem pazaru (kjer so se kópali že Rimljani) itd.

Ne morem si kaj, da ti ne bi pri tej priliki povedal o nekih toplicah, v katerih se kópajo . . . brez slačenja in preoblačanja. Vem da porečeš: Ta je bosa. — Pa poslušaj, ali če hočeš . . . čitaj dalje.

Pojdi od turske ali bosanske Gradiške po zidani cesti (Chaussée) proti Banjaluki, pa prideš po 5 urah do okroglega, v goščavi stoječega hriba, ki je bil mejnik rimljanski Panoniji (na nekdanji postaji „ad fines“) blizu Vrbsa. Ondi na istega hriba podnožju najdeš pod milim nebom toplice s starim kamenjem ograjene.

V te toplice se hodijo kopat domači ljudje, pa tudi tujci z daljnih krajev, in to tako, da se kar nič ne slačijo, kar nič ne preoblačijo.

Povse oblečeni kakoršni prihajajo tje, stopajo možki in ženske po stopnjicah v vročo vodo tako globoko, da jim sega do pod pazduhe.

Kedar se kdo okópa vrže odhajaje za plačilo v toplice kak „božjak“ (na korist duhovščini najbliže vasi, ki pozneje te novce izpod vode loví). Ljudje pa dirjajo nato v kolobar okoli okroglega hriba, dokler se jim ne posuši mokra oprava na životu. Pravijo, da odpravlja to vse bolezní in nadloge, — pa ne vem, je li . . . istina; porok nečem biti za to nikomur.

Res, da nisem tega videl na svoje oči, ali izvedel sem to novico — kakor se pravi po novem — „iz verjetnega vira“ (brez vode) t. j. iz knjige, kateri gre vsa vera. ²⁾ — Vidiš li zdaj, da moja pripoved ni „bosa“? — A vendar je nekoliko „bosega“ pri tem. Povedal sem ti že, da siromaki Bošnjaki hodijo radi . . . bosi, tedaj se tudi kópajo bosi; taka družba je tedaj res bosa. Takih toplic pa ni — vem da — na vsem svetu! Vredne so tedaj posebneга spomina.

II. pismo.

Pisal sem ti že nekoliko o bosansko-hercegovski živini; naj vzamem zdaj v misel tudi **divjačino** in **zverino**.

Po prevelikih planinah bosanskih in hercegovskih živi poleg množine plašnih zajcev obilo divjačine in zverine vsake vrste: divjih kóz, srn, jelenov, košut, divjih narascev (merjascev), volkov, medvedov, jazbecev, lisic itd.

¹⁾ „Ilidža“ je po pravem tursko ime („ilidže“, ne „ilidje“) za toplice sploh, n. pr. „ilidža“ ali „ilidže“ (toplice) pri Sarajevu. Tako pomenja i Banja kópel („balneum“) ali toplice. Vuk 230; Mikl. 11. — Pis.

²⁾ Dr. O Blau-a izvrstni spisi o Bosni in Hercegovini izišli so tiskani v Berlinu l. 1877. Glej ondi str. 129. — Pis.

Tudi ptic nahajaš po Bosni-Hercegovini toliko, da je strah, in to: različnih sokolov, orlov, jerebic, divjih petelinov, divjih rac in gosi, prepelic, „kozic“ (Moosschnöpfen) in še več drugih, kakovskih je tudi pri nas doma, — a največ povodnih.

Jako mnogo postreljajo ali polové na leto zarad meha ali kožuhovine sosebno lisic, dihurjev, podlasic, jazbecev, divjih maček in kun . . . , pa tudi volkov in medvedov, a največ zajcev, (teh tudi zarad okusnega mesa).

Do zdaj so imeli pravico na **lov** hoditi samo turski velikaši, ki so to včasih dovoljevali tudi imenitnim tujcem; domačim kristjanom je pa bilo prepovedano zveri streljati ali loviti. Kako bode s to pravico poslej, to se še ne vé.

Rib: somov, ščuk, mrén, belic, krapov, ¹⁾ smojev, ²⁾ lipanov ³⁾ in postrv mrgolé reke in potoki.

Ribji lov dajó grajščaki („spahije“) kmetom v zákup (Pacht), ki blizu mest ni brez dobička. — Po nekaterih krajih se nalovi vsako leto tudi dosta jako lepih in dobrih rakov, ki bi se smeli meriti celó s krškimi.

Mnogo se polovi in razproda tudi pijavk ali „pijavic“, s katerimi je Bosna sila bogata, sóseb če doštejemo tudi óne pijavke, ki hodijo po suhem po dveh nogah ter izpijajo krv svojim bratom.

Že iz . . . pisma, čitaje v njem o zemlje rodovitnosti in pridelkih, zvedel si nekoliko, kake **rastline** rastejo po deželi ali deželah, o katerih se meniva, — da sejejo v Bosni isto žito, kakor pri nas i. t. d. O tej priliki naj ti povem še to, da rastejo po Bosni tudi sploh take rastline, kakoršne pri nas, t. j. po vsem Slovenskem vkup. Zato ti jih ne bodem našteval na drobno. Na kratko: kamor koli se ozreš, — po hribih in dolinah, po poljih in planinah, — povsod te pozdravljajo naše domače cvetice, naše domače ptice pevalice.

Kakor z mrežo je Bosna-Hercegovina vsa prekržana s **poti** in **cestami**; ali malo jih je med njimi poštenih. Kakovi so ti poti, lahko sodiš po teh izvirnih Jukićevih ali Kovačevićevih besedah: „Putovi so po Bosni onakovi, kako se sami načine, al' ih („ij“) je priroda sama načinila.“ ⁴⁾ Te besede potrjuje tudi srbski rodoljub „samovidec“, ki piše: . . . „Nigde sagrađjena puta nema, nego samo takvih, kako su ih ljudi i stoka (živina, črede) ugazili, ili voda prolokala.“ ⁵⁾

¹⁾ Srbhrv. „krap“ ali „šaran“ (Karpfen). — Pis.

²⁾ S m o j, srbhrv. „smudj“ (luciopeca, Schiel). — Pis.

³⁾ Lipan Aesche (Asch), salmo thymallus ali thymallus vexilifer. — Pis.

⁴⁾ Fr. Jukić je pravo ime Slavoljubu Bošnjaku, ki je dal l. 1851 v Zagrebu na svet čislano knjigo: „zemljopis i povjestnica Bosne“. Istega leta je ta spis posrbil in nekoliko popravil, izdal pa še le — l. 1865 („u Beogradu“) Bošnjak T. Kovačević. — Pis.

⁵⁾ „Glasn. srpsk. uč. dr.“ 1867 XXI; 290. — Pis.

Zato treba ondod trgovcem na konjih tovoriti, a potnikom jahati (jezditi) ker ni mogoče voziti po takih potih, ki so o deževnem vremenu tako blatni, da se jih ogibajo pešci, in neizrečeno težko gazijo po njih celó konji. Strašno nehodni so tudi po krašni (kraški) Hercegovini kameniti 'tovorni poti', steze, po katerih ti je jahati dostikrat mimo peklenško globokih prepadi, da te zona obhaja. — Ne boj se jih na spretnem hercegovskem konjiču, ki zna takim potom glas. Ali ako nečeš takega pota izgrešiti ter zajti Bog vé kam, potrebuješ po vseh tovornih potih ali stezah tudi dobrega domačega vodnika; kajti včasih izgine soseb na kamenitem svetu hercegovskem kar stezi sled, da ne veš ni kod ni kam.

Najstrašnejše so pa potnikom turske „kaldrme“, t. j. ceste okorno posipane samo z debelim (robatim ali pa okroglim) kamenjem. Kedar stopiš z voza, misliš, da ti je kdo s kolesom trl in potrl vse kosti. Kdor se je tedaj vozil ali samo jahal po takem potu, pámetil ga bode vse žive dni. Taka ti je turska „kaldrma“, t. j. turski „tlak“, premda turski velikaši in pobožni „hadžije“¹⁾ radi popravljajo ceste in mostove zato, kér se šteje to po njihovi veri za dobro delo. (Hvala lepa na takem „dobrem delu“ veliš menda i ti misleč na potrte kosti).

Vendar niso vsi poti tako grdi. V zadnji dobi je bila turska vlada začela po malem popravljati vsaj najvažnejše stare póte, ter dala napravljati celó novih lepih (zidanih) cest; ali na žalost premalo za tolik prostor. Sto in stokrat več je bilo še zmérom grdih nego lepih, „poštenih“ potov.

Ni tedaj čuda, da so se „našim“ letos (1878) v Bosni po deževju vojaška kola pogrezovala v blato do „pesti“, ali se jim pa potirale osí tako, da so morali ubogi vojščaki kola s težkim orožjem vred vlačiti na sebi.

Največ voznih potov vódi po deželi, pa i do meje hrvatske, slavonske, dalmatinske in srbske iz glavnega mesta bosanskega Sarajeva, iz katerega se razteka tudi trgovina na vse strani.

Prvo za njim je gledé tega glavno mesto hercegovsko Mostar, ki ga veže zdaj lepa cesta tudi z glavnim mestom bosanskim.

Izmed ónih cest, katere vodijo s hrvatske ali slavonske strani do Sarajeva prva, najboljša in od meje najkračja (58 ur dolga) je bila do zadnje vojske poštna cesta iz Broda bosanskega (Türkisch-Brod) — na Travnik, Vitez in Kiseljak — v Sarajevo. Po tej cesti je drl l. 1697 slavni Evgenij Savojski nad Sarajevo,

¹⁾ Hadžija (po turski besedi „hadži“) pravijo Turki pobožnemu pótniku (romarju), kateri je bil že v Meki, rojstnem kraju Muhamedovem. S tem častnim privržkom sme imenovati in pisati se tudi sam. Zdaj veš, zakaj se imenuje znani rogovilež ... „hadži“ L. o. j. a. — Naš „romar“ je iz zastaréle taljan. besede „romero“ (romeo, Pilger), a ta iz imena „Roma“ (Rim). — Pis.

ter ga dobil v roke že deveti dan, prekoračivši Savo 14. oktobra. Po tej cesti se je 29. julija 1878 proti glavnemu mestu bosanskemu upotil tudi viši vojaški zapovednik hrvatski junak Filipović (Josip), ter ga preotel vstajnikom po strašno hudem upor in krvavem boju že 19. avgusta.

Stara cesta: „Novi (bos.) — Banjaluka“, ki vodi od Banjeluke dalje na Sitnico, Jajce in Travnik — do Sarajeva, je 20 ur dalja od prve.

Tudi iz **Kostanjice bosanske** je pot — na Prídor — do **Banjeluke**; ali o móci na mestih neizrečeno blaten in z vodo preplavljen.

Od **Gradiške bosanske** [Türkisch - Gradiška] sega do Banjeluke lepa „zidana cesta“ (Chaussee). Istega dne, ko je prekoračil Filipović z glavnim vojaškim oddelkom Savo pri Brodu, prestopila sta bosansko mejo še dva druga vojaška oddelka pri Kostanjici in pri Gradiški bosanski.

Te štiri poglavitne ceste so nam Slovincem najbliže pa ne bodo več dolgo take, kakoršne so bile za turske vlade.

Najlepša in najkrajša (samo 48 ur dolga) cesta z **dalmatinske strani** do glavnega mesta bosanskega je óna, ki vodi od **Metkovića** na Mostar, Jablanico in Konjico — v **Sarajevo**. Ta cesta je od kraja do konca — od konca do kraja dobra, od Mostara do Jablanice pa izvrstna (zidana „Kunststrasse“). Napravili so jo še le med l. 1872 pa 1874 Poljaki, svetomerci v turski službi.

Iz **Dalmacije** vodi še druga cesta v **Sarajevo**, namreč od Sinja ¹⁾ do meje dalje na Livno in Travnik, a od ondi dalje kakor na potezi „Banjaluka-Sarajevo“. Ta cesta je od „meje dalmatinske“ do Sarajeva tako dolga, kakor óna od Broda do Sarajeva, t. j. 58 ur ali 46 jezdnih ur „turskih“.

Hercegovina ima več vélikih in drugih cest, izmed katerih veže glavno mesto Mostar z Dalmacijo: 1) cesta „**Dubrovnik** (Dobrovnik)-Stolac-**Mostar**“; 2) „**Vrgorac**-Ljubuška ali Ljubuški-**Mostar**“. Po tej cesti se je napotil 1. avgusta 1878 z našo vojsko (armado) njen junaški zapovednik **Jovanović** proti Mostaru ter ga dobil že 5. avgusta brez kakega upora v pest.

Tretja cesta veže Trebinje z Dubrovnikom (in se dotika pri Čajnici tudi vélike ceste Carigradske), četrta pa Kotor (Cattaro) z Nikšići, Pljevljem in Priepoljem.

Znana ti je že cesta „Metković-Mostar“.

Najlepša izmed vseh hercegovskih cest je nova „zidana cesta“ (ki sem jo imel tudi že v mislih, in sega od Mostara — na Jablanico in Konjico — do Bradine proti Sarajevu).

¹⁾ **Sinj** (taljanski „Sign“) spada k Dalmaciji; mesto **Senj** (Zengg) pa k hrvatski krajini in stoji od Reke proti jugu poleg jadranskega morja. — Pis.

Kos nove „zidane ceste“ se razprostira med Trebinjem in Ključem; takó tudi od dalmatinske meje do Livna (na poštni cesti od Sinja do Travnika).

Ne bodem te vodil zdaj več po drugih blatnih, ali pa kamenitih in strmih potih, da mi ne opešaš.

Konec je — hvala Bogu! — nemarnemu turskemu gospodarstvu; zato sem si v nadi, da ti ne bóde potreba, kedar pojdeš v Bosno, valjati se po Blatu tako, kakor se je bilo srbskega „samovidca“ tovaršu, jahaču, ki se je na potu med Kostajnico (bos) pa Banjoluko zvalil s konjem vred v „najdeblje blato“. — —

Veselega srca čitam res v različnih izvirnih dopisih, kako marljivo popravljajo ali pa iz nova delajo že ceste in moste, in da je 4. okt. 1878 prvikrat . . . zažvižgal „lukamatija“ na začetni **železnici** od Broda (bos) proti Sarajevu ter dirjal za poskušnjo kake dve uri daleč proti Derventi (Dervent, Derbend).

Popravlja in dodeluje se pa za občno vožnjo tudi železnica od **Banjeluke** — na Novi in Dobrlin — do **Kostajnice bosenske** (Türkisch Kostajnica), in bóde menda do konca t. l. gotova od kraja do konca.

Od Banjeluke do Novega vršila se je namreč železnocestna vožnja že poprej štiri leta, dokler se ni začel poslednji bosanski vstanek zoper tursko vlado.¹⁾ — Ondaj je pa morala jenjati vožnja po tej prvi bosansko-turski železnici, ki se je držala — da ti povem gredoč — tudi pravega „turskega reda“.

Ker so imeli namreč Turki premalo priprav za tako vožnjo, zato ti ni mogel, kakor sem čital v nekega samovidca popisu, niti eden vlak odhajati po redu vsak drugi dan. Kedar so „luka-matiji“ podkurili do dobrega, „hajd“! — pa so ga izpustili, da je so-pihal od postaje do postaje.

Glej, tak ti je „turski železnocestni red“. Vsaj v Bosni je bil tak. Še več potrebnih železnic je bilo Bosni za turske vlade resnično namenjenih po pogodbi l. 1870; pa so ostale razen omenjenega kosa „Novi-Banjaluka“ vse druge na cedilu, — zakaj, — tega ti ne bodem pogreval; saj vem, da si čital že v letošnjih „Novicah“. Doprševati jih bode zdaj (železnice, ne „Novic“) turske vlade naslednici. — —

Po moji pusti pameti bi trebalo tudi pri tem gledati na to, da se zveže na ta način Bosna-Hercegovina ne samo sama sabo, nego tudi s „posestrimo“ Hrvatsko-Slavonsko in s „posestrimo“ Dalmacijo. Iz Slavonije teče železna koleja že do Save, in to od „Dalj na Vinkovce — do Broda.“ Ta železnica veže zdaj, ali bóde vsaj po novem letu 1879 vezala tudi belo Ljubljano neposredno z Brodom (na Savi), in to na dve strani, kar zveš malo késneje.

¹⁾ Tudi od Novega (Novi) dalje do Dobrlina bila je železnica gotova že za turske vlade, a rabili so jo samo od Banjeluke do Novega.

Hrvatska železnica sega osédobi od Zagreba dalje proti Bosni — samo do Karlovca in do Siska; proti Hercegovini do Reke; dalmatinska pa od Siverića do Spljeta.¹⁾

Treba pa še druge vezí, namreč dobrih, trdnih **mostov**. Takih je bilo do zdaj po Bosni-Hercegovini jako malo mimo premnogih siromaških, lesenih, ki so tako slabi, da se ne moreš načuditi neprehvaljenemu bosanskemu konjcu, kako more prejeti prek tolikih lukenj, skozi katere se ti sveti reka ali pa bujica, da se je lahko nagledaš, kakor skozi poštena okna.

Vendar nahajaš tudi več manjih zidanih mostov. Najimennejši so pa trdni starinski mostovi: Višegradski in Mostarski, most pri Konjici in „kozji most“ blizu Sarajeva (prek Miljacke), pri Jablanici gornji sta tudi dva nova železna mosta angličanskega dela.

4. oktobra 1878 so začeli staviti tudi nad Brodom nov „Savski most“, — prvi, kateri bode vezal Slavonijo s „posestrimo“ Bosno. Poprej so se prevažali, in se prevažujejo še zdaj v Bosno prek Save na „brodih“ (prevozih), kakeršnih je bilo mnogo tudi po drugih krajih bosanskih.

12. pismo.

Evo ti odgovora na vprašanje: „**Kod se najlaže potuje v Bosno in v Hercegovino iz naših krajev?**“

Iz **Ljubljane v Bosno** po suhem je zdaj, (dokler ne pojde železnica iz Ljubljane po Dolenskem naravnost do Karlovca i. t. d.) najkrajši pot po železnici na „Zidan most“ do Zagreba; iz Zagreba dalje do Siska; od ondi pa — dokler se ne dostavi še ta kos železnice — na vozu do Kostajnice, ki jo veže „Unski most“ s Kostajnico bosansko. Od ondi do Banjeluke je menda zdaj že gotova železna cesta.

Pot od Banjeluke do Travnika in dalje do Sarajeva že znaš. Ako bi se pa hotel voziti po železnici od kraja do konca, trebalo bi ti še potrpeti, dokler se ne dodela.

Iz Zagreba dalje v Sarajevo potuješ lahko tudi tako: do Siska po železnici, od ondi na „parnici“²⁾ po Savi do Broda, dalje pa na najetih kolih, za katera se je plačevalo poprej v družini po 40 do 50 gld.

Taki vozniki potrebujejo od Broda do Sarajeva (za 58 ur) pol četrti dan. (O zadnji in po zadnji vojski je bila ta cesta po deževju in po vedni vožnji pokvarjena tako strašno, da so potrebovali novembra meseca za vožnjo do Sarejeva 10—13 dni in več).

¹⁾ „Spljet“ ali „Split“, slovenski bi se reklo po znanem pravilu Splet (Spalato). Pis.

²⁾ „Obzor“ rabi tudi „parnjača“ (podobna „vatrenjači“); kajti „parnica“ je Hrvatosrbom to kar nam „pravda“, ali pa tudi = „brazda z nožem narejena.“ — Pis.

Vendar jo utegnejo popraviti zopet do dobrega, kedar zmerzne, da bóde po novem letu zopet za rabo.

Po novem letu bo pa veljalo že to vodilo: „Dvoji je železnocestni pot, ki te vódi iz Ljubljane v Brod“: 1., **Ljubljana** — (Celje) — **Pragerhof** — Zakanj (Zákány) — Osiek (Essek) — Vinkovce — **Brod**; 2. „**Ljubljana** — (Zidan most) — **Zagreb** — Zakanj (Zákány) — Osiek (Essek) — Vinkovce — **Brod**.“ Drugi je kake 4 kilometre (malo več od ure) krači nego prvi. —

Če hočeš pa iz Zagreba po najkračim potu priti v Bišče (Bihač) a od ondi na Krupo in dalje v Krajino, oddrdraj se po železnici do Karlovca, od ondi pa z vozom — na Slujn (Sluin) Rakovico in Zavalje — v Bišče.

Iz **Ljubljane** v **Mostar** se pride tako: po železnici do Trsta, dalje s parnico po jadranskem morju na „Spljet“, dalje po morju in na posled po Neretvi do Metkovića (na dalmatinsko-hercegovski meji), od ondi do Mostara pa na kolih ali pa na konju. Vendar ni prepovedano . . . hoditi tudi „per pedes apostolorum“.

O ugodni sapi se računa od Trsta do Metkovića 4 dni in 4 noči; ¹⁾ od ondi do Mostara 8 ur z vozom ali 12 úr hoda. — Iz Mostara prideš lahko po lepi cesti v Sarajevo za dan in noč.

Iz Spljeta gre zdaj še tudi poštna cesta do Sinja, a od Sinja dalje do Livna, kjer je razpotje proti Travniku in proti Konjici. Po obojem se hodi tudi v Sarajevo.

Doslej ni bilo baš prijetno potovati po Bosni-Hercegovini, zato ker ni bilo, in ni še zdaj, dosta poštenih potov, niti prida gostilnic. Nekoliko ugodnih gostilnic se je nahajalo do zdaj samo v Sarajevu, v Mostaru in še v kakih dveh drugih mestih.

Po kmetih nahajaš ob voznih in večih tovornih potih n. pr. vsako drugo uro kakšen „han“ ali „hanič“ (gostilnico ali krčmo kaki koči podobno.) — Tudi v vsaki vasi, v kateri ~~prebiva~~ obilo kristjanov, je kaka krčma; v večih vaseh jih je pa tudi po več manjih in večih. — Krčmárijó po takih krčmah sosebno kristjani, vendar sem pa tam tudi poturčenci.

Veči „hani“ bosanski imajo pri tleh veliko konjušnico, v nadstropju pa samo po eno izbo za pótnike, ali brez kake postelje, mize in stolov (stolcev) i. t. d. K večemu še kako torilo (umivalnica), ali kakšen vrč za vodo stoji v njej — največkrat brez kupice. — Namesto postelje leži na tleh ob steni prašna žimnica. Joj njemu, komur je nočiti v taki krčmi, če nima sabo . . . zna-nega ponočnega praška. — —

V boljih „hanih“ bosanskih dobiš, če si naročiš, cvrtja, pečene bravine i. t. d., vselej pa mladega domačega sira, narodne „cicvare“ (jedi iz sira, moke in surovega masla), pogače namesto kruha; — vina in piva pa ne.

¹⁾ Tudi dvakrat toliko pa, če ni morje mirno, po zimi kakih 5 ali 6 ur več nego po letu. —

Ali v pre mnogih drugih „hanih“ bosanskih ni dobiti drugega zaloga nego kruha pa slivovice.

V Hercegovini točijo kristjanski krčmarji tudi vino. Za prigrizek pa nimajo drugega nego bravine „janetine“ (kozlovine), domačega sira, t. j. ovčjega ali kozjega in domače „kukuruznice“ (kuruznega kruha).

Vendar si smem biti v svesti, da se bodo po sedaj s poti in s cestami, z „dostavniiki“ (Stellwagen) in z drugimi vozili ali prilikami za vožnjo brez zamude, popravljale in množile tudi gostilnice po mestih in po kmetih (v Sarajevu se množé res dan za dnem), — da bode tedaj s časom móči mnogo prijetneje potovati po pridobljeni novi deželi ter navžiti se rajske lepote pre mnogih njenih krajev. — Novo cesto so začeli res delati sredi novembra meseca od morja (pri Kleku) do Metkovića, staro dalje do Mostara pa popravljati. Ta cesta pojde tedaj od Kleka do Sarajeva.

Ker so doslej ondod potovali največ na konjih, zato so mérili tudi daljno od kraja do kraja najraje na jezdne ure.

Ni ti treba praviti, da so že, in da bodo še bolj tudi pošte pomnožene, a stare ničkoristne turske po naših uravnane.

Kaj bi bil sedanji svet brez „brzovanja“ (telegrafa) — brez bliskovega pisma, — brez brzovajnih strun! — Že za turske vlade so bile brzovajne naprave — glej čuda! — najboljše izmed vseh drugih. Že ondaj je bilo več brzovajnih postaj za občno rabo, namreč: Sarajevo — Travnik — Banjaluka — Brod (zvezana z Novogradiško v Slavoniji), Sarajevo — Mostar — Metković in Sarajevo — Carigrad.

Nova vlada je brzovajne prilike za občno rabo pomnožila brez zamude; n. pr. iz Livna — na Sinj — do Spljeta.

13. pismo.

Koliko ljudi živi v Bosni in Hercegovini? — Teško ti je odgovoriti na to vprašanje; kajti turska vlada ni dajala nikdar popisovati vseh prebivalcev, — nego samo cele rodovine skupaj, — posebej pa samo moške glave, glede kristjanov nekdanj soseb zarad „harača“, t. j. glavnice, ki jo je bilo treba plačevati od vsake moške glave; v zadnji dobi pa zarad „vojnice“, t. j. odkupnine od vojaštva, ¹⁾ ki so jo morali plačevati namesto poprejšnjega „harača“ vsi kristjani in drugi nemuhamedanci moškega spola od rojstva do smrti.

Podatki, ki se nahajajo po različnih spisih o vkupenem številu bosansko-hercegovskih prebivalcev, ne stojé tedaj na trdnih

¹⁾ Sarajevci jej pravijo „vojnica“ (Militärsteuer; Turki pa „askeria“ nm. „askeria bedelik“). Po Vuku je „vojnica“ samo = Krieg, Kriegszeit (belli tempus); „vojska“ je pa srbohrv. soseb to, čemur velimo mi po domače z nedomačo besedo „armada“. — Pis.

nogah. To ti je samo računsko ugibanje, t. j. vse samo „po priliki“ izračunano (po številu popisanih rodovin in možkih glav i. t. d.)

Tako sodijo, da ima vès poprejšnji „vijalet“ Bosna, t. j. prava Bosna s Krajino, Hercegovino in Novopazarskim okrožjem ali Rašijo vred, vsega vkup kakšen milijon prebivalcev. Lahko pa, da jih je tudi nekoliko stotin več ¹⁾ da bi utegnil tedaj ta „milijon“ Bosni-Hercegovini vendar ostati celó po zadnjih vojskah in po odcepu onega kosa, kateri je bil v pogodbi Berlinski privržen Črnigori.

Natanko ti pa lahko povem po šematizmih (cerkvenih letnikih) l. 1865—1867, koliko je bilo ondaj v Bosni in Hercegovini katoličanov.

V Bosni jih je bilo	132.532 duš
v Hercegovini	59.242 „ ²⁾

tedaj vseh vkup (v Bosni in Hercegovini) 191.774 duš.

Ni tako dognano število kristjanov *pravoslavnih*; ³⁾ vendar se ve za trdno, da jih je največ izmed vseh drugih stanovalecev. Jukič jih je naštel pred letom 1851 (l. 1834) v vsi Bosni-Hercegovini 561.500, a *Roškiewicz* v svoji knjigi (l. 1868) samo 535.000. Vseh kristjanov skupaj bode tedaj kakih 733.000.

Muhamedovcev t. j. pravih Turkov in poturčencev je po *Roškiewicz*evem računu v vsi Bosni in Hercegovini vkup 383.000; ali turska vlada je naštela 630.000 muhamedovcev, vštévši molčé v to število tudi cigane, katerih je po novih podatkih 11.500 do 200.000 in še več. Pomnoživši tako po krivici muhamedance na videz z ubogimi cigani, trdijo in razglašajo zvite butice turske, da ni vseh drugih stanovalecev po Bosni in Hercegovini več od 612.000 duš, — tedaj muhamedancev „pó njihovem“ največ, kar pa ni resnično.

Bolgarov, *Jermencev* (Armenier), *Arbanasov* (Albanec ali Arnavtov), *Gerkov* in *Cincarjev* se nahaja ondod vseh skupaj morda kakih 28.500.

Židov šteje *Roškiewicz* v vsi Bosni-Hercegovini 5700, *Lukiću* se dozdeva, da jih je brez malega 10.000; a jaz velim samo

¹⁾ Po *Roškiewicz*u 1,150.000; po dr. *Blau*-u 1,061.000; po *Thömelu* 1,211.772; po državnem koledarju „*Salnumé*“ za l. 1871 1,242.456, po (dozdevni) štetvi l. 1874 pa 1,200.000. — Pis.

²⁾ Dr. *Blau* se je uštel za 10.000 duš na manjo stran (49.242) pri seštevanju pojedinih podatkov iz omenjenih šematizmov. Prim. letop. Mat. sloven. 1877; 198—199. — Po šematizmu l. 1873 o. Petra *Bakule* imela je Hercegovina že 7092 katoličanov več — brez *Trebinjskih*, ki spadajo pod „*Dubrovačko*“ škofijo (*Dubrovnik*, *Ragusa*). — Pis.

³⁾ V Bosni, (tudi v Dalmaciji) pravijo pravoslavni sebi tudi „*riščani*“ ali „*hriščani*“ zato, ker izgovarjajo *Isus* „*Hristos*“; katoličani pa sebi „*krščani*“ zato, ker izgovarjajo *Isu* „*Krst*.“ — Pis.

to: „Če jih ni, pa jih bo“. Doslej je največ španskih. — Jako vró zdaj v Bosno i drugi ljudje, seosebno obrtniki, tako da utegnejo v kratkem času nadomestiti število ónih, ki so jih pobrale zadnje vojske.

Samo nekoliko stotin se nahaja po vsi Bosni-Hercegovini *pravih Turkov*, kateri se kličejo „osmanlije“. Vsi drugi bosansko-hercegovski Turki so po národnosti Slovani, a turske (muhamedanske) vere, — mlajši kristjanskih dedov, kateri so se poturčili (zdaj je tega že 400 let), — in to: najprej „plemenitaši“ od straha za svoje gospodstvo, za njimi pa tudi mnogi preprosti ljudje zato, da so se oslobodili strašnega tlačénja in preganjanja turskega. — Takih poturčencev zárod je sovražil in sovraži še dandenes kristjanske brate bolj nego pravi Turki.

Najiminitnejši izmed poturčencev so „begi“ in „age“, ki so pa bili do l. 1850 mnogo mogočnejši nego zdaj. Ondaj so jim bile jako peruti pristrižene po nesrečnem uporu zoper tursko vlado. — Od onega časa niso več tako mogočni in bogati, ne morejo tedaj več toliko trošiti na drage konje, svetlo orožje in krasno opravo.

Turki verujejo v Boga, (ki mu pravijo „Alah“), v njegove angele, in v tri preroke: Mojzesa, Isa (Jezusa) in Muhameda, ki je po njihovih mislih največi in najsvetejši prerok. Posvečujejo petek, vendar ne tako strogo, kakor mi nedeljo, kajti ves dan ¹⁾ delajo; samo da hodijo vsaj po enkrat v „džimijo“ (tursko cérkev, Moschee) po svoje molit. Doma pa molijo vsak dan po petkrat: 1) zjutraj (o zori), to ti je „sabah“, bosanski „saba“ = jutro; 2) opoldne „öjle“ ali „öjlen“, (Bosanci pravijo še po starem „pódné“ = poldne); 3) popoldne — „ikindi“, bos. „ičindija“, (večernice); 4) o mraku t. j. o solnčnem zahodu — „ahšam“ ali „akšam“ = večer; 5) po noči (dve uri po solnčnem zahodu) — „jaci“, bos. „jácija“. To jim je peta molitev . . . kakor pri nas „zdrava (ave) marija“.

Na vsako molitev jih kliče turski duhovnik („hodža“) molitveni klicár („muezzin“), z visoke „munare“ (Minaret, ki je visok stolp brez zvona, okroglemu dimniku podoben). Umivati se morajo pred vsako molitvo na poseben náčin. Pri molitvi se obračajo z obličjem proti solnčnemu vzhodu.

Slišal si že, vem da, kako lep je turski raj, (zato ti ga nečem popisovati); a peklenško strašen ti je . . . turski pèkel, (pa ni tega ti ne bódem popisoval na drobno, ker vem, da ga nisi željan). Ali kdor je neznano spreten, móči mu je rešiti se večnega ognja in smukniti na ravnost v raj — prek mosta, ki je ozek kakor las, in oster kakor meč.

Če je temu tako, ne vem zakaj se znani veliki grešniki (begi pa age) že na temu svetu ne vadijo hoditi in plesati vsaj na napeti vrvi. — —

¹⁾ Dneve štejejo Turki od akšama (solčnega zahoda) do akšama. Turska ura „sahát“ = sat) kaže tedaj drugače nego naša. — Pis.

Najviši duhoven turski („šejk-ul-islam“) ima svoj sedež v Carigradu. Pod njegovo oblast so spadali doslej tudi hercegovski in bosanski Turki; ali ti bi se je radi zdaj iznebili, ter dobili posebnega, samostalnega višega duhovna.

Imajo pa še več drugih duhovnikov različnega imena.

Obilen je turski cerkveni zaklad („vakuf“); ali turska duhovščina neče pritrđiti, da je ta imetek tolik, kakor mislijo nekateri ljudje. Prav za prav je več takih zakladov.

Strašno mrzijo bosansko-hercegovski Turki t. j. poturčenci slovenske krvi vse kristjanske brate, ter jih „pitajo“ z „Vlahi“, kar je bilo že povedano.¹⁾ Ker štejejo Turki sami sebe za „pravovernike“, zato zmérjajo radi vsakega kdor ni njihove vére, tudi z navdekom „djaur“ (djaurin ali „kaurin“) t. j. nevernik. — Čudno je pa, da se poturčeni Slovani jako pisano gledajo i s pravimi Turki se držé turske vére zvesteje od njih. — Vendar jim ni moglo muhamedanstvo izkoreniti nekaterih lepih svojstev in navad ali šeg kristjanskih in slovanskih. Premda dovoljuje „koran“ t. j. tursko sv. pismo možu po več žen (*muogoženstvo*), zakorenilo se je pri njih *enoženstvo* takó, da si jemljó skoraj vsi slovanski muhamedanci samo po eno ženo, najsi drži tudi vsak svojo po turski šegi — rekel bi — pod ključem v posebni ženski izbi (Harem) z omreženimi okni, na katera pa vendar ne smeš gledati, ako nečeš jadtiti ... strašno ljubosumnih Turčinov. Baš zato si niso kristjani smeli do zdaj hiš kupovati po turskih ulicah.

Hvalijo jih póttniki tudi zarad stare slovanske gostoljubnosti in poštenosti pri kupovanju in prodávanju. Krivopričnikov za plačo in poltnih razuzdancev, kakoršnih je dosta med drugimi muhamedovci, pri Bošnjakih in Hercegovcih muhamedanskih ne nahajaš.

Vendar se ne da tajiti, da jih je neizrečeno pokvarilo pohotno muhamedanstvo. — Ali da sovražijo oni strašno kristjanske brate, temu se ni čuditi toliko, koliko temu, da so se doslej tako pisano gledali tudi kristjani (katoličani in pravoslavni) med sabo, ter se ... pa raje molčim. Bog jih razsvetli in navdihni z bratovsko ljubeznijo!

Druge verske razmere čital si na drobno popisane v lanskem letopisu „Matiice slovenske“. Naj ti povem raje nekaj novega.

Ko se je bavilo letos novembra meseca nekoliko dni v Beču hercegovsko poslanstvo (deputacija), imel sem priliko seznaniti se z nekaterimi imenitnimi in preprostimi izmed teh mož različnega stana in troje vére, ter razgovarjati se z njimi — ne vem, kako bi rekel, da ne bi žalil živa duše jugoslovanske — hrvatski ali srbski. Rés da pravimo Slovenci osédobi iz istega vzroka „srbohr-

¹⁾ Tuja, menda keltovska beseda „Vlah“ pomenja prav za prav človeka rimljanskega (romanskega) plemena sploh. Prim. slovensko okrajšano „Lah“ (Talijan), „Wälscher“ in „laško olje“ = wälsches Oel; „Kara-Vlah“ (der Walache aus der Walachei) = „Romäne“, ali „Rumäne“ (Rumunec). — Pis.

vatski“; ali vem, da s tem . . . ne ugajamo vsem. Začudil sem se pa, ko mi je neki hrcegovski Turčin (ki je govoril lepo, čisto južno narečje), na vprašanje, kako govoré hercegovski Turki, *hrvatski* ali *srbski*, — odgovoril ponosno: „Mi govorimo **bosanski** (sic); tek sada, u Beču, kazali (povedali) su mi, da je to . . . **hrvatski**.“ — —

Tedaj sem slišal prvič, da govoré i **hercegovski** Turki . . . **bosanski**. Po znanem načelu „divide et impera“ morali bi govoriti *hercegovski*, kakor govoré nekateri Kranjci po *kranjski*, a neka Žumberka . . . *žumberski*. —

Čudno bi se bilo menda zdelo i tebi, ako bi bil videl poleg drugih kristjanov in mahomedancev, tudi katoliškega župnika in škofa z rdečim fesom na glavi pa z brkami pod nosom. — Obóje (fes in brke) nosijo tudi „franjevci“ t. j. frančiškani bosanski. ¹⁾

O drugih Hercegovcih bódi povedano s kratka, da so se nosili jako različno, vsak po svojem stanu, nekateri sijajno, nekateri prosto narodno, a vsi razen duhovnikov ali popov sploh in dveh uradnikov — po turski šegi. — Dolgopeti kožuh („čurak“ ali „kaf-tan“ s kožuhovino obrobljen) čredil se je s kratkim kožuhom („čurčičem“), ali pa s kratkim, toplim „gunjem“ hercegovskim pisana „antèrija“ z rdečim „džamadanom“, črno obrobljene „črnogorske kape“ so se vrstile z rdečimi „fesi“ in s pisanimi ali pa z belimi „čalmami“ ²⁾ dolge brade z obritimi, obrite glave z dolgimi ali pa s pristriženimi lasmi i. t. d.

Nekemu bradatemu kristjanu je čepel na glavi „saruk“ (čalma), nekemu o britemu muhamedancu pa „fes“, izpod kate-rega so se vili dolgi lasje. — Tudi po opravi je bil ta možak (brez „torbaka“) nekako ves podoben kakemu Sarajevskemu kristjanu. — Ko ga pa nalašč vljudno poprašam: „da oprostite, koje ste vjere?“, — odreže se mi prijazno, a možato: „Turčin“ (sic). ³⁾

Tako sta mi odgovorila na isto vprašanje še dva druga poturčenca. Turski ni znal ni jeden izmed teh treh. Bogati „hadži“ Usein efendi (pravoznanec) Djabić, ki je z belo čalmo na glavi korakal kakor kralj nebes in zemlje, naročal je pa svojemu služabniku vendar nekaj po turski. Nehotè sem se spomnil bele vrane. —

¹⁾ Treba pa vedeti, da je bil „fes“ na neobriti glavi nekđaj prvo znamenje nove slobode. Poprej so morali po vseh turskih deželah i kristjani nositi „saruki“ (čalme), in si briti glavo, dokler se niso za kneza Miloša na pol oslobodili turskega jarma najprej Srbi v Srbiji. — Pis.

²⁾ Bela čalma ti kaže „hadžijo“. —

Pis.

³⁾ O tej priliki sem se uveril sam, da rdeči obrobki po črni opravi (z dolgimi lasmi vred) res ne kažejo vselej kristjana.

Znamenitno je, da se je med bosansko-hercegovskimi poturčenci sem pa tam ohranila do denašnjega dne stara jugoslovanska „zadruga“.

14. pismo.

Po mestih muhamedanci večidel kupčujejo, ali se pa pečajo z rokodelstvom. — Tudi med pravoslavnimi je po mestih največ trgovcev, po kmetih pa kmetujejo; vendar ne tako marljivo, kakor katoličani. — Še slabše od pravoslavnih kmetujejo leni muhamedanci. Zató dajó „gospodarji“ „age“, svoj „svet“ najrajši katoliškim „kmetom“ obdelavati.

Uboga „raja“ — ¹⁾ kristjani nimajo namreč skoraj nič svojega sveta, nego ga dobivajo od omenjenih muhamedanskih gospodarjev, kojim so oni samo nekaki „najemniki“ ali kakor sami pravijo „kmeti“. ²⁾

Ne da se popisati, kako strašno so drli ti turski „gospodarji“ svoje kmete a soseb nesrečne kristjane. Zona te obleta, kedar čitaš o neusmiljeni *tlaki* („begluk“ imenovani po „begu“, zato ker je morala raja nekdanj tlačaniti sosebno „begom“) in o mnogoterih davkih, ki jih je morala dajati krvoločnim pijavkam muhamedanskim: „spahiji“ desetino, desetino ali „desetak“, ³⁾ agi „polovino“, če so bili pa voli kmetovi, „tretjino“ pridelane letine i. t. d. (po pogodbi). — Begi in age so pa zahtevali in grabili po sili še mnogo mnogo več. — Aga je zapodil svojega kmeta sè svojega sveta in iz svoje hiše, kedar mu se je hotelo. Dokler so bili samogoltni begi in age še premogočni, polastili so se po krivici še več drugih „pravic“ (do drvaščine, ribjega lova, cestnine i. t. d.), ter rajo gólili, kakor koli so mogli. Gledali so samo svoje koristi.

Kako dobro se je godilo begom sosebno v Hercegovini, (dokler je „jadna raja“ stradala in umirala od glada, svedoči nam národna „poslovica“ (pregovor): „Živi kao beg na (sic) Hercegovini.“ V glavi se mi je vrtelo, kedar sem prečital dolgo vrsto

¹⁾ Beseda „raja“ pomenja prav za prav „čredo“. — Pis.

²⁾ „U Bosni se zove kmet (pl. kmeti) seljak, koji sjedi (stanuje) na tuđoj (tuji) zemlji i u tuđoj kući i. t. d.“ V Boki mu pravijo „kmetić“, talijanski „colono“ (= Lehenmann, feudatarius). Prim. Vuk. „rječn.“ 277 in 278. — Pis.

³⁾ „Spahije“ so dedni plemenitaši vojaški in „gospodarji“ brez svojega sveta, ter so imeli do l. 1875 pravico pobirati desetino. — „Begi“, (ki jih primerja Vuk našim knezom, imeniten gospod iz Bosne pa našim „grofom-veleposestnikom“), imeli so pravico do desetine samo ondaj, če so bili tudi „spahije“, — drugače pa le do „begluka“, ki ga nadomeščuje „tretjina“ . . . od onega časa, ko je nehala tlaka tudi v Bosni Hercegovini. — „Alajbeg“ = vseh begov beg (Beglerbeg) je izmed več begov najviši. — Pis.

imen vsem t \acute{e} m in še premnogim drugim davkom in davščinam, katere so morali bosansko-hercegovski kristjani do sedaj po vrhu plačevati še državi. Ker se bojim, da se ne bi zvrtilo i tebi, zato ti jih nečem naštevati in raje molčim.

Vendar si ne morem kaj, da ne bi vzel v misel nekega prečudnega davka. Kedar je umrl v kateri kristjanski hiši hišni starejšina, morala je hiša dati zemljišča gospodarju . . . najboljšega vola. Tak gospodar je modroval menda tako: „Če ima Alah pravico hiši vzeti najboljšega moža, tedaj imam jaz pravico vzeti jej . . . najboljšega vola“. — Kolika modrost turska, in kako koristna je bila . . . brezdušnemu Turčinu! —

Kako trden, kako žilav je jugoslovanski rod, da je pretrpel vse to, pa si ohranil vendar národno svest!

Najživeje se zavedajo svoje narodnosti . . . pravoslavni ali Srbi, a soseb v Hercegovini, — brez dvojbe zato, ker se dotika slobodne Črne gore.

Jako so potihnile — ali ne povse — národne pesmi med tlačeno rajo bosansko; po Hercegovini se pa razlegajo še dandenes. Najraje popeva na ves glas — kakor naš Žumberčan, tako i Bosanec in Hercegovec potujoč po noči na samini kako staro junaško pesem: o kraljeviću Marku, o knezu Lazaru ali o Milošu Obiliću i. t. d. ¹⁾

Stare narodne pesmi pripomogle so menda — da so se ohranili med njimi najbolj stari narodni „**običaji**“ (šege in navade).

Poleg slavnega „pobratimstva“ zakorenila se je pa — žalibog! — pri njih še trdneje neslavna „osveta“. Srbski narod živi v Bosni-Hercegovini tudi še zmérom po starem v „zádrugah“. Še dandenes cvetè pa pri pravoslavni in katoličanih starovečna krasna cvetica: jugoslovanska *gostoljubnost*. Sploh znana je tudi njihova poštenost.

Katoličani ali „Hrvati“ ²⁾ — pobožni ljudje, pripravnejši za kmetovanje in rudarstvo, nego za trgovino, živé v Bosni posebno po severni in zahodni strani (proti Dalmaciji); tako tudi v Hercegovini med dalmatinsko mejo in doljno Neretvo.

Da jih niso Turki tako tlačili in drli kakor pravoslavne, zahvaliti se treba njihovi jedini duhovščini, vrlim oo. Frančiškanom, ki so jih morali pošтовati in v čisljih imeti celó Turki vsled posebnih pravic, katere jim je dodelil l. 1463 pismeno sultan Muha-

¹⁾ V novi dobi se čudeži godé; celó Banjelučkega bega Ibrahima Džinića služabnik („muhamedanac“; sic), ki je spremljal svojega gospodarja med bosanskim poslanstvom v Beč, zna že narodopisno-verski razloček med Srbi pa med Hrvati. Govoril je pa 11. decembra 1878 vendar i on še „bosanski“ ali „bošnjaki“ (sic). — Pis.

²⁾ Gl. v letop. „Mat. sloven.“ 1877 str. 195. — Pis.

med II. ¹⁾ Topreimenitno pismo („ferman“ = diplom) hranijo z vsemi svojimi drugimi „fermani“ vred v Fojnici v svojem samostanu. ²⁾

Kakor mi je pravil prečastiti, tudi brkati provincijal frančiškanov bosanskih o. Nikola Krilić, ko je bil z bosanskim poslanstvom tukaj v Beču, imel je za turske vlade svakodobni prvak omenjenemu redu v Bosni pravico, o slovesnih prilikah v turski opravi s čalmo na glavi po ulicah jahati, ter nositi kateri si bode „ferman“ na traku o vratu tako, da mu je mahal po prsih navskriž. — Po istem gospodu sem zvedel, da hodijo frančiškani zdaj doma po mestih v svoji redovni opravi, a vendar pokriti z rdečim „fesom“ (ki so ga nosili tudi v Beču), po glavi pa čisto nič obriti, nego samo s pristriženimi lasmi; samo ondaj, kedar potujejo po deželi, oblačijo se še po turski zato, da morejo . . . jahati. Pripovedoval mi je priljudni g. redovnik mnogo zanimljivega o slovečem, a — žalibog — ne več živem frančiškaneu, pisatelju in narodnemu mučencu Jukiću.

Ves zaljubljen . . . v Slovence je provincijalov ljubeznjivi tajnik, mladi o. Mihovil Vjenceslav Batinič. Naj ti povem gredeč, da sem bil tako srečen ter smel po posebni priporoki stopiti celo pred novega „náčelnika“ (župana) Sarajevskega. Mustafa beg Fazli Pasić, velik korenjak prijaznega, zagorelega obraza, zna izvrstno hrvatski. Oblečen je bil ves v drago tursko opravo, pokrit pa z „ahmedijo“ (belo čalmo), dasi ni „hadžija“. Na moje ponižno vprašanje zastran sedanjih in nekdanjih pravic begovskih, odgovarjal mi je ta bistroglavi „beg - veleposestnik“ tako vljudno in jasno, da ti ne morem povedati.

Kar sem govoril še z nekaterimi drugimi Bosanci, kristjani in muhamedovci, ki so bili oblečeni vsi v opravo turskega, a vendar različnega kroja i. t. d., — o tem drugikrat „na besede“.

15. pismo.

Meniva se zdaj raje o njihovi **izobraženosti**, tedaj tudi o **šolah**. Da pravoslavni *katoličanom* po „izobraženosti“ niso kos, to priznava i. Srbin T. Kovačević. To prihaja od tod, ker imajo katoličani že davno dosta izobraž nih duhovnikov (omenjenih oo. frančiškanov), kateri so se v zadnji dobi učili bogoslovja v Djakovaru na Slavonskem a nato . . . v Ostrogonu (na Ogerskem) ter imeli l. 1851 v treh samostanih bosanskih že tri gimnazije in bogoslovne šole. Že od l. 1848 do zdaj ustanovljali so pa vedno tudi marljivo „národne šole“.

Pravoslavni so gledé šol jako zastajali in zaostali, zato ker so jim bili ter so še zdaj i. popi s „kaludjerji“ (menihi) vred pre-

¹⁾ Fojnica (Vojnica) nam. *Hvojnica* kakor „fala“ ali „vala“ nam. „hvala“. = Pis.

²⁾ Zdaj nosi — rekel mi je — pri nas vsak tako čalmo, kakeršno hoče. — Čas hití. — Ni več vse res, kar nova knjiga piše; govoriti treba z domačimi ljudmi ter imeti jih res pred očmi. Pis.

malo izšolani in razsvetljeni. Osédobi se nahajajo po večih mestih bosanskih in hercegovskih za katoličane in pravoslavne trirazredne (národne) šole, ki jih pa „bosansko-hercegovačke novine“ ne hvajajo tako, kakor milosrčnih sester nóve ženske šole v Sarajevu, Travniku, Derventi, Banjiluki, Livnu in v Mostaru. — Pravoslavni imajo v Sarajevu tudi „realko“. Naučni jezik je srbski z novim (Vukovim) pravopisom.

Muhamedanci imajo svoje šole skoraj po vseh mestih, tudi po vaseh; male („mejtefe“) in velike („medrese“). Ali vse te šole so vérske. V malih se uči deca samo za silo čitati in pisati, vrh tega pa tudi nekaterih turskih molitev in koranskih izrekov, katerih pa ne razume nijedno dete slovanskega roda. Nehoté se spominjam, kako smo morali čisto slovenska deca moliti po tur... to se veli: po nemški mahom prvi dan, ko smo začeli v šolo hoditi. Za Boga, kako smo izgovarjali nerazumljive besede! — —

Še nečesa se je učila turska mladina v malih šolah (vsaj do zdaj): strašno zaničevati in mrziti vse kristjane in druge „nevernike“.

Učenci v vélikih turskih šolah se zovejo „softe“. To so glasoviti turski „bogoslovci“, ki se pa učé nekoliko tudi „muhamedanskega pravoznanstva“ ter bivajo potem „kadije“ (sodniki), ali pa „hodže“ (župniki in učitelji).

Bogati poturčenci so doslej pošiljali svoje sinove v Carigrad v šolo, zato da so se učili ondi turski. Kateri se je naučil turskega jezika, postavili so ga mahom za „kadijo“; za druge turske uradnike so bile dobre tudi „prazne buče.“

Dosta *vraž* se nahaja še zmérom povsod — tudi v Beču — celó med tako imenovanim „izobraženim svetom“; kdo bi se čudil, da jih je še več med preprostim narodom bosanskim in hercegovskim, a največ med pravoslavnimi in muhamedanci, zato ker so jim šole malo prida.

Jako zakorenjena je sóseb pri pravoslavnih še vera v „vještice“ (čarovnice). Kedar oboli človek ali živinče, mislijo preradi, da mu je storjeno („nagazio na čini“), in hodijo svojih neizobraženih popov prosit, da jim narejajo za dobro plačo „zápise“ (škapulirje) z umetno načrčkanimi imeni posebnih svetnikov. — Take „zápise“, ki odvrčajo po njihovi misli tudi druga zla ali nesreče, nosijo babjeverci po navadi na sebi t. j. na životu, (nekateri si jih našivájajo na kape); volom jih privezujejo na roge; nekateri se pa ž njimi kadé i. t. d.

Največ zapisujejo zápise (tur. „hamajlije“) turski „hodže“, kajti Turki so babjeverci, da malo takih. — Da je vsakemu človeku vse sojeno že od nekdanj, — te največe vraže jih uči muhamedanska vera. Greh je po njihovi veri orla ubiti; ali „kaurina“ ubiti ni greh, nego „sevap“ (dobro delo). —

Čudno je, da prihajajo tudi Turki k pravoslavnim popom po zápise. —

Sicer so pa vsi bosansko-hercegovski Slovani kakor drugi Jugoslovani, — tudi óni, kateri ne znajo ni pisati ni čitati, — tako zdravega in bistrega uma, da se smejo meriti gledé tega z vsakim drugim narodom. To priča njihova redka šegavost, njihove bistro-umne šale, seosebno pa „narodne poslovice jugoslovanske“, — národna modrost.

Te hvale so vredne tudi ženske, ki so tako spretne, da izdelujejo dosti umetnih ženskih del samo po svojem umu tako izvrstno, da jim se ne moreš načuditi. Ne samo, da znajo jako ročno veziti (sticken) in plesti (stricken), nego, — kar sem vzel v misel že poprej — tudi tkati: platno, robce, „terače“ (otirače, antvele), „tkanice“, „opregače“, raševino, sukno, „sage“ ali „šarenice“ (preproge, Teppiche) i. t. d. po mnogoterih obrazcih, premda se niso učile nikdar risati.

Književnosti ni bilo doslej v Bosni-Hercegovini ni duha ni sluha. Zadnja leta za turske vlade izhajala sta na njene stroške v Sarajevu samo dva časnika: turska: „Bosna“ pa srbski „Cvietnjak“ (oba tedenska lista). Za nove vlade, in to 1. septembra 1878 iz njene tiskarnice začele so ondi na svetlo hoditi „bosansko-hercegovske novine“ samo hrvatski pisane (z latinico tiskane) in izhajajo po dvakrat na teden. Vendar se smejo zdaj — to se vé — po vsi Bosni-Hercegovini čitati, ter se čitajo očitno in obilo tudi druge (nedomače) hrvatske in srbske novine. Poprej se je godilo to samo skrivaj.

Upajmo, da se bode s časom bolje nego do zdaj obdelovalo tudi „književno polje“ — dušna paša. — Poprej pa bode skrbeti za dobre šole. — Bog podari zdaj našim, pretežkega turskega jarma rešenim bratom še sto in sto Jukičev, narodnih buditeljev in vrlih delavcev na književnem polju, pusti ledini, ki jo bode treba zdaj orati.

16. pismo.

Seznanil si se nekoliko z ljudmi; spremljaj me zdaj v mislih tudi v njihova **prebivališča**.

Bosanska kmetska hiša (*kuča*) — večidel brez nadstropja — narejena je na pol iz lesa, na pol pa iz nežganih opek, med les vzdanih, še večkrat pa nadomeščuje opeke „pletar“ (plot), ki ga omaže siromak kmet sam (kakor si je postavil sam tako kóčo) od zunaj in od znotraj z ilovico, ter pusti v njem samo nekoliko oknic. Dimnika dostikrat pogrešaš. Tudi po mestih so hiše brez malega lesene, sè tankimi, pobeljenimi stenami iz opek. — Premožnejših Turkov zidana poslopja („kule“) imajo nadstropje, in so obzidana, v zidu pa luknje za streljanje s puškami („puškarice“, tur. „mazgale“), da se branijo prebivalci lahko sovražniku. Vendar navadni Turki bosanski ne trošé mnogo ni na zunanjo ni na znotranjo lepoto svojih prebivališč. V prenizkih sobah z lesenim stropom nahajaš „zarad lepšega“ samo kakšen „sag“ (tur.

„čilim“) po tléh in sem ter tje kako umetno izrezano ormarico na steni, ali pa jako velik ormar („dolap“), za pečjo pa kopelj. Míz, stolov (stolcev) in postelj Turki ne potrebujejo. Tako imenovani „minderji“ (žimnice ob stenah na leseni podlogi kakih 8 palcev visoki) nameščujejo jim stolce in postelje; na-nje sédajo, na njih spávajo.

Siromašnemu Turku, kateri ima hišico s plotom ograjeno, rabijo pa za sedež in posteljo preproste rogoznice (Rohrmatten) po tleh prestrte. Sredi dvorišča stoji kučica, a v njej samo po dve sobici — ženska pa možka. — V gospodskih (turskih) hišah je po več sob, ki ima vsaka svoje posebno ime. O „haremu“, v katerem tiče turske žene, bilo je že govorjenje. Da je po takih hišah vse pohiše tudi mnogo lepše in draže, to si lahko misliš.

Po kameniti *Hercegovini* so pa zidane skoraj vse hiše — ali po pravem *kóče*¹⁾ z luknjicami namesto oken, a dostikrat brez oken in brez dimnika, tedaj vse zakajene, zato ker stoji — kakor v jednaki črnogorski koči — ognjišče sredi nje, a dim nima kam. — Samó kakšen bogatin ima pošteno postelj; zahman je iščeš pri siromaku. Preprosti Hercegovci spávajo zaviti v svoje debele „struke“, kakor črnogorski junaki, na golih tleh ali na pesti slame okoli ognjišča, (po letu pa tudi pod milim nebom). V takih kočah se rodé, živé in umirajo hrabri Hercegovci.

Bosánskih vasí hiše so včasih sila raztresene, a na presledkih se razprostirajo dostikrat veliki vrti ali pašniki, gosto grmovje ali pa gozdne jase. Kristjani so si do zdaj stavili hiše daleč vstran od potov in cest, zato ker so jim potujoči Turki po sili otémali vse, kar so mogli, če so bile hiše blizu pota. — Tudi po *mestih* bosanskih se vidi med hišami in mestnimi predeli („mahalami“) dosta krasnih, zelenih vrtov, ki so očesu ugodna paša; ali taka turska mesta so lepa samo na videz, — samo z daleč. Če se jim pa približaš, kaže se ti povsod velika nemarnost. — Malo je zdaj še tako imenovanih „palank“ ali „zágrad“ t. j. s koli zagrajenih vasí.

17. pismo.

Sodna, upravna in redarstvena oblast je bila za turske vlade samo zagrizenim Turkom (muhamedancem) v rokah. Kristjani niso smeli biti uradniki. Pa tudi pri sodbah niso imeli enakih pravic s pravimi Turki in poturčenci. Povse neveljavno je bilo kristjanovo svedočanstvo zoper muhamedanca. Kedar koli je tožil kristjan muhamedanca, najsi je imel sto kristjanskih svedokov (prič), zvil je „kadija“ kristjanovo pravično tožbo vselej tako, da je prepravdal . . . muhamedanec. Vse se je verjelo Turčinu in poturčencu, — kristjanu nič. Če je tožil kristjana kakšen star Turčin

¹⁾ Hrvsrb. „kuća“ je naša „kóča“ po korenu, — hiša (hiža) po pomenu. — Pis.

(posebno pa, če je bil bele brade), ni potreboval nikakega svedoka; dosta mu je bilo reči: „Bela je ovo, vlaš, ¹⁾ brada.“ — Zdaj veš, kaj pomenja izrek: „To je turska pravica.“ ²⁾

Ni čuda, če pomisliš, da ni plačevala sodnikov turska vlada, nego da so si „kadije“ svoje službe kupovali, ter morali živeti ob „miti“, „globi“ (Geldstrafen) in „krvarini“ (Blutgeld).

Ne da se popisati, kako se veseli rešena „raja“, da je odzvonilo „turski pravici“, — premda sodijo zdaj — iz početka — še vsem Bošnjakom in Hercegovcem, tedaj i kristjanom turski sodniki, — ali pod nadzorstvom, t. j. gleda se jim na prste, dokler ne postavi nova vlada novih sodnikov.

Jako se je zadnja leta v Bosni in Hercegovini menjala **deželna** („upravna“ ali „politična“) **razdelitev**. Poprejšnjo *deželo bosansko* („Vilajet Bosna“), ki je imela v sebi vso Bosno in Hercegovino (s Krajino in Novopazarskim sandžakom vred), razdelila je turska vlada za upora l. 1875/76 zopet na dve deželi, — obé skupaj pa po zadnji turski razdelitvi (1877) na osem „sandžakov“ (okrožij), te pa na **50** „kaz“ (okrajev). — Naša vlada kani — po verjetnih poročilih — držati se do malega te razdelitve ter Bosno-Hercegovino ³⁾ razdeliti na **47** o k r a j e v i n a *nekoliko okrožij*. ⁴⁾

V vsakem okraju bode upravljal in zapovedoval okrajni upravnik („kajmakam“, Bezirksleiter). V njegovih rokah bode upravna in sodna oblast; za svétnika bode imel pa pri sebi takega sodnika, kateri zna poprejšnje (turske) zakone.

Pridržala je nova vlada v vseh okrajih in okrožjih tudi tako imenovane „medžlise“, t. j. svetovalstva, sestavljena iz prebivalcev vsake vere v deželi, vendar tako, da bode pri okrožnih uradih sodna oblast ločena od upravne.

Deželnemu poglavarstvu za Bosno-Hercegovino je sedež v glavnem bosánskem mestu Sarajevu.

Da zdaj ne more biti vlada pri takih okolnostih še „ustavna“, — tega ti menda ni treba dopovedávati.

¹⁾ Vlah. —

Pis.

²⁾ „Pravico pes na repu nosi“, veli Beli Kr., kedar hoče reči, da je pravica omahljiva.

Pis.

³⁾ Brez *Novopazarskega okrožja*, ki ga po Berlinski pogodbi doslej naša vlada ni hotela zasesti, in brez *okraja Nikšičkega* in *Pivskega*, ki pripadata po isti pogodbi k Črni gori. —

Pis.

⁴⁾ Koliko jih bode, to ni bilo še službeno razglašeno do denšnjega dne (16. dec. 1878). Z novo razdelitvo se pečá „stanovitni odbor za bosanske in hercegovske zadeve“ v Beču. Po zadnji turski razdelitvi je bilo teh **8** sandžakov: (v Bosni) Sarajevo, Travnik, Bihač, Banjaluka, Zvornik, Novi pazar; (v Hercegovini) Mostar pa Gacko. (Tega sandžaka ni bilo po predzadnji turski delitvi). —

Pis.

Napravil si me, da sem privolil, naj se razglasijo ta „na pri-skakcih“ pisana pisma po letošnjem „Matičinem“ letopisu tudi drugim za poduk in zabavo.

Ker se pa že jako mudí, da letopis ne zakesní, a nova upravna delitev ní še znana, — zato sem se za zdaj okanil „zemljepisja“, (da ne zastarí, predno pride na svet), ter ti pošiljam samo še jako kratek pregled **bosánske zgodovine**.

Za nimljivo bosansko zgodovino delé zgodovinarji na šest dob.

Prvi dobi, ki se začinja z letom 167 pred Kr. r., pravijo „pravliška doba“, t. j. doba verjetnih in neverjetnih pravlic ali pripovedek.

Druga doba obsega dvestoletni boj s hrabrimi Rimljani za uplenjeno deželo.

Tretja doba je óna, ko so Hrvatje in Srbi začeli sedmega stoletja seliti se v Bosno, in sega do l. 1376.

Četrta in najjimenitnejša doba je óna od l. 1376 do 1463, ko so imeli Bosanci *národne kralje* in samostalno kraljestvo, dokler se niso polastili Bosne krvoločni Turki (l. 1463) pod sultanom Muhamedom II., — dvajset let pozneje (l. 1483) pa tudi Hercegovine.

Peta doba (od l. 1463 do 1527); to je ona doba, ko so ogerski in hrvatski kralji nekoliko bosanske dežele preoteli zopet Turčinu.

Šesta in prevažna doba se šteje od l. 1527 do 1878. V tej dobi je podjarmil Turčin zopet vso Bosno, ki je pod tem silnim jarmom s Hercegovino vred strašno dolgo ječala in krvavi pot potila.

Večkrat je ta in óna otresala pretežko breme, — ali otresti ga ni mogla ni ta ni óna. — Kako mračna je bila ta predolga doba nesrečnim kristjanom bosanskim in hercegovskim! — Po zimi l. 1878 prisijalo je pa rumeno solnce i pred njihova vrata, — a to ni bilo solnce, nego . . . sloboda zlata.

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjigarstvo od začetka 1877. leta do
i. januarja 1878. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

(Štev. 1—147 glej v „Letopisu“ za 1869. leto 268—281. strani; štev. 148—243 v „Letopisu“ za 1870. l. od 364—371. strani; štev. 244—351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346—354. strani; štev. 352—589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280—301. strani; štev. 590—817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193—215. strani; štev. 818—925 v „Letopisu“ za 1877. leto od 324—335. strani.)

I. Časopisi.

926. *Besednik*. Kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo. Izdajatelj in odgovorni vrednik: J. Golé. Tisk tiskarnice družbe sv. Mohora v Celovcu. Deveti tečaj. 1877. 8^o. 196 strani.
(Izhaja 20. vsacega meseca.)
927. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Vrednik in založnik: Jakob Aléšovec. Letnik VIII. (1877) 4^o. 12 števil.
(Po začasnem prenehanji je začel zopet izhajati meseca julija.)
928. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4^o. V Ljubljani. Leto 1877. XII. 91 strani. Natisnila Klein in Kovač (Eger).
929. *Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaji. Iz ces. kr. dvorne in državne tiskarnice. 4^o. Leto 1877. 1. l. X. 239 str.
930. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik Ivan Dolinar. Tisk avstrijskega Lloydja v Trstu. Tečaj II. 1877.
(Izhaja vsako drugo in četrto soboto vsacega meseca.)
931. *Jugoslavjanski Stenograf*. Izdajatelj in urednik Anton Benzenšek, državno-izpitani učitelj stenografije za više gimnazije i realke. Drugi tečaj. Zagreb. Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta. 1877. 8^o. 12 listov, 96 str. Vsak list ima stenografično prilogo.
(List je pisan v slovenskem in hrvaškem jeziku in izhaja 20. dne vsacega meseca.)

932. *Kmetovalec*. Gospodarski list. Vlastnik Rih. Dolenc. Odgovorni urednik: Fr. Kuralt. — Tiskal: Seitz. V Gorici 1877. Tečaj III. 4^o. 96 strani.
(List je izhajal 15. in 30. vsacega meseca. — Dne 30. junija 1877. l. je nehal izhajati.)
933. *Novice*, gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba: Jožef Blaznikovih dedičev. Odgovorni vrednik: Alojzi Majer. 4^o. Tečaj XXXV. 1877. 418 strani.
(Izhajajo vsako sredo.)
934. *Prijatelj*. Znánoszt razserjüvájocze mészese novine. Tretje leto. Buda-Pest. 1877. 4^o. Podgovoren réditel: Augustich Imre. Stampano v Buda-Pesti vu Franklin-Tivaristve náosztavi. 12 brojev.
(Izhaja prvega dne vsak mesec.)
935. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik V. 1877. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni vrednik: Ferd. Pevec. Tiskali Blaznikovi dediči. 145 stevil.
(Izhaja po trikrat na teden, v torek, četrtek in soboto.)
936. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajarskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarско društvo“. Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj V. 1877. 8^o. Tiskala Klein in Kovač (Egerjeva tiskarna).
(Izhaja vsaki mesec.)
937. *Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdalo in založilo katol. tiskovno društvo v Mariborn. Odgovorni vrednik dr. Lavoslav Gregorčec. — V Mariboru. XI. tečaj. 1877. J. M. Pajka v Mariboru. 4^o. 428 strani.
(Izhaja vsak četrtek v tednu.)
938. *Slovenski Narod*. V Ljubljani. Fol. X. leto, 1877. Izdajatelj in vrednik Josip Jurčič. Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“. 297 števil.
(Izhaja vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznicah.)
939. *Slovenski prijatelj*. Vredil in založil: Andrej Einspieler, knezoškofjski duhovni svetovalec, katehet in učitelj na ces. kralj. viši realki v Celovcu. — Leto 1877. XXVI. tečaj. 12 števil. 560 str. (S prilogami šolskih katekez).
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
940. *Slovenski učitelj*. Glasilo „Učiteljskega društva za slovenski Štajer“. Izdalo in založilo „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer“ v Ljutomeru. Za uredništvo odgovoren Drag. Lorenec. Peti tečaj. 1877. Tiskal J. M. Pajk v Mariboru. 8^o. 24 števil. 376 strani.
(Izhajal je 5. in 20. vsacega meseca. — Koncem leta 1877 je nehal izhajati.)

941. *Soča*. Glasilo slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic. Izdavatelj in odgovorni vrednik Anton Fabijani. — Tiskar: Mailing v Gorici. Tečaj VIII. 1877. Fol.
(Izhaja vsak petek v tednu.)
942. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Sedemnajsti tečaj. 1877. Odgovorni vrednik: Matej Močnik, učitelj v I. mestni deški šoli v Ljubljani. — V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 8°. 384 strani.
(Izhaja 1. in 15. dné vsacega meseca.)
943. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Sedmi tečaj, 1877. 8°. 192 strani. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). — Letnik ima 5 muzikalnih prilog.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
944. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik: Luka Jeran. V Ljubljani, 1877. XXX. tečaj. Natisnili in založili J. Blaznikov dediči. 4°. 416 strani.
(Izhaja vsak petek.)
945. *Zora*. Časopis zabavi i poduku. Šesti tečaj. 1877. Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Jelovšek. Uredil, založil in tiskal J. M. Pajk. V Mariboru, 1877. 8°. 388 str.
(Izhaja 1. in 15. dné vsacega meseca.)
946. *Zvon*. Uredoval in založil J. Stritar. Leto III. 1877. Na Dunaji. Tiskala A. Keis in P. Horn. 8°. 386 strani.
(Izhaja 1. in 15. dan mesesa.)

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

(298 udov.)

947. *Letopis narodne čitalnice* v Ljubljani začetkom leta 1877. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 8°. 24 str.
948. *K programu* pevske, godbene in deklamatorične zabave v dvorani ljubljanske narodne čitalnice na „Silvestrov večer“ 1877/78. Založila „Narodna Čitalnica“ v Ljubljani. — Tisk Milicev. 8°.

Obseg: 1. Od kod Šampanjee? 2. Mačji shod. 3. Za novo leto 1878! 4. Po jezeru. 5. Otok bleški. 6. Moj dom.

Dramatično društvo v Ljubljani.

(322 udov.)

949. *Slovenska Talija*. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.

36. *Vezeck. Cvrček.* Slika iz kmetskega življenja v 5. dejanjih. Po Charlotte Birch-Pfeifer-jevi poslovenil Davorin Hostnik. — V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1877. 16^{mo}. 124 str.
37. *Vezeck. Lowoodska sirota.* Igrokaz v dveh oddelih in 4 dejanjih. Po Currer Bellovem romanu nemški spisala Charlotte Birch-Pfeifer, poslovenil Davorin Hostnik. — V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1877. 16^{mo}. 128 str.
38. *Vezeck. Ternje in lavor, ali neznani umotvor.* Drama v dveh dejanjih. Po Lefort-u poslovenil F. Končan. 57 str. Doktor Robin. Igra v enem dejanji. Po francoski: „Le docteur Robin, comédie-vaudeville en un acte, par Jules des Prémaray“ poslovenil Val. Mandelc. 50 str. — V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1877. 16^{mo}.
39. *Vezeck. Pesek v oči.* Igra v 2 dejanjih. Po francoskej: „La poudre aux yeux“, poslovenil Val. Mandelc. 92 str. — Odborovo poročilo v X. občnem zboru „Dramatičnega društva“. 33 str. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1877.

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

(184 udov.)

950. *Letno poročilo I. ljubljanskega društva za podporo in pre-skrbljevanje bolnih in obnemoglih družtvenikov za dvanajsto društveno leto 1877.* Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 8^o. 15 str.

Glasbena Matica v Ljubljani.

951. *Milotinke I.* Slovenske pesmi za en glas in glasovir, zložil dr. Benjamin Ipavec. Obseg: 1. Tvoje goste černe lase; 2. V tihi noči; 3. Pri vodici. — Izdala in založila Glasbena Matica v Ljubljani, 1877. Blaznikova kamenopisalna. 4^o. 6 str.
952. *Milotinke II.* Slovenske pesni za en glas in glasovir, zložil dr. Benjamin Ipavec. Obseg: 4. Pomlad. — Izdala in založila Glasbena Matica v Ljubljani, 1877. Blaznikova kamenopisalna. 4^o. 6 str.
953. *Milotinke III.* Slovenske pesni za en glas in glasovir, zložil dr. Benjamin Ipavec. Obseg: 5. Pod oknom; 6. Vabilo; 7. Spominčica; 8. In vendar enkrat še, srcé? — Izdala in založila Glasbena Matica v Ljubljani, 1877. Blaznikova kamenopisalna. 4^o. 10 in 3 str.
954. *V spomin Anici.* Koncertna mazurka za glasovir. Vglasbil in velečestitemu gospodu dr. Jerneju Zupanc-u c. k. bilježniku v Ljubljani, verlemu rodoljubu, pospeševaltju vseh narodnih naprav in iskrenemu čestitelju glasbe, posebno domače, posvetil Anton Stöckl, pevovodja „ljublanske čitalnice“ in kapelnik „Dramatičnega društva“. Ljubljana, 1877. Izdala

in založila „Glasbena matica“. Blaznikova kamenopisalna, Ljubljana. 4^o, 6 str.

955. *Slovenske pesmi* za en glas in glasovir vglasbil dr. Benjamin Ipavec. II. zvezek. I. Zašlo je solnce. Fr. Cimperman. II. 1—4. Dekliške pesmi. Baptista. Izdala in založila „Glasbena matica“ v Ljubljani. Tiskala Engelmann in Mühlberg v Lipsii. 4^o, 7 str.

Matica slovenska.

(2096 udov.)

956. *Dr. E. H. Costa*. Spisal V. Urbas. Založila in izdala Matica Slovenska v Ljubljani. 1877. Natisnili J. Blaznikovi dediči v Ljubljani. 8^o. 126 str. (S podobo dr. E. H. Coste.)
957. *Zgodovina avstrijsko-ogerske monarhije*. Spisal Janko Krsnik. Založila in na svitlo dala Matica Slovenska. Druga, popravljenega natisa. V Ljubljani. Natisnila J. Blaznikova tiskarnica, 1877. 8^o. 107 str.
958. *Letopis Matice Slovenske za leto 1877*. Založila in na svitlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi dediči. 1877. 8^o. 394 str.

Obseg: Životopisne črtice odličnih udov Matice slovenske: Franc Palacky. Spisal prof. Fr. Šuklje. — Životopis N. M. Karamzina, ruskega historijografa. Spisal prof. J. Steklasa. — Slovanski elementi v venetščini. IV. Spisal Davorin Terstenjak. — Izgledi slovenskega jezika na Ogerskem. Razglaša M. Valjavec. — O starem rimskem malikoslavlju sploh. Spisal Fr. L. Črnogorski. — Praznik pravoslavnosti. Obraz iz Rusije, česki spisal K. Havliček, poslovenil Fr. H. — Pisma Jarnikova Stanku Vrazu. — Cigani na Črnej gori. Poslovenil Fr. H. — Družinski život v Jugoslovanskej. Kulturhistorišk obraz. Po B. Bogišiči, priredil Lav. Gorénjce, Podgoričan. — Verske razmere v Bosni in Hercegovini. Po raznih virih spisal Fr. H. — Ain neues lied von den kraynerischen bauren. Poroča dr. Jan. Bleiweis. — V gozdu. Poslovenila Lujiza Pesjakova. — Običaji slovanski. Spisuje Fr. Hubad. — Izenadno poznanstvo z imenitnim možem. Spisal J. Navratil. — Nebeške komedije Dante Alighieri-a prvi oddelek: Paklo, po originalu poslovenil Jovan Koseski. — Valvazor z ozirom na Slovanstvo. Študija; spisal P. pl. Radics. — Bibliografija slovenska. Sestavil Iv. Tomšič. — Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“ 1877. I. Sestavil Andrej Pra-prutnik. — Imenik Matičinih udov.

959. *Atlant V. snopič*: Švica, Španija in Portugalsko, Nizozemsko in Belgija. Vrezal na kamen in tiskal F. Köcke na Dunaji.

Marijna bratovščina v Ljubljani.

960. *Letno sporočilo* društva Marijne bratovščine v Ljubljani, na koncu leta 1876. V Ljubljani. Založilo društvo Marijne bratovščine. Tisk Milicev. 8^o, 15 str.

Katoliška družba za Kranjsko.

961. *Glasi katoliške družbe*. Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. I. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Tiskala Klein in Kovač (Eger), 1877. 8^o. 32 str.

Iz obsega: Nekoliko o katoliški družbi na Kranjskem. — Aleluja Slovincem za velikonočni čas. — Procesija. — Prikazovanje Marije Device v Marpingen-u na Nemškem. — Škofovska 50letnica „Marijnega papeža“ in naše priprave k tej slovesnosti. — Mične in podučne. — Smešne in zasoljene. — Kaj posebnega se je godilo po svetu od novega leta? — Zlata zrna. — Vesela mladina.

962. *Glasi katoliške družbe*. Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. II. Tiskala Klein in Kovač (Eger). 1877. 8°. 32 str.

Iz obsega: Nekoliko malo od pravice. — Sporočilo o popotvanju prigodom škofijske petdesetletnice sv. Očeta Pija IX. od 22. maja do 5. junija 1877. l. — Mične in podučne. — Smešne in zasoljene. — Udje katoliške družbe v Ljubljani.

Društvo sv. Mohora v Celovcu.

(25.863 udov.)

963. *Koledar* družbe sv. Mohora za navadno leto 1878. V Celovcu, 1877. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 208 str.

Iz obsega: Skušnjava in skušnja. Spisal J. Križanič. — Škof Matevž Ravnikar, slavni pisatelj slovenski. Spisal Vladimir. — Naravoslovne čertice. Spisal J. Ogrinec. — Hoja na Vezuv. Spisal A. Zupančič. — Perva pomoč v smertnih nevarnostih po naglem zboljenji ali po drugih slučajih. Spisal dr. Josip Vošnjak.

964. *Kristusovo življenje in smert* v preišljevanjih in molitvah. Poleg Gašparja Erharda za Slovence predelal Štefan Kociančič, profesor bogosloja v Gorici. Na svetlo dala družba sv. Mohora v Celovcu. Z dovoljenjem visokočastitega kerškega knezoškofijstva. II. del. V. snopič. 1877. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 743 str.

965. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Staré, profesor zgodovine na kr. gimnaziji v Varaždinu. IV. snopič. V Celovcu, 1877. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 324 str.

866. *Umni kmetovalec* ali splošni poduk, kako obdelovati in zboljšati polje, travnike, vrtove in gozde. Slovenskim kmetom v poduk spisuje Franc Povšé, vodja slovenskega oddelka deželne šole v Gorici. III. snopič. V Celovcu, 1877. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 133 str.

967. *Križem sveta*. Zgodovinska povest. Spisal Valentin Slemenik. V Celovcu, 1877. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 95 strani.

Obseg: Križem sveta. Spisal Val. Slemenik. — Terno! Spisal J. Ogrinec. — Vsak naj opravlja svoje delo! Spisal F. R. — Očitna kazen Božja. Spisal Št. K. — Pesmi: Molitev. — Zdrava Marija! — Cerkvica. — Nedelja. — Glosa.

968. *Nebeška hrana*. Bogoljubnim dušam dana od družbe sv. Mohora. Spisal Franc Kosar, korar stolne cerkve v Mariboru. II. del. Z dovoljenjem visokočastitega kerškega knezoškofijstva V Celovcu, 1877. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 456 str.

Družba sv. Vincencija Pavljana v Ljubljani.

(Postavno ustanovljena v Ljubljani 24. mal. travna 1876. l. pod predsedstvom gosp. vodje v Alojzevišči dr. Jan. Gogale.)

969. *Družba sv. Vincencija Pavljana* v Ljubljani. Zaloga družbe. — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 8^o. 7 strani.
970. *Prvo računsko poročilo* družbe sv. Vincencija v Ljubljani. Založila družba sv. Vincencija. Tisk Milicev. 8^o. 16 str.

Vzajemno zavarovalna banka „Slavija v Pragi.

971. *Kratek izpisek* iz računskih sklepov in iz opraviškega poročila za 1877. leto. 4^o. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. 4 str.

III. Pravoznanska in državoznanska dela.

972. *Obravnave deželnega zbora Kranjskega* v Ljubljani od 5. do 21. aprila 1877. Tisk Rud. Milicev. Založil deželni odbor. 4^o. p. XXVIII in XX. 161 in 440 str.

IV. Jezikoslovje.

973. *Jezičnik*. A. Kranjska Čbelica s Čbelarji. B. Dr. Jakob Zupan. C. Vladika Matej Ravnikar. D. Dr. J. Zupan in dr. Fr. Prešern. Spisal J. Marn. XV. Leto. V Ljubljani, 1877. Natisnil in založil Rudolf Milic. 8^o. 75 str.

V. Geografija.

974. *Občna zgodovina*. Spisal in založil Janez Jesenko. Drugi del. Srednji vek. V Ljubljani, 1878. Natisnila „Narodna tiskarna“. 8^o. 178 str.

VI. Lepoznanstvo.

975. *Slovenska knjižnica*. Zbirka romanov, povestij, dram i. t. d. izvernih slovenskih, in iz družih literatur na slovenski jezik prevedenih. Izdaje J. Jurčič. Šesti zvezek: *Mej dvema stoloma*. Izviren roman. Spisal J. Jurčič. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1876. 16^o. 132 str.
976. *Prižigalec*. Roman. V angleškem spisala Miss. M. Cummins. Poslovenil J. Jesenko. Prvi del. V Ljubljani, 1877. Natisnila „Narodna tiskarna“. — Založil J. Jesenko. 12^{mo}. 508 str.
977. *Marjetica*. Izviren roman. Spisal Anton Koder. V Mariboru. Založil pisatelj. — Tiskal J. M. Pajk. 1878. 8^o, 251 strani.
978. *Učitelj Dobrašín*. Podučna povest Slovencev. Po hervatskem izvorniku od J. Ternskega. Poslovenil Ivan Lapajne. — Tiskal J. M. Pajkove tiskarne. 8^o. 28 str.

979. *Življenje sv. Justa spričevalca* Trsta in tržaške okolice pomočnika. Spisal A. A. T. — Poslovenil J. K. tržaška duhovnika. (Čisti dohodek bo v korist ubogej cerkvi.) V Trstu, 1878. Natisnila in založila Bello in Pastori. 8°. 14 strani.
980. *Zadnji dnevi v Ogleju*. Izviren roman iz petega stoletja. Spisal Alojzij Lukovič. (Ponatis iz „Slovenca“). V Ljubljani, 1876. Založila administracija „Slovenca“. Tisk Blaznikov v Ljubljani. 8°. 172. str.
981. *Hanani*, ali poslednje dni v Jeruzalemu. Spisal E. Guenot. Poslovenil F. Jaroslav. V Ljubljani. Založilo opravništvo „Slovenca“. Tisk Blaznikovih dedičev. 1875. 8°. 170 str.
982. *Turčija in nje konec v Evropi*. Balada. Po narodnem napevu: „Dolen'c Gorenca vabi“. Zložil Srečkovič. Založilo telovodno društvo „Sokol“ v Ljubljani. — Tisk Milicev. 8°. 4 strani.

VII. Šolske knjige.

983. *Slovenska slovnica za pervence*. Spisal Andrej Praprotnik. (Četerti neizpremenjeni natis.) V Ljubljani, 1877. Založil pisatelj. — Natisnil Rud. Milic. 8°. 94 str.
984. *Zgodbe svetega pisma stare in nove zaveze*. Za katoliške ljudske šole. S 112 podobšinami in 1 zemljevidom. Po nemško spisal dr. J. Schuster, poslovenil Anton Léšar, duhoven ljubljanske škofije. V c. kr. založbi šolskih bukev na Dunaji 1877. 8°. 232 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
985. *Perva nemška slovnica za slovenske ljudske šole*. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih bukev. 1877. 8°. 180 str. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji.
986. *Kratki katekizem v prašanjih in odgovorih za ljudske šole ljubljanske škofije*. V Ljubljani, 1877. Natisnili in založili J. Blaznikovi dediči v Ljubljani. 8°. 96 str.
987. *Mali katekizem v prašanjih in odgovorih*. Na Dunaji. V c. k. zalogi šolskih bukev. 1877. 8°. 36 str.
988. *Slovenski Abecednik za prvi razred ljudskih šol*. Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih bukev. 1877. 8°. 91 str.
989. *Perva računica za slovenske ljudske šole*. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Števila od 1. do 20. Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1877. 8°. 35 str.
990. *Druge računica za slovenske ljudske šole*. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje z drobci. Kako se izračuni cena kake stvari. Šesti, po novih učnih črtežih predelani natis. Na Dunaji. V c. k. zalogi šolskih bukev. 1877. 8°. 67 str.
991. *Poduk o ženskih ročnih delih za učiteljice, učiteljske pripravnice in gospodinje*. Spisala Ana Stumpf, nadučiteljica na c. kr. dekliški šoli v Trstu. V Trstu. Založila pisateljica. 1877. Tisk Austr.-Ung. Lloyd. 8°. 104 str.

992. *Kocenov zemljepis* za narodne šole. Poslovenil Ivan Lapajne. V Mariboru 1877. Založilo „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer.“ — Tisek J. M. Pajkove tiskarne. 8°. 47 str.

VIII. Šolska poročila.

993. *Letno poročilo* narodne šole v Ljutomeru o šolskem letu 1876—77. V Ljutomeru 1877. Založilo vodstvo ljutomerske šole. — Tisk J. M. Pajk-ove tiskarne v Mariboru. 8°. 16 str.
Obseg: I. Kratek pregled štajerske in krajske zgodovine. (Za učence ljudskih šol.) 6 str. — II. Šolska naznanila. — III. Razredba šolske mladine.
994. *Letno sporočilo* čveterorazredne ljudske šole v Postojni 1877. Natisnil M. Schäber. 8°. 15 str.
(V nemškem in slovenskem jeziku.)
995. *Razvrstitev* učencev I. mestne peterorazredne deške ljudske šole v Ljubljani koncem šolskega leta 1876/7. Tisk R. Milicev. 8°. 4 str.
(Nemško - slovensko.)
996. *Učenke* mestne peterorazredne dekliške šole uverstene po zasluženji. V Ljubljani 1877. Tisk R. Milicev. 8°. 4 str.
(Nemško - slovensko.)
997. *Razredba* učencev in učenk na čveterorazredni ljudski šoli c. k. rudnika v Idriji 1877. V Ljubljani. Tisk R. Milicev. 8°. 12 str.
(Nemško - slovensko.)
998. *Letno sporočilo* javne štirirazredne ljudske šole v Kranji. 1877. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. — Založila štirirazredna ljudska šola v Kranji. 8°. 20 str.
Obseg: Oblikoslovje in risanje v vsakdanjem življenji. Spisal J. Bezljaj. — Šolska naznanila. — Učenci po zasluženji vversteni.
999. *Letno sporočilo* dvorazredne ljudske šole v Višnji gori 1877. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. — Založila dvorazredna ljudska šola v Višnji gori. 1877. 8°. 15 str.
Obseg: I. Ljubezen do staršev. — Napredek šolske mladine. —
1000. *Letno sporočilo* čveterorazredne ljudske šole v Črnomlji 1877. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. — Založil krajni šolski svet v Črnomlji. 1877. 8°. 14 str.
Obseg: I. Učiteljsvo. — II. Šolska kronika. — III. Šolska knjižnica. — IV. Popis učil. — V. Pregled šolske mladine. — VI. Zahvala. — VII. Učenci in učenke po napredku.
1001. *Letno sporočilo* čveterorazredne deške ljudske šole v Loki. 1877. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. — Založil krajni šolski svet v Škofji Loki. 8°. 9 str.
1002. *Razredba* učenk v štirirazredni ljudski šoli pri č. č. g. g. Uršularnicah v Škofji Loki, koncem drugzega šolskega polletja 1877. Založila štirirazredna ljudska šola v Škofji Loki. Tisk Milicev v Ljubljani. 8°. 12 str.

1003. *Učenci* II. mestne šole uversteni po zasluženji. V Ljubljani, 1877. Tisk R. Milicev. 8°. 10 str.
(Nemško - slovensko.)

IX. Molitevne in poučne knjige.

1004. *Dušna pomoč* za bolnike, ali zgledi, prigovori in molitve za bolne kristjane. Druge bukve. Na svitlo dal Janez Zupančič, župnik v Ihanu. Z dovoljenjem visokočastitljivega Ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani, 1877. V zalogi pri H. Ničmanu. 12^{mo}. 536 str.
1005. *Jezus na križi* moja ljubezen! Molitevne bukve, ki obsegajo mašne, spovedne, obhajilne in druge molitve. Sv. križev pot. Litanije in pesmi. A. M. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. Šesti natis. V Ljubljani, 1877. Založil H. Ničman. 12^{mo}. 346 str.
1006. *Jezus na križi*, moja ljubezen! 24^{mo}. 408 str.
(Knjiga kakor poprejšnja, le v manjši obliki.)
1007. *Šmarnice za leto 1878*. Na svitlo dal dr. J. Sterbenc, seminjski podvodja. V Ljubljani. Založil pisatelj. — Tisk „Narodne tiskarnice“ v Ljubljani. 1877. 8°. 408 str.
1008. *Tri pridige* čestitega očeta Klemenca. V Ljubljani. V lastni založbi. — Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 1876. 8°. 31 strani.

X. Različna dela.

1009. *Hitra pomoč* pri računanji cene po stari meri in vagi v ceno po novi in narebe. V Ljubljani. Tiskala „Narodna tiskarna“. Založil H. Ničman. 1876. 24^{mo}. 37 str.
1010. *Nove kuharske bukve* ali nauk, naj boljša in naj imenitniša jedila brez posebnih stroškov pripraviti. Z 200 jedilnimi listki. Tretji natis. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovki dediči. 1877. 8°. 261 strani.
1011. *Kratek poduk* o zemljišču c. k. slovenskim vojakom v poduk. II. pril. h knjigi „Bojna služba“. 12^{mo}. 14 str. Tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. Založil A. Komel.
1012. *Stavni red* za vojvodino Kranjsko od 25. oktobra 1875. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač. Samozaložba. 1876. 8°. 56 in 56 str.
(Nemško - slovensko.)
1013. *Občinski red* za vojvodino Kranjsko z dotičnimi dodatki. V malej obliki na svitlo dani zakoni (postave) in ukazi za vojvodino Kranjsko. I. zvezek: Občinski zakon od 17. februarja 1866. leta. V Ljubljani. Tiskala in založila Klein in Kovač (Eger). 1876. 12^{mo}. 67 in 67 strani.
(Slovensko - nemško.)
1014. *Službovnik* slovensko-nemški za cesarsko i kraljevsko vojsko po vprašanjih i odgovorih. Drugi del. (Bojna služba.)

- Sestavil Andrej Komel, c. kr. stotnik. Tisk družbe sv. Mohora v Celovci. 8^o. 63 in 63 strani.
1015. *Zapisnik* hiš deželnega glavnega mesta ljubljanskega 1877. Tisk Kleinmayer-jev v Ljubljani. 8^o. 92 strani.
(V nemškem in slovenskem jeziku.)
1016. *Pravila* ces. kralj. kmetijske družbe za vojvodstvo Kranjsko. V Ljubljani. Založila c. k. kmetijska družba. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 1878. 4^o. 15 str.
(Slovensko - nemško)
1017. *Sanje v podobah*. V Ljubljani. V založbi in na prodaj pri Jan. Giontinitu. Natisnila „Narodna tiskarna“. 8^o. 40 str.
1018. *Mala Pratika* za navadno leto 1878, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Blaznikovi dediči. 16^{mo}.
1019. *Velika Pratika* za navadno leto 1878, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili Jožef Blaznikovi dediči. Vse tiskovne pravice prihranjene. 16^{mo}.
Iz obsega: Podučne stvari našim gospodarjem in gospodinjam. — Vodila srečnega gospodarstva. — Posnemajmo Francoze! — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Naznanila.
1020. *Slovenska Pratika* za navadno leto 1878, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnila in založila pl. Kleinmayr in Bamberg. 16^{mo}.

XI. Muzikalije.

1021. *Slovenske narodne pesni* nabral in za moški zbor upravitel Josip Kocijančič. II. snopič. Lastnina založnikova. Založil: Ignacij Kovačič. Kamnopolisna Jos. Blaznik-ova v Ljubljani. 8^o. 22 str.
Obseg: 27. Junak Janko. — 28. Dober večer! — 29. Prevzetna. — 30. Stara ljubezen. — 31. Fantič na vojski. — 32. Zapeljana deklica. — 33. Pri vinu. — 34. Vinski brat. — 35. Materino žalovanje. — 36. Črni kos. — 37. Miličino slovo. — 38. „Visoka je gora“. — 39. „O moj šocja' je šel.“ — 40. Dolenjska zdravica. — 41. Pobiči mi po cest' gredó. — 42. Roženkraut, nagelj in rožmarin. —
1022. *Slovenske pesmi* za en glas in glasovir zložil dr. Benjamin Ipavec. I. zvezek: I. Lahko noč Fr. Malavašič. II. Kam? Dr. Prešern. III. Po noči. S. Jesenko. IV. Gomila. J. Krsnik. V. Pred durmi. S. Jenko. — Kamnotisk A. Pappermann-ov v Gradcu. 4^o. 16 str.
1023. *23 Cerkvenih pesem* za šolsko mladino. Čveteroglasno postavil Anton Föerster. Op. 14. V Ljubljani. Tisk R. Milicev. 1877. 12^{mo}. 59 str.

Knjižica obsega nemške in slovenske pesmi. Slovenske so: 2 mašni pesmi; Adventna; Božična; Postna; Velikonočna; Sveto rešnje telo; K Mariji; Zahvalna; Cesarska pesem.

Od 1. januarja do konca decembra meseca 1878. leta.

I. Časopisi.

1024. *Besednik*. Kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo. Izdajatelj in odgovorni vrednik: J. Golé. Tisk tiskarnice družbe sv. Mohora v Celovcu. Deseti tečaj. 1878. 8^o. 196 str. (Izhajal je 20. vsacega meseca; koncem 1878. l. je nehaj izhajati.)
1025. *Brencelj* v lažnjivi obleki. V Ljubljani. Vrednik in založnik: Jakob Alešovec. Letnik IX. 1878. 4^o.
1026. *Cerkveni glasbenik*. Organ Cecilijinega društva v Ljubljani. Letnik I. 1878. Z muzikalnimi prilogami. Odgovorni vrednik lista Janez Gnjezda. — Odgovorni vrednik muzik. prilog Anton Foerster. Zaloga Cecilijinega društva. Tiska R. Milic. 8^o.
(Izhaja po enkrat na mesec. Začel izhajati maja meseca 1878. l. Vsacemu listu je priložena muzikalna priloga, obsezajoča po 4 str. 8^o.)
1027. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4^o. V Ljubljani. Leto 1878. Natisnila Klein in Kovač (Eger).
1028. *Državni zakonik* za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaju. Iz ces. kr. dvorne in državne tiskarnice. 4^o. Leto 1878.
1029. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice. Lastnik, izdajatelj in odgovorni urednik: Ivan Dolinar. Tisk avstrijskega Lloyda. Tečaj III. 1878.
(Izhaja vsako drugo in četrto soboto vsakega meseca.)
1030. *Jugoslavjanski Stenograf*. Izdajatelj i urednik Ant. Bezenšek. Tečaj III. 1878. Tiska C. Albrecht u Zagrebu. 8^o. Vsak list ima stenografično prilogo.
(List je pisan v hrvatskem in slovenskem jeziku in izhaja 20. dne vsacega meseca.)
1031. *Novice* gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba: Jožef Blaznikovih naslednikov. Odgovorni vrednik: Alojzi Majer. 4^o. Tečaj XXXVI. 1878.
(Izhajajo vsako sredo.)
1032. *Prijatelj*. Znánost razserjüvajocze mészcsesne novine. Četrto leto. Buda-Pest. 1878. 4^o. Podgovoren réditel: Augustich Imre. Stampano v Buda-Pesti vu Franklin-Tivaristve násztavi.
(Izhaja prvega dne vsacega meseca.)
1033. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik VI. 1878. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni vrednik: Filip Haderlap. Tiskali Jož. Blaznikovi nasledniki.
(Izhaja po trikrat na teden, v torek, četrtek in soboto.)

1034. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarsko društvo“. Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj VI. 1878. 8°. Tiskala Klein in Kovač (Eger).
(Izhaja vsak mesec.)
1035. *Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdalo in založilo katol. tiskovno društvo v Mariboru. Odgovorni vrednik dr. Lavoslav Gregorčec. — V Mariboru XII. tečaj 1878. Tisk J. M. Pajka v Mariboru. 4°.
(Izhaja vsak četrtek v tednu.)
1036. *Slovenski Narod*. V Ljubljani. Fol. XI. leto, 1878. Izdatelj in urednik Josip Jurčič. Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“.
(Izhaja vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznicah.)
1037. *Slovenski prijatelj*. Vredil in založil Andrej Einspieler, knezoškofijski duhovni svetovalec, katehet in učitelj na ces. kralj. viši realki v Celovcu. — Leto 1878. XXVII. tečaj.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
1038. *Soča*. Glasilo slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic. Izdavatelj in odgovorni urednik: Anton Fabijani. — Tiskar: Mailing v Gorici. Tečaj IX. 1878. Fol.
(Izhaja vsak petek v tednu.)
1039. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Osemnajsti tečaj. 1878. Odgovorni vrednik: Matej Močnik, učitelj v I. mestni deški šoli v Ljubljani. — V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 8°. 384 str.
(Izhaja 1. in 15. dne vsacega meseca.)
1040. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšič, učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani. Osmi tečaj, 1878. 8°. 192 strani. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). — Letnik ima 3 muzikalne priloge.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
1041. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik: Luka Jeran. V Ljubljani, 1878. XXXI. tečaj. Natisnili in založili J. Blaznikovi dediči. 4°. 416 str.
(Izhaja vsak petek.)
1042. *Zora*. Časopis zabavi i poduku. Sedmi tečaj. 1878. Izdajatelj in odgovorni urednik J. M. Pajk. Uredil, založil in tiskal J. M. Pajk. V Mariboru, 1877. 8°. 96 str.
(Izhaja 1. in 15. dne vsacega meseca. — 29. marca meseca je nehala izhajati.)

1043. *Zvon*. (Lepoznanski list s podobami.) Izdaje in ureduje: J. Stritar. Tiskata A. Keis in P. Horn, na Dunaju. Leto IV. 1878. 8°. 384 str.
(Izhaja 1. in 15. dan meseca.)

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

1044. *Letopis narodne čitalnice* v Ljubljani začetkom leta 1878. Založila čitalnica. Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 8°.

Dramatično društvo v Ljubljani.

1045. *Slovenska Talija*. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.
40. Vezeček. Kozarec vode. Vesela igra v 5 dejanjih. Francoski spisal Scribe, poslovenil Davorin Hostnik. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna“. 1878. 16^{mo}. 140 str.
41. Vezeček. Igralka. Veseloigra v enem dejanji. Prosto po Fournier-u poslovenil Viktor Eržen. 51 str. — Dva gospoda pa jeden sluga. Burka s petjem v enem dejanji. Po Goldoni-ju poslovenil Dav. Hostnik. 51 str. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna.“ 1878.
42. Vezeček. Star samec. Podoba iz življenja v dveh dejanjih. Po Octave Feuilletu poslovenil Davorin Hostnik. 51 str. — Stara mesto mlade. Vesela igra v enem dejanji. Poljski spisal J. Korzenovski, poslovenil Josip Staré. 48 str. V Ljubljani. Natisnila „Národna tiskarna“. 1878. 16^{mo}.
43. Vezeček. Gringoire. Igrokaz v enem dejanji. Spisal Th. de Banville. Poslovenil Ivan Kalan. 54 str. — Ena se mora omožiti! Veseloigra v enem dejanji. Spisal H. Uhde. Poslovenil Ivan Kalan. 20 str. — Odborovo poročilo v XI. občnem zboru „Dramatičnega društva.“ 31 str. V Ljubljani. Natisnila „Národna tiskarna“. 1878. 16^{mo}.

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

1046. *Letno sporočilo* društva v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani za dvanajsto društveno leto 1877. 8°. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. Založilo društveno vodstvo. 16 str.

Matica slovenska.

1047. *Letopis* Matice Slovenske za leto 1878. I. in II. del. Vredil dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1878. 8°. 191 str.

Obseg: 1. Običaji slovanski. Spisuje Fr. Hubad. — 2. Življeji človeški in njih upliv na organizem človeški. Prirodopisno - fiziologične

žrtice; spisal dr. Jan. Bleiweis. — 3. Inocencij III. Zgodovinska podoba; po virih spisal Borin. — 4. Nebeške komedije (Divina comedia) Dante Alighieri-a I. oddelek: Paklo, po originalu poslovenil Jovan Koseski. — 5. Staro- in novoslovenske jezikoslovne žrtice. Spisal R. B. — 6. Drobntinice. — Elen ali Elend (cervus alces) slovenska beseda. Spisal J. Navratil.

1048. *Letopis Matice Slovenske za leto 1878.* III. in IV. del. Vredil dr. Janez Bleiweis. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1878. 8^o.

Obseg: 1. Tomaž Chrön, pesnik, mecen umetelnosti in podpornik vednosti. Kulturna-zgodovinska študija; spisal P. pl. Radics. — 2. Slovani v Andaluziji. (Pismo sbiorowe Jozafata Ohryzki. 1859) Prevél Fr. Hubad. — 3. Zakaj Slovani spoštujejo lipo? Po dr. B. Šulekovem spisu posnel Jos. Carpenter. — 4. Oroslav Caf. Spisal Raičev Božidar. — 5. Fomuška in Fimuška. (19. poglavje najnovejšega romana J. S. Turgenjeva „Novi“; prevél F. M. Stifitar.) — 6. Dvoje imenitnih dolještajerskih mest. Starodavno mesto Ptuj. (Zgodovinska žrtica. Po Krempeljeh spisah J. L.) — 7. Ljutomer. Zgodovinska žrtica. Po spisih Mucharjevih, Krempeljeh in Hofrichterjevih. sestavil J. L. — 8. Črnogorski in srbski zdravniki samouki. Spisal J. Navratil. — 9. Drobntinice. Kres v Istri. (Blizu Pazna.) Zapisal J. V. — 10. Obrazi iz narode in života na Tatrah. Kulturno-historičen obraz. Po poljskem pesniku Vincenciju Polu priredil Lavoslav Gorénjee Podgoričan. — 11. Pisma o Bosni in Hercegovini. Spisal J. Navratil. — 12. Bibliografija slovenska. Sestavil Ivan Tomšič. — 13. Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“ v Ljubljani od 13. decembra 1877. do 13. novembra 1878. leta

1049. *Potovanje okolo svetá v 80 dnéh.* Francoski spisal Jules Verne. Prevél Davorin Hostnik. V Ljubljani. Natisnili J. Blaznikovi nasledniki. 1878. 8^o. 145 str.

Marijna bratovščina v Ljubljani.

1050. *Letno sporočilo društva Marijne bratovščine v Ljubljani, na koncu leta 1877.* V Ljubljani. Založilo društvo Marijne bratovščine. Tisk Milicev. 8^o, 15 str.

Katoliška družba za Kranjsko.

1051. *Glasi katoliške družbe.* Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. III. in IV. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Tiskala Klein in Kovač (Eger), 1878. 8^o. 56 str.

Iz obsega: Društvena sporočila. — Tone pod lipo ali zmota in spoznanje. — Mične in podučne. — Dve veselice in dva osrečena berača. (Resnična dogodba.) — Smešne in zasoljene. — Tobakova popotnica unniše mladine. — Udje katoliške družbe v Ljubljani. —

1052. *Glasi katoliške družbe.* Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. V. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1878. 8^o. 40 str.

Iz obsega: Zadnji nauki Papeža Pija IX, ali pridiga preč. gosp. kanonika Petra Urha, 5. sušca 1878 o 40urni pobožnosti v Teržiču. (S podobo papeža Pija IX.) — Pija IX poslednji dnevi, smrt, pokop. — Kaj se je posebnega zgodilo po naši deželi od novega leta 1878? —

Sporočilo o stanji in delovanji katoliške družbe na Kranjskem. — Udje katoliške družbe v Ljubljani.

1053. *Glasi katoliške družbe*. Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. VI. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1878. 8°. 34 str.

Iz obsega: Leon XIII naslednik Pija IX. (s podobo). — Ave Marija. — Šiba uči moliti. — Perva laž. — Mišne in podučne. — Kaj se je posebnega zgodilo po svetu od novega leta 1878? — Smešne in zasoljene. — Vnanji udje katoliške družbe.

- 1054 *Glasi katoliške družbe*. Na svitlo daje katoliška družba za Kranjsko. VII. in VIII. zvezek. V Ljubljani. Založila katoliška družba za Kranjsko. Natisnila Klein in Kovač (Eger). 1878. 8° 47 str.

Obseg: Dar ljubezni dušam v vicah, ali Življenje sestre Marije Dionizije iz reda Obiskovanja. Spisal Bl. Grča.

Družba sv. Vincencija Pavljana v Ljubljani.

1055. *Drugo računsko poročilo* družbe sv. Vincencija v Ljubljani za čas od 24. aprila 1877 do 24. aprila 1878. Založila družba sv. Vincencija v Ljubljani. Tisk Milicev. 8°. 16 str.

Društvo sv. Mohora v Celovcu.

(24.412 udov.)

1056. *Koledar* družbe sv. Mohora za navadno leto 1879. Na svitlo dala družba sv. Mohora v Celovcu. 1878. Natisnila tiskarnica sv. Mohora v Celovcu. 8°. 206 str.

Iz obsega: Stari grad. Kranjska pripovedka. Zapisal F. H. — Matija Čop, slavni učenjak slovenski. Spisal Vladimir. — Spomini na Poljsko in Rusko. Potopisne čertice. Zapisal M. L. — Človek in živali. Spisal J. G. — Kako se dela toča? Spisal Franjo Krakovec. — Čujte, čujte možje! Tožba starega kmeta. Spisal Šak. —

1057. *Slovenski Goffine* ali razlaganje cerkvenega leta. Predelal Lambert Ferčnik, dekan v Žabnicah. Z dovoljenjem vis. č. Kerskega knezoškofijstva. I. snopič. 1878. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 224 str.
1058. *Potovanje v Rim*. Spisal Jakob Gomilšak. Slovenskih Večernic XXXIII. snopič. Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškoškofijstva. 1878. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 176 str.
1059. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Staré, profesor zgodovine na kr. gimnaziji v Varaždinu. V. snopič. III. zvezek. 1878. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. V Celovcu, 1877. 8°. 160 str.
1060. *Umni sadjerejec*. Slovenskim kmetom v poduk spisal Franc Kuralt, profesor deželne kmetijske šole v Gorici. 1878. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 142 str.

1061. *Slovenske večernice* za poduk in kratek čas. Štiriintrideseti zvezek. Z dovoljenjem visokočast. Kerškega knezoškofijstva. 1878. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 95 str.

C. k. kmetijska družba Kranjska.

1062. *Naznanila*. Na svetlo dala c. k. kmetijska družba na Kranjskem. Letnik 1878. V Ljubljani 1878. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 8°.

III. Jezikoslovje.

1063. *Jezičnik*. A. Matej Ravnikar Poženčan. B. Matija Vertovec. C. Mihael Verne. — Slavnemu dr. Janezu Bleiweisu posvečuje Josip Marn. XVI. Leto. V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 1878. 8°.

IV. Lepoznanstvo.

1064. *Slovenska knjižnica*. Zbirka romanov, povestij, dram itd., izvirnih slovenskih, in iz družih literatur na slovenski jezik preloženih. Izdaje J. Jurčič. Sedmi zvezek: Cvet in sad. Izviren roman. Spisal J. Jurčič. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna.“ Založil J. Jurčič. 1878. 16^{mo}. 274 str.
1065. *Mali šopek domoljubnih cvetličic*. Zložil in na svetlo dal Radoslav Silvester, tergovski pomočnik v Ipavi. Natisnila tiskarnica sv. Mohora v Celovcu 1878. Založil pisatelj. 12°. 64 str.

(Obsega 52 različnih umotvorov v vezanji besedi.)

1066. *Ant. Mart. Slomška zbrani spisi*. Druga knjiga: Basni, prilike in povesti. Zbral in uredil Mih. Lendovšek, kaplan in katehet v Ptuj. 1878. Natisnila in založila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 388 str.
1067. *Materin blagoslov*. Igra s petjem, spisal Ant. Klodič. V Trstu. Tisk B. Appolonio 1878. 12^{mo}. 85 str.
1068. *Pesni Pavline Pajkove*. V Mariboru založila pisateljica. Tiskal J. M. Pajk 1878. 16^{mo}. 75 strani.
1069. *Vojska na Turškem* od leta 1875 do konca leta 1878. Obsega začetek ustaje v Hercegovini, vojsko Srbov, Črnogorcev in Rusov s Turčijo, slednjič zasedbo Bosne in Hercegovine po slavni avstrijski armadi. Za priprosto ljudstvo spisal Jakob Aléšovec. (S podobami.) V Ljubljani. 1878. Založil Janez Giontini. Tisk „Narodne tiskarne“. 8°. 104 str.

V. Šolske knjige.

1070. *Slovensko-nemški Abecednik*. Na Dunaju. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1878. 8°. 158 str.

1071. *Pervo berilo in Slovnica* za drugi razred ljudskih šol. S pemsko prilogo. Na Dunju. V. c. kr. založbi šolskih bukev. 1878. 8. 196 str.
1072. *Tretja računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s številkami do 1000 in do tisočin. Sklepovni računi. Četerti, po novih učnih črtežih predelani natis. Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1878. 8^o. 59 str.
1073. *Domovinoslorje*. Za ljudske šole. 1878. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. Lastna zaloga. 8^o. 32 str.
(Slovensko spisal Ivan Lapajne.)
1074. *Začetnica in prvo berilo* za ljudske šole. Spisal Ivan Miklosich, učitelj na c. k. vadnici v Mariboru. Na Dunaju. V c. k. založbi šolskih knjig. 1878. 8^o. 116 str.
1075. *Četerta računica* za slovenske ljudske šole. Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s celimi števili in desetinskimi drobci, z mnogoiménimi števili in navadnimi drobci. Četerti, predelani natis. Na Dunaju. V c. k. zalogi šolskih bukev. 1878. 8^o. 96 str.
1076. *Druga nemška slovnica* za slovenske ljudske šole. Na Dunaji. V c. k. založbi šolskih bukev. 1878. 8^o. 271 str.
1077. *Peta računica* za jedno-, dvo- in trirazredne ljudske šole. Spisal dr. vitez Franjo Močnik. Računske naloge za poslednja šolska leta. Na Dunaji. V c. k. zalogi šolskih bukev. 1878. Natisnil Karel Gorišek na Dunaji. 8^o. 114 str.
Opazka. Peto računico, kakor tudi vse poprejšne, prvo, drugo, tretjo in četrto je preložil na slovenski jezik Ivan Tomšič, učitelj na c. k. vadnici v Ljubljani.
1078. *Šopek mičnih pesnij* za šolo in dom. Nabral in vredil F. Stegnar, c. k. učitelj. V Ljubljani. Tiskal in založil Rud. Milic. 1878. 32^o. 46 str.

VI. Šolska poročila.

1079. *Začetek svetovni oblasti* akvilejskih patrijarhov in pokneženje goriških grofov. Spisal A. Rutar.
Programm des k. k. Staats-Gymnasiums in Görz, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1878. 8^o. Pag. 19—39.
1080. *Letno poročilo* II. mestne peterorazredne ljudske šole v Ljubljani 1878. 8^o. 18 str.
(Nemško-slovensko.)
1081. *Letno poročilo* I. mestne peterorazredne ljudske šole v Ljubljani 1878.
(Nemško-slovensko.)
1082. *Letno poročilo* javne štirirazredne ljudske šole v Kranji 1878. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. — Založila štirirazredna ljudska šola v Kranji. 8^o. 16 str.
(Ima sestavek: Kako se vjema ljudska šola s srednjo šolo?)

1083. *Letno sporočilo* čveterorazredne ljudske šole v Novemestru. 1877—78. V lastnej zalogi. Natisnil J. Krajec v Novemestru. 8°. 10 str.
1084. *Letno sporočilo* čveterorazredne ljudske šole v Črnomlji 1878. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. Založil krajni šolski svet v Črnomlji. 8°. 14 str.

VII. Molitevne in poučne knjige.

1085. *Svete listne bukve* katoliške cerkve, ali razlaga in dejanska obravnava vseh listov, ki se berejo ob nedeljah in zapovedanih praznikih celega leta. Spisal dr. L. Klofutar, č. kanonik in prof. sv. pisma nove zaveze. Z dovoljenjem visokočastitega Ljubljanskega škofijstva. V Ljubljani. Lastna založba. — Natisnila Klein in Kovač. (Eger.) 1878. 8°. 310 str. in II str.
1086. *Pobožnost za mertve*. Pastirski list milostnega gosp. kardinala in nadškofa iz Rouen-a na Francoskem. (Ponatis iz „Zgodnje Danice“ 25. vinotoka in 1. listopada 1878). V Ljubljani. Tisk in založba J. Blaznikovih naslednikov. 1878. 8°. 16 str.
1087. *Zlate jabelka*. Spisal Friderik Baraga, misijonar, bivši škof v Ameriki. Četerti natis z dodanimi mašnimi molitvami pomnožen. V Ljubljani 1878. Tisk in zaloga J. Blaznikovih naslednikov. 12^{mo}.
1088. *Hvala Božja* ali navod, kako naj mladi kristjan Boga vsaki dan časti in hvali. Molitvene bukvice za mladost. Deveti natis. Poleg nemških Braunhuberjevih okrajšane. V Ljubljani 1878. Založil J. Giontini. Natis J. Feichtingerjevih naslednikov v Lincu. 8°. 256 str.
1089. *Pot v večnost*. Vernim svoje škofije razložil dr. Janez Zwenger, knezoškof sekovski. Gradec. Tisk in založba društvene tiskarne. 1878. 8°. 142 str.
1090. *Dušni vodnik* v srečno večnost. Molitvene bukve za bogoljube odraščene ljudi, kateri želé v duhu in resnici Boga častiti. Sestavil J. P., duhovnik škofije ljubljanske. Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. V Ljubljani 1878. Založil Henrik Ničman. Tiskala „Narodna tiskarna“. 12^{mo}. 425 str.
1091. *Ključ nebeških vrat*. Jutranje, večerne in mašne molitve z več drugimi navadnimi molitvami in pobožnimi opravili. Spisal J. R. Z dovoljenjem visokočast. ljubljanskega škofijstva. Sedmega natisa. V Ljubljani 1879. Založil Matija Gerber. Natisnil Rud. Milic v Ljubljani. 12^{mo}. 354 str.
1092. *Steza v sveti raj*, ali mašne bukvice z lepimi spovednimi, obhajilnimi molitvami i. t. d. Vredil J. P. Tretji natis.

- V Ljubljani 1879. Založil H. Ničman 32mo. 316 str. Tiskala Klein in Kovač (Eger).
1093. *Božja pot* k naši ljubi Gospej presvetega Serca in deset-dnevnicke k Mariji vedne pomoči. Napisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1878. Založil Matija Gerber. Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 12^{mo}. 206 str.
1094. *Družbine bukvice* za dekleta, ki so pri dekliški ali križevski družbi v Konjicah in tudi za druge pobožne ženske. Z dovoljenjem prečast. lavantinskega knezo-škofijstva. Spisal Jožef Rozman, pokojni konjiški nadžupnik. Deveti pomnoženi natis. (Lastnina „Križevske družbe“ v Konjicah). V Ljubljani 1878. Založil in prodaja Matija Gerber. Natisnil R. Milic v Ljubljani. 12^{mo}. 538 str.
1095. *Šmarnice Marije Device*. Šesti letnik. Spisal in na svitlo dal L. Jeran, duhoven ljubljanske škofije. V Ljubljani 1878. Založil Matija Gerber. Tisk J. Blaznikovih dedičev. — 16^{mo}. 255 str.
1096. *Slovesno kronanje* podobe naše ljube Gospé presvetega Serca v Šmarjeti na Dolenjskem. Spisal Janez Volčič, župnik. (Ponatis iz „Danice“.) — Tisk in zaloga J. Blaznikovih naslednikov. 8^o. 11 str.
1097. *Nauk o sv. zakramentih*. Sostavil Andrej Zamejic, profesor past. v ljubljanskem bogoslovju. Tisk Blaznikove kamenopisalne v Ljubljani. 8^o.
1098. *Obletnica posvečenja nove cerkve Marijne* v Suši v Zaliloški duhovniji 13. vinotoka 1878. Spisal A. P. Zaliloški. Ponatis iz „Zgodnje Danice“ 8. in 15. listopada 1878. V Ljubljani. Tisk in založba J. Blaznikovih naslednikov. 1878. 8^o. 12 str.
1099. *Četert ure pred sv. Rešnjim Telesom*. (Molitev.) — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 12^{mo}. 4 str.
1100. *Pomagajte ubogim dušam iz vic!* (Molitev.) — Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 12^{mo}. 4 str.
1101. *Zlato angelsko češenje*. (Molitev.) Tisk J. Blaznikov v Ljubljani. 12^{mo}. 4 str.
1102. *Molitev* k ramenski rani Jezusa. — „Spomni se“ k presvetemu Sercu Jezusovemu. — Misli čast. župnika Arkskega. — Duhovno oblačilo Marijino. — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 12^{mo}. 4 str.
1103. *Pobožnost k najsvetejšemu sercu Jezusovemu*. (Molitev.) Z dovoljenjem duhovske oblastnije. Tisk in zaloga J. Blaznikovih naslednikov v Ljubljani. 12^{mo}. 8 str.
- VIII. Različna dela.
1104. *Slovansščina v romanščini*. Spisal Davorin Terstenjak. 1878. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. Založil pisatelj. 8^o. 79 str.

1105. *O narečji beneških (benečanskih) Slovencev*. Posebni natis iz izvestij imperatorske akademije nauk. Sočinenije A. Klotiča. Sanktpeterburg. Tipografija imperatorskoj akademii nauk. 1878. Velika osmerka, 27 strani.
(Naslov knjigi je ruski in slovenski, a pisana je v slovenskem jeziku.)
1106. *Slovenska kuharica* ali navod okusno kuhati navadna in imenitna jedila. Spisala in na svitlo dala Magdalena Pleiweis. Drugi pomnoženi natis. V Ljubljani, 1878. Založnik H. Ničman. Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani. 8°. 320 str.
1107. *Blaznice* (norišnice), kakoršne morajo biti in kaj je njih namen. Spisal dr. Karol Bleiweis, primarij deželne blaznice Kranjske. V pojasnilo našim županstvom, častiti duhovščini in v obče prijateljem človeštva. V Ljubljani 1878. Založil deželni odbor kranjski. — Tisk J. Blaznikovih naslednikov. 8°. 20 str.
1108. *Prvi splošni shod* avstrijskih katoličanov in njegove resolucije (sklepi) in važniši govori (s potrebnimi razjasnili) na Dunaji meseca maja 1877. Poslovenil in spisal dr. Lavoslav Gregorèc, vrednik „Slov. Gospodarja“ in predsednik kat. polit. društva v Mariboru.
1109. *Pridiga* pri slovesnem razkritji spomenika na čast prvemu knezu in škofu Mariborskemu Antonu Martinu Slomšku v Mariborski stolni cerkvi postavljenega. Govoril Franc Kosar, kn. šk. konzistorijalni svetovalec in korar stolne cerkve, dne 24. junija 1878. Založba in tisk J. M. Pajkove tiskarne v Mariboru. 12^{mo}. 19 str.
1110. *Nagovor* pri slavnosti sedemdesetletnice velečastitega gospoda dr. Janeza Bleiweisa v ljubljanski čitalnici dne 19. novembra 1878. Zložila gospa Lujiza Pesjakova, govorila gospa Albina Valentova. Založila Lujiza Pesjakova. — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 8°. 4 str.
1111. *Velika Pratika* za navadno leto 1879, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16^{mo}.
 Iz obsega: Podučne stvari našim gospodarjem in gospodinjam. Zadnji čas je, da zboljšamo domačo govejo rejo — Mnogovrstne dobre gospodarske skušnje. — Mali obris Bosne in Hercegovine. — Pogovor pod lipo. — Naznanila.
1112. *Mala Pratika* za navadno leto 1879, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blaznikovi nasledniki. 16^{mo}.
1113. *Slovenska Pratika* za navadno leto 1879, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnila in založila pl. Kleinmayr in Bamberg. 16^{mo}.

Iz obsega: Še nekaj o Mirnem dolu.

IX. Muzikalije.

1114. *Missae in honorem sanctae Caeciliae* IV. voc. inaequal. Composita et reverendissimo ac clarissimo domino, domino An-

- tonio Jarc, ss. theologiae doctori, praeposito mitrato s. Pauli de Nyir in dioecesi Magno-Varadinensi in Hungaria, inspectore scholarum provincialium emerito, equiti imp. austr. ord. Francisci Josephi, associationis sub titulo s. Caeciliae in ducatu Carnioliae primo praesidi etc., dedicata auctore Antonio Foerster, magister capellae in ecclesia cathedrali. Op. 15. Labaci. Sumptibus auctoris. — Typis Rudolphi Milic. 4^o, 10 str.
1115. *IV Tantum ergo* ad IV. voces inaequales. Auctore Antonio Foerster, magistro capellae in ecclesia cathedrali. Op. 16. Labaci. Sumptibus auctoris. — Typis Rud. Milic. 4^o, 6 str.
1116. *Lavretanske litanije*. Čveteroglasno postavil Ant. Foerster. Op. 17. Cena: 20 kr. V Ljubljani. Založil skladatelj. — Natisnil Rud. Milic. 4^o, 4 str.
1117. *Te Deum laudamus*. Ad IV voces inaequales composuit Ant. Foerster, mag. cap. in eccl. cathed. Op. 18. Pr. part. et 4 voc. 80 kr. — Pr. 4 voc. separ. 30 kr. Labaci. Sumptibus auctoris. — Tipis Rud. Milic. 4^o.
1118. *Brilantna Polka* za glasovir vglasbil in velečestitemu gospodu očetu dr. Janezu Bleiweisu o priliki njegove sedemdesetletnice posvetil Ljud. Hudovernik, bogoslovec. Op. I. Cena 50 kr. V Ljubljani. Založil skladatelj. — Tisk in kamnotisk J. Blaznikovih naslednikov. Fol. 6 str.
1119. *Slavjanka*. Mazurka za glasovir, zložil dr. Benjamin Ipavec. Priloga k „Učit. Tovarišu“ l. 5. 1878. Tisk in založba R. Milica v Ljubljani. 8^o. 4 str.
1120. *5 božičnih pesem* za petje postavil Leopold Cvek. Fol. 8 str.
1121. *Šopek mičnih napevov* za šolo in dom. Nabral in vredil F. Stegnar, c. k. učitelj. V Ljubljani 1878. Tiskal in založil Rud. Milic. 8^o. 48 str.
(Knjižica obsega 52 napevov za šolsko mladino.)
1122. *Kako si krasno*. Vglasbil dr. B. Ipavec. Tisk Milicev v Ljubljani. 8^o. 2 str.
(Priloga k „Učit. Tovarišu“ štev. 9. 1878.)
1123. *Kanon*. — Ob mlatvi. Vglasbil Gr. Rihar. — Dómu. Vglasbil Avg. Hribar. — Gorska cvetica. Narodni napev.
(Priloga k „Učit. Tovarišu“, štev. 13. 1878.)
1124. *Pozdrav majniku*. Vglasbil P. A. H. — Angeljček moj. Vglasbil P. A. H. — Zgodnja cvetica. Vglasbil P. A. H. — Tisk Milicev v Ljubljani.
(Priloga k „Učit. Tovarišu“ štev. 15. 1878.)

Poročilo

o delovanji „Matice Slovenske“ 1878. l.

Sestavil

Andrej Praprotnik,
odbornik in tajnik.

41. seja Matičinega odbora

19. decembra 1877 l.

Zbralo se je 14 odbornikov (izmed vnanjih gosp. Luka Svetec), katere predsednik g. dr. Jan. Bleiweis pozdravi, in začénja seja s tem, da se zapisnik zadnje odborove seje potrdi.

Potem poroča odbornik in tajnik Matičin A. Praprotnik o raznih Matičinih zadevah tako-le:

Odsek za izdavanje knjig je imel 7. novembra t. l. sejo, v kateri se je določilo: a) vabilo na naročbo znanstvenega „časopisa Matice Slovenske“ naj se še enkrat razpiše. b) Gospá Lujiza Pesjakova naj se povabi, da svoje spise „Matici“ predloži, da jih odsek za izdavanje knjig po pravilih pregleda in o natisu razsodi.

Gosp. prof. Hubad v Ptují naznanja mnogo zanimivih spisov o bajeslovji Slovanskem za prihodnji „Letopis“.

Gosp. prof. Glowacki v Ptují stavi na odbor vprašanje: ali ne bi hotela „Matica“ založiti knjigo: „Flora slovenskih dežel“ v slovenskem jeziku. — Važna ta ponudba gosp. profesorja, ki je strokovnjak v botaniki, se izroči v prevdarek in poročanje odseku za izdavanje knjig.

Gosp. Božidar Raič nasvetuje a) marsikaj o „časopisu Matičinem“ osobito gledé na vredništvo njegovo, in b) vpraša, kaj je s slovensko-nemškim slovarjem, katerega vredovanje je prof. Pajk popustil. Najbolje bi — pravi — sedaj kazalo, da „Matica“ kot neka namestovalka znanstvene akademije vzame to nalogo v svoje roke in nasvete o tem predlaga občnemu zboru. Lužičanje, katerih je le 150.000, imajo izvrsten slovar, a mi poleg toliko nakopičene tvarine ne doživimo ga najbrže! — Odbor je z gosp. Raičem vred obžaloval strašansko zavleko nesrečnega slovarja, a ker nabrano gradivo ni lastnina Matičina, izreka g. predsednik

le željo, da bi se tolikrat ponavljani klici po slovarji slišali na dotičnem mestu.

Litograf gosp. Köke je z Dunaja poslal nove zemljevide, in sicer: Švico, Španijo in Portugalijo, Nizozemsko in Belgijo. Pripoznavalo se je enoglasno, da sta si vrednik zemljevida g. Cigale in Köke zelo prizadjala, da je „Matica“ dobila krasne zemljevide, s katerimi bodo udje Matični gotovo zadovoljni. Odbor sklene, v posebnem pismu iskreno zahvalo izreči gosp. Cigaletu za veliki 9letni njegov trud, in veliko vredno delo.

Matičine knjige za 1877. leto so natisnjene in se bodo razpošiljale. Slavnemu Iv. Koseskemu se za poslano poezije izreka iskrena zahvala.

Konečna določba o izdavanju Matičinega „časnika“ propuščja se občenemu zboru, ki se bode sklical h koncu meseca januarija 1878. l.

Šoli v Frami na Štajerskem in čitalnici v Mozirji, kakor tudi nekemu udu daruje se nekaj knjig, ki jih „Matica“ ima po več iztisov v zalogi in jih lahko utrpi.

Natiskovanje Matičinih knjig bode se oddalo tisti tiskarni, ki jih bode najceneje prevzela.

Ker gospoda Legan in Kogej naznanjata, da ne moreta naprej opravljati poverjeništa, se za Pivko za poverjenika izvoli gosp. A. Drobnič, za Idrijo pa župan g. Treven. Ob enem se v Varaždinu za poverjenika izvoli gosp. prof. Starè.

Konečno so se določile nagrade mnogim gosp. pisateljem.

Trinajsti občni zbor

„Matice Slovenske“ 13. februarija 1878. l.

Vrsta razgovorov. 1. Predsednikov govor. 2. Tajnikovo poročilo o odborovem delovanju od 1. januarja do konca decembra 1877. l. 3. Račun od 1. januarja do konca decembra 1877. l. 4. Proračun od 1. januarja do konca decembra 1878. l. 5. Volitev treh udov, da pregledajo, presodijo in potrdijo odborov račun o novčnem gospodarstvu vsled §. 9. Matičinih pravil. 6. Razgovor zarad izdavanja znanstvenega časopisa. 7. Nasvètje posameznih udov. 8. Volitev 16 novih odborov, in sicer namesto onih, ki vsled §. 12. Matičinih pravil izstopijo iz odbora in so g. g.: Jeran Luka, Kozler Peter, Krisper Valentin, Močnik Matej, Vilhar Ivan, dr. Zupanec Jernej, Erjavac Franjo, Majciger Janez, Parapat Janez in Žolgar Miha; b) namesto teh, ki so izstopili: g. g. Pleteršnik Maks, Wiesthaler Franjo, Žakelj Miroslav, Herman Miha in Gorup Josip, in c) in namesto umrlega prof. Iv. Tuška.

Vdeležilo se je zbora osobno 50 udov, volitve odbornikov pa po poslanih volilnih listkih blizo 300.

Zborovanje je pričel prvosednik dr. Bleiweis z govorom, v katerem omenja knjig, ki jih je „Matica“ izdala lansko leto, obširnega in zanimivega „Letopisa“, životopisa dr. Costovega in krasnih zemljevidov, s katerimi je slovenski atlant dovršen. Za prihodnje je že vredjeno za natis „Potovanje okoli sveta“, prof. Glowacki, dobroznani strokovnjak v botaniki, se je ponudil, da spiše „Floro dežel slovenskih“, pa tudi „slovensko-hrvatska slovnica“ se izdeluje. Gledé znanstvenega časnika se je oglasilo tako malo naročnikov in je došlo tako picle tvarine, da si odbor ni upal pričeti izdavanja in „Matici“ nalagati tiskovih stroškov, katerih bi bilo njo zadelo čez 320 gld. Zato naj bi občni zbor sam pretresal to reč pri današnji seji. Denarno stanje Maticino je ugodno, kakor udje sprevidijo iz njenega računa. V obče z veseljem konstatira prvosednik, da se oživlja delovanje na slovstvenem polji slovenskem.

Za tem odbornik in tajnik A. Praprotnik obširneje poroča o tem, kar je omenjal prvosednik; gospod blagajnik Vilhar pa bere sklep računa od 1. januarja do konec decembra l. 1877. (kakor je zadej posebej natisnjen). Iz njega je razvidno, da ima „Matica“ premoženja v obligacijah 38.460 gld., hišo, vredno 11.400 gld., in inventar, vreden 5700 gld. Dohodkov je bilo 7874 gld. 48 kr., stroškov pa 4936 gld. 75 kr., in sicer tajniku nagrade in za pisarne potreščine 475 gld., za spise 1192 gld., za tiskanje knjig in atlantov 2809 gld. 84 kr., za vezanje knjig 100 gld. 90 kr., hišni stroški 297 gld. 55 kr., razni izdatki pa 60 gld. 94 kr., konečnega premoženja je tedaj ostalo 58.497 gld. 74 kr. V proračunu so dohodki za leto 1878. nastavljeni s 4721 gld. 58 kr., stroški pa z 870 gld., tedaj ostaja za izdavanje knjig 3851 gld. 85 kr. Proračun je odobril občni zbor.

Gledé hrvatske slovnice g. Jurčič omenja, da je nepotrebna kakor je bila česka, in naj se denar, ki bi se za njo potrosil, obrne za kaj družega boljšega. Slovencem se hrvaščine ni treba učiti iz slovnice. Gosp. Regali nasproti povdarja potrebo slovnice za prostejše ljudstvo, ki je večkrat v dotiki z našimi sosedi na Hrvatskem in se hoče učiti hrvatskega jezika. Gosp. Jurčič odgovarja, da naši fantje pridejo na Hrvatsko in se brez velikega truda naučé hrvatski govoriti. Pri glasovanji ostane resolucija Jurčičeva, naj se hrvatska slovnica ne izda, v manjšini. Prof. Vodušek priporoča resolucijo, naj odbor raje skrbi za izdavanje hrvatsko-slovenskega besednjaka. Gosp. Klun pojasnuje, da bo, kolikor mu je znano, besednjak Slovincem bolj neumljivih besedi pridejan nameravani slovnici, in da je zato resolucija Voduškova nepotrebna. Pri glasovanji tudi ta resolucija ne obvelja. — Za pregledovanje računov se po predsednikovem predlogu izvolijo gg. Žagar, Cestina in Hafner.

O znanstvenem časniku nek družbenik pismeno nasvetuje, naj se raje „Letopis“ deli v 4 snopiče, ki bi vsakega četr leta prišli na svitlo, in bi vstrezali zahtevanim potrebam, ne da

bi se vsled tega stroški Matičini pomnožili. Nek drug ud tudi pisмено svetuje povikšanje letnine na 3 gld., gosp. Navratil pa je za izdavanje časnika. Dr. Bleiweis našteje razne zadržke: pičlo število naročnikov, pomanjkanje vrednika in potrebnega gradiva ter se strinja z nasvetom o razdelitvi „Letopisa“. Gosp. Jurčič potem predlaga, naj se znanstveni časnik za zdaj dene „ad acta“, dokler ne pride ugodnejši čas za-nj, in da naj se „Letopis“ razdeli v 4 snopiče, katerih bi se vsakega četrta leta eden razposlal. Gosp. Šolar nasvetuje, da bi se članki v „Letopisu“ ne trgali, ampak da bi se objavili vselej celotni. Oba ta predloga se enoglasno sprejmeta.

Pri volitvi novih odbornikov bilo je oddanih 273 glasov. Izvoljeni so: gg.: Erjavec in Parapat (273), Vilhar in dr. Zupanec (271), Zupančič Vil. (270), Kozler (268), Majciger (266), Žolgar (264), Močnik (263), Krišper V. (261), dr. Jarec (260), Šuklje (259), Kržič in Marušič (256), Robič (255), Hubad (239 glasov). Nekoliko posamnih glasov so dobili drugi udje.

42. seja Matičinega odbora

6. marca 1878. l.

Vdeležilo se je seje 17 ljubljanskih odbornikov in izmed vnanjih gosp. Luka Svetec.

Prvosednik dr. Jan. Bleiweis pozdravlja odbornike prejšnje in novo izvoljene, o katerih je prepričan, da bodo v duhu edinosti marljivo delali na čast „Matiče Slovenske“ in na korist naroda našega.

Potem se zapisnika 41. odboro ve seje in pa poslednjega občnega zbora po nekaterih prebranih točkah odobrita.

Odbornik in tajnik Andr. Praprotnik naznanja izid volitev pri zadnjem občnem zboru. Vsi izvoljeni gospodje so sprejeli odborništvo.

Prof. Hubad v pismu, s katerim naznanja, da rad stopi v odbor, tudi opisuje načrt svojega znamenitega rokopisa o starožitnostih slovanskih; prof. Šuklje pa javlja, da se že več časa pečá z zgodovino francoske revolucije in da je pripravljen in da bode kmalu Matičinemu odboru izročil izvorni spis o znanih „girondistih“.

Na vrsto pride nova volitev upravnikov Matičinih. Bili so izvoljeni: za predsednika dr. Janez Bleiweis, za podpredsednika pa gospoda Peter Kozler in prošt. dr. Jarec; za blagajnika g. Iv. Vilhar. Bivši Matičin knjižničar prof. Vavrů prosi, da bi ga ne volili več, ker mu ni mogoče ta posel dalje opravljati. Odbor mu izreka toplo zahvalo za 13letno njegovo marljivo delovanje in izvoli g. Fel. Stegnarja, naj bi s tajnikom

vred vredoval knjižnico. — Za pregledovalce računov izvoljen je dr. Zupanec, za ključarja pa gospoda Fr. Souvan in K. Klun. — Za tajnika ostane odbornik Praprotnik, ki pa pravi, da hoče ta posel še to leto opravljati, da bodo stvari vredjene, potem pa tajništvo radovoljno prepušča komú drugemu v odboru. Dr. Zupanec nasvetuje, naj se tajniku za mnoga njegova opravila nagrada zvikaša. — Gosp. Močnik ta predlog toplo podpira. Dr. Poklukar pa nasvetuje, naj se razpošiljanje knjig in enaka čisto mehanična opravila izročé komu drugemu, da se tajnik oprostí tacega posla. Po daljšem razgovoru se sklene, naj gospodarski odsek to stvar pretrese in odboru potrebno nasvetuje.

V odsek za izdavanje knjig se izvolijo gospodje: dr. Jan. Bleiweis (načelnik), Klun, Marn, Močnik, Parapat, dr. Strbenec, Fel. Stegnar, Tomšič, Urbas, Vavrú, Praprotnik, Zupančič, Hubad, Šuklje in Kržič. — V gospodarski odsek izvolijo se gospodje Souvan (načelnik), Klun, Tomšič, Vilhar, dr. Zupanec in Robič. — Dr. Poklukar nasvetuje, naj se naprosi gosp. Robič, da pomaga tajniku in knjižničarju pri vredovanju knjig, — g. Stegnar pa temu nasvetu kristavlja, da zlasti še pri vredovanju družbenih knjig. Gosp. Robič svojo pripomoč radovoljno obljudi.

O „Letopisu“ za 1878. l. po predlogu predsednikovem se ukrene, da ga izide vsake tri mesece po 5 tiskanih pól, zadnji snopič pa zarad kazala, imenika itd. naj bode še nekoliko obširniši. Za vrednika se naprosi predsednik dr. Jan. Bleiweis. Poročila o odborovih skupščinah bodo se po nasvetu gosp. Kluna objavljala v „Letopisu“ samo zapisnikarsko.

Za posebni tisek za letošnje leto je pripravljen rokopis: „Pot okolo sveta“. — Sklep o „Flori slovenskih dežel“, katero za „Matico“ spisati je volja prof. Glowackega, in o „slovensko-hrvatski slovnici“, katero izdeluje prof. Fr. Marn v Zagrebu, pripušča se odseku za izdavanje knjig z željo, da o obojem kmalu poroča odboru.

Gosp. Križman naznanja, da spisuje „slovensko-italijansko slovnico“, da bi mogli Slovenci s pomočjo domačega jezika seznaniti se z jezikom in slovstvom svojih sosedov Italijanov. Ponudba se je izročila odseku za izdavanje knjig, kateri naj odbor pred vsem o principu poroča: ali bi utegnili ta slovnica spadati v vrsto onih knjig, ki jih „Matica“ sama izdaje ali njeno izdanje podpira.

Na vrsto pride potem razprava, kateri tiskarni naj se tisek Matičinih knjig izročí letošnje leto? Tajnik odpečati ponudbi, ki ste ji poslali Blaznikova in narodna tiskarna.

Sprejme se ponudba Blaznikove tiskarne.

Akademičnemu društvu „Hrvat“ v Pragi podaré se letošnje Matičine knjige.

Štirinajsti (izredni) občni zbor

„Matica Slovenske“ 13. novembra 1878. l.

Dnevni red: Volitev častnih udov.

Ta izredni občni zbor je vodil podpredsednik preč. gosp. prošt dr. Anton Jarec. Po srčnem pozdravu naznanja gosp. prošt častni namen tega zbora, namreč, da veljá slavnemu možu, ki je vse svoje moči žrtvoval in jih še sedaj žrtvuje narodu, in zasluži, da ga preslavljajo hvaležni mu rojaki. Mnoga narodna društva izvolila so ga že za častnega uda; tudi odbor „Maticе Slovenske“, kateri je slavni dr. Jan. Bleiweis sedaj mnogozaslužni predsednik, je sklical današnji izredni občni zbor, naj bi ga izvolil častnega uda „Maticе Slovenske“.

Gosp. Drag. Klun v daljšem, krepkem govoru posebej našteva vse, kaj je dr. Janez Bleiweis storil za ustanovljenje in življenje „Maticе Slovenske“. Reči se more, da po njem je „Matica Slovenska“ prišla v nekako dostojno, mirno pa uspešno delovanje, in občni zbor stori le svojo dolžnost, da ga pridruži dose-danjim peterim častnim udom „Maticе Slovenske“.

Predlog, da naj se slavni dr. Janez Bleiweis izvoli za častnega uda „Maticе Slovenske“, sprejme se enoglasno z navdušenimi slavoklici.

Gosp. Krsnik pri tej priliki omenja tudi vrlega moža, ki je s slavnim dr. Jan. Bleiweisom ob enem zastavil svoje spretno pero in delal za narodno našo idejo, tedaj je pristojno, da slavimo obadva t. j. slavnega dr. Jan. Bleiweisa in spretnega pisatelja Dav. Trstenjaka, ki ravno sedaj obhaja 40letnico svojega narodnega delovanja.

Tudi ta predlog se enoglasno sprejme.

Sklep

vseh dohodkov in stroškov „Matice Slovenske“

Tek. štev.	D o h o d k i	v gotovini				v obli- gaci- jah	O p o m b e
		posa- mezno		skupaj			
		gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	
						K štev. 1.	
1	Imetek 31. dec. 1876	—	—	3100	40	38460	V začetnem imetku
2	Plačila družbenikov:						fl 3100.40
	a) ustanovnikov . . .	110	—	—	—	—	je zapopadeno.
	b) letnikov . . .	1942	—	2052	—	—	Ravnikarjevo da- rilo . fl. 1080.— in 1 obrok 1000 —
3	Obresti:						2080 —
	a) od obligacij . . .	1808	32	—	—	—	svote fl. 4185.24
	b) od gotovine . . .	151	13	1959	45	—	ktera se ima po- vrniti glavnici, tedaj ostaja za potroške le . fl. 1020.40
4	Za prodane knjige . . .	—	—	77	84	—	
5	Dohodki Matičine hiše	—	—	684	80	—	
	Skupni znesek dohod- kov	—	—	7874	49	38460	
	Če se odštejejo stroški ostaja imetka	—	—	4937	75	—	
	(v hranilnici, buk. št. 90878, 2336 fl. 9 kr., in če se k temu pri- šteje še vrednost hiše in vrednost inventarja se pokaže konečnega premoženja	—	—	2937	74	38460	
		—	—	11400	—	—	Potrošiti se sme:
		—	—	5700	—	—	Iz tek. št. 1 fl. 1010.40
		—	—	20037	74	38460	" " " 2b " 1750.—
		—	—	58397	gl. 74 kr.	—	" " " 3 " 1959.45
		—	—	—	—	—	" " " 4 " 77.84
		—	—	—	—	—	" " " 7 " 684.80
		—	—	—	—	—	skupaj fl. 5492.49
		—	—	—	—	—	potrošilo se je pa 4936.75
		—	—	—	—	—	tedaj . . . fl. 555.74
		—	—	—	—	—	manj, nego se je smelo.

računa

za XIII. leto, to je od 1. jan. 1877 do 31. dec. 1877.

Tek. štev.	Stroški	v gotovini				v obli- gaci- jah	Opombe
		posa- mezno		skupaj			
		gld.	kr.	gld.	kr.		
1	Tajniku:						K štev. 2.
	a) nagrado	300	—	—	—	—	a) Životopis Dr. E. H. Coste . . . fl. 105.—
	b) za pisarne potreb- ščine	75	—	575	—	—	b) Letopis 1876 „ 80.— c) „ 1877 „ 787.52
2	Za spise:						d) Potovanje okolo sveta . „ 100.—
	a) na račun l. 1876.	150	—	—	—	—	e) Za popravo zgodovine av- strijske mo- narhije . . „ 70.—
	b) „ „ „ 1877.	892	52	—	—	—	f) Za nabiro spi- sov za narod- no blago . „ 50.—
	c) „ „ prihod- njih let	160	—	1192	52	—	skupaj . fl. 1192.52
3	Tisk:						
	a) Blaznikovim dedi- čem na račun leta 1876	505	09	—	—	—	
	na račun leta 1877.	1200	—	—	—	—	
	b) Kōke-u za zemlje- vide	1104	75	2809	84	—	
4	Vezanje knjig	—	—	100	90	—	
5	Hišni stroški	—	—	297	55	—	
6	Razni izdatki	—	—	60	94	—	
	Skupni znesek stroškov	—	—	4936	75	—	

V Ljubljani 1. januarja 1878.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Pro-

„Matiče Slovenske“ za XIV. leto, to je od

Tek. št.	D o h o d k i	Nominalna vrednost obli-gacij		Letni obresti		Skupaj		Opombe
		gld	kr	gld.	kr	gld	kr	
1	Obresti in sicer:							
	a) od obligacij zemljiške od- veze, namreč:							Ad a)
	temešvarške: št. 1939, 15397, 15989;							Obresti po odbitem 10% davku.
	oedenburske: št. 7561, 7637, 7789, 8080, 8081, 8170, 13488, 13480;							Ad b) c) d)
	veliko-varaždinski: št. 388, 8037;							Obresti po odbitem 16% davku
	požonski: št. 641, 6751; kašavski: št. 1710, 3585, skupaj 17 po 1000 gld. . .	17000		803	25	—	—	
	b) iz rente v srebru in sicer:							
	5 po 100 gld. št. 546378, 548115, 548116, 256407, 257408; 12 po 1000 gld. št. 147573, 148574, 147576, 147577, 147578, 219682, 219684, 219685, 386508, 388211, 142690, 142691 .	12500		525	—	—	—	
	c) iz rente v papirji in sicer:							
	7 po 100 gld. št. 4582, 4583, 87009, 87054, 87055, 201078, 207779; 5 po 1000 gl. 27713, 113720, 113721, 144904, 144905	5700		239	40	—	—	
	d) drž. loter. posojila l. 1860 št. srečke 16 serija 18312 za	100		4	20	—	—	
	e) od „Pfandbriefov“ za	3000		150	—	—	—	
	f) od 2 akcij banke Slovenije za	160		—	—	—	—	
		38460		—	—	1721	85	
2	Čisti dohodek Matičine hiše .	—		—	—	400	—	
3	Od 1250 letnikov po 2 gld. .	—		—	—	2500	—	
4	Za knjige, ki se morda prodajo	—		—	—	100	—	
	Skupaj .	—		—	—	4721	85	

račun

1. januarja 1878 l. do konec decembra 1878. l.

Tek. stev.	Stroški	Posamezno		Skupaj		Opombe
		gld.	kr	gld.	kr	
1	Tajniku nagrada	250	—			
2	Za pisarne potrebščine	150	—			
3	Blagajniku	60	—			
4	Knjižničarju	50	—			
5	Vežanje knjig	300	—			
6	Razni izdatki	60	—			
				870	—	
	V primeri z dohodkom	—	—	4722	85	
	ostaja za izdavanje knjig . .	—	—	3851	85	

V Ljubljani 1. januarja 1878.

Ivan Vilhar,
blagajnik.

Upravništvo
„Maticе Slovenske“ 1878. leta.

Prvosednik :

Dr. Janez Bleiweis.

Prvosednikova namestnika :

Peter Kozler.
Dr. Anton Jarc.

Blagajnik :

Ivan Vilhar.

Tajnik in zapisnikar :

Andrej Praprotnik.

Knjižničar :

Feliks Stegnar.

Pregledovalec društv. računov :

Dr. Jernej Zupanec.

Ključarja :

France Souvan.
Dragotin Klun.

ODBOR.

a) Ljubljanski odborniki.

- | | |
|-----------------------------|------------------------------|
| 1. Dr. Bleiweis Janez 1875. | 11. Robič Luka 1878. |
| 2. Dr. Jarc Anton 1878. | 12. Souvan France 1877. |
| 3. Kržič Anton 1878. | 13. Stegnar Feliks 1875. |
| 4. Klun Dragotin 1877. | 14. Šolar Janez 1876. |
| 5. Kozler Peter 1874. | 15. Tomšič Ivan 1877. |
| 6. Krisper Valentin 1874. | 16. Vavrů Ivan 1875. |
| 7. Marn Josip 1876. | 17. Vilhar Ivan 1874. |
| 8. Močnik Matej 1874. | 18. Dr. Zupaneč Jernej 1874. |
| 9. Dr. Poklukar Josip 1877. | 19. Zupančič Vilibald 1878. |
| 10. Praprotnik Andrej 1876. | |

b) Vnanji odborniki.

- | | |
|----------------------------|-------------------------------|
| 1. Barbo Josip grof 1875. | 12. Raič Božidar 1874. |
| 2. Cigale Matej 1876. | 13. Svetec Luka 1875. |
| 3. Einšpieler Andrej 1876. | 14. Dr. Sterbenec Jurij 1877. |
| 4. Erjavec France 1874. | 15. Šavnik Dragotin 1877. |
| 5. Grabrijan Jurij 1876. | 16. Šuklje France 1878. |
| 6. Herman Mihael 1877. | 17. Šuman Josip 1874. |
| 7. Hubad France 1878. | 18. Dr. Šust Janez 1876. |
| 8. Kosar France 1877. | 19. Dr. Tonkli Josip 1877. |
| 9. Majeiger Janez 1874. | 20. Dr. Ulaga Josip 1875. |
| 10. Marušič Andrej 1878. | 21. Urbas Viljem 1875. |
| 11. Parapat Janez 1874. | 22. Žolgar Miha 1874. |

Letna številka kaže, katerega leta je bil kdo poslednjič odbornik izvoljen.

ODSEKA :

a) Odsek za gospodarstvo.

1. Klun Dragotin.
2. Souvan France, prvomestnik.
3. Tomšič Ivan.
4. Vilhar Ivan.
5. Dr. Zupaneč Jernej.

b) Odsek za izdavanje knjig.

- | | |
|-------------------------------------|-----------------------|
| 1. Dr. Bleiweis Janez, prvomestnik. | 7. Stegnar Feliks. |
| 2. Klun Dragotin. | 8. Tomšič Ivan. |
| 3. Marn Josip. | 9. Praprotnik Andrej. |
| 4. Močnik Matej. | 10. Urbas Viljem. |
| 5. Parapat Janez. | 11. Vavrů Ivan. |
| 6. Dr. Sterbenec Jurij. | |

Imenik Matičinih udov.

Častni udje:

1. Bleiweis Janez, dr., v Ljubljani.
2. Miklošič Franjo, dr., vitez na Dunaji.
3. Rački Franjo, dr., kanonik in predsednik jugoslov. akademije.
4. Rajevski Mihael, škup pri ruskem poročništvu v Beču.
5. Rieger France, Ladislav, dr., v Pragi.
6. Trstenjak Davorin, župnik v Ponikvi na Štajarskem.
7. Vesel Koseski Ivan v Trstu.

Razvrstitev udov po poverjenikih ali dekanijah.

Opazka. * kaže ustanovnike. — Napake naj se blagovoljno naznanjajo Matičinemu tajništvu. Kdor svoje izpremembe ni o pravem času naznanil in ni tiskan v dekaniji, v kateri sedaj biva, naj išče knjig pri poverjeniku, pri katerem jih je bil zadnjikrat prejel; ako pa ga ni v imeniku, naj se zglašuje pri tajništvu, in nemudoma bode se mu postreglo.

I. Dekanija Ljubljana. — *Poverjenik: Andr. Praprotnik.*

a) Mesto Ljubljana.

Ustanovniki.

- | | |
|---|--|
| Arce Rajko, c. k. poštni uradnik. | Fabian Janez, trgovec. |
| Auer Jurij, posestnik. | Frančiškanska knjižnica. |
| Blaznikova Fani, gospica. | Frelj Anton, hišni posestnik. |
| Bleiweis Janez, dr. | Gariboldi pl. Anton, grajščak. |
| Bleiweis Drag., dr., zdrav. v bolnišni. | Gariboldi pl. France, bivši svetovalec |
| Codelli bar. A. Fahnenfeld, grajščak. | višje dež. sodnije. |
| Čebašek Andrej, dr., častni kanonik, | Gogala Jan., dr., katehet višje gimna- |
| prof. bogosl. | zije in vodja v Alojzijevišču. |
| Češko Valentin, posestnik. | Graseli Peter, posestnik. |
| Čitalnica, društvo. | Heidrih Dragutin, redovnik. |
| Detelja Oton, grajščak. | Hranilnica Kranjska. |
| Dolencec Henrik, dr., c. k. adjunkt | Hren France, posestnik. |
| pri dež. sodnji. | Jamšek Ivan, trgovec. |
| Dreo Aleksander, trgovec. | Jare Anton, dr., prošt. |

Jerajeva Ivana, zasebnica.
 Jeran Luka, monsign. „Zg. Danice“
 vrednik.
 Kadilnik France.
 Klemenčič Jožef, kat. c. k. učitelj-
 skega izobraževališča.
 Klun Drag., duhovnik, mestni od-
 bornik.
 Knjižnica c. kr. učiteljskega izobra-
 ževališča.
 Köstl Gustav, mestni fajmošter.
 Kozler Ivan, grajščak.
 Kozler Jožef, dr., posestnik.
 Kozler Peter, posestnik.
 Kreč Mat., dež. odbora tajnik.
 Krišper Valentin, trgovec in posest.
 Križnar Mir., katehet na c. k. viši
 realki.
 Kušar Jožef, trgovec in hišnik.
 Lukman Jakob, c. k. rač. svetovalec.
 Marn Josip, profesor na c. k. viši
 gimnaziji.
 Milic Rudolf, tiskar in hišnik.
 Močnik Matej, učitelj 1. mestne šole.
 Munda Franjo, dr., odvetnik.
 Murnik Janez, tajnik kup. zbornice.
 Pavšler Jožef, korar.
 Peternel Mihael, c. k. profesor više
 realke v pokoji.
 Pfeifer France, c. k. rač. uradnik.
 Pirnat Andrej, posestnik.
 Pleteršnik Maks, c. k. gimn. prof.
 Pogačar Ivan, Zl., dr., knezoškof.
 Pogačar Martin, knezošk. kancelar.
 Poklukar Jožef, dr., dež. poslanec.
 Pongrac Oskar, dr., zasebnik.
 Pribošič Janez, vojni duhoven.
 Ravnikar France, dež. blagajnik.

Robič Luka, c. kr. davkarski nad-
 zornik v pokoji in dež. poslanec.
 Rozman Ivan, katehet v mestnih
 šolah.
 Ruard Viktor, grajščak na Bledu.
 Samasa Anton, zvonar.
 Skalč Pavel, učitelj živinozdravn.
 Skubic Anton, c. kr. gimn. prof.
 „Sokol“, telovadno društvo.
 Souvan Ferko, trgovec.
 Souvan France Ks. starejši, trgovec.
 Souvan France, mlajši, trgovec.
 Starč Jožef, dr., koncipijent pri c. k.
 finančni prokuraturi.
 Strobelj France.
 Šolar Janez, c. k. deželni šolski
 nadzornik.
 Švajgar Jurij, pol. nadkomisar.
 Tavčar Janez, hišn. posestnika sin.
 Valenta Alojzij, dr., prof. in vodja
 v bolnici.
 Vavrù Ivan, c. k. prof. na viši
 gimnaziji.
 Vilhar Ivan, trgovec.
 Vošnjak Jožef, dr., zdravnik in
 drž. poslanec.
 Zamejic Andrej, bogosl. profesor.
 Zarnik Valentin, dr., advokat in
 dež. poslanec.
 Zupančič France, dr., pravdosrednik.
 Zupanec Jernej, dr., c. k. bilježnik.
 Zupan Jožef, dr., pravdosrednik.
 Žagar Dragotin, kontrolor dež. bla-
 gajnice.

Vuičić Paskal, biskup in namestnik
 apostolski v Bosni. Štev. 81.

Letniki.

Ahačič Karol, dr., odvetnik.
 Ahčin Drag., ključar.
 Alčšovec Jakob, pisatelj.
 Alojzijevišče.
 Ambrožič Fr., dr., mestni zdravnik.
 Arko Albin, žurnalist.
 Arko Janez, c. k. notar.

Bahovec France, učitelj 2. m. šole.
 Belar Leopold, nadučitelj in rav-
 natelj 2. mestne ljudske deške šole.
 Belec Ivan, bogoslovec.
 Bizavičar, o. Jožef frančiškan.
 Bohinec Žiga, knezošk. kaplan.
 Brus Andrej, kmet. družbe tajnik.

- Candolini Vojteh, c. kr. sodnik v pokoji.
- Celestina Josip, prof. na c. k. učit. izobraževališči.
- Cvajar Dragotin, trgovec.
- Čadež Jan.
- Čuren Karol, uradnik v hranilnici.
- Dimic Avgust, c. k. finančni svetnik.
- Drč Josip, dr., zdravnik.
- Dolenec Jakob, vikarij stolne cerkve.
- Dolinar Ant., prefekt v Alojzijevišču.
- Drašler France, čevljarški mojster.
- Drašler Pavel, trg. pomočnik.
- Drenik Franjo, opravnik.
- Drenik Kunibert, kontrolor v posilni delalnici.
- Društvo izobraževalno za tiskarje.
- Družba rokodelskih pomočnikov.
- Endlicher Rudolf, c. k. uradnik.
- Eppich Janez, učitelj v c. k. vadnici.
- Erker Jožef, stolni kaplan.
- Eržen Ignacij, duhoven v pokoji.
- Flis Janez, spiritval v duhovščnici.
- Fortuna France, trgovec in posestnik.
- Franke Ivan, slikar.
- Fuchs France, dr., primár v bolnici.
- Garbeis France, poštni official.
- Gerber Matija, posest. in bukvovez.
- Gerdežič Jože, c. kr. dež. pravdn. namestnik.
- Gnjezda Ivan, prefekt v Alojz.
- Goričnik France, trgovec.
- Gross Anton, misijonar v Ameriki.
- Grkman France, učitelj v c. k. vadnici.
- Guttman Emilij, odv. koncipijent.
- Habè Jožef, učitelj v Waldherjevem zavodu.
- Hafner Jakob, realni nam. učitelj.
- Hofman Viktor, dež. rač. svetovalec.
- Hohn Edvard, posestnik in bukvovez.
- Hohn Hugon, c. k. poštni uradnik v Sučavi.
- Hohn Robert, uradnik pri železnici.
- Horak Ivan N., posestnik in roko- vičar.
- Hrovat Blaž, ravnatelj c. k. izobraževališča za učitelje in učiteljice.
- Iber Ivan, trgovec.
- Jeglič Anton, dr., drugi vodja v škof. duh. semenišču.
- Jeločnik Anton, trgovski pomočnik.
- Jentel Anton, trgovec.
- Jerič Jože, župnik v pokoji.
- Jurčič Josip, vrednik „Slov. Naroda“.
- Juvančič Iv. Drag., trg. pomočnik.
- Kajzel Peregrin, trg. pomočnik.
- Kaprec Ivan, c. k. nadsodn. svetnik.
- Karun France, župnik.
- Katoliška družba (2 iztisa).
- Kermavner Valentin, prof. c. k. više gimnazije.
- Kilar Janez, kaplan v Trnovem.
- Klein Anton, lastnik tiskarnice.
- Klofutar Leonard, dr. prof. bogosl. Knjižnica bogoslovska.
- Knjižnica ljubljanske gimnazije.
- Knjižnica ljubljanske realke.
- Knjižnica učiteljska ljublj. okolice.
- Knjižnica c. kr. preiskovalnice na Žabjeku.
- Koblar Anton, semn. duhoven.
- Kočvar France, c. k. dež. sodnije svetovalec.
- Kogl Barbara, hišna posestnica.
- Kokalj France, učitelj 2. mestne šole.
- Kolman France, trgovec.
- Konšek Val., prof. c. k. više gimnazije.
- Kovač Janez, lastnik tiskarnice.
- Kožina Jurij, c. k. profesor više realke.
- Kramar France, kanonik.
- Kremžar Andrej, upravnik deželnih dobrotnih naprav.
- Krsnik Janko, notarski koncipijent.
- Kržič o. Andrej, frančiškan.
- Kržič Anton, nunski katehet.
- Lapajn Ernestina, gospá.
- Lasnik Peter, trgovec.
- Lavrič Ivan, pionirski kadet v Hainburgu.
- Lazar Mih., glavni učitelj v c. kr. izobraževališču za učiteljice.
- Leben Matija, dr., častni korar.
- Ledenik Alfred, trgovec.

- Lerher Jurij, bukvar.
- Levec France, c. k. profesor na viši realki.
- Levstik France, skriptor v c. k. licealni knjižnici.
- Lichtenberg, baron, Leopold, grajščak v Habahu.
- Lokar Josip, pisar pri kmet. družbi.
- Lozar Jožef, trgovec.
- Macák Ivan, zemljemerec.
- Mali Marijana, rojena Tomanova.
- Mahr Ferdinand, lastnik in ravnatelj kupčijske učilnice.
- Majer Jožef, učitelj v 1. mestni šoli.
- Majzelj Franjo.
- Medič o. Kalist, frančiškan.
- Mihalič Jurij, ravnat. mest. pisarnice.
- Mošè Alfons, dr., odvetnik.
- Mulaček Drag., mestni uradnik.
- Mulej Andrej, c. k. uradnik.
- Munda Jakob, dr., koncipijent.
- Murnikova Marija, gospá.
- Národná tiskarna.
- Nemánič Ivan.
- Ničman Henrik, pos. in bukvovez.
- Novak Janez, mizar in posestnik.
- Oblak Jožef, zasebni uradnik.
- Pakič Mihael, pos. in trgovec.
- Papež France, dr., odvetnik.
- Pavker pl. Glanfeld Henrik, dr., korar.
- Perles France, posestnik.
- Permè Anton, posestnik.
- Perona Ljudevit, magist. svetovalec.
- Pfeifer Jožef, koncip. dež. odbora.
- Pirec Iv., uradu. pri južni železnici.
- Prinat Tomaž, hišnik.
- Porenta Franjo, kaplan pri sv. Petru.
- Porenta Janez, stolni kaplan.
- Potočnik Fr., stavb. svètnik v pokoji.
- Potočnik Mihael nunski spovednik.
- Poznik Albin, drž. odv. koncip.
- Praprotnik Andrej, nadučitelj 1. mestne ljudske deške šole.
- Praprotnik France, učitelj na Ježici.
- Príbil Janko, inženir.
- Puhar Dragotín, posestnik.
- Pustotnik Jan., dr., primarij v dež. bolnici.
- Premk Anton, poštni uradnik.
- Radics, pl. Peter, pisatelj.
- Raič Anton, učitelj na c. k. viši realki.
- Rajakovič Franjo, uradnik v hranilnici.
- Raktelj Fr., učitelj 2. mestne ljudske deške šole.
- Ravnikar Lud., dež. sod. svetovalec.
- Rechbach, baron, jurist v terez. na Dunaji.
- Regali Jož, hišnik in mest. odbornik.
- Regoršek France, trgovec.
- Ribič Jožef, trgovec.
- Rodé France.
- Rogelj Florijan, notarski uradnik.
- Rost Viljem, sodar v Gradišči.
- Rumpelj Avgust, glasovirar.
- Schifferer J., dr., c. k. vojn. nadlečnik.
- Schrey Ivan, pekovski mojster.
- „Slovenski Narod“ vredništvo.
- Slovensko učiteljsko društvo.
- Smolej Jakob, šolski svètnik, c. k. gimnazije vodja.
- Smrekar Jožef, profesor bogoslovja.
- Spoljarič Jakob, ključar.
- Starè Ferdinand, c. k. sodnijski pristav.
- Stegnar Feliks, učitelj kaznilnice na Gradu.
- Strbenec Jožef, duh. v pokoju.
- Suhadobnik Lovr., zasebnik.
- Šašelj Feliks, okrajni komisar.
- Šavnik Eduard, dr. v Laškem.
- Šešek Ivan.
- Škofic Lovro, davkarski kasir.
- Škrl Ivan, avskultant pri okr. sodnji.
- Šolmajer France.
- Šolmajerjeva Kornelija gospá.
- Štampilhar Valentin, dr. odv. koncipijent.
- Šumi France, sladikovarnik.
- Tavčar Dragutin, posestnik.
- Tekavčič Drag., oskr. pos. delalnice.
- Toman Helena.
- Tomec Jakob, magist. uradnik.
- Tomšič Ivan, učitelj c. k. vadnice.
- Tratnik Antonija, fin. kom. žena.
- Travnar Jožef, učitelj 2. m. šole.

Turek Hugon, trgovec.
 Urh Peter, kanonik.
 Valenta Vojteh, magist. uradnik.
 Valentinčič Ignacij.
 Vavpetič Ivan.
 Več Ivan, trgovec.
 Vičič Janez, Ev., trgovec.
 Višnikar Franjo, uradnik pri dež.
 sodnji.
 Vizjak Ant., učitelj na c. k. učit.
 izobraževališču.
 Vodè Jožef.
 Vodušek Matej, c. k. gimn. profesor.
 Wascher Rajko, uradnik v hranilnici.
 Wiesthaler France, c. k. gimn. prof.
 Zagorjan Ivan, kaplan pri sv. Petru.
 Zeplichal Ognjeslav, kamnopolsec.

Zic Nikolaj, vojni župnik.
 Zima Janez, učitelj v c. k. vадnici.
 Zitterer Andrej, čevlj. mojster.
 Zmrzlikar France, tehnik.
 Zupan Jožef, stolni prošt.
 Zupančič Anton, kaplan pri sv. Ja-
 kobu.
 Zupančič Vilib., c. k. prof. ženskega
 uč. izobraževališča.
 Žakelj Miroslav, c. k. gimn. prof.
 Žark Franjo, krojaški mojster.
 Žitko Jakob, vratar pri dež. glavarju.
 Žitnik Šimen, sod. uradnik v pokoji.
 Žlogar Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Žvab Lovro, uč. v trgovski šoli.
 Štev. 201.

b) Ljubljanska okolica.

*Krečon Anton, župnik v Rudniku.
 *Mazek Lovro, duh. adm. v Čer-
 nučah.
 Aleš Luka, župnik v Preski.
 Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
 Čitalnica v Šent-Vidu.
 Dermovšek Jurij, duh. adm. v Že-
 limljah.
 Dolencec Andrej, posest. v Dravljah.
 Finec Anton, župnik v Sostrem.
 Gams Jan., posestnik v Loki pri Igu.
 Govekar France, nadučitelj na Igu.
 Hočever Jožef, župnik na Igu.
 Klemenec Fr., posestnik v Zalogu.
 Knez Janez, posestnik v Šiški.
 Kobilica Janez, kaplan pri Dev. M.
 v Polji.
 Kogej Janez, učitelj na Brezovici.
 Križaj Nik., kaplan na Igu.
 Kraljič Miha, posestnik in poštar v
 Št. Vidu.
 Kunaver Miha, pos. v Dravljah.
 Malinšek Marija v Tacenu.
 Mandele Anton, kaplan v Preserji.

Marešič Franjo, kaplan v Št. Vidu.
 Marinko Jožef, benef. v Preski.
 Mekinec France, kaplan na Dobrovi.
 Mencinger Lovrenc, duh. oskrb. na
 Golem.
 Namrè Anton, župnik v Šmartnem.
 Potočnik Anton, župnik v Šent-Vidu.
 Potočnik Janez, župnik na Brezovici.
 Potočnik Martin, učitelj v Sori.
 Povše France, župnik na Ježici.
 Sever Janez, posestnik, srenjski od-
 bornik na Vižmarjih.
 Skul Valentin, župnik pri sv. Ja-
 kobu na Savi.
 Sovinec Anton, duh. v pokoji na
 Gameljnih.
 Štrukelj France, duhoven na Šmarni
 gori.
 Vrhovnik Ivan, kaplan v Sori.
 Zupan Davorin, železniški uradnik
 v Zalogu.
 Žagar France, kaplan v Javoru.
 Žan Janez, duh. v pok. v Št. Vidu.
 Žužek Šimen, župnik pri sv. Katarini.
 Štev. 38.

2. Dekanija Škofja Loka. — Poverjenik: Matej Kožuh.

*Debeljakova rojstna hiša na Viso-
 kem, št. 2, v Poljanski fari.

*Dolar France, župnik na Trati.
 *Kožuh Matej, dekan v Stari Loki.

Ahčin Anton, župnik v Retečah.
 Čadež Ivan, posestnik v Poljanah.
 Jereb Matej, župnik v Javorjih.
 Jezeršek Janez v Gornji vasi
 Lavrič Matija, župnik v Novi Oslici.
 Masterl Anton, župnik v Leskovici.

Peterlin Primož, duh. adm. pri sv.
 Lenartu.
 Puc Alojzij, kaplan v Stari Loki.
 Ramoveš Jernej, župnik v Poljanah.
 Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.
 Sušnik Jakob, kaplan v Tržiču.
 Štev. 15.

b) Poverjenik: Blaž Mohar.

Arko Anton, dr. okrajni zdravnik
 v Loki.
 Bukvarnica učiteljska v Loki.
 Fabiani Karol, lekar v Loki.
 Gašperin Jakob, ključarski mojster
 v Loki.
 Golob Gašpar, posestnik v Loki.
 Gusel Janez, trgovec v Loki.
 Jeriha Matija, nunski spovednik v
 Loki.
 Kadiščeva Radevojka v Loki.
 Kosmač Šim., duh. v pokoji.
 Kralj Matija, kaplan v Loki.
 Mohar Antonija, kovačica v Loki.

Mohar Blaž, mestni župan in po-
 sestnik v Loki.
 Naglič Rudolf, trgovec v Loki.
 Ramoveš Andrej, kaplan v Loki.
 Sušnik Jovan, posestnik v Loki.
 Sušnik Jovana, posestnica v Loki.
 Triller Janez, c. k. notar v Loki.
 Wolkensberg Avguštin, baron, po-
 sestnik Oblakovega fidejkomisa v
 Loki.
 Zabrezovnik Jurij, duh. v pokoji.
 Zupan Šimen, katehet nunske de-
 kliške šole.
 Štev. 20.

c) Poverjenik: Jože Levičnik.

*Globočnik Leopold, posestnik v Že-
 leznikih.
 *Rožič Alojzij, kaplan v Železnikih.
 Eržen Balant, kmet v Rudnem.
 Globočnik A., posestnik v Želez-
 nikih.
 Hafner A., rud. uradnik v Železnikih.

Lapajne Janez, duh. adm. v Draž-
 gošah.
 Levičnik Jožef, posestnik in učitelj
 v Železnikih.
 Majer Vincencij, župnik v Selcih.
 Tušek Gregor, posestnika sin v Me-
 gušnici.
 Štev. 9.

3. Dekanija Kranj. — Poverjenik: Dragotin Šavnik.

*Debeljak Jan., župnik v Preddvoru.
 *Globočnik Edv., dr., zdravnik v
 Cerkljah.
 *Krašovic Jur., župnik v Šmartnem.
 *Mali Ognjeslav, dr., okr. zdravnik
 v Kranji.
 *Mežnarec Anton, dekan v Kranji.
 *Omersa France, trgovec v Kranji.

*Pirc Matej, trgovec v Kranji.
 *Pleiweis-ova Ivana, posestnica v
 Kranji.
 *Pleiweis Valentin, trgovec v Beču.
 (Kojige naj prejema kranjske gim-
 nazije učenec, ki je v slovenščini
 najizvrstnejši.)
 *Prevec Tine, dr., zasebnik.

*Ros Matej, trgovec v Kranji.
 *Sajevic Ferd., trgovec v Kranji.
 *Steiner Janez dr., c. k. bilježnik v Kranji.
 *Šavnik Dragotin, lekar v Kranji.
 *Šavnik Sebastian, posest. v Kranji.
 *Urbančič Lujiza, gospá grajščakinja na Turnu.
 *Widmar Jernej, dr, knezoškof.
 *Zarnik Anton, župnik v Naklem.
 *Zupan Toma, gim. prof. v Kranji.
 Aljaž Jakob, kaplan v Teržiču.
 Bezljaj Jožef, učitelj v Kranji.
 Bohinec Fr., župnik v Križah.
 Cebin Peter, ljudske šole učitelj v Kranji.
 Čitalnica, društvo v Kranji.
 Dolence France, trgovec v Kranj.
 Erjavec Janez, duhoven v Kranji.
 Frank Rihard, župnik v Tržiču.
 Florijan Karol, zasebnik v Kranji.
 Golob Janez, kaplan v Cerkljah.
 Golobič Anton, župnik v Cerkljah.
 Gregorič Ign., župnik na Trsteniku.
 Hočevnar Jakob, farmacevt v Kranji.
 Košmelj Janez, kaplan v Šent-Jurji.
 Krišper Rajm., trgovec v Kranji.
 Krčon Jožef, župnik v Predosljah.
 Kregar France, kaplan v Predosljah.

Kršič Jožef, posestnik v Trbojah.
 Košmerl Jurij, župnik v pokoji v Kranji.
 Kuster Mihael, nadučitelj v Kranji.
 Mencinger Janez, dr., odvetnik v Kranji.
 Molek Martin, kaplan v Preddvoru.
 Novak Martin, poštni odpravnik v Kranji.
 Pavlin Aleš, posestnik v Podbrezji.
 Povše Martin, župnik v Šent-Jurji pri Kranji.
 Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
 Robič Simon, beneficijant na Šent-jurski gori pri Cerkljah.
 Stanonik Nikolaj, učitelj v Šmartnem pri Kranji.
 Šlibar Tomaž, župnik v Dupljah.
 Tavčar France, kaplan v Kranji.
 Tavčar Ivan, dr., advok, koncipijent.
 Učiteljska knjižnica kranjskega šolskega okraja.
 Urbančič Janko, grajšček v Turnu.
 Vavken Andrej, učitelj in posestnik v Cerkljah.
 Vomberger Blaž, župnik v pokoji na Primskovem.
 Zarnik Matija, kaplan v Šmartnem pri Kranji.

Štev. 55.

4. Dekanija Radovljica. — *Poverjenik: Anton Umek.*

*Jerala Janez, kaplan v Bohinjski Bistrici.
 Burger Martin, obč. tajnik v Bohinjski Bistrici.
 Cirheimb Ceno, baron, župnik na Koroški Beli.
 Dobravec Miha, kaplan v pokoji v Bohinjski Bistrici.
 Gnjezda Štefan, župnik na Bohinjski Beli.
 Jereb France, župnik v Zaspem.
 Koželj Anton, duhoven v pokoji na Dobravi.

Lukežič Janez, ranocelnik v Bledu.
 Mali Ignacij, duhoven v Ribnem.
 Mencinger Jakob, učitelj v Bohinjski Bistrici.
 Mesar Jan., župnik v Boh. Bistrici.
 Morè Anton, kaplan v Gradu.
 Trojar Janez, nadučitelj v Gradu.
 Umek Anton, župnik v Gradu.
 Žumer Jakob, posestnik v Podhomu (Gorje.)
 Žumer Janez v Spodnjih Gorjah.

Štev. 16.

b) *Poverjenik: Janez Keršič:*

Ažman Ivan, župnik na Dovjem.
Keršič Janez, župnik na Jesenicah.
Ključevšek Ign., kaplan na Jesenicah.

Robič Matija, jamski nadzornik na
Jesenicah.
Štev. 4.

c) *Poverjenik: Silvester Keše.*

*Bernik Lovro, žup. v Kamnigoric.
Bononi Jožef, župnik v Radovljici.
Brodnik Anton, kaplan v Radovljici.
Hauptman Janez, strojar in posestnik
v Kranjski gori.
Kalan Mat., cenilni poroč. v Radovljici.
Keše Silvester, dekan v Bégunjah.

Kumer France, župnik v Mošnjah.
Novak Janez, kaplan v Mošnjah.
Olifčič Josip, usnjarski mojster.
Tavčar Janez, kaplan na Breznici.
Teran Janez, župnik v Ljubnem.
Zupan Ulrik, duh. v pok. v Mošnjah.
Štev. 12.

d) *Poverjenik: Matej Soršak.*

Berlic Janez, kaplan v Kropi.
Habé Janez, župnik na Ovsišah.
Kapuz Janez, župnik v Kropi.
Kropinsko-Kamnogoriška čitalnica.

„Sloga“, bralno društvo v Kropi.
Soršak Matej v Kropi.
Zupan Janez v Kropi.
Štev. 7.

5. *Dekanija Kamnik. --- Poverjenik: Janez Debevec.*

*Kokalj o. Rainerij, frančiškan.
*Staré Alojzij, administrator na Rovi.
*Stranjska fara po Mih. Dobovšekovi ustanovi. (Gosp. župnik je prošel, da knjige razdeli med tri posest. iz Dobovškove rodovine, po njihovi smrti pa faranom po svoji previdnosti.)
*Nabernik Ivan, c. k. sodn. pristav.
*Parapat Janez, duh. oskrbnik v Vranjipeči.
Albrecht Leopold, župnik v Dobu.
Bukvarnica učiteljska, okraja kamniškega.
Čenčič Jernej, nadučitelj v deklški šoli v Kamniku.
Čitalnica v Kamniku.
Debevec Janez, posestnik v Kamniku.

Eder Janez, župnik v Mekinjah.
Gruden Ivan, c. k. davkar na Brdu.
Hiti Janez, župnik na Homecu.
Höffern pl. Viljemina, grajščinska gospica na Brdu.
Hribar France, posestnik na Križu.
Iglič Janez, trgovec v Lukovci.
Janežič Anton, trgovec v Kamniku.
Jereb o. Romuald, frančiškan v Kamniku.
Kajdiž Tomaž, župnik v Vodica. h.
Kmetič Mihael, župnik v Stranji.
Knjižnica v Repnjah.
Levec Janez, trgovec v Kamniku.
Ložar Janez, posestnik v Trzinu.
Lomberger Jožef, beneficijant v Komendi.
Mrvic Blaž, župnik v Nevljah.
Murnik Janez, trgovec v Kamniku.

Orel Josip, trgovec v Kamniku.
 Pečnik Valentin, kaplan v Mengišu.
 Plavec Anton, posestnik v Kamniku.
 Pfeifer France, učitelj na Goričici.
 Polak Josip, meščan v Kamniku.
 Ravnikar Jernej, učitelj v Komendi.
 Rodè Josip, meščan v Kamniku.
 Samec Maks, dr., v Kamniku.
 Suih J., trgovec v Kamniku.
 Svetlin France, kurat na Goričici.

Svetlin Andrej, posestnik v Komendi.
 Starè Mih, inženir v Mengišu.
 Šolska knjižnica v Blagovici.
 Špendal France, kaplan v Mengišu.
 Švajgar J., grajski oskrbnik na Brdu.
 Tavčar Matej, župnik v Komendi.
 Vidic o. Fortunat, frančiškan.
 Zorec Janez, župnik v Mengišu.
 Zarnik Anton, posestnik v Krtini.
 Štev. 45.

6. Dekanija Moravče. — Poverjenik: Janez Toman.

*Jarec Jernej, župnik v Dolu.
 *Oblak Janez, župnik pri sv. Heleni.
 *Preša Jožef, župnik v Pečah.
 *Šranec Stanko, župnik v Hotiču.
 *Urbanček Janez, župnik v Krašnji.
 *Bartol Baltazar, župnik v Ihanu.
 Abzec Matija, admin. na Sveti gori.
 Brvar Gotard, župan, mlinar in posestnik v Podzidom.
 Gros Jakob, župnik v Zagorji.
 Kepec France, duh. administrator v Češnjicah.
 Koprivnikar Janez, župnik na Savi.
 Kristofič Lovro, duh. admin. v Št. Osvaidu.

Mogolič M., župn. pri sv. Lambertu
 Petrovič France, kaplan v Moravčah.
 Pleško France, beneficiat na Vrhpolji.
 Romè France, župnik v Čemšeniku.
 Šolska knjižnica, v Blagovici.
 Stupar Janez, duh. admin. pri sv. Gotardu.
 Tavčar Mihael, župnik na Vačah.
 Toman Janez, dekan v Moravčah.
 Zorman Anton, župnik v Kolovratu.
 Zupančič Janez, župnik v pok. v Radomljah.
 Štev. 22.

7. Dekanija Šmarija. — Poverjenik: Andrej Drobnič.

*Štritar Janez, benef. v Št. Vidu.
 Aužur Anton, župnik v Šent-Jurji.
 Borštnik Janez, nadučitelj v Šmarji.
 Drčar Martin, župnik na Polici.
 Drobnič Andrej, dekan v Šmarji.
 Hinek J., župnik v pokoji v Zatičini.
 Hočevar Anton, župn. v Kopanji.
 Jakelj Gregorij, župnik v Žalini.
 Klun Janez, kaplan v Šent-Vidu.
 Kovač Franjo, učitelj v Zatičini.
 Kulavec Matija, župnik v Šent-Vidu.
 Lauter Valentin, kaplan v Višnji gori.
 Lukan Jak., zdravnik v Šent-Vidu.

Mazek Anton, posestnik v Šmarji.
 Oblak Lorenc, kaplan na Krki.
 Podboj Ivan, kaplan v Šent-Vidu pri Zatičini.
 Pogačar Andrej, gozdnar.
 Razpotnik Jakob, župnik v Višnji gori.
 Rotschütz Emil, baron, grajščak v Smreki.
 Steska Edvard, c. k. okr. sodnik v Zatičini.
 Vrančič Ignacij, kaplan v Šmarji.
 Zorec Jurij, župnik na Krki.
 Štev. 23.

8. Dekanija Litija. — *Poverjenik: Luka Svetec.*

- | | |
|--|---|
| *Kobler Alojzi, posestnik v Šmartnem. | Jeretin Martin, tajnik e. k. okrajn. glavarstva v Litiji. |
| *Sajè Miha, župnik v Štangi. | Kunstelj Fr., župnik na Jančem. |
| *Svetec Luka, e. k. notar v Litiji. | Lebar Jakob, kaplan v Svibnem. |
| *Zupan Miha, župnik na Prežganji. | Rožnik Anton, e. k. sodnijski adjunkt v Litiji. |
| Bergant Valentin, kaplan v Šmartnem. | Rus Jakob, dekan v Šmartnem. |
| Celar Janez, župnik v Svibnem. | Vestenek Julij, dr., vitez, e. k. okrajni glavar. |
| Dovič Janez, župnik na Dolih. | |
| Gestrin Leopold, župnik pri sv. Jurji. | |

Štev. 14.

9. Dekanija Trebnje. — *Poverjenik: Janez Kovačič.*

- | | |
|--|--|
| *Barbo-Waxenstein grof J., grajščak v Rakovniku. | Nemec Anton, kaplan pri sv. Trojici. |
| *Košir Janez, e. k. sodn. v Trebnem. | Pogačnik Jan., kaplan na Mirni. |
| *Kovačič Janez, dekan v Trebnem. | Steklasa France v Šent-Rupertu. |
| Bercar J., pos. v Kamnji (sv. Rupert). | Stenovec Anton, kaplan pri sv. Križu. |
| Blagnè Anton, oskrbnik v Rakovniku. | Strupi Jakob, kaplan v Šent-Lorencu. |
| Bogolin Miha, župnik v Ajdovici. | Šular Janez, župnik v Trebelnem. |
| Dolinar Jan., župnik v Šent-Janžu. | Tramte Anton, kaplan v Žužemberku. |
| Grčar Andrej, učitelj v Šent-Rupertu. | Trepal Anton, administrator na Selih. |
| Grčar Jožef, župnik pri sv. Trojici. | Urbanija Lovro, župnik na Mirni. |
| Hofer Karol, župnik v Čatežu. | Vašič Ljudovik, dr., zdravnik, v Trebnem. |
| Kolar Matija, kaplan v Trebnem. | Zagorjan Martin, župnik v pokoji v Čatežu. |
| Košir Alojzij, župnik v sv. Rupertu. | Zorec Anton, župnik v Doberničah. |
| Levasi Anton, kaplan v Doberničah. | |
| Marolt Jakob, župnik pri sv. Križu. | |

Štev. 26.

10. Dekanija Leskovec. — 1. *Poverjenik: Edvard Polak.*

- | | |
|--|--|
| *Bušič Jožef, posestnik v Št. Jerneji. | Bukvarnica šol, okraja na Krškem. |
| *Grivec France, kaplan v Leskoven. | Burnik Valentin, učitelj v Št. Jerneji. |
| *Hočevan M., posestnik in državni poslanec v Krškem. | Gašperlin Gašper, župnik v Bučki. |
| *Kapler Janez, posest pri sv. Duhu. | Jarec France, kaplan v Leskoven. |
| *Polak Edvard, dekan in čast. kanonik v Leskoven. | Knavs Janez, vikarij v Krškem. |
| *Rudež Dragotin, grajščak v Gracarskem turnu. | Koceli Karl, odvetnik v Krškem. |
| *Šola Št. Jernejska. | Kurent Karl, kaplan pri sv. Križu. |
| *Tavčar Anton, župnik na Raki. | Lapajne Janez, ravnatelj meščanske šole na Krškem. |
| *Vesel Ivan, župnik pri sv. Duhu. | Mervec Janez, kaplan v Št. Jerneji. |
| Brulec France, župnik v Dolini. | Mavrič Janez, kaplan v Št. Jerneji. |
| | Mavrer Gustav, posestnik na Raki. |
| | Obrstar Jan., kupčevalec v Cerkljah. |

Pfeifer Viljem, župan v Krškem.
 Poznik Radivoj, uradnik v Krškem.
 Sajč Janez, nadučitelj v Šent-Jerneji.
 Sos Miha, župnik na Studencu.
 Šusteršič Mat., posest. v Krškem.

Tavčar Ignacij, župnik pri sv. Križu.
 Virk France, trgovec v Škocijanu.
 Vovk Janez, župnik v Šent Jerneji.
 Zadnik Šimen, župnik v Čatežu.
 Štev. 31.

2. Poverjenik: *Janez Lesjak.*

*Gestrin Dragutin, c. k. okrajni sodnik v Kostanjevici.
 *Kuralt Ivan A., c. k. sod pristav v Kostanjevici.
 *Lesjak Janez župnik v Kostanjevici.
 Abram Lavoslav, nadučitelj v Kostanjevici.

Belè France, grajšč. oskrbnik v Kostanjevici.
 Šetinec Fr., trgovec v Kostanjevici.
 Verbajs Anton, kaplan v Kostanjevici.

Štev. 7.

II. Dekanija Novomesto (Rudolfovo). — Poverjenik: *Sim. Wilfan.*

*Babnik Janez, župnik v Soteski.
 *Grašič Anton, kanoaik v Novem mestu.
 *Langer pl. Fr., Podgoro, grajščak v Podganičah.
 *Mlakar Ant., kanonik v Nov. mestu.
 *Romè Janez, župnik pri sv. Petru.
 *Vojska Andrej, dr., c. k. okrajne sodnije svetnik v Novem mestu.
 *Volčič Janez, župnik v Šmarjeti.
 Babnik Janez, župnik v Prečini.
 Barbo Miha, kaplan v Šent-Mihelu.
 Čitalnica v Novem mestu.
 Frančiškanski samostan v Nov. mestu.
 Gruden Jakob, župnik pri Beli cerkvi.
 Hren Jakob, c. k. državni pravdnik v Novem mestu.
 Hrovat Florentin.
 Jereb Matej, župnik v Stopičah.
 Kalčič Ant., trg. v Novem mestu.
 Krajec Janez, lastnik tiskarne v Novem mestu.
 Klofutar Janez, kaplan v Prečini.
 Knjižnica c. k. gimnazije.

Majtinger Ivan, c. k. uradnik v Novem mestu.
 Mohar Martin, uradnik v Nov. mestu.
 Oblak Valentin, trgovec v Novem mestu.
 Ogórec Josip, gimn. profesor v Novem mestu.
 Pogorelec Andr., kaplan v Stopičah.
 Podboj Jože, c. k. notar v Novem mestu.
 Rizzolli Dominik, lekar v Novem mestu.
 Rozina Jož., c. k. odvetnik v Novem mestu.
 Stavadaher o. Ignacij, gimn. katchet v Novem mestu.
 Tomažič Ivan, vikar v Novem mestu.
 Verbič Lovro, c. k. davk. adjunkt.
 Virant Janez, župnik v Podgradu.
 Wilfan pl. Sim., prošt in dekan v Novem mestu.
 Zajdel Nande, filozof.
 Zbašnjak Franjo, kaplan v Mirni peči.
 Žitnik Ignacij. Štev. 35.

12. Dekanija Metlika. — a) Poverjenik: *Anton Aleš.*

*Mahkot Janez, c. k. okr. glavar v Črnomlju.

Aleš Anton, dekan v Semiču.
 Borštnik Pavel, učitelj na Preloki.

Dev Edvard, c. k. okrajni sodnik v Črnomlju.

Dolžan Jernej, župnik v Radovici.

Gerzin Matija, kaplan v Starem trgu.

Kalan Rajm., župnik na Vrhu.

Kenda Franjo, učitelj v Semiču.

Kupljen Anton, c. k. notar v Črnomlju.

Mohar Peter, župnik v Dragatnušu.

Nekerman France, knjigovodja v Črnomlju.

Pavlič Ign., dr., okrajni zdravnik v Črnomlju.

Režek Peter, župnik v Starem trgu.

Šola farna v Starem trgu (plačuje g. dr. Jurij Strbenec.)

Šola v Semiču.

Švajger France, kaplan v Semiču.

Švajgar Ivan, posestnik v Črnomlju.

Šutej Matija, župnik v Vinici.

Tomec Martin, župnik v Suhorji.

Štev. 19.

b) *Poverjenik: Anton Navratil.*

*Lampe Jož., c. k. uradnik v Metliki.

Furlan Franjo, posestnik.

Gangel Lavoslav, posestnik.

Gustin Franjo, župan.

Jančar Franjo, duh. nem. vit. reda.

Kapele Janez, oskrbnik komendski.

Navratil Anton, zasebnik.

Poklukar Josip, kaplan v Metliki.

Premer Anton, zasebnik.

Prosenik Anton, trgovec.

Sturm Vaclav, učitelj.

Štev. 11.

13. Dekanija Kočevje — *Poverjenik: Josip Novak.*

*Lovšin Simon, župnik pri Fari v Kostelu.

*Novak Josip, dekan v Kočevji.

Bučar Žiga, dr., c. k. okrajni zdravnik v Kočevji.

Gašperin Viljem, kaplan v Mozeljci.

Gantar Lovro, kaplan v Kočevji.

Jaklič Jožef, župnik v Starem Logu.

Kalan Jakob, provizor v Spodnjem Logu.

Komljanec Janez, katehet gimn. v Kočevji.

Treitz Anton, zdravnik v Kočevji.

Vajvoda Simon, župnik v Nemški Loki.

Videmšek Matija, adm. v Osilnici.

Štev. 11.

14. Dekanija Ribnica. — a) *Poverjenik: Martin Skubec.*

*Jereb Jožef, župnik v Dragi.

*Kljun Marija, posestnica v Slatniku.

*Lesar Jancz, posestnik v Hrovačah.

*Lesar Martin, posestnik v Sušji.

*Lovšin Mica, pos. v Jurjevicu.

*Skubec Martin, dekan v Ribnici.

Arko Anton, posestnik v Ribnici.

Bobek Janez, zdravnik v Ribnici.

Bralno društvo v Sodražici.

Jaklič Štefan, župnik v Dolenji vasi.

Jenčič Alojzij, c. k. sodn. adjunkt.

Knific Srečko, kaplan v Ribnici.

Merhar Jože, trgovec v Dolenji vasi.

Poč Martin, župnik v Loškem potoku.

Pristov Simon, duhovni pomočnik v Ribnici.

Ratek Lovro, c. k. sodnik v Ribnici.

Ricoli Alojzij, trgovec v Ribnici.

Strlè Franjo, trgovec v Loškem potoku.

Sušje, vas.

Tomšič Štefan, učitelj v Sodražici.

Varl Tomaž, kaplan v Sodražici.

Voglar Jožef, župnik v Sodražici.

Štev. 22.

b) *Poverjenik: Matej Frelih.*

*Martinak Jožef, c. k. sodnik v Lašicah.
 Armbruster Dragutin, trg. pom. v Lašicah.
 Frelih Matej, župnik v Lašicah.
 Grjolj Lovro, župnik pri sv. Gregorji.
 Hočevar Matija, c. k. poštar v Lašicah.
 Jan Primož, župnik na Robu,

Jaklič Josip, posestnik v Vidmu.
 Karlin Janez, kaplan v Lašicah.
 Lotrič Leo, kaplan v Dobrepoljah.
 Kočevar Matija, trg. Pod-Turjakom.
 Kosec Jernej, župnik v Turjaku.
 Lotrič Leop., kaplan v Dobrepoljah.
 Murgelj, Julij, c. k. adjunkt v Lašicah.
 Pavčič Jožef, nadučitelj v Lašicah.
 Štev. 14.

15. Dekanija Vrhnika. — a) *Poverjenik: Šlibar Martin.*

*Kotnik France, posest. na Vrhniki.
 *Markič Matej, župnik v Logatecu.
 *Šlibar Martin, dekan na Vrhniki.
 Belar Josip, župnik v Hotederšici.
 Belec Janez, kaplan v Logatecu.
 Borštnik France, profesor (knjige v Borovnico št. 8.)
 Borštnik Janez, posestnik v Doléh.
 Dolinar France, administr. v Horjulu.
 Hočevar Anton, župnik v Šent-Joštu.
 Jelovešek Gabriel, trgovec na Vrhniki.
 Jugovec Anton, župnik v Borovnici.
 Justin Blaž, provizor v Črnem Vrhu.
 Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtjih.
 Lavrič Jožef, duh. v pok. v Zaplani.

Levičnik Valentin, c. k. davkarski nadzornik v Logatecu.
 Levstik Vinc., nadučit. na Vrhniki.
 Mandelc Anton, kaplan v Preserji.
 Papler Fr., nadučitelj v Borovnici.
 Pipan Andrej, kaplan v Polh. Gradu.
 Pleško Drag., c. k. okrajni sodnik na Vrhniki.
 Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
 Rott Gothard, kaplan v Logatecu.
 Rozman Jurij, župnik v Rakitni.
 Vidmar Matej, župnik v Rovtjih.
 Vónča Anton, duh, pastir v Belkah.
 Zdražba Janez, kaplan na Vrhniki.
 Žitnik Dragutin v Borovnici.
 Štev. 27.

16. Dekanija Idrija. — a) *Poverjenik: Valentin Treven.*

*Občina mestna v Idriji.
 *Vidmar Jožef, župnik v Žiréh.
 Demšar Janez, administrator na Ledinah.
 Eržen France, kaplan v Spodnji Idriji.
 Grbec Ljndevid, dr., rudarski zdravnik v pok. in ces. svetov. v Idriji.
 Horvat Miha, župnik v Sp. Idriji.
 Inglič Jakob, nadučitelj in ravnatelj rudarske šole v Idriji.
 Juvan Janez, beneficijant in glavne šole katehet v Idriji.

Klobus Valentin, admin. na Vojskem.
 Kogej Jožef, dekan v Idriji.
 Leskovec Boštjan, posest. in župan v Spodnji Idriji.
 Lipold Marka Vincencij, c. k. rudn. predstojnik in viši svetnik v Idriji.
 Pivek Janez, admin. v Zavracu.
 Stranecky Jožef, trgovec v Idriji.
 Treven Valentin, trgovec in župan v Idriji.
 Urbas Leopold, ces. kr. topilnični oskrb. v pokoji v Idriji.
 Štev. 16.

b) *Poverjenik: Domicelj Anton.*

*Svetličič Fr., župnik v Godoviču.
 Čitalnica v Črnem Vrhu.
 Domicelj Ant., vikarij v Črnem Vrhu.
 Gostiša Jož., kmet. fant v Črnem Vrhu.
 Majnik Miha, kmet v Črnem Vrhu.

Mikuš France, rokodelski umetnik v
 Zadlogah.
 Plešnar Anton, župan v Črnem Vrhu.
 Volk Josip, učitelj v Črnem Vrhu.
 Štev. 8.

17. Dekanija Cerknica. — a) *Poverjenik: Anton Krašovec.*

*Obreza Adolf, pos. v Cerknici.
 Jan Šimen, župnik pri sv. Trojici
 nad Cerknico.
 Klinar France, učitelj v Šent-Vidu.
 Koželj Mih., kaplan v Cerknici.

Krašovec Ant., posest. in cerkniški
 župan v Dolenji vasi.
 Oblak Janez, dekan v Cerknici.
 Žerovnik Tomaž, župnik v Graho-
 vem. Štev. 7.

b) *Poverjenik: Jakob Vilar.*

*Kaplenek Jan., župnik na Oblokah.
 Končnik Dav., kaplan v Starem trgu.
 Lenček Blaž, župnik v Starem trgu.
 Mandele Iv., nadučit. v Starem trgu.
 Prijatelj Mat., kaplan na Oblokah.

Schweiger Martin, zdravnik in župan
 v Starem trgu.
 Vilar Jak., trg. v Pudobu pri Ložu.
 Volčič Jurij, c. k. pristav v Ložu.
 Štev. 8.

c) *Poverjenik: France Rihar.*

Bernard Val., farni nam. v Studenem.
 Blažon Jakob, posestnik v Planini.
 Dolenc Jožef, posestnik v Planini.
 Jeršan Anton, posestnik na Uncu.
 Klemenec France, župnik na Uncu.
 Koren Miroslav, posestnik v Planini.
 Kovšča France, posestnik v Planini.

Lavrič Jurij, posestnik na Rakeku.
 Poženel Ivan, učitelj na Uncu.
 Rihar France, župnik v Planini.
 Rihar Anton, duhovni pomočnik v
 Planini.
 Sebenicherjeva Matilda na Rakeku.
 Štev. 12.

18. Dekanija Postojina. — *Poverjenik: Janez Hofstetter.*

*Globočnik Anton, c. k. predstojnik.
 *Kržič Gregor, c. k. okrajni sodnik v
 Senožečah.
 *Občina v Razdrtem.
 *Razpet Martin, dr., c. k. okrajni
 zdravnik v Postojini.
 *Sajevic Janez, župnik v Slavini.
 Bezljak Pavel, c. k. notar v Postojini.
 Čadež Janez, eksposit v Matenji vasi.
 Čitalnica v Postojini.
 Dekleva France, trgovec v Slavini.
 Ditrih Ant., pekovski sin v Postojni.
 Fettih Frankheim Anton, župnik v
 Vremah.

Kavčič Hinko, posest. v Razdrtem.
 Kraigher Peter, posestnik v Hrašah.
 Okorn Ignacij, župnik v Senožečah.
 Pož Dragotin, davkarski kontrolor v
 Postojini.
 Skvarča Janez, kaplan v Slavini.
 Šolska knjižnica v Truji.
 Sterbenec Jurij, dr. prava, župnik v
 Hrenovicah.
 Vončina Josip, c. k. uradnik v Po-
 stojini.
 Zelen Jožef, posestnik v Senožečah.
 Štev. 20.

19. Dekanija Trnovo. — *Poverjenik: Damijan Pavlič.*

- *Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
 *Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
 *Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
 *Jenko Skender, trgovec v Trnovem.
 *Ličan Skender, trgovec v Trnovem.
 *Štrucelj Jurij, c. k. sodnik v Bistrici.
 Bilec Jan., duh. v pok. v Trnovem.
 Kacin Anton, kaplan v Trnovem.
 Legan France, kurat v Nadanjem-selu.
 Legat Andrej, učitelj v Suhorji.
 Lukavec Jožef, kurat v Suhorji.
 Mežnar Jožef, posestnik v Harijah.
 M sel Josip, učitelj v Podstenji.
 Pavlič Damijan, vikarij v Zagorji.
 Ponikvar Anton, župnik v Knežaku.
 Požar Anton, učitelj v Knežaku.
 Satran Anton, gozdni uradnik v Mašunu.
 Torkar Matija, župnik v Košani.
 Valenčič Meta, posestnica v Trnovem.
 Zarnik Martin, učitelj v Trnovem.
 Žnidaršič Jakob, prof. v Premu.
 Žgur Anton, kaplan v Trnovem.
 Štev. 22.

20. Dekanija Vipava. — *Poverjenik: Jurij Grabrijan.*

- *Erjavce Matija, vikarij v Šturijah.
 *Grabrijan Jurij, kan. in dekan v Vipavi.
 *Hiti Luka, kurat v Ustji.
 *Kavčič France, posest. v Šent-Vidu.
 *Koder Matej, kurat v Slapu.
 Adlešič Jurij, nadučitelj v Vipavi.
 Bric Janez, c. k. okrajni sodnik.
 Bukvarnica učiteljska v Vipavi.
 Čitalnica kmetijska v Poddragi.
 Čitalnica narodna v Vipavi.
 Ditrih Andrej, kupčevalec v Vipavi.
 Francelj Štefan, učitelj v Šent-Vidu.
 Ganter Jakob, učitelj na Planini.
 Habè Jože na Gočah.
 Hiti Simon, učitelj na Slapu.
 Hladnik Janez, benef. v Lozicah.
 Janža Ivan, kurat v Podvelbu.
 Kete Jožef, strojar v Vipavi.
 Košir Jakob, vikarij v Šent-Vidu.
 Lekan Janez, posestnik v Vipavi.
 Lušin Anton, kurat v Podkrajji.
 Mercina, učitelj v Vipavi.
 Malnaršič Jožef, duh. v pokoji.
 Pečar Janez, kurat v Vrhpolji.
 Račič Alojzij, učitelj v Vipavi.
 Silvester France, pek.
 Šapla Anton v Vipavi.
 Šola vinorejska na Slapu.
 Šraj Valentin, kurat v Poddragi.
 Uršič Anton, posestnik v Vipavi.
 Vidrih Anton, posestnik v Vipavi.
 Žepič Franjo, prof. na gospodarski šoli na Slapu.
 Žgur Anton, posestnik v Poddragi.
 Štev. 33.

Štev. udov v ljublj. škofiji:	ustanovnikov . . .	182
	letnikov . . .	730
	Skupaj . . .	912

II. Lavantinska škofija.

I. Dekanija Maribor. — *Poverjenik: Janez Majciger.*

- *Čitalnica narodna.
 *Dominkuš Ferko, dr., odvetnik.
 *Gregorec Lavoslav, dr., profesor bogoslovja.

- *Knjižnica gimnazijska.
 *Knjižnica semeniška.
 *Kosar Franjo, kanonik.
 *Kovačič Martin, sem. podravnatelj in profesor bogoslovja.
 *Majciger Janez, c. k. gimn. prof.
 *Modrinjak Matija, korar.
 *Ogradi France, špiritual v sem.
 *Rapoc France, c. k. bilježnik.
 *Skuhala Janez, profesor bogosl.
 *Sorglechner Josip, župnik pri Dev. Mariji v puščavi.
 *Srnce Janko, dr., odvetnik.
 *Valenčak Martin, c. k. profesor.
 *Vučnik Franjo, nadučitelj v pokoji v Selnici.
 *Zmazek Fr., kaplan pri sv. Petru.
 *Zorčič France, stolni prošt.
 Babnik Janko.
 Borsečnik Antonij, predmestni kapl. v Mariboru.
 Bračko Mihael, kaplan pri sv. Križu.
 Bralno društvo v Rušah.
 Brdajs Davorin, trgovec.
 Brelih France, prof. više realke.
 Dečko Janko.
 Feuš, duhovnik.
 Ferik Feliks, dr., zdravnik.
 Flek Jožef, stolni vikar.
 Gabere Davorin, bogoslovec.
 Glaučnik Jernej, dr., odv. koncip.
 Groskopf M., žup. v pok. v Selnici.
 Haubenreich Alojzij, kaplan pri sv. Petru pod Mariborom.
 Herg Lovro, župnik v Lembahu.
 Heržič Jožef, stolni kaplan.
 Hirti Franjo, stolni in mestni kaplan.
 Jazbec Anton, župnik pri gornji sv. Kungoti.
- Jentl Bernard, trgovec.
 Kocmut Janez, nadučitelj v Rušah.
 Koren Matija, župnik v Selnici.
 Koser Makso, dr., koncip.
 Košar Matej, župnik.
 Lavtar Luka, prof. na c. k. učitelj. izobraževalnici.
 Lednik Anton, kaplan v Rušah.
 Miklošič Ivan, učit. na c. k. učitelj. izobraževalnici.
 Modrinjak, dr., zdravnik.
 Morič Maks, trgovec.
 Murko Matija.
 Napotnik Miha, bogoslovec.
 Nerad Miha, učitelj v Št. Petru pri Mariboru.
 Orozel Janez, dr., odvetn. v Mariboru.
 Pajek Janko, profesor in posestnik tiskarnice.
 Pajek Jožef, dr., gimn. profesor.
 Pečko Jakob, dr., odvet. koncip.
 Pernavsel Štefan, župnik v Kamici.
 Praprotnik France, učit. v Lembahu.
 Purgaj Jakob, c. k. gimn. profesor v Mariboru.
 Robič Fr., učit. na c. k. uč. izobraževalnici in okr. šolski nadzornik.
 Rošker France, nadučitelj v Lembahu.
 Šijanec Alojzij, kaplan v Selnici.
 Šijanec Anton, kaplan v Lembahu.
 Šrol France, župnik v Svičini.
 Šoštaršič Ferdinand, bogoslovec.
 Tomažič Ognj., kovač v Smolniku.
 Zemljich Jožef, učitelj v pokoji.
 Žmavec Jurij, kaplan v Kamici.
 Žuža Janez, knezošk. tajnik in pridv. kaplan.

Štev. 66.

2. Dekanija Jarenina. — Poverjenik: Jožef Čuček.

- Čuček Jožef, dekan v Jarenini.
 Merčnik Anton, kaplan pri sv. Ilu.
 Repa France, župnik.
 Simonič Janez, kaplan v Jarenini.
- Slekovec Jožef, učitelj v Jarenini.
 Šerbela Jožef, cerkvenik v Jarenini.
 Wurzer Matija, župnik v Rušah.

Štev. 7.

3. Dekanija Brašlovče. — *Poverjenik: Anton Balon.*

- *Balon Anton, župnik na Vranskem. Gradišnik Luka, zdravnik na Vranskem.
 *Bohinec Jakob, dekan v Brašlovčah. Križnik Gašpar, čevljar v Motniku.
 *Šentak France, pos. na Vranskem. Okrajna uč. knjižnica na Vranskem.
 *Šventner Lov., trg. na Vranskem. Šorn Gašpar, župan v Grajski vasi.
 Čitalnica narodna na Vranskem. Štev. 9.

4. Dekanija Slovenska Bistrica. — *Poverjenik: Lovro Stepišnik.*

- *Hajšek Anton, župnik v Makovljah. Prešerin Janez, kaplan v Slovenski Bistrici.
 *Ratej France, dr., bilježnik v Slov. Bistrici. Stepišnik Lovro, posestnik in trgovec v Slov. Bistrici.
 Ceneč Gašpar, župnik v Črešnovcu. Šlamberger Anton, koncipijent v Okrajni učiteljski okraj. v Slovenski Bistrici. Ormožu.
 Žigart France, kmet v Šmartnem. Štev. 8.

5. Dekanija Celje. — *Poverjenik: Miha Žolgar.*

- *Arzenšek Matej, župnik pri sv. Pan- Bratanič Herman, trgovski pomočnik-kracu v Grižah. v Žavcu.
 *Čitalnica narodna v Celji. Brežnik France, c. k. prof. v Celji.
 *Janežič Jakob, rudninski posestnik Gaberšek Ivan, uradnik pri okraj. glavarstvu v Celji.
 *Jeraj Jožef, župnik in duh. sveto- Hausenbüchler Janez, tržan v Žavcu.
 valec v Žavcu. Hribovšek Dragutin, katehet mestne ljudske šole v Celji.
 *Kapus France, trgovec v Celji. Kožel Matej, not. koncip. v Celji.
 *Kočevar Št., dr., okr. zdravnik v Knjižnica gimnazijska v Celji.
 Celji. Krašan France, c. k. prof. v Celji.
 *Krušič Ivan, gimn. prof. v Celji. Kregar Boštjan, učitelj v Celjski okolici.
 *Lipold France, odv. koncip. v Celji. Matoh Josip, župnik v Galiciji.
 *Občina selska na Tebarjih. Miklavec Janez, učitelj v Celji.
 zPodružnica kmetijska v Celji. Miheljak Davorin, notar v Celji.
 *Sernec Josip, dr., odvetnik v Celji. Novak Bogoslav, avskultant v Celji.
 *Trafenik Franjo, župnik v Šent- Plešnik Miha, kaplan v Žavcu.
 Ilju (p. Wöllan). Potočnik Gustav, nadučitelj v Petrovčah.
 *Topljak Jos., posestnik v Celji. Presečnik Gregorij, kaplan v Galiciji.
 *Žuža Ivan, rud. posestn. v Grižah. Roblek France, tržanov sin v Žavcu.
 Ambrožič Blaž, c. k. šolski nad- Rupnik J., učitelj pod Prežinom.
 zornik v Celji.
 Bergman Mihael, dr. zdravništva v Žavcu.
 Bobisud Jakob, učitelj v Celji.

Širca Ernest, trgovec v Grižah.
 Širca Jožef, trgovec v Žavecu.
 Šola ljudska v Žavecu.
 Tarbauer Jos., dr. zdravništva v Celji.
 Vrečar Gašper, nadučitelj na Te-
 harjih.

Weiss Josip, učitelj v Celji.
 Zelenec Jože, župnik v pokoji v
 Celji.
 Žičkar Josip, kaplan v Celji.
 Žolgar Miha, c. k. gimn. prof. v Celji.
 Štev. 44.

6. Dekanija Dravsko polje. (P. Rača, Kranichsfeld).

a) Poverjenik: Rath France Ser.

*Stranjšak Martin, nadžupnik v Merkuš Anton, kaplan v Slivnici.
 Hočah. Rath France Ser., župnik v Frav-
 Črnko Jožef, kaplan v Fravhajmu. hajmu.
 Hren Anton, nadučitelj v Fravhajmu. Štev. 5.

b) Poverjenik: Antolič Ivan. (P. Neustift bei Pettau.)

Antolič Ivan, župnik na Ptuj. gori. Sket Martin, kaplan na Ptujski gori.
 Dovnik F., proviz. na Gornji Polskavi. Sparovec Andrej, župnik pri sv. Lo-
 Pezdevšek Dragotin, učit. v Slivnici. rencu. Štev. 5.

7. Dekanija Gornji grad. — a) Poverjenik: Potočnik Lovro.

*Potočnik Lovro, dekan v Gornjem Pustoslemšek Anton, pos. v Sušah.
 gradu. Sternad Anton, pos. v Novi Štifti.
 *Sternad Matija, župnik v Ljubnem. Tratnik Janez, kmet pri Novi Štifti.
 Hren Ivan, pos. v Gornjem Gradu. Štev. 7.
 Kramar Konstancij, pos. v Solčavi.

b) Poverjenik: Jožef Kotnik. (Pošta Mozirje. Prassberg.)

*Lipold Jožef, posestnik v Mozirji. Majer Franjo, zidarski mojster.
 Čitalnica v Mozirji. Majer, o. Hrisógon, frančiškan v
 Govedič Ivan, kaplan v Mozirji. Nazaretu.
 Goričar Anton, poštar v Mozirji. Pirš Josip, okr. tajnik v Mozirji.
 Jeraj Anton, posestnik na Rečici. Škoflek Jak., nadučitelj v Mozirji.
 Kotnik Josip, učitelj v Mozirji. Trčak Josip, posestnik.
 Krajnik o. Atanazij, frančiškan v Vošnjak Milan, trgovec.
 Nazaretu. Štev. 13.

8. Dekanija Št. Jurij na Šavnici. — Poverjenik: Davorin Napast.

*Šinko Božidar, župnik v Ljutomeru. Gomilšak Jožef, uradnik v Ljutomeru.
 Božič Anton, posestnik v Ljutomeru. Huber J. D., knjigar.
 Farkaš Janez, zdravnik v Ljutomeru. Jurinec Alojzij v Banovcih.

Kastel Janez, c. k. okrajni sodnik
v Ljutomeru.

Kralj Ivan, posestnik v Iljaševici.

Kukovec Ivan, posestnik.

Lorenčič Andrej, župnik pri Mali
nedelji.

Mravljak Anton, dr., odvetnik.

Napast Davorin, kaplan v Ljutomeru.

Rošker Fr., kaplan pri Mali nedelji.

Stuhec Marko, kaplan.

Štev. 14.

9. Dekanija Konjice. (Gonobiz.) — *Poverjenik: Dr. Jos. Ulaga.*

*Bezenšek Jurij, župnik v Čadramu.

*Knjižnica nadžupnijska.

*Kovač Jožef, krojač v Žrečah.

*Modic Janez, župnik v Tinjah.

*Škrbec Martin, kaplan v Čadramu.

*Ulaga Josip, dr., dekan v Konjicah.

*Vrlič France, župnik v Stranicah.

Erjavc Peter, župnik v Žrečah.

Geršak Vinc., župnik pri sv. Ku-
nigundi.

Globočnik Al., dr., sodn. pristav v
Konjicah.

Jaklič Dragotin, župnik v Spitaliču.

Mlakar Janez, kaplan v Konjicah.

Pintar Fr., župnik v Št. Jerneji.

Prus Anton, dr., odvetnik v Ko-
njicah.

Purgaj Oroslav, kaplan pri sv. Ku-
nigundi.

Smole Jaka, kaplan v Ločah.

Tribnik Karol, kaplan v Konjicah.

Virk Jožef, župnik pri sv. Duhu v
Ločah.

Voh Jernej, kaplan v Konjicah.

Vovšek Franjo, pristav pri c. k. sod-
nji v Konjicah. Štev. 20.

10. Dekanija Kozje. (Drachenburg.) — *Poverjenik: Janez Bosina.*

*Arnuš France, kaplan v Ulinji.

*Knjižnica učiteljska v Kozjem.

Bosina Jan., dekan v Kozjem.

Dobršek Mat., not. koncipijent v
Kozjem

Dvoršek Ant., župnik v Št. Vidu.

Hecl Avguštin, kaplan v Kozjem.

Janžek Edvard, kaplan v Podsredi.

Kukovič Avguštin, kaplan v Kozjem.

Lenart Janez, kaplan pri sv. Petru.

Marinka Jurij, župnik v Dobji.

Sredenešek Janez, župnik v Podče-
trtku.

Zabukovšek Iv., trgovec in posestnik
v Tuhelju.

Štev. 12.

II. Dekanija Laško. (Tüffer.) — *Poverjenik: Anton Žuža.*

*Vrečko Matej, žup. v Jurijkloštru.

*Žuža Anton, dekan v Laškem.

Böheim Jan., kaplan v Laškem.

Elsbacher Andrej, trg. v Laškem.

Frece Matija v Laškem.

Kolarič Jožef, župnik v Razborjih.

Ulrih France, c. k. notar v Laškem.

Zorman Božidar, učitelj v Jurij-
kloštru.

Štev. 8.

12. Dekanija Marnberg. — *Poverjenik: Švarec France.* (Hohenmauthen.)

Cocej Jernej, župnik v Remšniku.

Sparhagl Ivan, kurat pri sv. Osvaidu.

Švarec France, župnik na Muti.

Štev. 3.

13. Dekanija Nova cerkev. (P. Vojnik pri Celji.) —

Poverjenik: Franjo Juvančič.

*Kos Alojzij, župnik v Črešnjicah.
 Brezovnik Anton učitelj v Vojniku.
 Černoša Šimen, župnik v Črešnjicah.
 Dolinšek Blaž, župnik v Frankovljah.
 Fišer Anton, kaplan pri sv. Martinu.
 Gajšek Dragotin, župnik v Dobrni.
 Juvančič Franjo, čast. korar in dekan pri Novi cerkvi.
 Karba Matija, svečenik na Dobrni.
 Koderman Filip, učitelj v Frankovljah.

Kukovič Avguštin, kaplan v Vojniku.
 Labuh Martin, provizor pri sv. Joštu.
 Premozer Jožef, zasebnik v Vojniku.
 Pirkovič France, kaplan v Dobrovi.
 Potočnik Anton, kaplan v Vitanji.
 Presečnik Gregorij, kaplan v Vitanji.
 Smročnik France, kaplan v Vojniku.
 Zupančič Jakob, kaplan pri Novi cerkvi.

Štev. 17.

14. Dekanija Ptuj. — *Poverjenik: Lendovšek Miha.*

*Hrtiš o. Benko, minorit v Ptuji.
 *Kanceler o. Pavel, minorit v Ptuji.
 *Kukovec Jožef, župnik pri sv. Andreji.
 *Meško Jakob, župnik in dek. oskrb. pri sv. Lovrenciju.
 *Trstenjak Jakob, beneficijant v Ptuji.
 Aleksič o. Fidelij, guardijan v Ptuji.
 Bauman Vinko, kaplan v Ptuji.
 Drozeg Anton, kaplan pri sv. Marjeti.
 Frk Matija, beneficijant v Ptuji.
 Glowacki Julij, profesor v Ptuji.
 Gregorič Alojzij, dr., odvetnik v Ptuji.
 Horvat Jož, nadučitelj pri sv. Urbanu.
 Hubad France, profesor v Ptuji.
 Kolenko Martin, kaplan v Ptuji.
 Kranjec France, župn. pri sv. Marjeti.

Lendovšek Mihael, vikarij v Ptuji.
 Lorber Miroslav, koncipijent v Ptuji.
 Lorenčič Andr., kaplan pri sv. Janezu.
 Mikuž Raf., c. k. davk. pristav v Ptuji.
 Simonič J. N., župnik pri sv. Janžu na Dravskem polju.
 Sinko Jožef, kaplan v Ptuji.
 Slanič France, župnik.
 Srnec Alojzij, učitelj pri sv. Andražu.
 Strah Jurij, kmet pri sv. Andražu.
 Šalamun o. Klemen, minorit v Ptuji.
 Šuta Franjo v Ptuji.
 Učiteljska okrajna knjižnica v Ptuji.
 Vuk Andrej, župnik v Hajdini.
 Žitek Jože, profesor na realni gimnaziji v Ptuji.

Štev. 29.

15. Dekanija Rogatec. — *Poverjenik: Anton Frelih.*

*Lapuh Martin, kaplan v Rogatecu.
 *Orač, nadzornik v Rogatecu.
 *Sovič Josip, župnik v Stopercah.
 *Stanjko A., župnik v Stopercah.
 *Vraz Janez, kaplan v Rogatecu.
 Frelih Anton, župnik pri sv. Križu na Kisli vodi.

Jan France, kaplan v Kostrivnici.
 Jarec Val., župnik pri sv. Florijanu.
 Kristan Anton, učitelj pri sv. Petru.
 Krušič Jakob, kaplan pri sv. Križu poleg Slatine.
 Levičnik Vojteh, c. k. okrajni sodnik v Rogatecu.

Obran Lovro, kaplan pri sv. Emi.
Slatinšek Anton, kaplan pri sv. Križu
polec Slatine.
Sabot Jurij, župnik pri sv. Roku.

Stramič France, c. k. davk. uradnik
v Rogateu.
Tamšič Valentin, kaplan v Žetalih.
Žurman Janez, pos. pri sv. Trojici.
Štev. 17.

16. Dekanija Šaleška dolina. (P. Celje.) — *Poverjenik:*
dr. Janez Lipold.

*Lipold Janez, dr., župnik v Šmart-
nem.
*Trafenik Franjo, dekan pri sv. Ilju.
Bevec Miha, kmet v Oržmirji.
Fekonja Andrej, kaplan v Šoštanji.

Hojšek Jožef, kaplan v Skalah.
Ostrožnik Anton, kaplan v Skalah.
Skubic Franjo, zdravnik v Melenji.
Slošek Jakob v Oržmirji.
Stiplovšek Val., kaplan v Skalah.
Štev. 9.

17. Dekanija Šmarje. — a) *Poverjenik: Martin Ivanec.*

*Terstenjak Dav., župnik v Ponikvi.
*Uлага Jožef, župnik v Št. Vidu.
Cileršek Blaž, kaplan na Sladki gori.
Ivanec Martin, dekan v Šmarji.
Jurkovič Franjo, učitelj v Šmarji.

Lešnik Janez, trgovec v Šmarji.
Pajmon Anton, kaplan v Zibiki.
Rakoše Miha, provizor v Žusemu.
Skaza France, veliki posestnik v
Šmarji. Štev. 9.

b) *Poverjenik: Dr. Gustav Ipavec.* (P. St. Georgen a. d. Südbahn.)

*Hašnik Jožef, župnik pri sv. Jurju.
*Ipavec Gustav, dr., zdravnik pri sv.
Juriji.
Hernah Jožef, kaplan v Dramljah.
Jarec Valentin, učitelj pri sv. Jurju.
Monetti Matija, uradnik južne železn.

Šuc Jurij, župnik v Dramljah.
Šuster Balant, občinski tajnik pri
sv. Juriji.
Tanšek Miha, posestnik v Slivnici.
Veber Gašpar, posestnik v Lokarjah.
Štev. 9.

18. Dekanija sv. Lenarta v Slov. Goricah.

a) *Poverjenik: Dom. Čolnik.* (P. St. Leonhard.)

*Čolnik Dom., posest. na Drvanji.
Cajnko J., učitelj pri sv. Rupertu.
Čitalnica pri sv. Juriju.
Divjak Jožef, župnik pri sv. Ani.
Frk France, kaplan pri sv. Jakobu.
Gogala Jan., dr. in koncip. pri sv.
Lenartu.
Hošovnik Simon, nadučitelj pri sv.
Rupertu.

Ješovnik Šimen, nadučitelj pri sv.
Lenartu.
Jug Josip, dr. pri sv. Lenartu.
Kalšek Alojzij, koncip. pri sv. Le-
nartu.
Kocovan Vinko, mežnar pri sv. Ur-
banu.
Kos Maks, učitelj pri sv. Juriju.
Kramar Ivan, kaplan v Hollencku.

Kukovec Mir., posestnik na Vélki.
 Milošič Mih., župn. pri sv. Benediktu.
 Okrajna učit. bukvarnica pri sv. Lenartu.
 Perko Leop., podobar pri sv. Trojici.
 Polič o. Bonaventura, kapucin v Dalmaciji.
 Rajšp Matej, nadučit. pri sv. Juriju.
 Rojko France, kaplan pri sv. Benediktu.

Sadnik Rudolf, dr. zdravništva pri sv. Lenartu.
 Samostan frančiškanski pri sv. Trojici.
 Skalmič Jakob, učitelj pri sv. Benediktu.
 Vidovič Ant., nadučitelj pri sv. Benediktu.
 Weigl Janez, učitelj pri sv. Trojici.
 Zadravec Jožef, kaplan pri sv. Rupertu. Štev. 26.

b) Poverjenik; Jurij Cobelj. (P. Radkersburg.)

*Jančar France, duhoven pri sv. Petru.
 *Simončič Jan. Al., kaplan pri sv. Petru.
 Barovnjak Jožef, župnik v Čankovi.
 Cobelj Jurij, kaplan pri sv. Petru pri Radgoni.
 Dominkuš Jurij, učit. pri sv. Petru.

Gregorič Janko, organist v Radgoni.
 Murkovič Janko, učitelj v Belotincih.
 Niederdorfer Marko, kaplan v Apačah.
 Pajtler Jakob, kaplan v Radgoni.
 Vitmajar Karol, kaplan v Radgoni.
 Zemljič Štefan, župnik v D. Siniku.
 Žižek Marko, župnik v Belotincih. Štev. 12.

19. Dekanija Vélka nedelja. — *Poverjenik: Anton Jesih.*

(P. Friedau.)

*Knjižnica učit. okraja v Ormožu.
 *Majhenič Gašpar, župnik pri sv. Nikolaji.
 *Petovar Ivan, dr., odv. v Ormožu.
 Fric Matijaš, dekan pri Vélki nedelji.
 Goričan Ferko, usnjar pri Vélki nedelji.
 Grajšak Ivan, dr., notar v Ormožu.
 Grajšek Janez, župnik v Svetinjah.
 Horvat Božidar, krojač v Ormožu.
 Jesih Anton v Ormožu.
 Jurša Ivan, učitelj v Ormožu.
 Kelemina Matjaš, kaplan pri Vélki nedelji.
 Kosi Ivan, učitelj pri sv. Lenartu.
 Kotnik France, posestnik v Ormožu.

Kovačič Štefan, učitelj v Središču.
 Magdič Anton, dr. med. v Ormožu.
 Mavčič Jožef, župn. pri sv. Tomažu.
 Repič Mart., učitelj pri sv. Nikolaji.
 Slekovec Matej, kaplan v Središču.
 Sova Blaž, posestnik v Ormožu.
 Stuhec Ant., učit. pri sv. Bolfanku.
 Suhač Anton, kaplan pri Vélki nedelji.
 Šporn Jožef, župnik v Ormožu.
 Švinger Albin, župnik v Središču.
 Toplak Fr., župnik pri sv. Lenartu.
 Trampuš J., župnik pri sv. Bolfanku.
 Vihar Filip, kaplan v Ormožu.
 Žinko Josip, učitelj v Središču. Štev. 27.

20. Dekanija Stari trg (Slov. Gradec.) — *Poverjenik: Janez Šribar.*

*Šribar Janez, župnik v Pamečah.
 *Šuc Jožef, dr., bogosl. v Sl. Gradcu.

Abram Anton, c. k. davk. nadzornik v Slov. Gradcu.

Barle Jožef, nadučitelj v Sl. Gradcu.
 Jan Ferdinand, župnik v Šmiklavžu.
 Klavžar Fr., župnik v St. Ilu.
 Nedeljko Ivan, kaplan v Šmartnu.
 Ogrinec Viljem, c. k. sodn. adjunkt
 v Slov. Gradcu.
 Potočnik Ant., kaplan v Starem trgu.
 Pustinec Anton, mlinar v Št. Vidu.

Sever Jožef, župnik v Podgorji pri
 Slov. Gradcu.
 Vivod Jan., gostilničar pri sv. Flor-
 janu.
 Vrečko France, učitelj v Slovenjem
 Gradcu.
 Walter Franjo, župnik pri sv. Vidu.
 Štev. 14.

21. Dekanija Brežice. — *Poverjenik: Ivan Tanšek.* (P. Brežice.)

*Repič Andrej, župnik v Kapelah.
 *Knjižnica učiteljska v Brežicah.
 *Lenček Alojzij, pos. na Blanici.
 *Mikuš Franjo, dekan v Brežicah.
 *Razlag Radoslav, dr., odvetnik v
 Brežicah.
 *Ripšal Dragotin Ferd., župnik v
 Vidmu.
 *Slomšek Janez, župnik pri sv. Le-
 nartu v Zabukovji.
 *Srebre Gvido, dr., odvetnik v Bre-
 žicah.
 Boštjančič Ivan, učitelj na Blanici.
 Bregant Jurij, učitelj v Zdolah.
 Cerjak Franjo, posestnik v Rajhen-
 burgu.
 Hlebec o. Bogomir, gvardijan v Bre-
 žicah.
 Jamšek Franjo, nadučitelj v Rajhen-
 bergu.

Janežič Janez, posest. v Brežicah.
 Janžekovič Lovro, kaplan v Rajhen-
 burgu.
 Jozek Ljudevit, c. k. okrajni glavlar
 v Brežicah.
 Kavčič Jakob, knjigovodja v Bre-
 žicah.
 Kunstič Ivan, učitelj v Sevnici.
 Muren o. Teodorik, frančiškan v Bre-
 žicah.
 Novotny Emanuel, c. k. okr. sodnik
 v Brežicah.
 Poljanec Jožef, učitelj v Brežicah.
 Ramor Ferdinand, župnik v Pišecah.
 Schöpf Dragotin, frančiškan v Bre-
 žicah.
 Tanšek Ivan, koncip. in posestnik.
 Učiteljska knjižnica v Sevnici.
 Večaj Jožef, učitelj pri sv. Antonu.
 Štev. 26.

22. Dekanija Vozenica. — *Poverjenik: Luka Držičnik.*

(P. Fresen-Reifnig, Kärntner-Bahn.)

*Držičnik Luka, župan v Janževem
 Vrh.
 *Mráz Tomaž, župnik pri sv. Lov-
 renciju v Vuhrodu.
 Globočnik Maks, župnik v Ribnici.
 Kreft Alojzij, kaplan v Vozenici.
 Medved Jakob v Lehni.

Meško Martin, duhovnik.
 Miklavc J., gostilničar v Ribnici.
 Miklavc Peter v Ribnici.
 Stopajnik Jurij v Janžev. vrhu.
 Šola Ribniška.
 Vamlek Valentin v Ribnici.
 Štev. 11.

23. Dekanija Zavrče. — *Poverjenik: Božidar Raič.* (P. St. Barbara. b. Ankenstein)

*Mlinarič J., župnik v Leskovcu.
 (P. Ptuj.)

*Raič Božidar, župnik pri sv. Barbari.
 *Rajsinger Fr., pos. in trg. v Dobravi.

- *Sovič Aleks., župn. pri sv. Trojici. Kornfeld Edm., kaplan v Halozah.
 *Trampuš Ivan, dekan v Zavrčah. Pignar France, kaplan v Zavrčah.
 Štev. 7.

Sv. Martin na Paki (P. Schönstein).

Jurče J., kaplan.

Kocmut Janez, učitelj.

Število udov v lavant. škofiji: ustanovnikov . . .	93
letnikov	343
Skupaj	436

III. Krška škofija.

I. Dekanija Celovec. — *Poverjenik: Šimen Janežič.*

- | | |
|---|---|
| *Čitalnica slovanska. | Janežič Valentin, dr., polkovni zdravnik. |
| *Einspieler Andrej, realkin profesor in deželni poslanec. | Ljutman Matej, bogoslovec. |
| *Janežič Evgen, sin † g. Antona Janežiča, profesorja. | Sv. Mohor, družba (v zameno). |
| Alijančič And., stolni dekan in korar. | Pesjak Franjo, trg. opravnik. |
| Ambrož Matija, župnik v Svečah. | Podobnik F., učitelj v Švečah. |
| Božič Valentin, župnik v Pokerčah. | Poljak Gvido, bank. pooblastnik. |
| Breznik Jožef, c. k. finančni viši nadzornik v Celovcu. | Rossbacher Bernard, trgovec. |
| Čare Peter, župnik v Porečah. | Rup France, pridigar pri glavni fari v Celovcu. |
| Einspieler Lamb., konz. sv. in knezoškof. tajnik. | Šašel Martin, duh. svetovalec. |
| Jaklič Anton, bogoslovec v Celovcu. | Wieser Andrej, stolni kaplan v Celovcu. |
| Janežič Jožef, posestnik v Lešah. | Zupan Josip, tajnik grof. Eggerjeve. |
| Janežič Šimon, poročnik v pokoji. | Štev. 23. |

2. Dekanija Belak.

- | | | |
|--|--------------------|----------|
| Pintar Peter, Zelanov na Strmiču. | Vuti Matija, kmet. | Štev. 3. |
| Stöckl Simon, župnik v Št. Lenartu.
(P. Arnoldstein.) | | |

3. Dekanija Doberlaves. (Eberndorf.) — *Poverjenik: Štefan Vrankar.* (P. Oberseeland.)

- | | |
|--|--------------------------------------|
| *Šervicelj Matej, župnik pri sv. Kocijanu. | Božič Ivan, duhoven v Koriteh. |
| | Muden Simon, župnik v Železni Kapli. |

- Muri Anzelm, kupčevalec z lesom pri sv. Ožbaltu na Jezeru. (P. Oberseeland.)
 Muri Peter, posestnik na Jezeru.
 Pušel Tomaž, rokodelc v Priblavesi.
 Roblek Ožbalt, posestnik na Jezeru.
- Sajovec Josip, posestnik v Labudski dolini.
 Šenk Jurij, srenjski pisar na Jezeru.
 Vrankar Štefan, župnik pri sv. Ožboltu.
- Štev. 10.

4. Lješe. (P. Prevali. — *Poverjenik: Ivan Gostenčnik.*

- Ellmeyer Gašpar, posest. v Lješah.
 Gostenčnik Ivan, trg. v Lješah.
- Lipold Marko, rud. urad. v Lješah.
- Štev. 3.

5. Dekanija Pliberk. (Bleiburg.)

- Bergmann Val., župnik pri Fari.
 Jerman Jurij, kaplan pri Fari.
 Kolenik Valentin, kmet v Pliberci.
 Kulterer Jurij, advokat v Pliberku.
- Lakner Janez, župnik v Koprivnici.
 Leskovar Josip, župnik v Svabeku.
- Štev. 5.

6. Sv. Pavel. — *Poverjenik: Pirec o. Franjo Sal.*

- *Pirec o. Franjo Sal., predstojnik gimn. konvikta.
 Mlakar p. Maksim., samost. dohodničar.
- Venedig p. Herman, gimnazijski profesor.
- Štev. 3.

7. Dekanija Tinje. (Tainah, pošta Velikovec.)

- Hutter Ivan, kaplan v Tinjah.
 Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
- Štev. 2.

8. Dekanija Velikovec.

- Kikelj Tomaž, župnik na Rudi. (Ruden.)
 Krofč Mihael, župnik.
- Štev. 2.

9. Dekanija Ziljska dolina. — *Poverjenik: Dr. Jernej Levičnik.*

- Levičnik Jernej, dr., dekan pri sv. Mohoru.
 Štebal Davorin, duhoven v Čačah.
 Šuster Janko, farni oskrbnik v Borljah.
- Vavtižar Luka, župnik v Ziljski Bistrici.
 Vigele Ferdo, posestnik v Ziljski Bistrici.
 Vilčnik Gašpar, učitelj v Gorjah.
- Štev. 6.

10. Dekanija Zgornji Rož. (P. Velden, Kärnten.) *Poverjenik: Val. Lesjak.*

- Knaflič Radoslav, kaplan pri Št. Jakobu.
 Lesjak Valentin, župnik v Dvoru.
 Lipič Janez, mlinar v Dulah.

Marinič Janez, župnik v Lipi. Sumper Janez, župnik v Skočidolu.
 Oblak Anton, župnik v Gozdanjih. Weiss Peter, kmet v Dvoru.
 Štev. 7.

II. Dekanija Spodnji Rož. — Poverjenik: Janez Godec.

Colarič Franjo, orglar v Glinjah. Sablačan Lovro, krčmar in štacunar.
 Godec Janez, župnik v Glinjah. Štev. 3.

12. Savodnje (Gmünd). — *Hraševce France, okr. načelnik.

13. Žabnice (na Koroškem).

Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah. Wieser Janez, župnik na Pontablu.
 Štev. 2.

Število udov v Krški škofiji: ustanovnikov	. 6
letnikov	. . . 64
Skupaj	. 70

IV. Goriška nadškofija.

I. Gorica in njena okolica. — Poverjenik: Andrej Marušič.

*Golmayr Andrej, dr., knez in nadškof.	Cibič Anton, dekan v Črnicah.
*Bensa Štefan, kanonik.	Čebular Jakob, c. k. profesor više realke.
*Budal Bernard, stud. viših šol.	Črv Anton, vikar v Brdih pri Gorici.
*Grča Blaž, kaplan v Čepovanu.	Erjavec Franjo, c. k. profesor više realke.
*Jakopič Josip, dr.	Faganelj Štefan, kaplan v Renčah.
*C. k. knjižnica študijska.	Ferfilja Franjo, trgovski upravnik.
*Kocijancič Štefan, bogosl. profesor in častni kanonik.	Fister o. Pacifik, frančiškan.
*Knjižnica cent. bogosl. semenišča.	Fon Jakob, mašnik v bog. semenišči.
*Marušič Andrej, gimn. profesor.	Gabrijelčič J., dr., bogoslovski prof.
*Solkanska čitalnica (plač. Solkanski Andrej.)	Gerbec Ivan, kaplan v Mirnu.
*Tonkli Josip, dr., advokat.	Gregorčič Anton, vikar pri sv. Florijanu pri Gorici.
*Vales Marko, vikar v Oseku.	Goljevšček France, kaplan v Biljani.
Baje Anton, učitelj v Renčah.	Goljevšček Alojzij.
Balič Josip, bogoslovec.	Hafner Franjo, gimn. prof.
Benko Jakob, učitelj v Savodnjah.	Hribar Anton, učitelj na vladnici.
Bregar o. Albin, frančiškan.	Jarec Ivan, kaplan v Boveu.

Jeglič Andrej, vodja dež. račun. v Gorici.

Jug Anton, kaplan v Prvačini.

Jug Tomaž, učitelj v Solkanu.

Kafol Štefan, častni kanonik in nadškof. kancelar.

Knjižnica učiteljska goriške okolice.

Knjižnica više gimnazije.

Knjižnica više realke.

Kodelja Josip, kaplan v Dornbergu.

Komel Mih., c. k. srednje-šolske pripravljavnice učitelj.

Kumar Val., učitelj na c. k. vadnici.

Lašič France, posestnik v Renčah.

Lazar Mat., gimn. prof.

Lukežič Janez, vikarij v Gabrijah pri Mirnu.

Mahnich Anton, prefekt v mladenšnici kn. nadškofovi.

Mašera Jožef, vikarij v Št. Mavru.

Moc Jožef, prof. na učit. izobraževališču.

Nanut Antonin, duhoven v Gorici.

Pahor Anton, kaplan na Srpenici.

Pavletič Andrej, vodja gluhozemov.

Pavletič Jožef, vikarij v Cerovem.

Pečenko Andrej, kaplan v Biljah.

Perko Andrej, živinski zdravnik v Gorici.

Povše Franjo, profesor in voditelj kmet. šole.

Premerl Ljud., železnični voditelj in uradnik.

Rojic Aleksij, dr., zdravnik.

Rudež Anton, učitelj gluhozemih.

Rutar Lovro, ravnatelj na sv. Gori.

Semenišče mladenško, knezoškof.

Šavnik Anton, posestnik v Biljah.

Škrabec o. Stanislav, frančiškan.

Štrekelj Karol.

Tonkli Nikolaj, dr., advok. kandidat.

Urbančič Lovro, profesor v Gorici.

Velikonja Josip, spovedn. na sv. Gori.

Vidic France, kaplan v Gorici.

Vodopivec France, c. k. profesor in okr. šol. nadzornik.

Zavadlav France, posestnik v Šent-Andrežu. Štev. 69.

2. Dekanija Bovec. — Poverjenik: Kobal Peter.

Ceket Franjo, kaplan v Srpenici.

Grželj Ivan, učitelj v Srpenici.

Hoban Josip, nadučitelj v Bovecu.

Kenda Anton, krčmar v Boven.

Kobal Peter, dekan v Bovecu.

Kurinčič Janez, kaplan v Srpenici.

Leban Andrej, previdnik v Soči.

Likar Janez, kaplan v Vojskem.

Sorč Alojzij, posestnik v Bovecu.

Stres Anton, učitelj v Bovecu.

Žagar Andrej, posest. v Srpenici.

Žagar Franjo, posest. v Srpenici. Štev. 12.

3. Dekanija Cirkno. — Poverjenik: Josip Jeram. (P. Kirchlein.)

Harmel Adolf, župnik v Šebretjih.

Hovar France, župnik na Senviški gori.

Jeram Josip, dekan v Cirknem.

Jereb Joahim, kurat v Jagerščah.

Seljak Anton, vikarij v Novakah.

Sitar France, župnik na Bukovem.

Starman Štefan, vikarij v Orehku.

Širca Janez, nadučitelj v Cirknem.

Wester Janez, vikarij v Otaležu.

Štev. 9.

4. Dekanija Črnice. (P. Ajdovščina.) — Poverjenik: Šimen Gaberšček.

*„Edinost“, društvo.

Ballogh, bratje, v Ajdovščini.

Faveti Anton, posestnik v Skriljah.

Gabršček Šimen, prov. v Ajdovščini.

Logar Jakob, župnik pri sv. Križu. Samostan kapucinski pri sv. Križu.
 Poljšak Alfonz, kapl. pri sv. Križu. Setničar Jakob, nadučit. v Ajdovščini.
 Kerkoč Štefan, vikarij v Lokavecu. Vodopivec Janez, trgovec v Kamnji.
 Rjavec Blaž, župnik v Batujah. Štev. 12.
 Rustja Fraujo, posestnik v Skrilih.

5. Devin. (P. Nabrežina.) — Valentinčič Štefan, kaplan v Devinu.

6. Gradiška. — Bizjak Jakob, duh. oskrbnik v kaznilnici (Gradisca).

7. Dekanija Kobarid.

Bandel Blaž, kaplan v Kobaridu. Milek Dragojila, učiteljica v Kobaridu.
 Carli Srečko, nadučitelj v Kobaridu. Peternel Jurij, vikarij v Borjani.
 Črv Jan. Nep., vikarij na Sedlu. Podreka Jožef, župnik v Breginji.
 Dominko Franjo, učitelj in ravnatelj pripravnic v Kobaridu. Slokar Janez, vikarij v Logéh.
 Jekše Andrej, dekan v Kobaridu. Strukelj Miha, vikarij v Trnovem.
 Mancini Anton, kaplan v Starem Selu. Štev. 11.

8. Dekanija Kanal.

*Wolf Ivan, župnik v Mirnu. Pavša Anton, duhovnik.
 Čerin Tomaž, vikarij v Avčah. Škočir Jožef, vikarij v Lomu.
 Čitalnica narodna v Kanalu. Škert Andrej, vikarij v Kalu.
 Domenič Ivan, učitelj v Desklah. Tomšič Jožef, vikarij v Levpi.
 Gaberšček Franjo, c. k. davkar v Kanal. Trpin Anton, vikarij v Zapotoku.
 Juh Janez, vikarij v Lokovecu. Ukmar Anton, vikarij Marija Celjski.
 Kodre Janez, kaplan v Kanalu. Vodopivec Vinko, učitelj v Ročinju.
 Kravanja Andrej, kaplan v Kanalu. Vogrič Janez, nadučitelj v Kanalu.
 Lisjak Andrej, dr., zdravnik v Kanalu. Vuga Andrej, vikarij v Ročinju.
 Lukančič Tomaž, učitelj v Gorenjem polji. Zega Miha, učitelj v Kanalu.
 Žnidaršič Andrej, vikarij na Banjšicah sv. Duha. Štev. 21.

9. Dekanija Komen. — Poverjenik: Gregorčič Šimen.

(P. Rihenberg pri Gorici.)

*Kavčič Josip, notar v Komenu. Hebat France, vikar v Voščici pri Komenu.
 Božič Anton, vikarij v Batah. Kodolja Josip, kaplan v Dornbergu.
 Doljak Jakob, župnik in dekan v Komenu. Kolavčič Jan., kaplan v Dornbergu.
 Ferfolja Josip, kaplan v Šmarijah (P. Ajdovščina.) Kramar Filip, župnik v Dornbergu.
 Gregorčič Šimen, kapl. v Rihenbergu. Križman Ignacij, učitelj v Dornbergu.
 Leban Franjo, kaplan v Komenu.

Ličen Janez, župan v Rihenbergu.
 Makuc Anton, vikarij v Kobilji glavi.
 Pečenko A., pos. sin v Rihenbergu.
 Pipan Jožef, vikarij na Vojščiči
 (P. Ajdovščina.)
 Polšak France, župan v Šmarijah.
 Poniž Ambrožij, učit. v Rihenbergu.
 Poniž Benedikt, c. k. okrajni šolski
 nadzornik v Koprju.

Rebek Anton, c. k. davkar v Komenu.
 Rudež Jožef, posestnik v Kobilji
 glavi.
 Sinigoj And., pos. sin v Dornbergu.
 Tomšič Fr., učitelj v Rihenbergu.
 Vuga Peter, kurat v Škrbini.
 Štev. 23.

10. Dekanija Tomin. — *Poverjenik: Kragelj Jožef.*

*Čitalnica narodna v Tominu.
 *Knjižnica okrajna učiteljska v To-
 minu.
 Budal Leop., c. k. sodnik v Tominu.
 Carli Alojz, župnik pri sv. Luciji.
 Devetak Gabrijel, zasebnik v To-
 minu.
 Gabršček Andrej, trg. v Tominu.
 Golja Jožef, vikar v Lomu.
 Ivančič Jožef, c. k. bilježnik v To-
 minu.
 Jež Franjo, bilježniški pisar.
 Kogoj Peter, učitelj in vodja.
 Kovačič Nace, pos. pri sv. Luciji.
 Kragelj Jožef, dekan v Tominu.
 Luznik France, vikar v Ročeh.
 Marinič France, duhovni pomočnik
 v Tominu.

Mlekuž Jožef, administr. v Nemškem
 Rntu.
 Pencin Dragotin, duh. v pokoji v
 Tominu.
 Pervanja Martin, vikar na Idriji pri
 Bači.
 Pipan Anton, vikarij v Kamnu.
 Pittamic Janez, dr., odv. pripravnik
 v Tominu.
 Premerstein pl. Janez, dr., c. k. bi-
 lježnik.
 Primožič Franjo, bilježn. pisar v
 Tominu.
 Skočir Jožef, vikarij v Lomu.
 Smrekar Franjo, vikar na Libušni.
 Urbančič Andrej, vikar na Pečinah.
 Volerič Valentin, učitelj na Liveku.
 Štev. 25.

Število udov v goriški nadškofiji: ustanovnikov .	17
letnikov . . .	167
Skupaj .	184

V. Tržaško-koperska škofija.

I. Trst in njegova okolica. — *a) Poverjenik: J. Dolinar.*

*Dobriča Jurij, dr., škof.
 *Bučar France, trgovec.
 *Cegnar Franjo, viši telegrafist.
 *Čitalnica narodna.
 *Fegec Franjo, c. k. namestnijski
 svetovalec.
 *Gorup Jožef, vel. trgovec.

*Kandernal France, gimn. profesor.
 *Kastelec France, trgovec.
 *Klodič Anton, c. k. deželni šolski
 nadzornik.
 *Komar Vekoslav, uradnik deželne
 glavne blagajnice.
 *Kersnik Ferko, trgovec.

- *Lavtman Janez, trgovec.
 *Pertot Janez, posestnik v Barkoli.
 *Sušnik Gašper, stotnik, brigade-auditer.
 *Veseli Koseski Jovan, c. k. finančni svetovalec, častni ud.
 *Vovk Janez, župnik v Bazovici.
 *Žvanut Matija, trg. pomočnik.
 Baron Kuhnov polk št. 17. v dar.
 Bartl Jožef, kaplan pri sv. Jakobu.
 Bonin Jurij, učitelj v Rojanu.
 Bunk Franjo, učitelj v Nabrežini.
 Črne Janez, kaplan pri sv. Jakobu.
 Čitalnica v Rojani.
 Debelak Miha, kaplan pri sv. Antonu v Trstu.
 Dekleva France, trg. agent.
 Deželna višja sodnija za kaznilnico v Gradiški (v dar.)
 Dolencec Viktor,
 Dolinar J., na Dovgani.
 Dovgan Anton, uradnik pri južni železnici.
 Durn Rok., trgovski pomočnik.
 „Edinost“ društvo.
 Ferluga Antonija, učit. pri sv. Ivanu.
 Flego Peter, škofov kaplan.
 Geržel Anton, trg. knjigovodja.
 Glavina Blaž, duhoven v koperski kaznilnici.
 Gnjezda Franjo, katehet.
 Godina Jožef, finančni komisar.
 Gomiljšak Jakob, nemški pridigar pri sv. Antonu v Trstu.
 Hut Karol, c. k. vojni kaplan.
 Jančar Jožef, učitelj v Katinari.
 Jarina Vokosl., uradnik južne železnice.
 Jereb Gregor, c. k. telegr. uradnik.
 Kalister Ivan, zasebnik.
 Kapus Šimen, škofov sluga.
 Katalan Božidar, trgov. pomočnik.
 Kenda Anton.
 Klemenčič Ivan, telegr. uradnik.
 Kocijan Jakob, kaplan pri veliki Materi Božji.
 Križman Jos., duhoven pri sv. Ivanu.
 Kurent Maks, trg. agent.
 Leban Josip.
 Legat Jan. Nep., katehet dekliške šole in škofov tajnik.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Novak Tomaž, trgovec v Trstu.
 Omers Jože, duhovnik v Trstu.
 Pahor Mih., trgovec v Trstu.
 Penko Franjo, hišnik v Hotel Evrope.
 Pogorelec Ivan, telegr. uradnik.
 Poženel Anton, telegr. uradnik.
 Potočin J., trgovinski pomočnik.
 Rogač Anton, duhovnik v Katenaru pri Trstu.
 Rozina Anton.
 Stavadahar Ferd., častni korar in c. k. gymn. profesor v pokoji.
 Šuštn Jan., dr., bogoslovja profesor in škofov kancelar.
 Truden Miha, trgovec.
 Urbas Viljem, c. k. profesor više realke.
 Užnik Ivan, c. k. prof. više realke.
 Vončina Lipe, duhovni pomočnik na Občini.
 Uršič Alojzij, pisar.
 Valenčič Ivan, trgovec.
 Vesel Jožef, tehtovec v c. k. dogani.
 Vodnov Davorin.
 Wratschko France, gymn. profesor.
 Žerjav L. v Borštu pri Trstu.
 Štev. 74.

b) Poverjenik: Ivan Nabrgoj.

- Gorjup Ivan, posestnik v Proseku.
 Marcina Ivan, ukitelj v uč. pripravnicah v Proseku.
 Nabrgoj Ivan, župan in posestnik v Proseku.
 Valentič Anton, učitelj v Proseku.
 Štev. 4.

2. Dekanija Dolina (pri Trstu. — a) Poverjenik: Jurij Jan.

*Jan Jurij, dekan v Dolini.
 Bitenc Anton, učitelj v Dolini.
 Fink Jože, kaplan na Klancu.
 Juriševac Stepan, gostilničar v Milah.
 Klemenčič France, duhovnik v Podgorji.
 Klemenčič Jernej, župnik v Predloki.
 Koren Ivan, kmet v Podgorji.
 Metlika Anton, trgovec v Klancu.

Mikuš Josip, duh. pomočnik v Dolini.
 Pavli Lojze, kaplan v Borštu.
 Reko Franjo, vžitni opravnik v Boljuneu.
 Sila Matija, župnik v Rodiku.
 Sterle France, načelnik postaje v Divači.
 Svet Ivan, kaplan v Podgorji.
 Štev. 14.

b) Peverjenik: Rekar Janez. (P. Lokev (Corgnale) pri Divači).

*Notar Tone, duh. pomočnik v Brezovici.
 Benedek Janez, župnijski oskrbnik v Brezovici.
 Kraljič Fr., duh. pomočnik v Brezovici.

Matičič Franjo, kaplan v Vatovljah.
 Praprotnik Avgust, učitelj v Lokvi.
 Rekar Janez, kaplan v Lokvi.
 Štev. 6.

3. Dekanija Jelšane. (P. St. Peter, Krain.) — a) Poverjenik:

Valentin Pušavec.

Jenko Štefan, vikarij v Podgraji.
 Košič Martin, učitelj v Jelšanah.
 Plata Valentin, kaplan v Jelšanah.
 Podkrajšek France, nadzornik železniške postaje v Sapijanah.

Pušavec Valentin, dekan v Jelšanah.
 Rebolj Matej, župnijski oskrbnik v Klani.
 Skerl Jožef, kaplan v Jelšanah.
 Štev. 8.

d) Poverjenik: Fr. Šabec. (P. Podgrad, Illir. Castelnuovo.)

*Šabec France, trgovec v Podgradu.
 Brecljnik Ivan, župnik v Hrušici.
 Kokole France, c. k. davkar v Podgradu (sedaj v Malem Lošinju.)
 Kuntara Anton, posestnik in poštni opravnik v Podgradu.

Mahnič Ivan, duhovnik v Starači.
 Markič Matej, kaplan v Hrušici.
 Poklukar Martin, župnik v Vodicah.
 Zajec Anzelm, duhoven v Hrušici.
 Štev. 8.

4. Dekanija Tomaj. — Poverjenik: Jernej Brencé.

*Črne Anton, posestnik v Tomaji.
 Benigar Anton, učitelj v Tomaji.
 Brencé Jernej, duh. v Dutovljah.
 Cvek Lavoslav, nadučitelj v Sežani.
 Dutovlje, vaška knjižnica, (plačuje g. Tavčar v Ljubljani.)
 Gulič Franja, posestnikova soproga v Sežani.

Knjižnica učiteljska, okr. v Sežani.
 Legat Fdv., duhoven v Lipnici.
 Narobe Janez, duhoven v Taboru.
 Strle France, predstojnik v Divači.
 Strukelj Miha, pisar v Naklem.
 Šubic Primož, duhovnik v Koprivi.
 Zupan Jožef, duhoven v Sežani.
 Živec France, posestnik v Skopem.
 Štev. 14.

5. Dekanija Koper. — *a) Poverjenik: Jakob Sila.*

Kleinmayer pl Julij, c. k. profesor na učiteljskihi v Kopru.	Teran France, duh. v Pomijanu. Žvokelj Iv., c. k. davk. uradnik v Kopru.	
Poniž Benedikt, učitelj na vadnici.		Štev. 6.
Sancin Jožef, provizor v Rižani.		
Sila Jakob, katehet na učiteljskihi v Kopru.		

6. Dekanija Kastav. — *Poverjenik: Anton Sovdat.*

Čitalnica narodna v Kastvu.	Legat Franjo, c. k. pristav v Vo- loskem.	
Janez Josip, duh. pastir v Rukavcu.	Sovdat Anton, c. k. davkarski nad- zornik v Voloskem.	Štev. 5.
Kjuder Anton, duhovni pomočnik v Lovranu.		

7. Dekanija Piran. — *Poverjenik: France Ravnik.*

Belec Ivan, duh. pomočnik v Kan- fanaru.	Ravnik France, župnik v Dvoru. Skočir Avguštin, kaplan pri Materi Božji na Krasu.	Štev. 4.
Matjan Valentin, Kurat v Risani.		

8. Dekanija Pazin — Pičan. — *Poverjenik: Herman Venedig.*
(Pazin, Istrien.)

*Volčič Jakob, kurat v Zarečji.	Križaj Bartol, duhovni pomočnik v Žminji.	
Beniger o. Adjut, frančiškan v Pazinu.	Matejčič Franjo, c. k. gimn. prof. v Pazinu.	
Berbuč Ivan, c. k. gimn. profesor v Pazinu.	Orlič Franjo, plovnik v Žminji.	
Bukovec Franjo, pl. oskrbnik v Tr- bižu.	Perušek Rajmund, c. k. gimn. prof. v Pazinu.	
Fabris Anton, duhovni pomočnik v Lindaru.	Sajevec Jakob, kurat v Borutu.	
Hočevnar Ivan, c. k. davkarski uradnik v Pazinu.	Venedig Herman, c. k. gimn. pro- fesor v Pazinu.	
Ivančič Jože, c. k. gimn. profesor v Pazinu.	Zimmerman Matija, župnik v Gradišnji.	Štev. 15.
Jelušič Raim., duhovni pomočnik v Pazinu.		

9. Dekanija Buzet. (Pinguente.) — *Poverjenik: Anton Petelin.*

Grosman Edvardo, kaplan v Buzetu.
Petelin Anton, kaplan v Buzetu.

10. **Permani.** Pezdič Miha, poštni opravnik.

11. **Truške.** (P. Capo d' Istria.) Kosec France, župnik v Truškah.

12. **Umaga.** (Istria.) — Rovnik. Pirano: — Jugo M., župnik v Materadi pri Umagi.

13. **Beršec** (Istria). Logar Franjo, župnik.

Število udov v tržaški škofiji: ustanovnikov . . .	22
letnikov . . .	143
Skupaj . . .	165

VI. Sekovska škofija.

I. **Admont.** — *Poverjenik: Pivec o. Maksimiljan.*

- | | |
|-------------------------------------|--------------------------|
| *Lajh o. Korbinian, gimn. profesor. | Rešek o. Enrik, župnik. |
| *Matevžič o. Eginard, gimn. prof. | Švare o. Alkuin, župnik. |
| *Pivec o. Maksimiljan. | Trček o. Egidij, župnik. |
| *Vagaja o. Rudolf, župnik. | Štev. 7. |

2. Cmurek.

Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku.

3. Gradec.

- | | |
|---|--|
| *Ipavec Benj., dr., zdravnik. | Herman M., c. k. sodnik in deželni odbornik. |
| *Krek Greg., dr., prof. slav. slov. na vseučilišču. | Hoffer Edv., dr., profesor na viši realki. |
| *Macun France, bivši sodn. pristav. | Kocijančič Alojzij, kamnosek. |
| *Muršec Jožef, dr., realk. profesor v pokoji. | Končnik Peter, prof. na c. k. izobraževališču za učiteljice. |
| *Simonič France, dr., uradnik Ivanejske knjižnice v Gradcu. | Kovačič J., župnik v Vrbovji. |
| *Švajgar Gabriel, gvardijan minorit. samostana. | Lavrič Josip, učitelj mestnih ljudskih šol. |
| *Vošnjak Miha, inženir juž. železn. Hauptman France, prof. na c. k. ženskem uč. izobraževališču. Haydengasse, 8.) | Lupšina, ravnatelj v zastavnici. |
| | Macun Ivan, c. k. gimn. profesor. |
| | Misia Jak., dr., knezoškof. tajnik. |
| | Mol Lavoslav, duhoven delalnice. |

- Opravništvo (Oekonomat) c. k. nad-
 sodnije (po 5 iztisov v dar.)
 Paltauf Jak., župnik v pokoji.
 Petelin J., magistr. blagajnik.
 Pirnat Jakob, odv. koncipijent.
 Polak P. Alojzij, minorit. prokurator.
 Regula France, uradnik.
 Robič Mat., dr., bogosl. profesor.
 Seifrid Ludwig, duhovnik v c. k. kaz-
 nilnici.
 Senior, dr., zdravnik.
- Skodlar Henrik, kupec.
 Stanonik Jož., dr., bogosl. profesor
 na vseučilišču.
 Svetina Janez, duh. doktorand filo-
 zofije.
 Šlik Jož., župnik pri sv. Margareti
 na Vabi.
 Šubic Šim., dr., c. k. profesor vse-
 učilišča.
 „Triglav“, društvo.
 Wallner Peter, niž. realke katehet.
 Štev. 34.

Dijaki na vseučilišču.

- Kosi Anton, filolog.
 Lasbacher Josip, filozof.
 Lendovšek Josip, filozof.
 Pihlar J., filozof.
- Rojnik Kronoslav, filozof.
 Sinkovic Dragotin, filozof.
 Šket Radoslav, filozof.
- Štev. 8.

4. Vorau: Kramberger Feliks, kanonik.

5. Graden (p. Köflah): Kolenko Jožef, župnik.

6. St. Peter pri Judenburgu: Kitak Franjo, kaplan.

Število udov v sekovski škofiji: ustanovnikov . . .	11
letnikov . . .	42
Skupaj . . .	53

VII. Udje v raznih krajih.

1. Bisag. (P. Breznica pri Varaždinu): Vojska Lavoslav, župnik.

2. Buda-Pešt: *Dr. Turner Pavel.

3. Dijakovar: *Strossmayer J. Juraj, biskup.

4. Črnilog: P. Lokve pri Reki (Fiume). *Poverjenik:* Franjo Ahčin.
 Ahčin Franjo, učitelj v Črnem logu. Stefančič Matej, trg. v Črnem logu
 Durbešič Avguštin, posestnik na Valšič Rade, župe opravitelj v Pra-
 Grobniku. putniku pri Bakru. Štev. 4.

5 Dubrovnik (Ragusa): Namar France, c. k. vodja žandarmarijske postaje v Kuinu. Starè Anton, dr., c. k. vojni nadlečnik.

6 Dunaj. A.

Rajevskij Mih. buškup, častni ud.
 *Čigale Matej, c. k. minist. tajnik.
 *Conrad Sigmund, njeg. ekscelencija baron Eybesfeld, c. k. namestnik Doljno-avstrijski, skrivni svetovalec i. t. d.
 *Firbas France, odgojitelj.
 *Miklošič pl. France, profesor na vseučilišču.
 *Napret Teodor, dvorni svetnik pri najvišji sodnji.
 *Pogačnik Ferd., dr., odvetnik.
 *Šuman Josip, prof. akad. gimn.
 *Winkler Andrej, c. k. dvorni svetovalec.
 *Žvegel Josip, baron, ministerski svetovalec vnanjih oprav. (Ballplatz).
 Godnič Jos., duhoven v Avgustineji.

Habè Josip, učitelj v Fünfhausen-u.
 Jelenec Jan., prefekt v Terezijanišču.
 Jevnikar Jakob, ravnatelj pri ministertvu za deželno bran.
 Kogovšek Matija, uradnik obrtn. in trgov. zbornice.
 Koželj Anton, prefekt na c. kr. Terez. akademiji.
 Kulavec Jan., dr., dvorni kapelan in vodja viših bogoslovskih véd v Avgustineji.
 Navratil Iv., c. k. najvišega sodišča pristav.
 Novak Peter, prefekt v Terezijanu. (Knjige v Kamno Gorico št. 22.)
 Sežun Žiga, bank. uradnik.
 Stritar Josef, c. k. gimn. profesor na Dunaji.

Štev. 21.

B.

Detelja Franc, profesor v Dunajskem Novem mestu.
 Gogala Ivan, stud. jurist.
 Karlin Jože, stud. phil.
 Kos Anton, modroslovec.
 Kos Franjo, stud. hist.
 Lapajne Štefan, stud. jur.
 Lašič Josip, pravdnik.
 Nemanič Davorin, modroslovec.
 Orozem Franc, stud. phil.
 Smola Albin, jurist.
 Schreiner Enr., prirodoslovec.

Šorli Ivan, pravoslovec na vseučilišču.
 Štajer, jurist.
 Šuhač Matevž, vseučiliščnik.
 Šuklje France, c. k. gimn. profesor v Dunajskem Novem mestu.
 Šušnik, modroslovec.
 Urbanija Jakob, poštni uradnik. (Centralbahnhof, Frachtausgabe.)
 Višnikar Franc, jurist.
 Zmerzlikar France, kem. in tehn. vodja fabrike za kotranove izdelke v Angernu pri Beču.

Štev. 19.

7. Delnice: Majnarič Jakob, učitelj.

8. Gospič v Vojni krajini: Valon Josip, svetnik sodnije.

9. Jindrihov Hradec na Češkem: Mašek Ignacij, gimn. profesor.

10. Hallstadt: Križnicka Dragutin, c. k. kontrolor.

II. Pariz: Picot Emile, podkonzul v Parizu (knjige pod napisom): Mens. Emile Picot. Viceconsul de France 3 Place d'Eylau Paris. (Durch Güte des Herrn Speyers Duran bei der französischen Botschaft in Wien).

12. Karlovec: — *Poverjenik:* *Pfeifer o. Milko.*

*Steklasa Ivan, profesor. Majtinger dr. Vojteh, gradski fizikus.
Pfeifer o. Gratus (Milko), vikar in Štev. 3.
provizor v Karlovcu.

13. Lvov: *Chocholovšek Emanuel, zemljemerec. Preis Amalija rojena Gregoračeva (Grüne Gasse, Nr. 19).

14. Lokve: (pri Reki). *Poverjenik:* *Majnarič Gjuro.*

Konič Josip, kotarski lečnik.
Majnarič Gjuro, poštar.
Vilfan Ivan, poreznik.

15. Materija: (v Istri). Pernišek Blaž, narodni učitelj.

16. Novi Ičin (Neutitschein): Apih Josip, profesor deželne realke. (Schmiedgasse, 171.)

17. Šibenik: Miglič Peter, dr., nadlečnik 18. polka pešcev.

18. Oderberg: Milič Anton, poštni oficijal (kolodvor).

19. Osek.

Gradišnik Franjo, vodja brzjava.	Jazbec Ivan, nadtelegrafist.
Hržič Anton, gimn. prof.	Kodrič Andrej, gimn. prof.
Hoker Franjo, telegrafist.	Kolarič Baje, ravnatelj štedionice.
Horvat Matija, pravoslav.	Leitner Franjo, telegrafist.
	Štev. 8.

20. Pitten (Spodnja Avstrija): Cirman Anton, učitelj.

21. St. Pölten (Spodnja Avstrija): Nemeč Anton, poštni opravnik.

22. Poreč: Zarli France, c. k. davk. nadzornik v Poreču.

23. Praga.

Beseda umetniška.	Rieger Franjo, Ladislav, častni ud.
Matica česka.	Spolek pravniški.
Prvi spolek Gabelsbergerjevih stenografov.	Štev. 5.

24. Požega (Slavonija).

- *Mazek Anton, gimn. ravnatelj.
 Raič o. Ivan Kapistran, gvardijan v Karlobagu.

25. Reka. *Poverjenik: Franc Blaž.*

- | | |
|-------------------------------------|---|
| *Blaž France, trgovec. | Markovič Ivan, realk. vodja. |
| Atrič Franjo, c. k. prof. na Reki. | Slamnik Ljudovik, gimnazijalni ravnatelj. |
| Barbič Erazem, dr. | Zupan Jan., gimn. profesor. |
| Čičigoj Jakob, gimn. prof. | Štev. 9. |
| Fiamin Ivan, dr., kanonik i župnik. | |
| Knjižnica oo. frančiškanov na Reki | |

Sebenico (v Dalmaciji): Barbič Martin, pri c. k. dalm. drž. železnici.

25. Zlatar (Hrvatska): Rožič Valentin, grajščinski rendator.

26. Sisek: Pavlica Stevo, trgovec.

27. Slunj: Zor Lovro, okrajni zdravnik.

28. Dekanovac (P. Čakovac v Međumurju), I uci Anton, župnik.

29. Trsat (P. Sušak): Merk o. Sofronij. — Zihel o. Lenart, vikarij. —
 O. Velec Avguštin, kapucin. — Tabor Rupert, kapucinski klerik.

Vahrn (pri Briksenu): Solkanski Andrej.

30. Varaždin.

- | | |
|---|---|
| *Francelj Bar., učitelj na niži realki
v pokoji. | Križan Josip, dr., gimn. profesor.
Žugič Štefan, profesor.
Štev. 3. |
|---|---|

31. Vinkovce v Slavoniji: Ogrinec Jožef, profesor.

32. Zagreb: *Poverjenik: Anton Kos.*

- | | |
|---|---|
| Rački Franjo, dr., častni ud. | *Kos Anton, tajnički pristav ban-
skega stola. |
| *Bradaška Franjo, ravnatelj kr. gimn.
v Zagrebu. | *Košiček Ubaldo, mestni kaplan. |
| *Jelovšek Martin, prof. na realki. | *Mažuranić Anton, gimn. ravnatelj
v pokoji. |
| *Kastelec Franjo, stotnik 53. peš-
polka. | *Starč Josip, profesor na višej realki. |
| *Kopač Jožef, dr., odvetnik. | *Vančas Aleksander, dr., zdravnik. |

*Weber Adolf, kanonik.
 *Zoričič Peter, prof. na realki.
 Derenčin Martin, dr.
 Eisenhut Miroslav, stolar in posest.
 Fogl Emil, župnik v Kupčini.
 Fon Josip, dr. v bolnici milosrčnikov.
 Gnjezda Anton, trgovec.
 Grbec Franjo, pevec hrv. opere.
 Kukuljević, pl. Sakeinski, Ivan.
 Lipež Viktor, prof. na realki.
 Magdič Franjo, profesor
 Marn France, profesor.
 Matavšek Ferdo, kr. državnega nadpravdnika namestnik.
 Mesič Matija, rektor vseučilišča.
 Mrazovič Ladislav, vladni perovodja.
 Naglič Ivan.
 Novak Josip, vrhovni blagajnik v pokoji.
 Pažur Josip, mestni kaplan.

Društvo sv. Jeronimo (po 1 odtis).
 Jugoslovanska akademija (po 3 odtiske).
 Matica hrvatska.

Sevnik Vinko, véčnik kr. banskoga stola.
 Simončič Gjuro, prof. preparandije.
 Smičiklas Tade, gimn. profesor.
 Strožir Ivan, prof. kr. više realke.
 Šuler Franjo, učitelj.
 Tomšič Jožef, vojni kurat.
 Tomšič Ljudevit, učitelj.
 Valjavec Matija, prof. kr. gimn.
 Vakanović Jar., prist. kr. stola sedmorice.
 Vidović Ante, katehet v samostanu milosrčnih sester.
 Vidrič Lovro, dr., odvetnik.
 Vršec Anton, finančni uradnik.
 Weingrl Josip, dr. v bolnišnici milosrčnikov.
 Weis Franjo, kavarnar.
 Zeininger Bojnomir, pek.
 Žepić Sebastijan, gimn. profesor.
 Žugčič Josip.

Štev. 44.

33. Za Rusijo. — *Foverjenik: g. Mihael Rajevskij.*

*Bolè Davorin, profesor.
 *Slavjanski dobrodelni komité v St. Petersburgu.
 Štifter Franjo, prof. v Petrogradu.

12 iztisov za društva, s katerimi je „Matica“ v zvezi književne vzajemnosti.

Štev. 5.

Število udov v raznih krajih: ustanovnikov . 31
 letnikov . . . 126
 Skupaj . 157

V djanski zvezi književne vzajemnosti je „Matica“:

1. Z Matico dalmatinsko v Zadru od 1864. l.
2. Z Matico srbsko v Novem Sadu od 1864. l.
3. Z Matico gališko rusko v Lvovu od 1865. l.
4. Z akademijo jugoslovansko v Zagrebu od 1874. l.*)

*) Njenemu predsedništvu pošiljajo se po trije iztisi vsake knjige: eden akademijski knjižnici, dva pa, da ju slavno predstojništvo po dr. J. Muršiču želji daje najizvrstnejšima slovenskima dijakoma na vseučilišču.

5. Z društvom sv. Jeronima v Zagrebu od 1869. l.
6. Z Matico češko v Pragi od 1866. l.
7. Z besedo umetniško v Pragi od 1866. l.
8. Z društvom (spolkom) pravniškim v Pragi od 1866. l.
9. S prvim društvom Gabelsberger-jevih stenografov v Pragi od 1870. l.
10. Z društvom sv. Mohora v Celoveu od 1866. l.
11. Z društvom anthropologiškim v Moskvi od 1866. l.
12. Z akademijo carsko v St. Petersburgu od 1861. l.
13. Z občestvom za izdavanje narodnih spominkov v Vilni od 1869. l.
14. Z Mumjegovsko muzejo v Moskvi od 1869. l.
15. S knjižnico slavjanskega komiteta v Moskvi od 1869. l.
16. Z imperatorskim ruskim geografičnim občestvom v St. Petersburgu od 1869. l.
17. Z imperatorsko universiteto v Varšavi (Ego Prevoshoditeljstvu Petov Aleksijeviču Lavrovskemu, Rektorju Imperatorskago Univerzitetu od 1872. l.
18. Z universiteto v Moskvi od 1872. l.
19. Z arheologiškim občestvom v Moskvi od 1872. l.
20. Z občestvom ljubiteljev historij i drevjostej rosijskih v Moskvi od 1872. l.
21. Z universiteto imperatorsko novonasijsko v Odesi od 1872. l.
22. Z občestvom filologiškim v Voronežu od 1872. l.
23. S Smithsonovo ustanovo (Smithsonian Institution) v Washingthonu.
24. S srbskim učenim društvom v Belemgradu od 1868. l.
25. Z Matico moravsko v Brnu od 1869. l.
26. Z gosp. Louis Legerjem, profesorjem slovanske literature v Parizu od 1869 l.
27. S kraljevo universiteto v Kristijaniji od 1872. l.
28. Z bolgarskim učenim društvom v Brajli.

„Matica“ svoje knjige daruje:

1. Slavni c. k. pravdniji v Ljubljani za kaznilnice (po 3 iztise).
2. Slavni c. k. nadpravdniji v Trstu za knjižnice primorskih kaznilnic (po 1 iztis).
3. Slavni c. k. okrožni sodnji v Gorici za knjižnico tamkajšnje kaznilnice (po 1 iztis).
4. Slavni čitalnici v S. Francisko v Kaliforniji od 1869. l. (po 1 iztis).
5. C. k. baron Kuhnovemu polku št. 17 od 1869. l. (po 1 iztis).
6. Sl. deželnemu odboru v Ljubljani za posilno delalnico od 1869. l.
7. Sl. kat. družbi v Ljubljani za knjižnico od 1869. l. (po 1 iztis).
8. Slovencem v severni Ameriki, in sicer po
Dr. Feliksu Flügelu, generalkonsulu (Leipzig) v roke.
Prečastitemu in milostn. škofu Ignaciju Mraku (Ignatius Mrak,
Biscop at Marquette Michigan North America).
9. Vis. c. k. nadsodnji v Gradcu za slovenske vjetnike (po 5 iztisov).

10. učiteljskim izobraževališčem v dar za onega pripravnika poslednjega leta, ki je z najboljšim uspehom dovršil svoje nauke, in sicer:
 a) Ljubljanskima (moškemu in ženskemu), b) zagrebškima (moškemu in ženskemu), c) zadarskemu, č) petrinjskemu, d) pakraškemu, e) djakovarskemu, f) samoborskemu, in g) krajujevaškemu.
11. „Hrvatskomu pedagogijskomu književnomu sboru“.
12. Vodstvu dobrodelnih naprav v Ljubljani. Štev. 27.

Pregled vseh Matičinih udov.

V škofiji:	Častnih udov	ustanov- nikov	letnikov	skupaj
I. Ljubljanski	} 7	182	730	912
II. Lavantinski		93	343	436
III. Krški		6	64	70
IV. Goriški		17	167	184
V. Tržaško-koperski		22	143	165
VI. Sekovski		11	42	53
VII. V raznih krajih		31	126	157
Skupaj	7	362	1615	1977

Kazalo

letopisa „Matiče Slovenske“ za 1878. l.

I. snopič.

	Stran.
1. Običaji slovanski. Spisuje Fr. Hubad	1
2. Življeji človeški in njih upliv na organizem človeški. Prirodopisno-fiziološki črtice; spisal dr. Jan. Bleiweis	20
3. Inocencij III. Zgodovinska podoba; po virih spisal Borin	35

II. snopič.

1. Nebeške komedije (Divina commedia) Dante Alighieri-a I. odelek: Paklo, po originalu poslovenil Jovan Koseski	79
2. Staro- in novoslovenske jezikoslovne črtice. Spisal R. B.	187
3. Drobtinice. ELEN ali ELEND (cervus alces) slovanska beseda. Spisal J. Navratil	190

III. snopič.

1. Tomaž Chrön, pesnik, mecén umetelnost in podpornik vednosti. Kulturno-zgodovinska študija; spisal pl. P. Radics.	1
2. Slovani v Andaluziji. Prevél Fr. Hubad	33
3. Zakaj Slovani spuštjujejo lipo. Po dr. B. Šulekovem spisu posnel Jos. Carpenter	57
4. Oroslav Caf, spisal Raičev Božidar	72
5. Fómuška in Fímuška, Prevél F. M. Štíftar	102
6. Dvoje imenitnih dolnje-štajerskih mest:	
a) Starodavno mesto Ptuj. Zgodovinska črtica. Po Krempljevih spisih J. L.	112
b) Ljutomer. Zgodovinska črtica. Po spisih Mucharjevih, Krempljevih in Hofrichterjevih, sestavil J. L.	117
7. Črnogorski in srbski zdravniki samouki. Spisal J. Navratil	125
8. Drobtinice:	
a) Kres v Istri. Zapisal J. Volarič	136
b) Pesmica pri Kresu	126

IV. snopišč.

1. Obrazci iz prirode in života na Tatrah. Priredil Lavoslav Gorénjce, Podgoričan	139
2. Pisma o Bosni in Hercegovini. Spisal J. Navratil	148
3. Bibliografija slovenska od začetka 1877. leta do 1. januarija 1878. l.	192
4. Poročilo o delovanji „Matice Slovenske“ 1878. leta. Sestavil Andrej Praprotnik	214
5. Imenik Matičinih udov	226



Matičine knjige imajo na prodaj:

V Ljubljani: Janez Giontini; Kleinmayr & Bamberg.	V Ptujem: Blanke.
V Celovcu: J. Leon; E. Liegl.	V Gradcu: Leuschner in Lubenski.
V Trstu: F.H. Schimpf; Julij Dase.	Na Reki: Julij Dase.
V Gorici: Julij Dase.	V Zagrebu: Župan.
V Celju: Drexel.	V Pragi: Gregř & Datel.

Družbinim knjigam je ta-le cena:

1. Zgodovina slovenskega národa	—	gld.	60	kr.
2. Zgodovina avstr.-ogerske monarhije, 2. natis	—	"	40	"
3. Vojvodstvo Kranjsko	—	"	40	"
4. Vojvodstvo Korosko	—	"	34	"
5. Slovnica českega jezika z berilom, spis. Marn	—	"	60	"
6. Národní koledar in Letopis za 1867. l.	—	"	40	"
7. Národní koledar in Letopis za 1868. l.	—	"	50	"
8. Sturje letni časi	1	"	—	"
9. Rudninoslovje po Fölleckerji	—	"	40	"
10. Otkani Slovenec	—	"	40	"
11. Schoedler. Knjiga prirode. I. snopič Fizika	—	"	80	"
12. Nauk o telovadbi II. del s 164 podobami	—	"	80	"
13. Atlant. I. snopič: Poluti, Evropa in Avstrija	1	"	5	"
14. V. Vodnik, pesni	—	"	60	"
15. Jovan Vesel-Koseski. Razna dela z njegovo podobo	1	"	50	"
16. Atlant. II. snopič: Azija, severna Amerika, južna Amerika	1	"	5	"
17. Slovenski Stajer. I. snopič	—	"	50	"
18. Slovenski Stajer. III. snopič	—	"	40	"
19. Schoedler. Knjiga prirode. 2. snopič. Astronomija in Kemija	1	"	—	"
20. Letopis za 1871. l. s 40 podobami	1	"	50	"
21. Schoedler. Knjiga prirode. 3. snopič. Minerologija in Geognozija	—	"	70	"
22. Atlant. III. snopič: Afrika, Avstralija, evropska Rusija	1	"	5	"
23. Živalstvo po Pokorniji, Fr. Erjavec	1	"	—	"
24. Rastlinstvo po Pokorniji, Iv. Tušek	—	"	85	"
25. Letopis za 1872. in 1873. l. z 2 podobama	1	"	50	"
26. Slovanstvo z dvema zemljevidoma	1	"	—	"
27. Letopis za 1874. l.	1	"	50	"
28. Prirodoznanski zemljepis, J. Jesenko	1	"	—	"
29. Letopis za 1875. l.	1	"	50	"
30. Schoedler. Knjiga prirode. IV. snopič. Botanika in Zoologija	1	"	50	"
31. Telegrafija, iz Letopisa 1875. l. poselaj vezana, spisal dr. Subic	—	"	50	"
32. Letopis za 1876. l.	—	"	90	"
33. Letopis za 1877. l.	1	"	—	"
34. Letopis za 1878. l. I. in II. del	—	"	60	"
35. Letopis za 1878. l. III. in IV. del	—	"	60	"
36. Dr. Lovro Toman	—	"	80	"
37. Dr. E. H. Costa s podobo	—	"	50	"
38. Atlant. IV. snopič: Francija, Britanija in Skandinavija	1	"	5	"
39. Atlant. V. snopič: Švica, Španija in Portugalsko, Nizozemsko in Belgija	1	"	5	"
40. Potovanje okolo sveta v 80 dneh	—	"	80	"
41. Dr. Lovro Toman, podoba	—	"	40	"
42. Dr. Etb. H. Costa	—	"	20	"
43. Baron Anton Zois, podoba	—	"	10	"
44. Janez Vesel, Koseski, podoba	—	"	10	"

Opomba. Častiti družbeniki naj gg. poverjenikom povrnejo stroške, ki jih ti imajo s prejetanjem in razpošiljanjem družbinih knjig.